This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

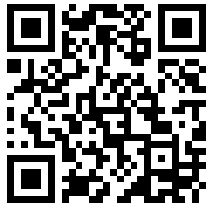

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

Digitized by Google

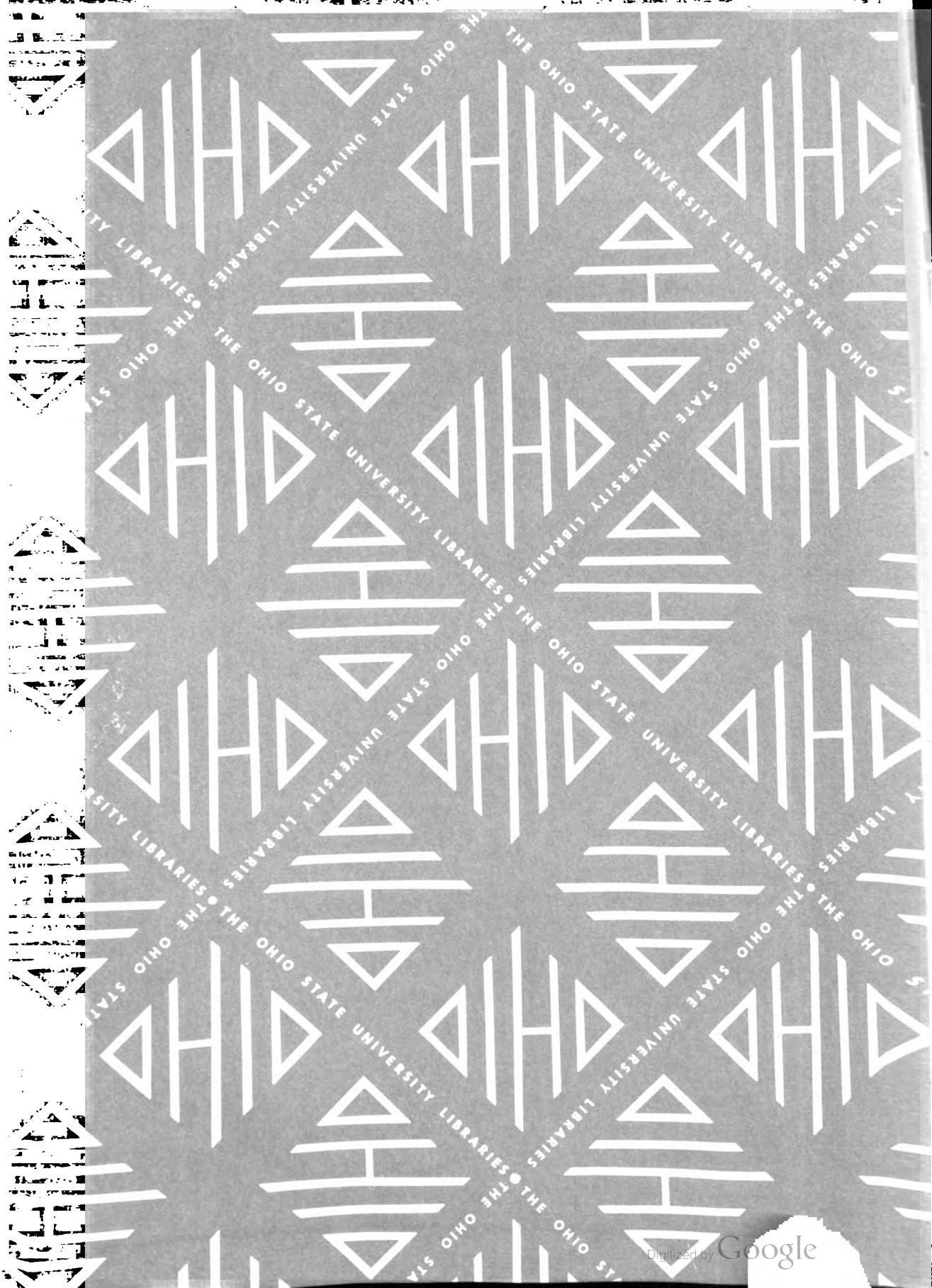

Digitized by Google

Digitized by Google

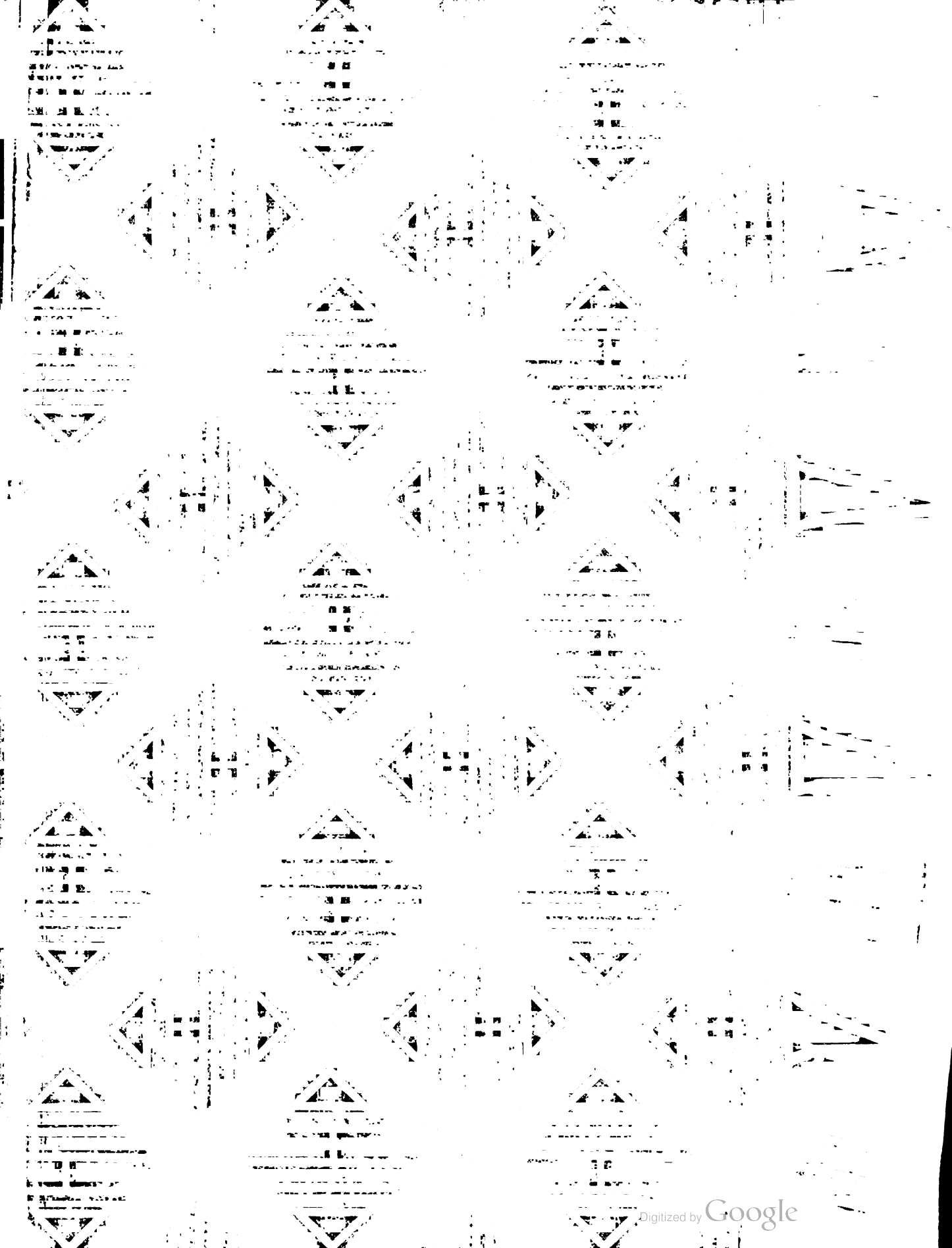
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET
1: 34

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

34:E ÅRGÅNGEN · 1913

OHIO STATE UNIVERSITY
JUN 2 1958
LIBRARY

INNEHÅLL:

Redogörelse för Sällskapets årsmöte.
Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademien . . Af *Alvar Silow*
De olika versionerna af Tegnérs Svea . . . . . Af *Jonas Lson Samzelius*
Tegnérs båda första Napoleonsdikter . . . . . Af *Gunnar Bolin*
Tegnérs första tryckta dikt . . . . . Af *Barbro Ekholm*
Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten . . . . . Af *Martin Lamm*
J. H. Kellgrens sista dagar, hans död och begrafning . . . . . Af *C. M. Stenbock*
Genombrottet i Lidners diktning . . . . . Af *Sixten Belfrage*
Jakob Fredrik Neikter . . . . . Af *Albert Nilsson*
Ur gamla anteckningar . . . . . Af *Henrik Schück*
Nyfunna fragment af fornsvenska handskrifter bland räkenskapsomslagen i Kammararkivet Af *Isak Collijn*
»Nya Skapelsens» båda versioner . . . . . Af *Anton Blanck*
Svensk litteraturhistorisk bibliografi . . . . . Af *Axel Nelson*

UPPSALA 1913. ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by Google

Anmälan om inträde i sällskapet sker till **Svenska Litteratursällskapets skattmästare,** *Uppsala.*

Med **Svenska Litteratursällskapet i Finland,** med **Universitetsjubilæets Danske Samfund** samt med redaktionen af **Danske Studier** äro öfverenskommelser träffade, på grund af hvilka medlemmar af Svenska Litteratursällskapet kunna blifva medlemmar

af Svenska Litteratursällskapet i Finland för en årsafgift af 4 kr. (i st. f. 10 fmk);

af Universitetsjubilæets Danske Samfund för kr. 6: 50 (i st. f. 10 kronor); samt,

utan att ingå som medlemmar af sistnämnda Samfund, prenumerera på Danske Studier för kr. 2: 50 om året (i st. f. 4 kr.);

allt inberäknadt porto.

Anmälan om inträde såsom medlem af något af de båda nämnda sällskapen eller såsom prenumerant på Danske Studier kan insändas till Svenska Litteratursällskapets skattmästare (Uppsala), hvilken distribuerar publikationerna och uppbär årsafgifterna genom postförskott.

Digitized by Google

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFJÄRDE ÅRGÅNGEN

1913

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1913

Digitized by Google

Digitized by Google

Innehåll:

Sid.

Redogörelse för sällskapets årsmöte . . . . . V—VII

Alvar Silow, Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademien 1

Jonas L:son Samzelius, De olika versionerna af Tegnérs Svea 30

Gunnar Bolin, Tegnérs båda första Napoleonsdikter 45

Barbro Ekholm, Tegnérs första tryckta dikt 64

Martin Lamm, Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten 59

C. M. Stenbock, J. H. Kellgrens sista dagar, hans död och begrafning 152

Sixten Belfrage, Genombrottet i Lidners diktning 154

Albert Nilsson, Jakob Fredrik Neikter 177

Henrik Schück, Ur gamla anteckningar.

Själens Tröst 1536 264

En förlorad psalmbok 265

Några papper om Olavus Petri 268

Isak Collijn, Nyfunna fragment af fornsvenska handskrifter bland räkenskapsomslagen i Kammararkivet 275

Anton Blanck, »Nya Skapelsens» båda versioner 294

Axel Nelson, Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1912.

Digitized by Google

Digitized by Google

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 12 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1912.

Sällskapet har under året 1912 utgifvit 33:dje årgången af *Samlaren* med bidrag af herrar J. Mortensen, B. Lövgren, F. Böök, G. Biller, J. Sjöholm, E. Lewenhaupt, M. Lamm, K. Warburg, E. Schiött och I. Collijn. Som bilagor ha utdelats *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon* af L. Bygdén H. 17, *Lejonkulans dramer* utgifna af E. Ljunggren och C. Polack H. 5 och *1500- och 1600-talens Visböcker* utgifna af A. Noreen och J. Lundell H. 7.

Samlarens 34:de årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af A. Blanck, S. Belfrage, I. Collijn, G. Bolin, B. Ekholm, M. Lamm, A. Nilsson, J. Samzelius, H. Schück, A. Silow och C. M. Stenbock. Som bilagor komma för år 1913 att utdelas 18:de häftet af *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon* och 8:de häftet af *1500- och 1600-talens Visböcker.*

Upsala den 12 december 1913.

Martin Lamm.

2. Revisionsberättelse för år 1912.

Undertecknade, utsedde att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1912, få efter verkställd granskning afgifva följande berättelse:

Digitized by Google

Behållning från föregående år		kr.	8,387: 85
Inkomster:			
366 afgifter à 5 kr.	kr.	1,830: —	
36 afgifter à 2: 75 kr.	„	99: —	
Äldre årsafgifter	„	35: —	
1 afgift för 1913	„	5: —	
Svenska Akademien för 1912	„	100: —	
Lagerförsäljning	„	536: 71	
Debiterade postporton	„	74: 23	
Räntevinst	„	302: 89	
Statsanslag	„	800: —	3,782: 83
		Summa kr.	12,170: 68
Utgifter:			
Författarhonorar	kr.	710: 35	
Tryckningskostnader	„	2,386: 55	
Posträkningar	„	116: 64	
Distribution m. m.	„	102: 66	3,316: 20
Utgående behållning:			
Å bankräkningar.	kr.	8,779: 02	
Kontant i kassan.	„	75: 46	8,854: 48
		Summa kr.	12,170: 68

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå att full och tacksam ansvarsbefrielse beviljas skattmästaren, docenten A. Blanck, för hans förvaltning under år 1912.

Upsala den 11 december 1913.

Bengt Hesselman. And. Grape.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning.

4. Företogs den i stadgarna föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid öfverbibliotekarien C. Annerstedt utlottades.

Digitized by Google

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes öfverbibliotekarien C. Annerstedt. — Utskottets öfriga medlemmar äro docenten A. Blanck, förste bibliotekarien I. Collijn, professor H. Schück och undertecknad; suppleant: förste bibliotekarien E. Meyer.

6. Valdes till revisorer 1913 förste bibliotekarien J. M. Hulth och andre bibliotekarien A. Nelson samt till dessas suppleanter docenten B. Hesselman och förste bibliotekarien A. Grape.

7. Höll mag. N. Gobom föredrag: *Bidrag till G. A. Silverstolpes biografi.*

8. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. Schück, till skattmästare docenten A. Blanck och till sekreterare undertecknad.

Upsala som ofvan.

Martin Lamm.

Digitized by Google

Digitized by Google

Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademien.

Af

Alvar Silow.

Under december månad 1911 har det beredts mig tillfälle att *taga* kännedom om de i Svenska Akademiens arkiv förvarade täflingsskrifterna af Esaias Tegnér äfvensom af akademiens protokoll rörande desamma.

Af de sju dikter, hvilka äro kända såsom af Tegnér insända till täflan i Svenska akademien, saknas i dess samling af täflingsskrifter två, nämligen de båda dikterna från 1805: "Ynglingens sotsäng eller lifvet och döden" samt "Kulturen".[1] När dessa handskrifter därifrån försvunnit, torde vara svårt att med säkerhet bestämma, men troligt är, att det skett redan straxt efter täflingsresultatets offentliggörande. Som kändt är, harmades Tegnér storligen öfver akademiens sätt att bedöma hans försök, och hans vrede resulterade i den bekanta "straffsången". Med kännedom härom kan man göra det antagandet, att Tegnér i sitt missnöje återfordrat sina två täflingsdikter för detta år, i enlighet med akademiens offentliggjorda bestämmelse, att författarne hade rätt att återfå de försök, som af akademien ej belönats. Detta synes bestyrkt beträffande den ena af dikterna, *Ynglingens sotsäng*. Tegnérsamlingen i Lund äger en handskrift af nämnda dikt, hvilken,

Föreliggande undersökning liksom de följande af hrr G. Bolin och J. Samzelius samt fröken B. Ekholm hafva framgått ur Litteraturhistoriska seminariets i Upsala öfningar läsåret 1911—1912 och ansluta sig sålunda till de från seminariet publicerade »Tegnerstudier», Ups. 1913 (Univ. Årsskrift 1913, 14).

Anton Blanck.

[1] I kapseln för 1805 påträffas anteckning af G. E. Klemmings hand om deras obefintlighet.

Digitized by Google

om jag ej misstager mig alltför mycket, är identisk med det till Svenska akademien inlämnade täflingsexemplaret. Redan dess relativt vårdade utstyrsel tyder härpå, och kommer därtill, att handskriften är stympad på ett mycket betecknande sätt. Af första bladet är nämligen den öfversta delen bortklippt — tydligen för att aflägsna en där befintlig anteckning, hvaraf dock en liten rest ännu återstår å första sidans öfre vänstra hörn. En jämförelse med handskrifterna i Sv. akademiens arkiv visar, att det var här sekreteraren, Rosenstein, placerade sin anteckning om ankomstnummer och -datum. Troligen är det denna, som genom stympningen aflägsnats.[1] — Lundahandskriftens version är aftryckt i Efterl. skrifter och jubelfestupplagan af Samlade skrifter.[2]

Beträffande den andra täflingsdikten från 1805, *Kulturen*, äga vi ej liknande hållpunkter. Tegnérsamlingens manuskript är en af Tegnér själf gjord renskrift och *möjligen* identiskt med täflingsexemplaret i Sv. akademien. Något mer vägande bevis härför kan emellertid icke företes, men det ordnade skick, hvari äfven denna handskrift föreligger, tyder på, att den i alla händelser är en slutreviderad version och därför — om ej identisk — i det allra närmaste öfverensstämmande med det exemplar, som insändes till akademien.

Hålla dessa antaganden streck, äro vi nu i tillfälle att erhålla en exakt bild af Tegnérs täflingsdikter i det skick, hvari de insändes till Sv. akademien. Till de båda redan tryckta från 1805 års täfling fogas här versionerna af de öfriga dikterna i den form, hvari de föreligga i akademiens arkiv, med undantag för "Svea", hvars

---

[1] Mot denna hypotes skulle kunna anföras ett förhållande, som jag trott mig kunna konstatera, nämligen att Lundahandskriften af »Ynglingens sotsäng» måste härleda sig från ett tidigare år än 1805 — troligen från början af 1803. Detta på grund af ortografiska och andra omständigheter, hvarpå jag ej här kan ingå. (Se härom C. Santessons behandling af nämnda dikt. — *Tegnérs reflexionsdiktning.* Ups. univ. årsskrift 1913.) — Då jag emellertid ej kunnat återfinna en så betitlad dikt vid någon af landets täflingar före 1805, hvartill den skulle kunna tänkas insänd, återstår som sannolikast mitt ofvan gjorda antagande.

[2] E. Tegnér: *Efterl. skrifter.* Sthlm 1874, III, s. 20 ff. — *Saml. skrifter* Jubelfestupplaga. Sthlm 1882. I, s. 290 ff.

Digitized by Google

smärre afvikelser från förut kända texter behandlas i en här nedan följande specialafhandling.[1]

"Öfver lifvets plågor och tröst", "Ungdomen" och "Försonlighetens" båda upplagor 1806 och 1808, afvika samtliga mer eller mindre från förut i tryck eller manuskript kända versioner.

Öfver lifvets plågor och tröst, allmännare känd under titeln *Religionen,*[2] äger de minsta skiljaktigheterna i förhållande till den hittills kända texten, den efter Tegnérsamlingens manuskript i Efterl. skrifter tryckta (omtryckt i jubelfestupplagan), hvilken text dock saknar en af täflingsversionens strofer[3] och dessutom erbjuder en del mindre olikheter i jämförelse med denna.

Hvad *Ungdomen* angår, tryckes den här för första gången i fullständig form. Dess identitet med Tegnérsamlingens anonyma dikt: "Tiden ilar..." har framställts som hypotes af Mjöberg och efter honom af Lyth.[4] Detta antagande visar sig nu vara riktigt. Den af Mjöberg påpekade personliga tillämpningen till Anna Myhrman i ett parti af Lundahandskriften har i täflingsexemplaret modifierats genom en enkel namnförändring.[5] I öfrigt äro de två versionerna öfverensstämmande med undantag af en del mindre olikheter.

Försonlighetens version 1806 har förut blott varit bekant genom de smärre citat, som Ljunggren meddelat.[6] Först med kännedomen om denna text är det möjligt att bilda sig en klar föreställning om framväxten af det diktverk, hvars definitiva form vi äga i "Fridsröster". — Och den fullständiga kännedomen om denna utvecklingskedja uppnås än ytterligare genom 1808 års här anförda

---

[1] J. Samzelius: *Svea; texterna.*

[2] Denna senare titel synes vara ett verk af Elof Tegnér, som först befordrade dikten till tryck (i Efterl. skrifter). Tegnérsamlingens manuskript saknar nämligen titel. Jfr *Efterl. skrifter,* III, s. 5 ff. samt anm. härtill: s. 121.

[3] Den sjuttonde strofen, hvilken återfinnes ehuru öfverkorsad i Tegnérsamlingens handskrift.

[4] J. Mjöberg: *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning.* Ak. afh. Gbg 1911, s. 17. P. G. Lyth: *Tegnér-studier,* Första häft., Örebro 1912, s. 86 ff. Den senare liksom förut O. Levertin (*Svenska gestalter,* Sthlm 1903, s. 247 f.) aftrycker en del af dikten efter Lundamanuskriptet.

[5] Strof 47: *Anna* ändrat till *Aura.*

[6] G. Ljunggren: *Smärre skrifter,* I, Lund 1872, s. 66 f.. not; och samme förf:s: *Sv. vitterhetens häfder,* III, Lund 1881, s. 570, not.

Digitized by Google

täflingsversion af "Försonligheten", som äger en del större och mindre afvikelser[1] från den redaktion, hvilken aftryckts i Efterl. skrifter och därefter i jubelfestupplagans kommentar såsom närmast öfverensstämmande med 1808 års till täflan insända handskrift.[2]

För kännedomen om dessa täflingsdikters behandling inom Svenska akademien anföres här ur protokollet allt det, som kan vara af betydelse och förut ej framdragits. Visserligen har Ljunggren[3] meddelat det viktigaste af detta, men, frånsedt att hans citat ej alltid äro fullständiga, finnes ännu en del att tillägga.

Slutligen aftryckes en förut, ej känd kommentar af Tegnérs hand till den version af Svea, hvilken författaren aflämnade till Sv. akademien år 1812 med anledning af akademiens genom Adlerbeth meddelade anmärkningar.[4] Detta Tegnérsmanuskript ligger nu i Svenska akademiens arkiv såsom bilaga till Svea.

På en närmare litteraturhistorisk behandling af detta material ingår jag ej här, utan hänvisar i de respektive fallen till de samtidiga afhandlingarna af *C. Santesson* (Tegnérs reflexionsdiktning; I: Tegnérstudier, Ups. 1913) och *J. Samzelius* (De olika versionerna af Tegnérs Svea).[5]

I detta sammanhang ber jag få framföra min vördsamma tacksamhet såväl till *Svenska akademien,* hvilken lämnat mig tillträde till dessa Tegnérdokument, som ock till Riksbibliotekarien *E. W. Dahlgren,* under hvars öfverinseende jag, i enlighet med akademiens beslut, fått taga kännedom om materialet.

---

[1] Akademi-handskriftens sjuttonde strof saknas i Efterl. skrifter etc.; olika lydelser i sextonde strofens senare hälft samt en hel del mindre skiljaktigheter.

[2] Jfr *Efterl. skrifter,* III, s. 26 o. ff. samt anm. härtill s. 121. *Jubelfestupplagan,* VII, s. 118 ff.

[3] G. Ljunggren: *Sv. vitterhetens häfder,* III, Lund 1881. — *Svenska akademiens historia,* I, Sthlm 1886. — *Svea. Inbjudningsskrift,* Lund 1887.

[4] Denna handskrift har kanske varit bekant för Ljunggren. Hans reflexioner öfver Tegnérs rättelser (»Svea», s. 9 f.) kunna möjligen tydas så, ehuru han ingenstädes påpekar handskriftens existens.

[5] Trycken här nedan följa handskrifterna med största möjliga noggrannhet. Då Tegnérs användande af stora begynnelsebokstäfver ofta är af stilistisk betydelse, har jag ej företagit någon normalisering af dessa, hvaraf följer att vissa egenheter uppstå. (Tegnér brukade t. ex. under sin ungdom ofta K i st. f. *k vid* början af ett ord.)

Digitized by Google

Öfver lifvets plågor och tröst.

(1801.)

Täflingsskrifterna under detta år borde enligt akademiens tillkännagifvande vara insända inom den 3 okt.[1] — Enligt sekreterarens, von Rosenstein, anteckning å hskr. inkom densamma som n:r 4 i skaldekonsten den 30 sept.

Hskr. egenhändig af Tegnér; kvartformat.

Aflämnades, enligt protokollet, till akademien vid dess sammanträde den 15 okt. tillsammans med öfriga tjugo täflingsskrifter i skaldekonsten.[2] Dessas granskning uppdrogs åt Gyllenborg, Oxenstierna, Blom, Leopold och Sjöberg "samt Directeuren Herr Adlerbeth, då han till staden återkommer". — Den 19 nov.[3] företogs den sedvanliga granskningen inom akademien, hvarvid n:r 4 fick epitetet "oredig och matt", och synes redan då hafva utdömts, enär den ej omnämnes vid granskarnes aflämnande af deras yttranden och öfver hufvud taget ej vidare förekommer i akademiens protokoll.[4]

Öfver Lifvets Plågor och Tröst.

On a besoin d'un Dieu qui parle au genre humain.
Il n'appartient qu'à lui d'expliquer son ouvrage,
De consoler le foible & d'eclairer le sage.
Voltaire.[5]

Du Ödets Slaf, som dömts at lida,
Ur Intets sälla stillhet ryckt
At fram mot grafvens afgrund skrida
Med bojan på din skullra tryckt:
Då Ödets järn-hand dig förtrycker,
Då qualens Furier tränga dig,
Wid stormens ras och lyckans nycker,
Den suck som Plågan från dig rycker
Quäf, quäf den djupt, och lid, och tig.

[1] Se: Inrikes Tidningar n:r 150, d. 24 dec. 1800.

[2] Närvarande vid detta sammanträde voro: akademiens kansler Gyllenborg och sekreterare Rosenstein samt Edelcrantz, Lehnberg, Silverstolpe, Oxenstjerna, Blom, Leopold, Murberg och Sjöberg.

[3] Närvarande vid detta sammanträde: akademiens direktör Adlerbeth, kansler Gyllenborg och sekreterare Rosenstein samt Edelcrantz, Silverstolpe, Oxenstierna, Blom, Leopold, Murberg och Sjöberg.

[4] Jfr Ljunggren, J., *Sv. Akademiens historia*, I, s. 218.

[5] Ur: *Sur le désastre de Lisbonne.*

Digitized by Google

Utaf en hand som viggen slungar
Wid Klippan Prometheiskt smidd,
Wid denna dag som blixten ljungar
Höj ögat öfver öknens vidd.
Där se de Myriader tåga
Den mörka stig, mot grafven vänd,
Med hvar sitt fyllda mått af plåga,
Och djupet öpnadt för de låga,
Och åskan för de högre tänd.

Den Stores och den Ringes lycka
Se där en magt som lika gör
Ge hvar och en sin slaf at trycka,
Och sin tyran at bäfva för.
Se straffet grymt, fast rättvist, skrifvet
I hjärtats djup för hvarje brott,
Och brotten födda hop med lifvet —
Och nöjet, at ge ångren, gifvet,
Och hoppet, at bedraga blott.

Hur Plågan all naturen väcker
Mot dig, olycklige, til Krig!
Med smittans gift din barm hon räcker,
Med hungren tär hon långsamt dig.
Ur Ætnas gap hon döden ryter;
Hon skakar jordens sköt, som bar
De slott hon i ruiner byter:
Och, förd på stormen, nederbryter
Den hydda dygdens fristad var.

Hvart stånd, hvar ålder lika gifver
Den Hecatomb dess altar får.
Behofvens barn hon trogen blifver
Och flyger i Monarchens spår.
Hon lifvets morgon tyst förgiftar
Uti begärens skepnad klädd:
Hon mödan och bekymren stiftar
För styrkans dar — och qvalen skiftar
Ut Kring den matta åldrens bädd.

Om du af Himlen fått et hjärta,
För dina likars Kärlek gordt,
Du tror at tröst mot lifvets smärta
Utaf en vän du finna bordt.
Gå, lugn vid stormerna och slagen,
Och dröm dig lycklig vid dess barm:
Men räds at snart ur villan tagen
Du röner, sårad och bedragen,
En trolöst gäckad ömhets harm. — —

Hör, Rycktets silfver-stämma ljuder,
Den ädles lydnad evigt värd:
De högre dygders lag hon bjuder,
Och lönen af en gagnad verld.
I evig glans, dess lager brinner:
Djerft hastar snillet dina spår.
Ditt öga stigens brant ej finner,
Men mäter blott, om snart du hinner
Den åsk-fjäll där dess tempel står.

Wäl, du hann dit: — Men säg, belöner
Dess höjd de spillda mödors dar?
Mån nog för sig ditt hjärta röner
Hvad för ditt högmod fyllest var?
O! sällhet gaf ej Rycktets dager,
O! Minnets hopp var tomt på tröst.
Ditt afstånd ej min syn bedrager:
Ser jag ej törnet i din lager?
Ser jag ej såret i ditt bröst? — — —

Gå, tingens dolda väsen spana,
Let stränderna af tidens haf,
Bind viggens flygt, mät stjernans bana
Klyf strålens udd, väg luften af:
Från helgedomen af naturen
Ryck slöjan bort, forsk hvart dess bud,
Hvar verknings-lag för Kreaturen,
Och Kän dig deras Herre buren,
Och i ditt välde Kän en Gud.

Gud, verldars Gud, din magt alt röjer,
Alt lika hög och underbar:
Den storm som Oceaner höjer,
Den tysta suck mitt hjerta drar.
Han hvilkens vink det Hela manat
Ur Chaos, och gort Chaos sjelft,
Han äfven Känslans irrväg banat,
Och samma hand som Krypet danat
Det stjernbesådda fästet hvälft.

Ack ja, han tänder solars skara:
Ack ja, han penslar blommans drag.
Hans storhet verldarna förklara,
Men olycksfull och svag är jag.
Då sorgerna min lefnad störa
Hur sku' min tröst de under bli
Min häpnad, ej min sällhet, göra?
Mot nödens suck uti mitt öra
Hvad gör mig Spherers harmonie? — —

Digitized by Google

Den bild vår åtrå fåfängt retar
Af sällhet, nekt åt smärtans däld,
Wid hoppets dag vår blick den letar
Mot dödens land med bäfvan ställd.
I, som för jordens blinda slägten
Tron skänkt åt Eder sanings bloss
I Wise! som dess rätt förfägten,
Mån för en bättre verld I mägten
Te hoppets säkra grund åt oss?

O flärd af vishet som Er dårar!
O svaghet af Er läras tröst!
Hon torkar icke sorgens tårar,
Hon tystar icke tviflets röst.
Det ryter: »För en kraft som tömmes
»Se alt, förgänglighetens lån.
»Tror du at ensam du förglömmes?
»Och lagen hvartill stjernan dömmes
»Hvad friar grandet därifrån?»

»Af all Naturen som vi Känne
»Lydt är Nödvändighetens tvång:
»Din vanmagt tror sig trotsa henne
»I dina ödens bundna gång.
»Då hennes våld din svaghet sporde,
»Ditt högmod, städs med den i strid
»Tror blindt at dig hon vörda borde,
»Och at du sjelf den Kädjan gorde,
»Som, länk för länk, du vandrar vid!

»Til grafvens evigt slutna slöja
»Med facklor se de Wise gå,
»At med de bilder dig förnöja,
»Som skuggan sprider däruppå:
»Men nattens chaos-bölja sköljer
»Den rymd som sträckes innanför;
»Och hvem kom från de djup hon höljer,
»Som sade dig hvad där fördöljer
»Den förlåt du ej lyfta tör?»

Ja, Kän det, rymden af det höga
För våra fikna blickar göms:
Den natt som tynger på vårt öga
Ur Ödets Urna evigt töms.
Sin flygt förnuftet fåfängt spänner,
Och, villadt i en okänd rymd,
Sin vanmagt svindlande bekänner,
Och för den stolta Vishets vänner
Blir saningsdag blanddimmorskymd.—

Ur djupet utaf villans töken
Hvad Guddom räcker facklan där,
Hvars dag så trygg för tviflets spöken
Så rik på tröst för hjärtat är?
Hon Kommer för det bröst som blöder,
Och himlen för hon i sin famn:
Och fäster lugnet, som hon föder
Med band af dygden, den hon stöder,
Och Religion är hennes namn.

Ja, det är hon som lifvet hämnar
För qualen som det täres af:
Dess moderliga hand som jämnar
Hvad lyckans blindhet ojämnt gaf:
Som brottets höjda son fördömmer
Til straffet, närdt i egen barm,
Och åt den dygd som stoftet gömmer
Hvars offer Minnets röst förglömmer
Ger lönen för föracktets harm.

Det är dess dag, af dåren hädad,
Som ter en Gud, för verlden gömd.
Dess styrsel, okänd eller smädad,
Dess dyrkan, vanställd eller glömd:
En Gud som straffets åska skakar
Uti en verld som fjärran är,
Där för den trycktas rätt han vakar:
Och då han hämnden sjelf försakar
Oss äfven at förlåta lär. — — —

Hvad är som tröstar dina dagar,
Du som föracktar henne än,
Då städs du trött och gäckad jagar
Phantomen utaf sällheten?
Skryt, skryt ej blind at du den funnit
I sinlig njutning, djuriskt nöjd;
Räds at du endast ångren vunnit,
Som följer nöjet, som försvunnit
Med dina nötta sinnens fröjd.

Må ske, mot ödets oförrätter
Och villans och begärens blygd
Ditt dårligt trygga högmod sätter
Blott ståten af den Stoiska dygd.
Men då Passionen våldsamt ryter,
Och plågan födes, evigt ny,
Hvad är den dygd hvarmed du skryter?
Et strå som stormens vrede bryter,
En suck iblang Volcaners gny.

Digitized by Google

Förgäfves du på brister Klagar
Du tror du i naturen fann.
Det är en Gud som skref dess lagar,
Och blott en Gud dem tyda Kan.
Han som det stora hjulet vänder
Af verldens lopp, förklare den:
Och Religionens dag han tänder
At leda dina svaga händer,
Som famla efter saningen. — — —

Ljus i den natt som höljer verlden,
Lugn i den sanne Vises bröst,
Skydd emot dårskapen och flärden,
I villan dag, i plågan tröst,
Religion! då nöjets hopp mig dårar,
Vid jämrens rop och nödens slag,
Du bryter smärtans udd, som sårar
Och räknar mina tysta tårar
At vedergälla dem en dag. — —

Volcaners brak och åskans dunder!
De vilseförda solars fall!
Systemet skakadt i dess grunder!
Och dödens rop och dommens Knall!
Naturens sista stund sig röjer,
Löst är det band den sammanhöll:
Men i din famn jag frälst mig höjer,
Och lugn min sänkta blick fördröjer
På gruset af den verld som föll.

Ungdomen.

(1803.)

Täflingsskrifterna skulle detta år vara insända till sekreteraren inom den 8 oktober.[1] — Enligt dennes anteckning å hskr. inkom densamma nämnda dag som n:r 20 i skaldekonsten. — Vid titeln finnes af Rosensteins(?) hand tillskrifvet: "NB."

Hskr. egenhändig af Tegnér; kvartformat.

Dikten lästes och granskades inom akademien å sammanträdet den 18 november[2] med omdömet, att "författaren hade hopat målningar, men skriften fanns värd uppmärksamhet". — Granskningsnämndens medlemmar — Blom, Gyllenborg, Leopold, Sjöberg och Oxenstierna — afgåfvo yttranden vid sammanträdet den 5 december,[3] hvarvid Leopolds anförande var afgörande. Han föreslog hedersomnämnande i fjärde ordningen för "Ungdomen". Häri instämde samtliga närvarande ledamöter med undantag af Fleming, som ej fann dikten värdig denna heder. Resultatet af den därefter före-

[1] Se: *Inrikes Tidningar* n:r 142, den 24 dec. 1802.

[2] Närvarande: kanslern Murberg och sekreteraren Rosenstein samt Fleming, Silverstolpe, Oxenstierna, Gyllenborg, Nordin, Leopold och Sjöberg.

[3] Närvarande: direktören Blom, kanslern Silverstolpe och sekreteraren Rosenstein samt Tingstadius, Fleming, Lehnberg, Oxenstierna, Adlerbeth, Gyllenborg, Nordin, Leopold, Murberg och Sjöberg.

Digitized by Google

tagna omröstningen öfverensstämde med Leopolds förslag. — På högtidsdagen uppräknades dikten bland dem, hvilkas "förtjänster berättiga dem till ett fördelaktigt omdöme af Akademien".[1]

Ungdomen.

Förmätna Ungdom, gå igen
att söka dina pligters bana.
Silverstolpe.[2]

Tiden ilar. — Ren uti dess ström
Ligga bakom dig din barndoms stunder,
Liksom bilder af en morgondröm
Som dig vaggat till Elyseums lunder.

Tiden ilar. — Lik en Fröja ren
Stiger opp din Ungdom ur dess bölja,
Ler mot dig och skakar glädjens sken
Bland de dimmor som din framtid hölja.

»Kom, min vän, och låt oss följas åt,
Vinkar hon dig till, och räcker handen,
»Låt oss följas på den glada stråt
»Dit bort till de undersköna landen.»

För din blick den nya verldens rymd
Uti glans af morgonrodnan simmar:
Himlens spegel af ett moln ej skymd,
Böljan lugn och gömda stormens timmar.

Fröjd och oskuld ännu i förbund:
Glädjens länk af ingen ånger skuren,
Blott en munter lek är lifvets stund,
Och din sköna leksyster, Naturen.

För dig grönska fälten, solen ler
Leker bäcken, kläds i skugga dalen,
Doftar blomman, droppar skörden ner,
Suckar dufvan, spelar näktergalen.

Hos dig vaknar ljuf Begärens tropp,
Ofödd slumrar ännu deras smärta;
Nya sinnens flod, som quäller opp,
Gungar nöjet blott in i ditt hjerta.

I hvar ådra dansar bloden varm,
Kinden blommar: — Helsan, åtrån, nöjet
Svälla trängtande din fulla barm;
Eld i ögat, och på läppen löjet.

På din panna Sorglösheten står,
Lif och styrka i hvar muskel spritter;
Rösten höjd ett glädtigt samljud slår
Med sefirens sus och skogens quitter.

Foten, Kysst af blomster, halkar lätt
Framåt, yr af banans fröjd och loppets;
I ditt sinne rår, på växladt sätt,
Ögonblickets tjusning eller hoppets.

Tanken, spelande som vinden röjd,
Fladdrar mellan rosor, fjärilvingad;
Nu vid glada verkligheten dröjd,
Nu i diktens vida lustpark svingad.

Åtrån högljudd, eftertanken stum;
Kraft att trotsa, mot att allting våga;
För Inbillningen Elyseum;
Lugn för Minnet och för Känslan låga.

Plågan lätt på själens yta tryckt
Flyktar, liksom vindens spår i sanden;
Sorglöst fram med skarans svallning ryckt
Ler du, blind för djupet, glad åt stranden.

Blomman prålar uti vårens glans,
Tisteln ligger gömd ännu af tingen;
Lifvet synes dig en syskondans;
Ingen Broder stänger du ur ringen.

[1] Jfr *Inr. Tidn.* n:r 1, den 3 jan. 1804 samt Ljunggren: *Sv. Akad. hist.*, I, s. 234.
[2] Ur A. G. Silverstolpe's *Ynglingens hopp.*

Digitized by Google

Flärden, sveket, oförrätters harm
Sympatiens stämma än ej jäfva;
Likars glädje lefver i din barm,
Likars qual uti ditt hjerta bäfva.

Känslans första, vällustfulla tår
Kommer, darrande, att Kinden skölja;
Vänskap delar dina lätta sår,
Kärlek tvättar dem i Letens bölja.

Der, lyft täcket från din framtid opp.
Se hvad fröjd åt din förhoppning länad.
Styrkan, mognad, städer der ditt lopp,
Lyckan väntar på dig der, förtjenad.

Strida skall du der för rätt och godt,
Lysa villan, hotad oskuld rädda;
Mödans mål, fast höjdt i skyn, bli nådt,
Och vid det din hvila Äran bädda.

Svaghet skall du skydda, våldet slå,
Återge den skörd som sveket röfvat;
Bröders tack förtjena, men försmå,
Nöjd med minnet af den dygd du öfvat.

Retelsen uti din förväg satt
Sjunka, djupt föraktad, vid ditt möte;
Sanning öppna dig sin gömda skatt;
Lugn och vishet blomma i ditt sköte.

Brott och flärd skall darra vid ditt namn,
Tadlet fly dig, Rättvisan dig Kröna;
Och en dag en Makas hulda famn
Dessa dygder som hon väckt, belöna.

Glada söners oskuld, vänners tro,
Teckna dina dagar, saligt flydda,
Frid från himlen stiga ner och bo
I din lyckliga och gömda hydda.

Och den lugna blick du skickar än
På det stundande och flydda loppet,
Skall se Minnet, som en gången vän,
Och begära intet mer af Hoppet.

Så emot ett bättre fosterland
Skall du, lycklig fremling, ostörd vandra;
Ge åt Dygderna din ena hand,
Och åt Nöjet, ångerfritt, den andra.

Sakta, Yngling! — Banan är så hal
Öfver Nöjets skimrande Kristaller.
Sakta! — Afgrunden af ångerns qual
Gapar vid din sida om du faller.

Gjorda om ditt bröst med ålderns is,
Bädda molnet på din ljusa panna:
Blif af glädjen, ej af skadan, vis.
Yngling, fallet väntar på dig — stanna!

Men du hör ej — Hvirfveln för dig bort —
Skranket brutit! — Ha! Hvad fröjd derutom!
»Skyndom, Bröder! — Nöjets dag är Kort,
»Natten ilar mot oss: — Bröder, njutom!

Far då, galna Yngling! Le och njut,
Tänk hvar blommas brytning strafflöst vågad;
Dansa banan framåt — Vid dess slut
Väntar Vämjelsen, med Kalken rågad.

Drick den då, och se dig om, och skälf,
Se, som Furier, vid din sida vandra
Förebråelsen utaf dig sjelf
Och föraktet, rättvist skänkt, af andra.

Se framför dig! — Hvilken syn du har!
Långa öcknen naken, vild och härjad.
Ingen Kraft att njuta sommarns dar,
Ingen skörd för ålderns vinter bergad.

Fegt förgätna pligters hämderöst,
Falska nöjens ångerfyllda minne,
Saknans gnagorm lindad Kring ditt bröst,
Ledsnans tomhet i ditt slappa sinne;

Der ditt hopp! — O i din oskulds dröm
Var det sådan sig din framtid tedde,
Der i dans till sällhet och beröm
Dygd och Nöje systerligt dig ledde?

Nu — hvar äro dessa dygders rön
Hvaraf Tadlets rop låg öfverröstadt?
Denna quäll på mödans dag så skön?
Detta lugn af fyllda pligter tröstadt?

Digitized by Google

Minnets skatt hopspard för lifvets höst,
Hoppets fyllnadsstund, så skön att bida;
Fridens högtid i ditt eget bröst,
Allmän aktning lägrad vid din sida;

Äran, gagnet af din fosterbygd,
Hedersglansen Kring din faders hjessa
Spridd utaf din gyllne vårdags dygd; —
Säg mig, Yngling, säg hvar äro dessa? —

Säg, betalte yrslan som dig tjust
Ångerns straffqual, ledsnans, äckelns, blygdens?
Gåfvo, gåfvo, dina sinnens lust
Några högre njutningar än dygdens?

Sade ingen oro, då din flygt
Dansade som bäst med blixtens snällhet.
Att hvar nöjets blomma till dig ryckt
Stal ett hopp från frukten af din sällhet?

Och ju djupare med hvar minut
Bägarn utaf njutningen du tömde
Drack du ej allt mera, ren förut
Smaken af den galla bottnen gömde?

Njut att stärkas, är Naturens lag,
Ej att njuta endast. — Dygd är möda. —
Odla vis dess fält på vårens dag,
Eller tänk ej hösten ger dess gröda.

Gif ej nöjet blomman af ditt lif:
Du är skyldig den åt fosterbygden.
Känslans första eld ej flärden gif:
Yngling, du är skyldig den åt dygden.

Låt din morgon, ock på glömskans stig,
Lysa pligtens vård och hjertats heder,
Eller ryst skall aftonsoln för dig
Gå bland fjällar utaf åskmoln neder.

Böj ej feg för maktens öfvermod,
För förtjensten böj, din fria panna;
Gif för lyckan Krafter, snille, mod;
Lyckan sjelf för pligten och det sanna.

Mot förtrycket dygdens styrka sätt,
Dygdens lugn emot förtalets gåta;
Vänta sannings dag, för att få rätt;
Vänta hämdens dag, — att få förlåta.

Skilj ej fegt, vid offren som du gör,
Hvad för dygd, från hvad för sällhet vinnes;
Och bli priset som du strider för,
Icke andras bifall, men ditt sinnes.

Då, låt haglet dina skördar slå
Stormen gny omkring dig, åskan bullra;
Lik Alcides skall du orörd stå
Lugn med sorgens Atlas på din skullra.

Någon dag skall välta bördan ner,
Någon himmel skall ock dig belöna;
Ej i stoftets bygd, måske. — Hvad mer? —
Äro stjernans bygder mindre sköna? —

O min Aura, skall min vårdags lopp
Af ditt öga afskys eller gillas?
Af den eld som i min barm går opp
Skall jag lysas, eller skall jag villas?

Skall jag offra, för en stund af flärd
Känd med yrsla, följd af evig ånger,
Tilfredsställelsen att bli dig värd?
Dygdens tro, dig svuren tusen gånger?

Skall jag, rodnande vid Edra namn
Afskydd af mig sjelf, med rättvis smärta
Släpa, Krossad, mot din stängda famn
Blott ett villadt och föraktadt hjerta?

Eller skall jag i Passionens natt
Ljuset af din bild, än tryggad, följa?
Som af stjernan, högst i Norden satt,
Seglarn lyses öfver nattens bölja.

Skall jag, vändande från hafvets dån,
Dygdens fundna perla uti handen,
Se dig himmelsk, redan långt ifrån
Le emot mig på den lugna stranden?

Skall det stiga ändtlig då, mitt hopp
Uppfyldt, ur min mulna morgons dimma?
Och den glans som lyst min middag opp
Hvila ännu på min aftontimma?

Digitized by Google

Och sist, ledd af dig vid grafvens brädd,
Skall jag le emot dess öppna sköte,
Liksom solen ler mot böljans bädd
Der hon slumrar, morgonen till möte?

Tiden ilar. — Lik en Fröja ren
Stiger opp min Ungdom ur dess bölja:
Må hon leda mig vid dygdens sken,
Eller djupt i grafvens natt mig hölja!

Kulturen och Ynglingens sotsäng eller lifvet och döden.

(1805.)

Täflingsskrifterna skulle detta år vara insända inom den 8 oktober.[1] — *Kulturen* inkom som n:r 22 och *Ynglingens sotsäng* som n:r 32.

Hskr. af dessa dikter saknas numer i Sv. akademiens arkiv.[2]

Enligt protokollet lästes och granskades *Kulturen* å sammanträdet den 28 november[3] vid den då påbörjade granskningen af täflingsskrifterna i skaldekonsten. Om nämnda dikt heter det fullständigt: "Hade plan, som likväl egenteligen var Geografisk och Kronologisk samt röjde en lycklig Bildningsgåfva, men oreda i tankar och flera fel i ämnets utförande syntes dock utesluta denna skrift från belöning. — Herr Silverstolpe anmärkte att förtjänsterne af plan och imagination i denna skrift efter dess öfvertygelse voro sådana, att han för sin del önskade att den måtte komma under öfvervägande, icke till belöning, men till annat vedermäle af Akademiens uppmärksamhet."

Vid sammanträdet den 30 november[4] fortsattes läsningen af prisskrifterna i poesien och gjordes början med *Ynglingens sotsäng* om hvilken det sades, att "känsla och vackra tankar, ehuru ledsagade af några fel i utförandet, berättigade denna Skrift att komma under närmare skärskådande».

[1] Se: *Inr. Tidn.* n:r 8, den 18 jan. 1805.

[2] Jfr inledningen.

[3] Närvarande: kanslern Adlerbeth och sekreteraren Rosenstein samt Tingstadius, Silverstolpe, Oxenstierna, Blom, Gyllenborg och Ramel.

[4] Närvarande: sekreteraren Rosenstein samt Edelcrantz, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Blom, Ramel och Leopold.

Digitized by Google

Den 4 december[1] skreds till afdömande af priset i skaldekonsten och granskarne — Adlerbeth, Oxenstierna, Blom och Sjöberg — anmodades afgifva sina yttranden. Adlerbeth, som härvid yttrade sig först och mest vägande, uppläste ett skriftligen författadt uttalande, hvari han efter den egentliga prisfrågan förklarade, att "bland de återstående stycken finnas flera, som förtjena mention honorable. Men som jag ej nu har dem till hands, så instämmer jag gärna i hvad Akademiens öfriga Ledamöter derom behaga förordna. I synnerhet påminner jag mig Poemet öfver Äktenskapet, *En Ynglings Sotsäng*[2] och en Horatiansk Öfversättning, der Carmen Seculare äfven finnes". Oxenstierna instämde fullständigt med Adlerbeth; Blom och Sjöberg förbehöllo sig att framdeles yttra sig om hedersomnämnandet. Akademien beslöt också, att till nästa sammankomst uppskjuta afgörandet i denna fråga. — Vid detta tillfälle, den 9 december,[3] säges det i protokollet bl. a.: "Genom de justerade protokoll och hvad Sekreteraren ur de förra protokollen utdragit, var akademien nu istånd att afgöra, hvilka skrifter borde utmärkas genom den så kallade mention honorable. Efter någon öfverläggning fastställde akademien att följande trenne, i den ordning de här uppräknas, voro ostridigt berättigade att på Högtidsdagen med heder omnämnas, nämligen *N:o 32, Ynglingens Sotsäng,*[2] N:o 20, öfversättning af Horatius, samt N;o 17, Äktenskapet. Men som Akademien tillika anmärkt förtjenster i *N:o 22 Kulturen*,[2] samt N:o 3 och 36 öfversättningar ur Horatius, så skulle dessa, ehuru med skillnad från de förra äfven omnämnas." — På högtidsdagen förklarade akademien, att den i "Ynglingens Sotsäng" funnit "en liflig känsla och flere utmärkta drag af snille"; och "Kulturen" hade "gjort sig förtjent af akademiens uppmärksamhet."[4]

[1] Närvarande: direktören Lehnberg, kanslern Fleming och sekreteraren Rosenstein samt Edelcrantz, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Blom, Gyllenborg, Ramel, Leopold och Sjöberg.

[2] Kurs. här.

[3] Närvarande: kanslern Fleming, sekreteraren Rosenstein samt Edelcrantz, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Blom, Gyllenborg, Ramel, Leopold och Sjöberg.

[4] Jfr *Inr. Tidn.* n:r 146, den 31 dec. 1805 samt Ljunggren: *Sv. vitt. häfd.*, III, s. 568 och *Sv. akad. hist.*, I, s. 240.

Digitized by Google

Försonligheten.

(1806.)

Täflingsskrifterna borde detta år vara insända till sekreteraren inom den 8 okt.[1] — Enligt dennes anteckning å hskr. inkom densamma som n:r 9 i skaldekonsten den 7 okt.

Hskr. ej af Tegnérs hand med undantag af mottot, som tillskrifvits af honom och trängts in mellan titeln och första strofen. Folioformat.

Vid sammanträdet den 18 okt.[2] öfverlämnades dikten till akademien tillsammans med de öfriga inkomna tjugo försöken i skaldekonsten, och granskningen uppdrogs då åt Blom, Oxenstierna, Adlerbeth och Sjöberg. — Den 27 nov.[3] lästes och granskades dikten inom akademien och gjordes därvid följande uttalande: "Med flera betydliga fel och i synnerhet brist på plan samt vissa uttryck som stridde mot en god smak, ägde likväl detta stycke en förtjänst, som utmärkte detsamma bland de hittills upplästa och gjorde det värdigt att komma under öfverläggning". — Vid sammanträdet den 8 dec.[4] afgåfvo därpå granskarne sina särskilda yttranden. Adlerbeth, som först uttalade sig, anslöt sig i fråga om hedersomnämnandet till hvad som blefve de flestas tankar. Så var äfven fallet med de öfriga granskarne, hvilka således ej särskildt omnämnde "Försonligheten". Först i den slutliga omröstningen kommer den åter tillsynes och placeras då i andra rummet bland dem, som borde erhålla "mention"; den "röjde Talang för skaldekonsten". Afståndet såväl i förhållande till det första som därpå följande hedersomnämnanden synes särskildt markeradt i protokollet. — På högtidsdagen förklarades att dikten fäst akademiens uppmärksamhet "genom

[1] Se: *Inr. Tidn.* n:r 146, den 31 dec. 1805.

[2] Närvarande: kanslern Blom och sekreteraren Rosenstein samt Silverstolpe, Gyllenborg, Leopold och Sjöberg.

[3] Närvarande: kanslern Blom och sekreteraren Rosenstein samt Fleming, Oxenstierna, Adlerbeth, Leopold och Sjöberg.

[4] Närvarande: direktören Fleming och sekreteraren Rosenstein samt Blom, Edelcrantz, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Leopold och Sjöberg.

Digitized by Google

den poetiska anda, som ehuru ännu icke genom konsten fullkomnad deruti röjer sig".[1]

Försonligheten.

Ode

Låt oförrätt bli glömd så snart den är begråten
Och Hämden dö i Ångrens famn

Oxenstierna.[2]

När de Store ödelägga
för sin nyck en osäll verld,
och i Themis wågskål lägga
ej sin rätt, men sina svärd;
när de svagare förtryckta
vinka sveken till sin strid; —
i ditt eget hjerta flykta,
och slut der med verlden frid.

Dagen kommer från det Höga,
blomman öppnas, fälten le.
Menska, låt Hans rena öga
i ditt bröst blott oskuld se.
Qvällen kommer med sin stjerna,
Hvilket lugn kring dal och fjäll!
Stäng för hat din barm så gerna
som för nattens vind ditt tjäll.

Döm ej strax den vilseförda,
stolte Vise, med förakt.
Icke vägde du den börda
Ödet på hans skullra lagt;
Icke talde du de strider,
som han stridde för sin dygd?
Icke wet du hwad han lider
af sin ånger, af sin blygd?

Trotsa, svage, ej på stödet
af din dygd i stoftets verld.
Öfver molnen sitter Ödet,
och ur natten slår dess svärd.

Lik en trolös vän försvinner
all den kraft ditt hjerta fått,
och du ser dig om och finner
dig allena med ditt brott.

Ofvan skyarna förbarmar
sig en Kärlek öfver dig,
som i faderliga armar
håller verlden, håller mig
Och du låter Ångren gråta,
och du ser ej nödens fjät,
vill ej älska, ej förlåta
Menniska, fast Gud förlät!

Hvarför mörda dessa händer,
Hvi stå Hyddorna i brand?
denna bölja hvarför länder
Hon så blodig till vår strand?
Hjeltar, bödlar från Er panna
låt mig rifva lagrens blad.
Låt min lyra dyrt förbanna
hvarje lyra som Er qvad.

Edra ryktens örnar flyga
vilda, blodiga, mot skyn.
Snart dock Edra minnen smyga
rodnande ifrån vår syn
Intet hjerta, blott en runa
död och kall, Er hugkomst bär.
Skin på grafven ej du Luna,
och du blomma, gro ej der!

---

[1] Se: *Inr. Tidn.* n:r 141, den 30 dec. 1806 samt LJUNGGREN: *Sv. vitt. häfd.*, III, s. 569 f. och *Sv. akad. hist.*, I, s. 246.

[2] Ur: *Oskuldens religion*, (versionen i *Arbeten*, 1. Del, Sthlm 1805, s. 164). — Den första anförda versraden, här något felaktigt citerad, börjar egentligen:

»[Låt hjärtat af en bror förenas med dess namn:]
en svaghet vara glömd etc.»

Digitized by Google

Frid, Nationer! Jordens Kungar.
frid i edra spirors Hägn!
Länge nog Er åska ljungar,
Gläd oss med ett sommarregn.
Vården den förfrusna knoppen
af vår sällhet. Ingen dröm
vare folkens endrägt. — Droppen
intet blod i tidens ström!

Och du grymme som förkunnar
Hat och mord i Himlens namn;
ve den torfva som dig unnar
någon Hvila i sin famn!
O Hur mörk i tidehvarfven
står ännu din vålnad qvar!
huru heligt djefvulsk larfven
som din nakna ondska bar!

Ser du, ingen bulla signar,
intet svärd dig skyddar mer.
Snart din afgrundslära dignar
som ett slaget villdjur ner.
Vantrons långa dröm är faren;
gif den vakna Jorden ro. —
Gå, predika i Tartaren
och lär djeflarna din tro.

O, hwad gör det hur vi kalla
denna far som ingen ser?
för hwad dyrkad bild vi falla,
solen eller korset, ner?
Månn den Vise med sin lära
än så djup, så konstigt byggd,
kommer verldens Gud mer nära
än den Vilde med sin dygd?

Trösta jordens myrjader,[1]
lär den Kärlek, Religion!
visa oss en vän en fader,
nog hörs Dundrarn från sin thron.
Helig ware dig hvar redlig,
fast han ej din orden bar!
Fridens lära vare fredlig
som dess första Härold var!

O! hur kom du lik en aning
ifrån himlen, tröstfullt hög,
och till ledsven[2] för min spaning
som en svan i natten flög!
Hur du målade de landen
bortom dagens nergång hän
der den rena, frie anden
vandrar under Edens trän!

Menska, någon himelsk flamma
lefver i dig; släck ej den.
Lär dig något ord att stamma
af Guds språk, förlåtelsen.
Tänk på oförrätter bara
som på döda; glöm och tig;
men låt hwar välgärning vara
evig som en Gud för dig.

Är du lycklig, är du ärad
hvarför hatar du, Barbar?
hvarför stänger du förfärad
ormen i ditt Eden qvar?
Räck oss handen: vägra ingen,
att hvar glädje som du njöt
flyger genom brödraringen,
liksom en elektrisk stöt.

Om du lider, om du faller
trampad af din fiende,
genom lifvets fängselgaller
in i fria himlen se;
der hvar hatfull själ, hvar bitter
svartnar som en slocknad brand
och Försonligheten sitter
på den Högstes högra hand.

Du som solar dig i vården
af din ungdom; le och njut,
och ur sköna rosengården
rota hatets ogräs ut.
Dela gladt din fest med andra
och ur Kärlekens pokal
drick dig varm förrn du skall vandra
ner i årens kalla dal.

---

[1] M*yr*jader, blyertsändring från *merjader*.
[2] l*e*dsv*e*n, blyertsändring från *ledsvan*.

Digitized by Google

Du som släpar sista stenen
opp till lifvets pyramid,
vill du från dess topp se scenen
utan fasa, så äg frid!
Låt hvart hatfullt minne falla
som ett svärd i glömskans haf!
Endast gode andar kalla
opp ur det förflutnas graf!

Tag din oskulds hvita kläder,
tvätta bort hvar fläck, hvart dam,
svaga menska, förrn du träder
för den stora spegeln fram,
der hvar hämdlust som förseglas
djupt i natten af ditt bröst,
der hvar ädel tanke speglas
till din fasa, till din tröst!

När, lik fogeln förn han svingar
ur den bur han öppnad får,
Anden ren med sträckta vingar
uppå grafvens tröskel står;
tänk hvad fasa om ett ödsligt
blodigt minne lyfte sig
som ett moln, och stege plötsligt
mellan fridens Gud och dig.

Lef: till tyngden af ditt öde
lägg ej hatets tyngd: gör godt,
dö, och hoppas bland de döde
ingen hämd, försoning blott.
Ingen ånger, ingen vrede
öfver Stygen tränge sig:
Stilla saligheter brede
sina vingar öfver dig.

Som en lefvande Messias
i vårt hjerta uppenbar,
född af oskuld, som Marias,
bild, som han, af verldens far,
kom, Försonlighet, och köp oss
ur det Ondas hand igen.
I din helga vilja döp oss
till den nya födelsen.

Stå vid thronerna och vaka,
bed för ett olyckligt folk,
och håll gråtande tillbaka
svekets redan dragna dolk,
Lossa hjelmen af de gamla
blinda, bittra aggens hop.
Alla splitets händer samla
till ett enda handslag hop.

Tag förtviflans tunga klyfta
från den fallnes skullra af,
opp ur gruset ångren lyfta,
och lägg misstron i sin graf!
Odla i hvart bröst ett Eden
för det gamla som försvann;
knyt[1] ihop den brustna keden
mellan Gud och menniskan!

Ännu far du, tröttad dufva
ut kring syndafloden sänd.
En gång, en gång med din ljufva
oljoquist tillbakavänd!
Hatets svarta korpar dröje
ute ibland svallets natt.
Menskligheten, frälst, sig höje
på det nya Ararath!

Försonligheten.

(1808.)

Täflingsskrifterna skulle detta år vara insända till sekreteraren inom den 8 oktober.[2] — Enligt dennes anteckning å hskr. inkom densamma som n:r 9 i skaldekonsten den 7 oktober.

[1] knyt, blyertsändring från *sköt*.
[2] Jfr *Inr. Tidn.* n:r 145, den 29 dec. 1807.

Digitized by Google

Hskr. ej af Tegnérs hand med undantag för skrifvelsen till akademien. Titel, motto och underrubrik af annan hand än själfva dikten. — Kvartformat.

Den 14 november[1] fortsattes enligt protokollet den redan förut påbörjade läsningen inom akademien af täflingsskrifterna i skaldekonsten och gjordes början med "Försonligheten", hvarom det heter: "Ehuru detta stycke fanns ojemnt, syntes det dock genom flera goda ställen förtjent af att komma under närmare öfvervägande". — Den 24 november,[2] då akademien företog afdömandet af täflingen i skaldekonsten, afgåfvo granskarne — Adlerbeth, Blom, Leopold och Sjöberg — sina yttranden. "Såväl Granskarne som de öfrige Ledamöter blefvo enhälligt af den tanke, att N:o 16 Friheten i främsta rummet och dernäst N:o 9 Skaldekonsten, *N:o 19 Försonligheten*[3] skulle på Högtidsdagen genom Hedersomnämnandet utmärkas i afseende på de förtjänster, som för hvardera af dem under läsningen blifvit anmärkte och nu af Granskarne upprepade." — På högtidsdagen sades om dikten, att den "hade genom lyckliga drag fäst Academiens uppmärksamhet".[4]

Försonligheten.

Låt oförrätt bli glömd så snart den är begråten
Och hämden dö i ångrens famn.

Oxenstjerna.[5]

Täflingsskrift i Svenska Academien 1808.

Detta Stycke har redan för 2:ne år sedan warit inlemnadt till Svenska Academien. Det mindre ofördelaktiga[6] omdöme som då blifwit fälldt deröfwer har gifwit Författaren anledning att försöka några ändringar derwid,

[1] Närvarande: sekreteraren von Rosenstein, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Leopold och Sjöberg.

[2] Närvarande: direktören Fleming, sekreteraren Rosenstein samt Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Zibet, Blom, Leopold och Sjöberg.

[3] Kurs. här. — N:o 19 felskrifvet för n:r 9. 19 var däremot diktens nummer i 1806 års version. Kan måhända detta bevisa, att man i akademien haft den tidigare versionen framme i och för jämförelse?

[4] Jfr *Inr. Tidn.* n:r 149, den 28 dec. 1808 samt Ljunggren: *Sv. vitt. häfd.*, III, s. 570 och *Sv. akad. hist.*, I, s. 249.

[5] Jfr 1806 års version.

[6] Hos Ljunggren: *Sv. vitt. häfd.*, III, s. 570, felaktigt citeradt: *mindre fördelaktiga.*

Digitized by Google

hwilka nu underkastas Academiens ompröfning. I händelse det ej skulle anses wärdigt någon belöning, wågar likwäl Författaren såsom en ynnest utbedja sig Academiens omdöme deröfwer, till egen upplysning och rättelse.

När de Store ödelägga
För sin nyck en osäll verld,
Och i Themis wågskål lägga
Ej sin rätt, men sina Svärd:
När den Svagare förtryckta[1]
Svekets dolk i gördlen bär,
I ditt eget hjärta flyckta[2],
Och slut frid med verlden där.
Dagen stiger på det höga,
Blomman öppnas, fälten le,
Menska, lät hans rena öga
I ditt bröst blott oskuld se.
Qvällen kommer med sin stjärna,
lugnet rår kring dal och fjäll:
Stäng för hat din barm så gärna
Som för nattens vind ditt tjäll.
Döm ej strax den vilseförda,
Stolta vise, med förakt.
Icke wägde du den börda
Smärtan på hans skullra lagt.
Någon högre magt befaller
Öfver menskan: lär och tig.
När hon en gång mognat[3], faller
Ödets frukt dock ner på dig.
Du som går att kufva jorden
Sköflad för din ärestod
Hör från Södren och från Norden
Ropar mot dig Abels blod.
I din bädd när natten tiger
Kall hans wålnad lägger sig:
När du opp på Thronen stiger
Är han redan före dig.
Frid, Nationer, Jordens Förstar,
Frid i edra spirors hägn:
Ach den usla jorden törstar
Icke efter blod, men regn.
Blott mot wåld, mot villans ifver
Ware edra härnadståg:
Genom lundar af Oliver
Leden tidens stilla wåg.

Och du Grymme som förkunnar
Hämd och hat i Himlens namn.
Ser du icke att han unnar
Rum åt alla i sin famn.
We den smickerfödda runa
som ditt namn till minnet bär,
Skin på grafven ej, du Luna,
Och du Blomma, gro ej där! —
Tankan är dock fri: du[4] binder
Ej den wäldige med hot:
Fruktan bleknar ej hans kinder,
Bojan tynger ej hans fot.
Wantrons långa dröm är faren,
Gif den wakna jorden ro:
Gå, prädika i Tartaren
Och lär djäflerna din tro.
O hwad gör det hur wi kalla[5]
Denne far som ingen ser? —
För hwad dyrkad bild wi falla[6]
För hwad heligt tekn ner! —
Mån den wise med sin lära
Än så djup, så konstigt bygd.
Kommer werldens Gud mer nära
än den wilde med sin dygd? —
Hör mig, Hör mig Gode fader
Wäsen bakom werlden gömdt! —
Blidka jordens myriader,
Led de wilda, som dig glömt.
Låt mig ällska hwarje redlig
fast han ej min orden bar:
Fridens lära wore fredlig
Som dess första Härold war.
O Hur kom hon som en aning
Ifrån himlen ljuf och hög,
Och till Ledsven för wår spaning
Som en Svan i natten flög
Hur hon målade de landen
Bortom grafvens nedgång hän
Där den rena, fria Anden
Wandrar under Edens trän.

[1] förtryckt*a* ändradt i hskr. från: *förtryckte.*
[2] flyckt*a* ändradt från: *flyckte.*
[3] mognat ändradt från: *moget.*
[4] du ändradt från: *den.*
[5] kall*a* ändradt från: *kalle.*
[6] fall*a* ändradt från: *falle.*

Digitized by Google

Menska, någon himmelsk flamma
Lefver i dig: Släck ej den
Lär dig något ord att stamma
Af Guds språk[1]: Förlåtelsen
Tro hvar oförrätt en tärning
kastad med förlust: glöm den:
minnet tryck af hvar välgärning
Till ditt hjärta som en vän.

Är du lycklig och tillbeden
Hvarför hatar du, Barbar?
Hvarför håller i ditt Eden
Du den vilde ormen qvar?
Räck din hand: Förvägra ingen,
Låt hvar glädje som du njöt
Flyga genom Brödra ringen,
Liksom en electrisk stöt.

Om du lider, om du faller
Trampad af din fiende
Genom lifvets fängsell-galler
In i fria himlen se:
Där hvar hatfull själ, hvar bitter
Svartnar som en slocknad brand,
Och försonligheten sitter
På den högstes högra hand.

Yngling du hvars stjärna rullar
Öfver lifvets paradis,
Sola dig på dina kullar,
Hata ej, var glad och vis
Medan än bekymret tiger
Drick ur kärlekens pokal,
Drick dig varm, förr än du stiger
ner i årens kalla dal.

Du som ren med fulla händer
Uppå lifvets Zenit står.
Gör det goda förn du vänder
Åter med förblekta hår.
Res med svettig flit din boning,
Bygg den uti fridens land:
Bjud hvar ovän till försoning
Och hvar vän till stöd, din hand.

Du som släper sista stenen
Upp till lifvets pyramid
Will du från dess topp se scenen
Utan fasa, så äg frid.

Låt hvart hatfullt minne falla
Som ett svärd i glömskans haf;
Endast Goda Andar kalla
Opp ur det förflutnas graf.

Tag din[2] Oskulds hvita kläder
Skaka bort hvart jordiskt dam
Svaga menskja, ty du träder
För den stora speglen fram,
Där hvart upsåt som förseglas
Djupt i natten af ditt bröst,
Där hvar ädel tanka speglas
Svaga menska, till din tröst.

Och hvart hemligt brott ej minder
Hvarje bårtgömd ondska där
Stiger fram med bleka kinder
Wittnar emot dig och svär:
Lik en trolös slaf hvars sista
ånger samlar hop dess mod:
Furier i Demanter rista
Wittnesmålet in med blod.

Lef: till tyngden af ditt öde
Lägg ej hatets tyngd: gör godt
Dö, och hoppas bland de döda
Ingen hämd, försoning blott
Ingen ånger, ingen vrede
Öfver Stygen tränger sig:
Stilla saligheter brede
sina vingar öfver dig.

Tro ej åldrens[3] dag som haltar
Kraftlös på sin krycka fram
Till den sena ångrens altar
Renar nog en otacksam.
Sen du hatat utan skoning,
Bortvist ångren utan blygd,
Will du köpa dig försoning
Med en timmas tvugna dygd

Himlens dygd kom att försona
Med sig sjelf en fallen ätt,
Och en klarnad dag din krona
Uppå tidens tinning sätt
Utur bojan hör den gamla
Den förgätne Nödens rop:
Alla stridens händer samla
Till ett enda handslag hop.

---

[1] språk ändradt från: *ord*
[2] din ändradt från: *dig.*
[3] åldrens ändradt från: *ångrens.*

Digitized by Google

Svea.

(1811.)

Täflingsskrifterna skulle detta år vara insända till sekreteraren innan den 8 oktober.[1] — Enligt dennes anteckning å hskr. inkom densamma som n:r 15 i skaldekonsten den 7 oktober.

Hskr. egenhändig af Tegnér; kvartformat.

Till komplettering af den redogörelse som Ljunggren[2] lämnat af Sveas behandling inom akademien, anföras här följande ur protokollet hämtade upplysningar.

Dikten aflämnades till akademien vid sammanträdet den 17 oktober tillsammans med de öfriga 16 täflingsskrifterna i skaldekonsten. Härvid voro direktören Silverstolpe, sekreteraren Rosenstein samt Wallin, Fleming, Lindblom, Oxenstierna, Adlerbeth, Leopold och Sjöberg tillstädes. — Vid läsningen af dikten den 21 november närvoro direktören Silverstolpe, kanslern Blom och sekreteraren Rosenstein samt Wallin, Edelcrantz, Fleming, Oxenstierna, Adlerbeth, Ramel, Leopold och Sjöberg. — För sammanträdet den 2 december, då granskarne afgåfvo sina utlåtanden och prisfrågan afgjordes, är Ljunggrens redogörelse fullständig och upptager äfven de närvarande ledamöternas namn.[3] — Den 9 december, då Adlerbeth, Franzén och Wallin uppläste sina anmärkningar, voro, utom dem, direktören-sekreteraren Rosenstein samt Edelcrantz, Lindblom, Silverstolpe och Sjöberg tillstädes. Akademiens beslut med anledning af anmärkningarna löd ordagrant, att den "updrog Secreteraren att om den ännu okände Författaren anmälte sig, på tjänligt sätt gifva honom del af dessa anmärkningar, dem Academien ansåg ledande till nyttiga rättelser och till verkelig förbättring af förenämde Skaldestycke". — Den 19 december, då författarens namn tillkännagafs och beslut fattades om poemets läsning på högtidsdagen, närvoro direktören-sekreteraren Rosenstein, kanslern Franzén samt Wallin, Edelcrantz, Fleming, Lindblom, Silverstolpe, Adlerbeth, Blom, Leopold, Wetterstedt och Sjöberg. — På årets högtidsdag

[1] Jfr *Inr. Tidn.* n:r 150, den 29 dec. 1810.

[2] Ljunggren, G.: *Svea, Inbjudningsskrift* och *Sv. akad. hist.*, I, s. 289 ff.

[3] Se: Ljunggren, G.: *Svea. Inbjudningsskrift*, s. 2 ff.

Digitized by Google

voro, utom direktören-sekreteraren Rosenstein och kanslern Franzén, Wallin, Edelcrantz, Fleming, Lindblom, Silverstolpe, Oxenstierna, Adlerbeth, Blom, Wetterstedt och Sjöberg närvarande.[1]

År 1815 diskuterades, med anledning af tryckningen, Svea åter i akademien. Den 16 februari, då, utom direktören Silverstolpe, kanslern Ramel och sekreteraren Rosenstein, Oxenstierna, Adlerbeth, Rutström och Leopold voro närvarande, heter det fullständigt i protokollet: "Secreteraren erinrade Academien, att då Professor Tegnér år 1811 erhållit stora Priset för Skaldestycket Swea, hade det skett med vilkor at rättelser, hvilka blifvit föreslagne af Herr Friherre Adlerbeth, Herr Franzén och Herr Wallin, samt Herr Tegnér meddelade under dess vistande i Stockholm i början af år 1812.[2] Herr Tegnér hade väl icke återlämnat dessa anmärkningar, men i anledning af desamma under påföljande Riksdag i Örebro, med Herr Friherre Adlerbeth öfverenskommit om rättelser. Då nu skaldestycket Svea snart borde tryckas, torde Academien täckas taga rättelserne i öfvervägande samt fatta sitt beslut. — Academien anmodade Secreteraren, att af rättelserna lemna Herr Wallin del."

Den 23 februari, då "Herr Wallin återlemnade skaldestycket Svea af Herr Tegnér" med muntliga anmärkningar och akademien med anledning däraf fattade sitt hos Ljunggren[3] meddelade beslut om upptagande af de gamla protokollen, voro, utom Wallin och sekreteraren Rosenstein, Edelcrantz, Adlerbeth, Blom, Rutström, Leopold och Wetterstedt tillstädes.

Den 2 mars voro följande ledamöter närvarande: direktören Silverstolpe och sekreteraren Rosenstein samt Wallin, Tingstadius, Lindblom, Adlerbeth, Rutström, Leopold och Wetterstedt. "Academien återtog den vid sista sammankomst började öfverläggning, rörande de anmärkningar, som blifvit gjorda vid det belönta skaldestycket Svea, och ehuru fråga uppstod, särdeles genom herr Wallins yttrande, om ytterligare förbättringar i de medföljande Dithyramber,

[1] Rörande högtidsdagen 1811 se äfven: *Inr. Tidn.* n:r 150, d. 31 dec. 1811, samt *Sv. Akad. Handlingar efter 1796*, D. 5, Sthlm 1817, s. 151 ff.

[2] Enl. prot. för samtr. 6 febr. 1912 hade anmärkningarna dessförinnan meddelats Tegnér af Adlerbeth.

[3] »*Svea*», s. 11 f.

Digitized by Google

dock som af de Protokoller, hvilke blifvit hållne år 1811, då stora Priset tillades detta stycke, inhämtades, att icke allenast det egentliga Poëmet, utan äfven Dithyramberne blifvit belönte; så beslöt Academien att vid dessa sistnämde icke nu mera äska andra rättelser, än dem, till hvilka författaren samtyckt, och endast tillägga *en underrättelse till läsaren.*[1] — Om beskaffenheten af denna underrättelse discurerades; och uppdrogs Secreteraren att, i anledning af discurerne, föreslå densamma."[2]

Det afgörande beslutet fattades slutligen den 9 mars. Närvarande vid detta tillfälle voro direktören Silverstolpe och sekreteraren Rosenstein samt Edelcrantz, Tingstadius, Lindblom, Oxenstierna, Adlerbeth, Blom, Rutström, Leopold och Wetterstedt. Protokollet säger i denna fråga till en början: "Academien återtog nu öfverläggningen, rörande en föreslagen underrättelse, som borde införas i Handlingarne, i afseende på de dithyramber, hvilka medföljde[3] det år 1811 belönta skaldestycket Svea". För den fortsatta öfverläggningen och därefter fattade beslut är Ljunggrens redogörelse fullständig.

De smärre afvikelser, som denna täflingsexemplarets version äger i förhållande till den ursprungliga handskriftens,[4] äro förtecknade af J. Samzelius i hans textkritiska behandling af Svea, hvarför dit hänvisas.

Tegnérs kommentar till andra akademihandskriften af Svea.

Med anledning af Svenska akademiens genom Adlerbeth framförda och ofvan nämnda första anmärkningar beträffande Svea

[1] Kurs. i protokollet.

[2] Jfr LJUNGGREN: *Sv. akad. hist.*, I, s. 295, noten, där den af Wallin formulerade »underrättelsen» anföres.

[3] Formuleringen här och i föregående protokoll torde observeras. Däraf framgår att man från akademiens sida in i det sista betraktade alexandrinpartiet som den egentliga dikten och dithyramberna blott såsom ett bihang därtill.

[4] Handskrift i Tegnérsamlingen i Lund, tryckt, ehuru ej fullt exakt, i E. TEGNÉR: *Efterl. skrifter*, D. 1, s. 68 ff. och därefter omtryckt i E. TEGNÉR: *Saml. skrifter*, Jubelfestupplaga, D. VII, s. 136 ff.

Digitized by Google

öfverlämnade Tegnér tydligen ett nytt manuskript till Adlerbeth vid riksdagen i Örebro 1812, försedt med de ändringar, som författaren funnit lämpliga. Som en kommentar härtill bör man betrakta följande i Sv. Akademiens arkiv befintliga anteckningar af Tegnérs hand. Dessas innehåll och lydelse bevisa nämligen, att de måste äga till utgångspunkt en annan handskrift än den till täflan insända och att densamma måste vara identisk med den version, som år 1812 meddelades Adlerbeth och till hvilkens motsvarande siffror de här inom ( ) stående siffrorna således hänvisa.

För orienteringens skull äró här införda hänvisningar — såväl till den text, hvilken legat till grund för Tegnér, då han företog ändringarna med anledning af akademiens första anmärkningar, nämligen den i Tegnérsamlingen i Lund befintliga, förut omnämnda äldsta kända handskriften *[L.]* — som ock till trycket i Sv. Akademiens Handlingar[1] *[A]*, där dessa Tegnérs ändringar äro iakttagna.

För öfrigt hänvisas äfven härvidlag till Samzelius' uppsats.

Hskr. saknar rubrik.

---

(1) I stället för:

Och vän af tidens skick, det smältande och ljufva
han fire nöjets dar och mate sångens dufva.

[L: 9, 10. — A: 9. 10.]

(2) Förut: »Upphugger nattbetäckt sin enda skatt ur hällen», ty alla skatter, då man dermed, som vanligt, förstår metaller, hämtas väl ur bergen. Hvad ordet »Upphugger» angår, så är det, så wida jag vet, allmänt brukligt. Upptaga, upphämta, uppfordra, som skulle kunna swara deremot, synas mig alla mindre passande. *[L: 22. — A: 22.]*

(3) I stället för: »Hör på Naturens röst» etc., efter den ej införes talande. *[L: 29. — A: 29.]*

(4) Förut: Fritt och djerft kring fjellen etc. *[L: 45. — A: 45.]*

(5) Förvägna i stället för förvågna, som ej lär vara god Svenska. Jag har ej kunnat finna något annat Epithet som fullkomligen uttryckte min mening. *[L: 46. — A: 46.]*

[1] *Sv. Akademiens Handlingar* efter 1796, Del. 5, s. 155 ff.

Digitized by Google

(6) Förut: Här ser du dal vid dal till jordens afgrund gungad,
der stiger klyft på klyft af jättehänder slungad.
[L: 49, 50. — A: 49, 50.]

(7) I stället för: Utöfver skullran hän etc.; för att utmärka bergens höjd.
[L: 51. — A: 51.]

(8) I stället för:
Här vill naturen se det dristiga och höga
se kraft i hvarje arm, och mod i hvarje öga.
[L: 53, 54. — A: 53, 54.]

(9) Mot denna vers har blifvit anmärkt att »ur» vore bättre än »i». Men säger man icke verkel. skymta (neml. skymta fram) i natten? Äfvenså försvinna i natten? Försvinna ur natten ger en helt annan mening. *[L: 62. — A: 62.]*

(10) En verld i stället för verlden är anmärkt såsom betänkeligt. Men en verld kunde väl här förklaras såsom: en hel verld, äfven som man säger åran af ett land, styrkan af ett rike. I fall detta talesätt ej kan gillas, så borde äfven den längre ner förekommande versen:
Och Segrarn står bredvid, beundrad af en werld
förändras, utan att likväl dervid någon anmärkning blifvit gjord.
[L: 72. — A: 72.]

(11) Jag erkänner gerna att uttrycket är mindre wanligt och att man ej kan kalla en Hydda Gästfrihet. Ville man subtilisera så skulle man wäl kunna betrakta Gästfriheten som en Skylt; men det wore i sanning att drifwa Spitsfundigheten allt för långt. En annan fråga synes mig wara huruwida icke i Poësi en dylik Figur kan både förstås och tålas. Hamlets berömda utrop hos Shakespeare: »Fragility, thy name is Woman!»[1] är alldeles samma talesätt ehuru visserl. intet Fruntimmer warit nog uppriktigt att kalla sig så; och hos en berömd inhemsk Skald heter det om dåliga Poëter:
De kallas Legio, ty de äro många,
ehuru vi, som bekant är, ha andra namn. *[L: 82. — A: 82.]*

(12) I stället för: Han fruktade sin Gud och fruktade ej annan.
[L: (85,) 86. — A: (85,) 86.]

[1] ***Hamlet,*** **Akt. I, sc. 2.**

Digitized by Google

(13) Jag erkänner att »lumpen» är ett trivialt ord; men månne det icke på detta ställe kunde wara tjenligt såsom ett uttryck af förakt och förtrytsamhet? *[L: 105. — A: 105.]*

(14) »Dö», i stället för »fall» gjorde här Antithesen fullkomligare; men ett Folk, ett land, hvarom här är fråga, säges falla; men månne äfven dö, i denna bemärkelse? *[L: 106. — A: 106.]*

(15) I stället för:

Du sofver, Svea Folk, på branten af en afgrund
Men Våld och Barbari, men rotadt Hat och afund
de vaka omkring dig. O väckte dig min röst!
O stege än en gång, som förr, ditt fria bröst!

[L: 125—128. — A: 125—128.]

(16) I stället för:

Der flamma gyllne Torn i kärr dem vi ej sågo
och flottor hota nu der Fiskarbåtar lågo.

[L: 133, 134. — A: 133, 134.]

(17) Denna och följande verser till och med: »Var viss, det klappar ock uppå din fjellport snart, med undantag af 3 el. 4, äro nya, i stället för: »En annan skär vår skörd och upptar klippans jern — — — Hvad blir det af den jord som värjdes af Ert mod», hvilka blifvit uteslutna såsom ansedde stötande för Ryssland. Författaren har härwid, så widt honom möjligt warit, sökt att begagna sig af den anvisning han erhållit. *[L: 135—144. — A: 135—164.]*

(18) ... och himlen sig förbarmar. Mot denna Hemistiche är anmärkt att den synes tillkommen blott för rimmets skuld. Så troligt detta kunde synas så har dock min mening warit att dermed uttrycka huru man wid förswaret af wårt Swea borde räkna ej blott på dess egen kraft, eller dess geografiska belägenhet, utan äfven på bistånd af en högre skyddande makt; en tanke som vid detta tillfälle ej syntes mig så alldeles opassande. Skall någon förändring göras härvid så kan jag ej finna någon bättre än den föreslagna:

Se, Belten kring dig än de fria armar kasta,
och fjellens fästning står, den skyhöga, den fasta,

ehuru den omnämnda idén derifrån är utesluten. *[L: 158. — A: 174.]*

(19) Det bor en Gud i Sången. Skulle wara en blott öfversättning af det bekanta: Est Deus in nobis. *[L: 170. — A: 186.]*

Digitized by Google

(20) I stället för: Mulna hjeltar
skaka Fädrens spjut.
Striden wältar
som en huggorm ut etc.
[L: 193—196. — A: 209—212.]

(21) Strid är för Norden. Det föreslagna: »Striden för Norden», torde väl vara språkriktigare, men det andra synes mig mera abrupt och skyndande och derföre på detta ställe mera passande. *[L: 202. — A: 218.]*

(22) I stället för: Stormvinden dör
Solen går under.
AsaThor kör
smattrande dunder.
[L: 205—208. — A: 221—224.]

(23) Dimmiga händer. Jag har på detta ställe ej kunnat finna något mera passande Epithet. Det synes mig uttrycka en vålnads luftiga, kropplösa Gestalt. Hos Ossian förekommer cloudy, airy ofta på samma sätt. *[L: 216. — A: 232.]*

(24) I stället för: Från dem af hjelten etc. *[L: 218. — A: 234.]*

(25) Den Slagtning är slagen. Man säger slå ett slag. Hvarför icke äfven, efter Analogien, slå en Slagtning, då slagtning äfvenså väl som slag kommer af slå? På Tyska åtminstone säger man: die Schlacht ist geschlagen. — Den slagtning i stället för slagtningen är en construction, nu mera föråldrad, jag erkänner det, men som äfven derigenom har, som det synes mig, något högtidligt. I Danskan är den bibehållen. *[L: 223. — A: 239.]*

(26) Sjunker i stället för ligger. *[L: 225. — A: 241.]*

(27) I stället för: Ej skilda Stånd men blott ett Brödrafolk.
[L: 246. — A: 262.]

(28) I stället för: I stilla dalar sitta glada slägter
kring tarfligt bord inunder Fädrens lind
och Seder skina uti hvita drägter
och oskuld rodnar etc.
[L: 251—253. — A: 267—269.]

Digitized by Google

(29) Högtidlig i stället för allvarsam. *[L: 265. — A: 281.]*

(30) Norrskensnatt för Norrskensnatten, Indefinit. för Definit. Är något ej ovanligt hos våra bästa Poëter.

Dårskap gret, Förnuftet log. Leopold.[1]
Mot oförrätters våld från kojans upp till *throns*
är hämd Naturens rop etc. Leopold.[2]
Der ej syns menskofjät, ej rök vid himlabryn. Franz.[3]

och hundra dylika exempel. *[L: 270. — A: 286.]*

(31) — Ordet *matt* är anmärkt såsom föga passande till stjernornas ljus. Men säger man icke ett matt sken, en matt dager, en matt strimma? — *[L: 274. — A: 290.]*

(32) Rann opp, för Sprang opp. *[L: 282. — A: 298.]*

(33) Sken på mitt hopp är anmärkt som obegripligt. Jag trodde mig dermed ha uttryckt: upplyste min förhoppning, lyste på mig som hoppades. Jag har svårt för att öfvertala mig att denna poëtiska figur skulle wara owanlig.

Den sol som tänds, ditt högmod ser
den som går ner etc. Leopold.[4]

Men om Solen kan sägas se ner på mitt högmod, hvarför skulle hon ej kunna sägas skina på mitt hopp? *[L: 284. — A: 300.]*

(34) Versen är anmärkt som hård, förmodligen genom sammanstötandet af flere enstafviga ord. Den har i det fallet flere Bröder i detta Poëm. I stället är föreslaget: De sjöngo om dagen till Synens fullbordan, som utan twifwel faller lättare för örat; men jag twiflar att »sjunga om en dag» uttrycker på detta ställe alldeles det samma som att sjunga (besjunga) en dag? *[L: 287. — A: 303.]*

(35) Jag har trott mig kunna bibehålla denna Strof. Att *Östern* som här förekommer skulle kunna beteckna annat än regionen för Solens uppgång el. innehålla en förtäckt uppmaning mot Ryssland, synes mig så mycket mindre att befara som nu mera intet af det föregående i

---

[1] Ur: »*Sång öfver Kellgrens död*».

[2] Ur: »*Religionen*».

[3] Ur: »*Emili eller En afton i Lappland*», Tredje stunden (Skaldestycken, Åbo 1810, s. 99.). Citatet, något felaktigt anfördt, lyder egentligen: »der ej ses menskofjät, ej rök vid himlens rand».

[4] Ur: »*Öfver begäret till ett odödligt namn*».

Digitized by Google

Poëmet utmärker något fiendtligt tänkesätt mot denna Makt. — Om den för öfrigt skulle synas innebära någon önskan af ett nytt krig, så visar allt det föregående att här blott kan vara fråga om ett försvarskrig mot hvilken angripare af wårt sjelfbestånd som helst. Äfven i detta afseende är det mindre kriget sjelf, än dess förväntade följder, vår stadfästade frihet, vår återvundna ära bland Nationerna, som önskas. *[L: 289. — A: 305.]*

(36) Kören i stället för Kusken. — Att meningen skulle wara: Kuska på Sweas kronor (som i sanning ej vore någon) är ett misstag förmodel. föranledt af en felaktig interpunctering, och som jag hoppas genom en riktigare är förekommet.[1] *[L: 296 ff. — A: 312 ff.]*

(37) Här i Tidens höst. *Här* är anmärkt som cheville, och för meningen onyttigt. Saken vore lätt hjelpt om man satte uti för här i. Men säger man icke här i Tiden, här i landet, då frågan är om något närvarande. Skall Svea falla uti tidens höst, kunde svårligen betyda annat än: Skall Svea falla, en gång, framdeles, i tidens mognad, vid tidens slut; och derom lär väl icke kunna vara någon fråga. Deremot har jag genom ordet »här» velat uttrycka att denna Tidens höst redan för närvarande är inne, att tidens tecken hänvisa på dess annalkande förstöring. *[L: 305. — A: 321.]*

[1] I *Sv. Akad:s Handl.* är v. 313 afslutad med ett —, hvilket saknas i täflingshandskriften.

Digitized by Google

De olika versionerna af Tegnérs Svea.

Af

Jonas L:son Samzelius.

Den äldsta kända versionen af Svea offentliggjordes af Elof Tegnér efter det i Lunds Universitetsbibliotek befintliga manuskriptet i Efterlemnade skrifter Ny samling I: 68 o. ff. och omtrycktes i samma form i Jubelfestupplagan VII: 136 o. ff. Några mindre tryckfel, som insmugit sig i dessa upplagor, torde böra påpekas.

V. 82[1]	står:	hyttan	bör	vara:	hyddan
V. 138	»	fjällets	»	»	fjellens
V. 141	»	hyddor	»	»	hydda
V. 142	»	o qvinna	»	»	du Qvinna
V. 233	»	Der	»	»	Det
V. 245	»	statens tempel	»	»	Statens nya Tempel
V. 319	»	förbigången	»	»	förgången

Dessutom ha dessa upplagor en alldeles förändrad stafning och interpunktering, hvilken senare ofta blifvit ganska vilseledande, men då intet nytryck här meddelas, har jag ej tillfälle att gå in på denna sak.

Emellertid visar det sig redan vid en jämförelse mellan trycket i dessa upplagor och det i dem förefintliga faksimilet af handskriftens första blad, att Elof Tegnér icke alltid återgifvit den äldsta texten. En närmare undersökning af manuskriptet ger också vid handen, att flera sådana inadvertenser finnas, hvarför jag här af-

[1] Vid hänvisning till bestämda verser begagnas Jubelfestuppl. VII.

Digitized by Google

trycker den äldsta texten i de fall, där Elof Tegnér återgifvit en senare tillkommen.

V. 3. Ur skuggan af min dal jag ägnar dig en sång

» 8. de åldrar som flytt hän, den kraft han kallar rå;

» 17. Jag hatar hvarje konst som sinnets kraft förvekar,

» 53, 54. Här vill Naturen se det dristiga och höga,
se kraft i hwarje arm, och mod i hwarje öga.

» 147. och skrifva Framtids lag och plåna ut med köld

» 150. Än har du kung och stat och fosterland att värja,

» 176. på skummande hästar

När Tegnér hösten 1811 insände Svea till Svenska Akademien, gjorde han vid utskrifvandet af renskriften[1] några smärre textförbättringar, men enär han aldrig införde dessa i det hos honom kvarliggande manuskriptet, hafva de hittills varit okända. De verser, i hvilka förändringar gjordes, aftryckas här, hvarvid till underlättande af jämförelse äfven den ursprungliga texten meddelas inom klammer.

V. 21. och, strödt kring Polens ring, bland sjöarne och fjellen
[som] [skogarne]

» 26. som suga landets merg och själens krafter mörda
[sinnets]

» 50. der stiger klyft wid klyft, af jättehänder slungad
[här]

» 71. Skild ifrån vekligt prål och yppighetens flärd
[och skild från]

» 102. och ärans gudadröm, och forntids enkla seder?
[Fädrens]

» 103. Du leker utan blygd uppå de ädlas stoft,
[på deras helga]

[1] Förvaras i Svenska Akademiens arkiv. För mig påvisad af fil. kand. A. Silow. En af J. Adlerbeth gjord afskrift af denna version förvaras i Götiska förbundets arkiv.

Digitized by Google

V. 106. Gå, lef förutan mod, och fall förutan ära
[dygd]

» 110. blott att ej se din blygd, ditt fall, din sena ånger
[ditt fall, din blygd]

» 139. »Men han ger fred och skydd.» Välann tag honom mot
[skygd]

» 265. allvarsam, dristig, enkel som Naturen
[enkel, dristig]

» 272. och stjernor brunno
[stjernorna]

» 280. Men natten och hafwet och fjellen och heden
[stjernor]

» 285. Men skogarnes röster
[och]

» 292. och gläns öfver blånande sjö!
[stig]

» 309. i hafwets afgrund, med förtvifladt mod;
[mot]

Det torde kanske böra påpekas, att när Tegnér i denna form lämnade in dikten till akademien för att söka erhålla dess högsta pris, ansåg han tydligen själf denna version vara den bästa.

Jämför man nu denna text med den i Svenska Akademiens Handlingar från 1796 del VI: 157 o. ff., så visar det sig, att handlingarna i alla de verser, som kunna jämföras, har den äldre texten. Trycket i handlingarna måste således hvila på en ny renskrift, vid hvilkens utskrifvande Tegnér endast haft tillgång till den handskrift, som nu förvaras i Lund. Denna nya renskrift är visserligen förlorad, men lyckliga omständigheter foga så, att man i alla fall kan få en ganska god föreställning om de förändringar, dikten undergått, sedan akademiens anmärkningar kommit Tegnér tillhanda. Af akademiens protokoll[1] veta vi, att Adlerbeth i början af år 1812 till Tegnér öfverlämnat den sammanarbetning af sina egna, Wallins

[1] Silow *Tegnérs täflingsskrifter* s. 22.

Digitized by Google

och Franzéns anmärkningar,[1] som Elof Tegnér påträffat i Tegnér-samlingen i Lunds Universitetsbibliotek och aftryckt i Efterl. skrifter Ny saml. I: 77 o. ff. samt i Jubelfestupplagan VII: 144 o. ff. I bref af den 9 april 1812[2] skrifver J. Adlerbeth till Tegnér: "I dag afreste min Far till Örebro. Han fägnade sig öfver att der få öfverlägga med dig angående Svea." Tegnér har således tidigare på våren underrättat Adlerbeth om att han tänkte resa till riksdagen i Örebro och att han då skulle medtaga omarbetningen af Svea i och för granskning. Af Tegnérs bref den 20 maj 1812[3] till J. Adlerbeth synes dock, att omarbetningen först vid denna tid blifvit färdig. Efter återkomsten från riksdagen skrifver Tegnér den 25 juni 1812[4] till J. Adlerbeth och omtalar, att han till dennes fader lämnat Svea, "halfsålad och klacklappad". Vidare nämner han, att det nu endast är "fråga om några ord som skulle ändras", att "ganska mycket af det anmärkta, som jag ej kunnat eller ej velat ändra, får stå qvar" samt att han är hans fader "mycket förbunden för många muntliga och välgrundade anmärkningar".

Brefvets uppgift om de ändringar, som ännu återstode, afser tydligen de anmärkningar öfver den nya versionen af dikten, som Adlerbeth nedskrifvit och lämnat till Tegnér och som aftryckts i Efterl. Skrifter Ny saml. I: 92 och i Jubelfestupplagan VII: 148 o. ff. Af Tegnérs bref den 11 okt. 1812[5] till J. Adlerbeth synes, att han tydligen haft för afsikt att insända ännu en renskrift "med några små ändringar, i anledning af hans (d. v. s. Adlerbeths) senaste anmärkningar". Emellertid visar en närmare undersökning, att någon sådan aldrig kommit akademien till handa. Visserligen har Tegnér i sitt eget manuskript gjort tre stycken små ändringar, nämligen i

v. 65. i hans täppa i st. f. på hans täppa

---

[1] Wallins och Franzéns anmärkningar tryckta i Ljunggren, *Svenska Akademiens historia* Del I s. 391 o. ff.

[2] Otryckt i L. U. B.

[3] Tryckt i Jubelfestuppl. V: 73.

[4] Tryckt i Jubelfestuppl. V: 74.

[5] Tryckt i Jubelfestuppl. V: 78.

Digitized by Google

v. 222. bakom på den flåsande springaren i st. f. bakom dem på flåsande springaren

v. 395. nu i tidens höst i st. f. här i tidens höst

och i alla dessa fall anslutit sig till Adlerbeths förslag, men dessa ändringar kommo ej in i trycket i handlingarna. I själfva verket visar det sig också vid en jämförelse, att Adlerbeths sista anmärkningar rikta sig just mot den text, som trycket i handlingarna har. Detta måste således hvila på den renskrift, som Tegnér lämnade Adlerbeth i Örebro, och någon senare har ej tillkommit.

Det sista uttalandet i brefvet af den 25 juni 1812 gör det emellertid ganska troligt, att en del smärre förändringar införts i renskriften under öfverläggningarna med Adlerbeth. Att då med någon större grad af säkerhet kunna afgöra, hvad som i omarbetningen, så vidt den är känd genom Lundamanuskriptets öfverskrifna text och trycket i Svenska Akademiens handlingar, är af Tegnérs eller Adlerbeths hand, blefve naturligtvis tämligen svårt, såvida ej en nyligen i akademiens arkiv gjord upptäckt i hög grad underlättade undersökningen. Fil. kand. A. Silow har nämligen där påträffat en kommentar af Tegnérs hand till en omarbetning af dikten,[1] som gjorts med anledning af akademiens första anmärkningar. Den omständigheten, att kommentaren påträffats i Svenska Akademiens arkiv, jämte det att den ej har med de sista anmärkningarna att göra, visar att den öfverlämnats samtidigt med den renskrift af Svea, som Adlerbeth mottog i Örebro, och det bör då vara möjligt att med någon säkerhet afgöra, hvilken text denna haft. Vänder man sig i denna afsikt till manuskriptet i Lund, så finner man, att i de flesta fall, där kommentaren omnämner ny text, finnas ändringar öfverskrifna. Till jämförelse med denna nya text, som här aftryckes, meddelas den ursprungliga inom parentes.

V. 9, 10. För sorglös njutning född, för lekar blott och löjen
han läspe tidens lof och fire dagens nöjen —
[Och Vän af tidens skick, det smältande och ljufva
han fire nöjets dar, och mate Sångens dufva.]

[1] Se Silow: *Tegnérs täflingsskrifter* s. 23.

Digitized by Google

V. 22. upphugger, nattbetäckt, din bergning utur hällen!
[enda skatt ur]

» 29. Naturen lede dig. Hon gaf för skilda zoner,
[Hör på Naturens röst]

» 45. Se kring dig. Flammande kring fjellen fästet svänger,
[Fritt och djerft]

» 46. utöfwer forssens swall förwägna klippan hänger
[förwågna]

» 49, 50. Här ser du dal wid dal, der klyft på klyfta lastad
står opp, i hedendag af jättehänder kastad.
[Här ser du dal wid dal, till jordens afgrund gungad,
här stiger klyft wid klyft, af jättehänder slungad.]

» 51. Tätt öfver skullran hän de höga stjernor gå;
[Utöfwer]

» 53, 54. Här vill Naturen se det enkla, allvarsamma,
här will i torftigt bo hon kungasöner amma.
[Här vill Naturen se det dristiga och höga,
se kraft i hwarje arm och mod i hwarje öga.]

» 85, 86. med hjertat blödande, men upplyft öfver tingen.
Han fruktade sin Gud och utom honom — ingen
[med hjertat blödande, men styrkans lugn på pannan.
Han fruktade sin Gud, och fruktade ej annan]

V. 125—128. Du sofver, Svea Folk! Skall jag din hvila rubba?
Men Sveket med sin dolk, men Våldet med sin klubba
de vaka omkring dig! O väckte dig min sång
Med djup af grafvens röst, med dån af Åskans gång;
[Du sofwer, Svea Folk, på branten af en afgrund.
Men Våld och Barbari och rotadt Hat och Afund
de waka omkring dig. O väckte dig min röst!
O stege än en gång som förr ditt fria bröst!]

» 133, 134. En thron står upp ur kärr hvars namn vi knappast wetat
och Österns konung bor der wåra hjordar betat.
[Der flamma gyllne torn[1] i kärr dem vi ej sågo,
och flottor hota nu der Fiskarbåtar lågo.]

[1] Möjligen Iern.

Digitized by Google

V. 135 o. ff. Farväl du Sveas värn, farväl du hjeltars land;
Se, Bottnens böljа för wår gråt intill din strand! —
Välan, en högre makt Nationers öden wäger.
Gråt, Svea, hvad du mist, men skydda hvad du äger
Från Sundets rika strand längst upp till fjellhög Nord
der Lappen flyttar kring sin frihet och sin hjord,
hvad skogbekrönta berg, hwad fält med skördar prydda!
O! älska wi wårt land, nog ha vi land att skydda.
Låt, Svea, dina berg fördubblad ge sin skatt,
låt skörden blomstra opp i dina skogars natt
Led flodens böljor kring som tamda undersåter
och inom Sverges gräns eröfra Finland åter.
Du äger icke allt af Fädrens helga bygd;
haf mer än deras land, haf ännu deras dygd;
den lugna storheten, den djerfwa frihetsanden.
Knyt fastare i hop de sprängda samfundsbanden;
stå ej bekymmerslös midt i en wäpnad werld,
och hvila om du får, men hvila wid ditt swärd.
[1]Blif åter, Svea Folk, blif åter hvad du varit.
Lär af hvad andra land, af hvad Du sjelf erfarit.
Det frihet är och rätt och ljus Du wakar för.
Hör Mensklighetens bön, om du ej Skaldens hör.
Se Tiden! Är han gjord för svagheten och flärden?
Eröfrare gå fram, som jordskalf, genom werlden.
Europas gamla form ej längre hålla vill.
Den nya Skapelsen med Svärdet yxas till.
Hvad throner störtas om! Hvad riken sönderstyckas!
Förtrycket nämns försvar, och rätt är det som lyckas.
Tror Du dig ensam trygg? Så är ej Våldets art,
Var viss, det klappar ock uppå din fjellport snart.

[En annan skär vår skörd, och upptar klippans jern
som rodnar utaf harm att smidas till hans värn.
Hvad återstår oss snart? Allt närmre tränger Jätten.
Han står på fjellens spets och ögat slukar slätten.
»Med han ger fred och skygd.» Välan, tag honom mot,
och kyss hans hjeltehand och slumra wid hans fot.
Förskräckligt waknar Du. Se stad och hydda brinna;

[1] Denna och de tre följande verserna funnos i första versionen ehuru i annat sammanhang.

Digitized by Google

Du Man, hvar är ditt swärd? Hvar är din dygd, du Quinna?
O **Finnlands** vida graf! O Fädrens spillda blod!
Hvad blir det af den jord som värjdes af Ert mod?]

V. 193—196. Bistra hopar
skaka Fädrens spjut.
Stridslur ropar,
Lösen flyger ut
[Mulna Hjeltar
skaka Fädrens spjut.
Striden wältar
som en huggorm ut.]

» 205—208. Hafwet förskräckt
tiger och undrar.
Solen är släckt,
AsaThor dundrar.
[Stormvinden dör,
Solen går under.
AsaThor kör
smattrande dunder.]

V. 246. ej skilda flockar, men ett brödrafolk.
[stånd] [blott ett]

» 251—253. Förderfvet, flärden kan ej längre stanna
dess smitta flyr för Nordens friska vind;
och Allvar hvilar på hvar manlig panna
[I stilla dalar sitta glada Slägter
kring tarfligt bord inunder Fädrens lind;
och Seder glänsa uti hwita drägter,]

» 255. Flit, Välstånd blicka ur hwar hyddas fenster,
[ser] [hwarje]

» 265. Högtidlig, enkel, dristig som Naturen;
[Allvarsam]

» 282. Och Solen rann opp
[sprang]

» 296. Men I som kören med de gyllne tömmar
[kusken]

Digitized by Google

I tvänne fall, där kommentaren omnämner ny text, finnes någon sådan ej införd i Lundamanuskriptet, nämligen i v. 218 och v. 225. Hvad den sistnämnda versen beträffar, nämner Tegnér själf i kommentaren, att han satt: I blod sjunker dagen i st. f. I blod ligger dagen. Om v. 218 kan man blott få upplysning af trycket i handlingarna, som har: Till oss af Hjelten i st. f. manuskriptets: från dem af Hjelten.

Visserligen har manuskriptet ännu några ändringar, och en jämförelse mellan texten i handlingarna och den i manuskriptet skall uppdaga några till, men i alla fall har den omständigheten, att Tegnér öfverhufvud taget skrifvit en kommentar, jämte det, att han i denna upptagit v. 53, 54; v. 127, 128; v. 251—253 och v. 255, hvilka han utan anmaning från akademien ändrat, synts mig tyda på, att Svea i ett stadium af sin tillvaro — på några smärre olikheter när — haft den här meddelade texten. Därför har jag också ansett det berättigadt att för sig aftrycka denna del af den öfverskrifna texten i Lundamanuskriptet.

När och hur de senare små ändringarna tillkommit, blir i de flesta fall omöjligt att förklara. De kunna vara tillkomna vid utskrifvande af renskriften, vare sig de sedan blifvit införda i Tegnérs eget manuskript eller icke. Dessutom står alltid den möjligheten öppen, att en del förändringar gjordes i renskriften under samarbetet med Adlerbeth.[1] Därvid skulle ju äfven ha kunnat hända, att Tegnér infört dessa förändringar i sitt eget eventuellt medhafda manuskript.[2] Endast om några få kan man yttra sig med bestämdhet.

Först meddelas då de förändringar, som utom de förut aftryckta finnas öfverskrifna i Lundamanuskriptet. Till jämförelse medtages äldre texten.

V. 3. På branten af ditt fall jag ägnar dig en sång.
[ur skuggan af min dal]

» 8. de hjeltedar som flytt, den kraft han kallar rå
[de åldrar som flytt hän]

[1] Se s. 34.

[2] Af Adlerbeths sista anmärkning mot v. 221, 222 synes antagligt att endera af de båda äldre texterna fanns med i Örebro.

Digitized by Google

V. 17. Bort med den falska konst som sinnets kraft förvekar
[Jag hatar hvarje]

» 102. och ärans gudadröm och Fädrens rena seder? —
[enkla]

» 147. Ett ögonblick ännu! Det plånar ut med köld
[och skrifva Framtids lag och plåna]

» 150. Än har du Kung och stat och grafwar till att värja,
[fosterland att]

» 176. på frustande hästar
[skummande]

» 248. och Twedrägt faller för sin egen dolk.
[i]

Alla dessa nyheter finnas med i trycket i handlingarna. Undantag bildar endast v. 3, som således är af senare datum eller tidigare vrakats. Akademiens första anmärkningar hade äfven riktat sig mot v. 248, hvarför ändringen af denna anledning synes vara gjord.

Går man så till trycket i handlingarna, befinnes detta i följande fall afvika från den ursprungliga texten i manuskriptet, då i detta ingen ändring finnes gjord. Ursprungliga texten meddelas till jämförelse.

V. 39. och lifvet, fritt för sorg som för behofvens hot,
[och]

» 63. I Sången lefven qvar! Den tiden är förbi,
[lefve I]

» 222. Jagar de slagne på flåsande Springarn.
[hänger bakom dem på]

» 233. Der vexer en blomma
[Det]

» 239. Svea sitter å sin thron på fjällen,
[Och Svea]

Som synes är det endast smärre afvikelser, närmast beroende på feltryck eller felläsning. I v. 63 har Tegnér ändrat med anledning af de första anmärkningarna och i v. 222 självmant gjort det.

Digitized by Google

Då Adlerbeth i båda fallen i sina sista anmärkningar riktat sig mot den nya texten, är det tydligt, att dessa båda förändringar funnits med i den nya renskriften.

Trycket i handlingarne afviker vidare i följande fall från den i Lundamanuskriptet öfverskrifna text, som omnämnes i kommentaren och som aftryckts å sidd. 34—37.

V. 49. Här sjunker dal vid dal, der klyft på klyfta lastad
[ser du]

» 54. Här vill i torftigt bo hon kunga-sinnen amma.
[kungasöner]

» 125. Du sofver, Svea Folk! Hvem vill din hvila rubba?
[Skall jag]

» 193. Mulna hopar
[Bistra]

» 265. Högtidlig, dristig, enkel som Naturen:
[enkel, dristig]

Äfven här är det således endast fråga om mindre ändringar. Adlerbeths sista anmärkningar visa, att renskriften i v. 125 och v. 193 haft samma text som trycket. Olikheten i v. 265 kan ju bero på tryckfel; möjligen äfven den i v. 54. Icke kan väl Adlerbeth ha ansett talet om Nordens natur, såsom alstrande kungasöner, för sårande mot någon medlem af kungahuset?

Härmed äro samtliga förändringar i Svea till och med trycket i Sv. Ak:s handlingar behandlade. Historien om Sveas text är dock ej därför afslutad. Tegnér skulle ännu tvänne gånger omarbeta dikten. Första gången var, när han år 1828 utgaf sina Smärre Samlade Dikter I. Den grundtext, han då öfverarbetade, var trycket i Akademiens handlingar, hvarför jag här till jämförelse med den nya versionen aftrycker denna text inom klammer.

V. 54. Här vill i torftigt bo hon stora sinnen amma
[kunga-sinnen]

» 56. Som sjelfman gör sin pligt och kräfver ut sin rätt
[sjelfmant ger]

Digitized by Google

V. 85, 86. förtrodde blott åt Gud sitt hjertas tysta klagan
och kysste faderns hand inunder faders-agan
[Med hjertat blödande, men upplyft öfver tingen
Han fruktade sin Gud, och utom Honom — ingen.]

» 96, 97. fåfänglig, glittersträdd, småsinnad, afundsam,
med barnsliga begär, med halfva samfundsdygder
[Som släpar orkelös sin matta lefnad fram,
Med sina små begär, med sina halfva dygder,]

» 105, 106. Gå, jag har ingen sång för dylika bedrifter,
lägg bort ditt ärfda namn och köp dig andra grifter! —
[Gå, icke vill min sång ditt lumpna öde lära,
Gå, lef förutan dygd, och fall förutan ära! —]

» 129—131. Se, med de väldige ha dina fäder tvistat,
men nu går solen upp i länder, som du mistat.
O Finland, trohets hem, o borg, som Ehr'nsvärd byggt,
[Se kring dig! Dina rof ha farorna förstorat,
Och morgonsoln går opp i land som du förlorat.
O! Aura, dödens bygd! O borg som Ehrnsvärd byggt!]

» 134. Och kungar böja knä, der våra hjordar betat
[Och österns Konung bor der våra hjordar betat.]

» 164. Till ringa hyddas lugn jag ville vända om.
[halmtäckt]

» 239. Och Svea sitter å sin tron på fjällen
[Svea]

De förändringar, Tegnér här gjort, ha tydligen åsyftat att trubba af några af de starkaste uttrycken och särskildt i ett fall att lägga in ett mera kristligt innehåll i dikten. Dessutom har han rättat ett par tryckfel; i v. 56 har väl ett nytt smugit sig in.

Den omarbetning af dikten, som nu återstår att behandla, förvaras i Tegnérsamlingen i Lund och har förut ej varit offentliggjord. Det kvartblad, manuskriptet består af, upptager senare delen af synen i en på grundval af Lundamanuskriptet och i detta införda förändringar omarbetad form. När denna omarbetning gjorts, har

Digitized by Google

jag ej kunnat utröna. Handstilen hänvisar till Tegnérs äldre dagar. Möjligen kunna en å handskriften gjord anteckning[1] och de två i slutet tillagda verserna gifva någon anvisning. För öfrigt torde knappast handskriften vara oskadd i behåll. Af anteckningen å densamma att döma bör den ha innehållit hela synen, medan det kvarvarande bladet börjar först med v. 259. Här aftryckes hela bladet med äldre uttryck inom klammer.

V. 259. I fordna öcknar gyllne skördar gunga
och skeppen dansa öfver Ocean
De milda Dvärgar *pusslande* i qvällen [skymtande]
uppläsa skrinlagd *läkedom* ur hällen [rikedom]

Och hög och *djerf,* på *gyllne* skyar buren [fri; blåa]
står *Nordens skald,* ett barn af Nordens land [Sångens Mö]
alvarlig, enkel, dristig som Naturen [allvarsam, högtidlig]
i harpans strängar stormar *vildt hans* hand. [hennes]
Han sjunger *mod och kraft* i Millioner [Hon; kraft och mod]
och Södern lyssnar till höga toner

Förderfvet flärden kan ej längre stanna,
Dess smitta flyr för Nordens friska vind.
och Allvar *tänker* på hvar manlig panna [hvilar]
och Oskuld rodnar på hvar Tärnas kind.
Frid, välstånd *le* ur hvarje hyddas fenster, [Flit; ser ur hwarje,
och i palatsen bor det blott förtjenster. blicka ur hwar]

Men I som kusken med de gyllne tömmar
Er stjernevagn utöfver Nordens sfer!
På *Svea* kronor och på Göthas strömmar [Sveas]
I höge Carlar, blicken nådigt ner!

Rätt ofta tror jag Eder stämma höra
när tyst och rörd jag blickar till Er opp [då]
Hon hviskar sakta uti Nattens öra
om forntids ära och om framtids hopp

[1] »Denna syn, är på några få ändringar när den samma som läses i Sv. Akademiens handlingar för 1811, i Poemet Svea, som väl fick stora Priset; men synen upplästes icke, har aldrig varit hörd i Sv. Akademien, hvarför jag ansåg mig här kunna föredraga den för första gången.»

Digitized by Google

Men var *Er ära*, var *Ert mod* förgätves, [ert minne; Er dygd]
skall Svea falla här i tidens höst
en *ätt* bland folken, utan namn och qväfves [slaf]
Er hjeltelåga evigt i dess bröst:

då styren stjernbeströdda tistelstången
mot hafvets afgrund med förtvifladt mod
att med vår jord, vår skam må bli förgången
och ingen veta hvar Ert Svea stod! —
Farväl, mitt folk, farväl I Svenske Män!
Vid Ehrnsvärds grafvård träffas vi igen!

Detta är den sista omarbetning, Tegnér själf gjorde, och det återstår nu blott att behandla den form af Svea, som E. Tegnérs Saml. skr. II: 204 o. ff. och Jubelfestupplagan II: 110 o. ff. har, det vill säga den allmännast kända versionen af dikten.

Vid utgifvandet år 1847 af Tegnérs Saml. skr. hade Böttiger tre olika versioner af dikten att välja emellan, dels de båda i det närmaste lika, hvilka tryckts i Sv. Ak:s Handl. och i Smärre Saml. Dikter och således vid denna tid voro allmänt kända, dels den äldre genom Lundamanuskriptet för honom bekanta versionen, som å ena sidan saknade några af de genom föregående tryck mest bekanta verserna men i dessas ställe hade de äldre år 1812 af politiska skäl uteslutna, hvilka Böttiger nu efter Karl Johans död tydligen ansåg sig kunna offentliggöra. Emellertid måtte han hafva funnit det olämpligt att i en populärupplaga intaga två olika versioner af dikten och valde därför den utvägen att liksom en modern utgifvare af antika författare söka sammanarbeta de olika läsarterna. I anmärkningarna har han påpekat, "att den äldre läsarten i några strofer blifvit återställd". Till grundtext valde han det sista trycket i Smärre Saml. Dikter I. I denna ändrades endast v. 97, där han använde Lundamanuskriptets text.[1] Därjämte insköt han emellan v. 134 o. v. 135 i S. S. Dikter Lundamanuskriptets vv. 135—142

[2][en annan skär vår skörd — — —
— — — Hvar är din dygd, o qvinna?]

[1] Se s. 41.
[2] Se s. 36.

Digitized by Google

Min undersökning af Sveatexterna är härmed afslutad. För att underlätta användandet af densamma tillägger jag endast en tabellarisk öfversikt af de olika texterna.

I. Lundamanuskriptets äldsta text.

II. Renskriften i Sv. Ak:s arkiv. 1811. Hvilar på I.

III. Renskrift, lämnad till Adlerbeth i Örebro 1812. Hvilar på I. Rekonstruerad med tillhjälp af kommentaren och Lundamanuskriptets nya text.

III. a. Smärre ändringar. 1812. En del eventuellt gjorda i samråd med Adlerbeth. Framkonstruerade genom Lundamanuskriptets nya text samt genom jämförelse mellan I och III med IV.

IV. Trycket i Sv. Ak:s Handl. fr. 1796. Del 6. 1817. Hvilar på III och III a.

V. Trycket i Sm. Saml. Dikter I. 1828. Hvilar på IV.

VI. Manuskript i L. U. B. Hvilar på Lundamanuskriptets texter.

VII. Böttigers text i Saml. skr. II. 1847. Hvilar på V och I.

Digitized by Google

Tegnérs båda första Napoleonsdikter (1799).

Af

Gunnar Bolin.

Materialet för föreliggande undersökning utgöres af Tegnérs båda ungdomsdikter "*Vid tidningen om Bonapartes död i Egypten*" och "*Vid tidningen om Bonapartes återkomst från Egypten*". De tillhöra i estetiskt afseende de mindre betydande i Tegnérs litterära alstring men erbjuda icke desto mindre ett visst intresse, då de visa, att äfven Tegnér delade sin samtids — närmast då ungdomens — entusiasm för Napoleon och de upplysningsidéer, denne ansågs representera. Dikterna äro också genomandade af en för den franska hjälten brinnande, ehuru af den gammaldags formen något dämpad hänförelse.

Den äldsta af dem, "*Vid tidningen om Bonapartes död i Egypten*", tillkom, som Tegnér själf uppger i ett bref till Myhrman, under vistelsen å Rämen[1] och ingaf denne hans beskyddare, enligt författarens egna ord, "förhoppningar, som sedermera skulle svikas".[2] Själf betraktade han också senare dikten som ett tämligen svagt ungdomsförsök, hvilket den ju äfven är liksom ännu mer den följande Napoleonsdikten. Å en i Lunds universitetsbibliotek förvarad afskrift förekommer vid titeln följande ord, som visa den senare värdesättningen: "Det var vid det tillfället då alla tidningar uppfylldes med falska underrättelser om Bonapartes död som man skänkte detta svaga offer åt den store mannens minne, hvars förtjenster en eftervärld mera lifligt skall sakna och beundra, än jag

[1] Bref d. 18 dec. 1799, Jubelfestupplagan (Jf.) V: 8. Jfr Sjelfbiografiska anteckningar (1839), ibid. VI: 476.

[2] Ibid. VI: 477.

Digitized by Google

förmått teckna den. Förf. anm." Den andliga atmosfären på den värmländska herrgården var tydligen mycket gynnsam för diktens tillkomst. Efter Tegnérs utsago tyckes Myhrman ha tillhört de för de nya revolutionsidéerna svärmande entusiasterna, i det han "mycket beundrade Napoleon och i allmänhet de franska revolutionshjeltarne".[1] Kännetecknande för den stämning, i hvilken den unge Esaias växte upp, är den passage ur ett otryckt bref från honom till Myhrman, som meddelats af Levertin (Svenska gestalter, 3 uppl. Sthlm 1907, s. 226), och som daterar sig från 1798:

"Skulle ännu en gång Fransmännens sak fullkomligen förloras vore det utan tvifvel ett stort hinder för förnuftets och upplysningens vidare framsteg. Utan tvifvel skulle då på deras ruiner hierarchien och despotismen uppresa sin tron och återsänka världen i det mörker, hvarur hon småningom börjat uppstiga. Men det återstår ännu att hoppas och endast att hoppas."

Närmaste anledningen till diktens tillkomst var, som Tegnér själf uppgifvit, det rykte, som vid denna tid spreds genom pressen om Bonapartes död i Egypten.

Napoleons äfventyrliga expedition till Orienten väckte ett stort uppseende hos samtiden och gaf anledning till de hvarandra mest motsägande uppgifter i tidningarna. Redan under hans öfverfart spredos rykten om hans död, som dock omedelbart dementerades. Några månader senare kommo ånyo rykten ut om hans död, och denna gång tycktes de vara bättre grundade. De spredos äfven snart nog till Sverige; i exempelvis Stockholms Posten meddelas ryktet om Bonapartes död för första gången den 24 december 1798 (n:r 297), d. v. s. själfva julaftonen, och tyckes under den följande tiden vinna bekräftelse. Redan den 7 januari 1799 (n:r 5) förklarar dock samma tidning på grund af nya inlupna underrättelser ryktet för ogrundadt, i följande nummer (6, 11) meddelas ytterligare bevis för att Bonaparte lefver, och den 15 januari (n:r 12) kommer så den afgörande dementien, återgifven efter fransk officiell källa. Då Stockholms Posten, landets mest framstående tidning, utgifven i dess politiska nyhetscentrum, väl får antagas vara rätt snabb i sina

[1] Sjelfbiogr. ant., Jf. VI: 477.

Digitized by Google

nyhetsmeddelanden, och då landsortspressen oftast hämtade sina nyheter från hufvudstadstidningarna, hvilket ju alltid medförde en större eller mindre tidsförlust, kan man väl taga för gifvet, att ryktet om Bonapartes död, såvidt det meddelats genom pressen, icke träffat Tegnér förr än omkring nyåret. I Värmland utkommo vid tidpunkten ifråga inga tidningar; i Göteborg, med hvilket landskapet ju stod i liflig förbindelse, och som hade en ofta välunderrättad press, förekommer ryktet ungefär samtidigt med stockholmstidningarna (i Götheborgs Allehanda d. 24 dec., i Götheborgs Tidningar d. 21 dec.; de båda öfriga tidningarna sakna meddelanden) och dementeras ungefär på samma gång (resp. d. 15 och 17 jan.). Det är därför sannolikast, att Tegnér författat dikten strax efter nyåret 1799 (alltså icke 1798 som Jf. uppgifver), antagligen under januari månad men icke gärna mycket senare. Denna tillkomsttid stämmer ju också mycket väl öfverens med den anteckning, som finnes i den ofvannämnda afskriften i Lund, och som lyder: "Förmodeligen författadt i början af år 1799 af Esai Tegnér, då 16 år gammal".

Vad *formen* och *mönstret* i allmänhet för dikten beträffar, är det lätt att se huru dessa skulle komma att gestalta sig. Med den fransk-klassiska uppfostran, Tegnér fått, var i litterärt afseende fransk-klassiciteten hans mönster. Men för en ung vitter svensk, som stod i begrepp att göra sina lärospån i denna anda och då gärna såg upp till någon stor samtida af riktningen, fanns knappast mer än ett namn att välja på — Leopolds.

Det har också påpekats, senast af Mjöberg (Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning, Gbg 1911, s. 33), att sången öfver Bonapartes död är en tydlig studie efter Leopold, enkannerligen dennes mycket populära sång öfver Kellgrens död, aftryckt äfven i Carlstads Stifts- och Stads-Tidningar 1795, n:r 23: kanske är det här den unge Esaias första gången stiftat bekantskap med denna Leopolds dikt. En närmare undersökning af Tegnérs dikt visar hans beroende af Leopold. Redan anslaget i första strofen af "Bonapartes död" återgår tydligt på motsvarande strof i Leopolds dikt:[1]

[1] Uppslaget hade Leopold för sin del åter hämtat från Kellgren själf i dennes dikt »Vid Mamsell Dubois' död» (str. 1).

Digitized by Google

Dårar, laster, fröjden er!
Och du, tryckta rimmarskara,
Frälst ur sextonårig fara
Andas: — Kellgren är ej mer! (Leopold).

Dårars och tyranners här,
nu er fröjd kring jorden skallen!
Glädjens, fasans stund är när:
glädjens, Bonaparte är fallen! (Tegnér).

Utom detta mera påfallande uppslag förekomma äfven andra formella likheter, där beroendet af Leopold dock är alltför tydligt för att behöfva närmare påpekas och redan delvis framhållits af Mjöberg och andra.

Bredvid den fransk-klassiska anda, som hvilar öfver den tegnérska ungdomsdikten, framträda dock äfven andra stämningar, som äro sekelslutet egna. Sålunda framhåller Mjöberg (a. a. s. 119) ett ossianskt färgadt parti i diktens början:

— svept i dödens skrud, jag ser, i nattens dimma,
din vålnad susade i vinden mig förbi. (v. 11—12).

Tegnér hade redan vid denna tid studerat "Ossian" och tydligen tagit djupt intryck af honom, enligt hvad han själf förtäljer i sina självbiografiska anteckningar: "I engelskan träffade jag på Macphersons öfversättning af Ossian, som mycket grep mig och hvarur jag också alldeles på egen hand lärde språket" (Jf. VI: 476). Dessa Ossiansklanger verka likväl i detta sammanhang icke stilbrytande: Ossian var tidens älsklingsläsning och Bonaparte själf, annars föga intresserad af diktning, beundrade honom mycket,[1] hade honom i sitt resebibliotek och lät t. o. m. öfversätta denne "Nordens Homeros", som det då hette. Under konsulatet och ännu mer under kejsartiden stegras denna ossianism och ingår en underlig, fast något löslig förbindelse med tidens grekiskt-antika riktning.

[1] Som ett litet kuriosum kan anföras, att man får läsa härom i en kort notis i Carlstads Stifts och Stads Tidningar, 1798 n:r 10 — för tiden och speciellt för Napoleonsintresset typiskt (andra upplysningar om Ossian meddelas i samma tidning för 1795, n:r 10, 11).

Digitized by Google

Den tegnérska dikten kan också på sätt och vis betraktas som en inledning till de egentliga, mer eller mindre Youngfärgade grafsångerna af Tegnér. Till hans teckning af Napoleonsfiguren, hvilken i båda dikterna till Bonaparte ådrager sig hufvudintresset, återkommer jag senare.

Emellertid hade ju alltså ryktet om Bonapartes död befunnits ogrundadt, och glädjen öfver hans återkomst till Frankrike tog sig äfven här i Sverige på sina håll entusiastiska uttryck samt inspirerade den unge Tegnér till en ny hyllningsdikt öfver hjälten: "*Vid tidningen om Bonapartes återkomst från Egypten.*" Såsom belysande för tidsandan och den stämning, hvarunder Tegnér växte upp, vill jag i förbigående vidröra de till sin innebörd mycket oskyldiga demonstrationer för Bonaparte, som ägde rum här hemma vid slutet af året 1799.* I sin obetydlighet hafva de likväl ett visst intresse såsom ett litet bidrag till kännedomen om Napoleonsintresset i Sverige under denna tid.[1] I Stockholm ägde sålunda en oförarglig Bonapartedemonstration rum, af hvilken bl. a. en samtida memoarförfattare, Rutger Fredrik Hochschild, ger en liten skildring, roande genom omnämnandet af accessoarerna vid festen: "November 2. Åtskilliga personer, egentligen handlande samt köpmansbokhållare, hade i dag bjudit franske generalkonsuln Delisle till ett värdshus Mon bijou att fira tidningen om Bonapartes återkomst till Europa. Man hade på bordet ett lagerbärsträd, omgifvet med de franska trefärgade banden samt Bonapartes byst, och på ett litet bord en bål vatten för dem, som ville dricka Suworoffs skål. Man höll här en ordentlig orgie, bar Bonapartes byst omkring bordet och sedan själfva generalkonsuln, ropande: 'Vive la république, vive Bonaparte, vive le roi, vive la Suède etc.'"[2] I festen deltog bl. a. den firade konsertmästaren och sångaren Du Puy, hvilken strax efter förvisades ur landet — något som satte sinnena i svall-

[1] Jfr. R. Peyre: Sympathies des États scandinaves pour la Révolution française et pour Bonaparte, i *Revue des Études Napoléoniennes*, Paris 1912, I: 335 f.

[2] *Rutger Fredrik Hochschilds Memoirer*, III, Sthlm 1909, s. 315. — Jfr äfven: *Ur Samuel Hjelmérs dagbok.* Strödda meddelanden ang. den entusiasm, hvarmed underrättelsen om Napoleon Bonapartes återkomst från Egypten mottogs i Stockholm. Utgifna af Alfred Hjelmérus. Växiö 1892.

Digitized by Google

ning, hvarom icke minst samtida visor vittna. Äfven å andra orter, exempelvis Norrköping och Uppsala, föreföllo några tämligen oförargliga demonstrationer för Bonaparte.

Bland dennes ifrigaste beundrare var, som nämndt, äfven Tegnér. Han talar härom i ett bref till Myhrman den 18 december 1799: "Franska vapnens framgång, Ryssarnes nesliga återtåg, Bonapartes återkomst och Jacobinernas derpå följande fall äro alt saker, som jag vet ej mindre fägna Herr Brukspatron än mig. Öfver nämnda Generals tillbakakomst har jag vågat et litet rimmadt försök, såsom en fortsättning af det öfver hans död, hvilket jag tror Herr Brukspatron äger. Som jag vet, att Herr Patron interesserar sig för saken, om ej för poemet, så tar jag mig den friheten at härjemte öfversända det, med inga andra pretentioner än på Herr Brukspatronens vanliga öfverseende godhet" (Jf. V: 8).

Vid tiden för diktens tillkomst låg Tegnér vid akademien i Lund, och han har antagligen genom tidningarna fått veta nyheten. I Lunds Veckoblad för den 6 november 1799 läses meddelandet om Bonapartes återkomst under rubriken "Paris, d. 15 Oct.": "Man mottog här med lifligare glädje än en seger, den oförmodade tidningen, at General Bonaparte d. 9 ankommit från Egypten till Frejus i Frankrike emellan Toulon och Nizza."[1] Som dikten i Tegnérs nyssnämnda bref omtalas såsom skrifven, bör den alltså ha tillkommit under tiden $^{6}/_{11}$—$^{18}/_{12}$ 1799, förutsatt, att Tegnér genom den lundensiska tidningen fått meddelandet, hvilket ju synes ytterst sannolikt.[2]

Någon bestämd förebild till dikten eller från annat håll hämtadt uppslag till densamma torde knappast kunna påvisas, därtill är dikten också alltför allmänt hållen och i sig själf obetydlig samt f. ö. afgjordt svagare än den föregående, som ju äfven den icke kommer utöfver det samvetsgranna men opersonliga elevarbetets ståndpunkt. Dikten om Bonapartes återkomst är skrifven i samma anda som sin föregångare med dess från den fransk-klassiska mora-

[1] I Stockholms Posten delgifves underrättelsen redan den 2 november (med öfverskrift »Paris 14 October»).

[2] Dateringen 1798 i Jf. I: 331 måste väl betraktas som ett tryckfel. I bd VII: 317 förekommer dikten också riktigt under 1799 i den kronologiska öfversikten.

Digitized by Google

liskt-retoriska diktningen hämtade klichéer. Äfven här är det väl närmast Leopold, som fått släppa till det mesta, om också det hela är alltför vagt och allmänt, för att man skulle kunna peka på ett bestämdt ställe såsom lånadt. Mjöberg (a. a. s. 43) har emellertid, efter Warburg, påvisat, att slutversens ord "bli dig värdig eller — fall!" härstamma från Leopolds "Ode öfver den förste nov. 1778": "Prins, bli dig värdig eller bäfva."

Andra dylika, lånade smådrag skulle nog kunna uppletas, där den leopoldska förebilden är tydligt märkbar, men då dikten knappast förtjänar en ingående stilistisk analys, må nyss anförda exempel vara nog. Om dessa båda Napoleonsdikter alltså knappast draga uppmärksamheten till sig genom några synnerligen poetiska förtjänster, äro de likväl icke utan sitt intresse genom den syn på Napoleon som hjälte, hvilken Tegnér där lägger i dagen. Napoleon var ju äfven en allt framgent af Tegnér med synnerlig beundran omfattad personlighet, hvilken han senare behandlat i dikterna "Hjelten", "Den vaknande örnen" och "Napoleons graf", hvarjämte han också annorstädes alluderar på honom. Jag vill därför dröja något vid den unge Tegnérs uppfattning af *Napoleon som hjältetyp,* med hänsyn tagen äfven till hans senare uppskattande af sitt ungdomsideal.

I några "Anecdoter om Buonaparte" (ur Frankreich im Jahr 1796), som läsas i Stockholms Posten 1797, n:r 41, heter det bl. a.: "Då *Buonapartes* föräldrar, i hans ungdom, woro mycket bekymrade om hans fortkomst i werlden, skref han til dem et bref, med följande uttryck: Avec Homère dans ma poche et l'épée au coté je suis citoyen du monde." Något liknande skulle man kunna säga om Tegnér under hans ungdomsvistelse på Rämen. Öfverallt följde honom hans älskade Homer, hvars hjältegestalter blefvo hans ideal. Under de lekfulla striderna valde man sig homeriska hjältenamn, hvarvid Tegnér tog sig Hektors, tydligen en hans älsklingsfigur. När nu, som ofvan är visadt, den allmänna Napoleonshänförelsen flammar upp och äfven Tegnér, liksom många hans jämnåriga, gripes af den, blir Napoleon hans hjälteideal. Den antike Hektor fick alltså lämna rum för den moderne Bonaparte eller, kanske rättare,

Digitized by Google

den förre uppgick i den senare (i dikten om Bonapartes död kallas den franske hjältens sörjande maka "Galliens Andromaque").[1] Den teckning, Tegnér gifvit af Napoleon som hjältefigur, motsvarar fullständigt tidens heroiska dygdeideal och är typisk för uppfattningen af Napoleon vid denna tid. För att förstå Tegnérs Napoleonsgestalt är det därför nödvändigt att först kasta en blick på denna allmänna uppfattning af den franske härföraren, af denne *héros du siècle,* såsom han betecknande nog kallas på samtida kopparstick.

Det är närmast den franska republikens italienska fälttåg, som bringar Bonapartes namn på allas läppar. I det trångmål, hvari republiken vid tillfället befann sig, satte den allt sitt hopp till den unge generalen. Bonapartes italienska fälttåg är alltför bekant för att behöfva beröras: det är nog att erinra om, hurusom här på allvar hans öfverlägsna härföraregeni glänser fram. Men det är icke uteslutande som den krigiske eröfraren, Bonaparte nu blir föremål för samtidens beundran — det stred emot upplysningstidens betraktelsesätt, enligt hvilket endast den krigare var en verklig hjälte, som samtidigt var "dygdig" och hvilkens bragder utfördes till mänsklighetens tjänst, d. v. s. under upplysningsidéernas hägn. Mot krigaren såsom sådan ställde man sig däremot afvisande. Hvad Bonaparte beträffar, var han äfven härutinnan ett barn af sin tid: upplysningens eller, närmare bestämdt, den republikanskt-demokratiska upplysningens. Rousseau, hvilken med sina politiskt-sociala idéer af republikanerna ansågs som revolutionens stamfader, tryckte också sin prägel på sekelslutets idé- och känsloströmningar, af hvilka icke heller Bonaparte blir alldeles oberörd.[2] Den blifvande härförarens fantasi sög först näring ur Homeros, Plutarkos' lefnadsteckningar och Cæsars galliska krig, och som för så många af tidens ungdom — Tegnér exempelvis — blefvo de klassiska hjältegestalterna äfven Bonapartes ideal, men snart gripes han på allvar

[1] Jfr P. G. Lyth, *Tegnérstudier I,* Sthlm 1912, s. 33.

[2] Rätt intressant är förteckningen öfver det resebibliotek eller rättare »bibliothèque de camp», han medförde under det egyptiska fälttåget. Minsta delen omfattade — »politique et morale», medan däremot funnos 40 volymer »romans anglais»(!) och — ännu mer tidsbetecknande — Ossian, Héloise och Werther (se *Correspondance de Napoléon,* IV, Paris 1859, s. 27 28).

Digitized by Google

af tidsproblemen och blir en ifrig rousseauan, äfven om han senare omvärderar sin uppfattning af Rousseau. Denne har själf på ett egendomligt sätt bebådat Bonapartes framträdande, då han på ett märkligt ställe i Contrat Social (bok II, kap. 10) yttrar: "Il est encore en Europe un pays capable de législation, c'est l'île de Corse. La valeur et la constance avec laquelle ce brave peuple a su recouvrer et défendre sa liberté, mériterait bien que quelque homme sage lui apprît à la conserver. J'ai quelque pressentiment qu'un jour cette petite île étonnera l'Europe."

Det var en spådom, som i rikaste mått gick i fullbordan. Ungefär ett tiotal år förut hade Rousseau också skrifvit en discours öfver en af dessa tidens så omtyckta akademiska prisfrågor, hvilken 1751 framställts af akademien på Korsika — samma ö alltså, hvars författning han ju också en gång fick i uppdrag att skrifva. Den lydde: "Quelle est la vertu la plus nécessaire aux héros; et quels, sont les héros à qui cette vertu a manqué?"

Sedan Rousseau låtit de klassiska hjältefigurerna passera revy, framhåller han, på tal om och i motsättning mot "den vises" själfviska lyckoomsorger, sin uppfattning af det verkligt heroiska: "Les vues du vrai héros s'étendent plus loin; le bonheur des hommes est son objet; et c'est à ce sublime travail qu'il consacre la grande âme qu'il a reçue du ciel". Och på ett annat ställe: "Pour placer le vrai héros à son rang, je n'ai eu recours qu'à ce principe incontestable: que c'est entre les hommes celui qui se rend le plus utile aux autres qui doit être le premier de tous."

Men framför allt är det följande passus, som ställer tidsåskådningen i en utmärkt belysning, och som med någon obetydlig förändring mycket väl skulle kunna tänkas ingående i någon af Bonapartes proklamationer. Rousseau säger nämligen efter att bl. a. ha omnämnt Augustus och Cæsar: "Qui de nous osera ôter à tous ces grands hommes la couronne héroïque dont leurs têtes immortelles sont ornées? Qui l'osera refuser à *ce guerrier philosophe et bienfaisant*,[1] qui d'une main accoutumée à manier les armes, écarte de votre sein les calamités d'une longue et funeste guerre, et fait briller au

[1] Kurs. af mig.

Digitized by Google

milieu de vous, avec une magnificence royale, les sciences et les beaux arts? O spectacle digne des temps héroïques! Je vois les Muses dans tout leur éclat marcher d'un pas assuré parmi vos bataillons; Apollon et Mars se couronner réciproquement, et votre Isle encore fumante des ravages de la foudre en braver désormais les éclats à l'abri de ces doubles lauriers. Décidez donc, citoyens illustres, lesquels ont mieux mérité la palme héroïque, des guerriers qui sont accourus à votre défense, ou des sages qui font tout pour votre bonheur; ou plutôt épargnezvous un choix inutile, puisqu'à ce double titre vous n'aurez que les mêmes fronts à couronner."

Le guerrier philosophe et bienfaisant — uttrycket karakteriserar utmärkt tidsandan. Korsikanen Bonaparte gör sin lärare all heder. Samtidigt som han glänser med sitt strategiska geni, visar han sig också vara en öfverlägsen orator i den meningen, att han rent virtuosmässigt förstår att ständigt kasta den revolutionära upplysningens af Rousseaus idéer närda retorik som en ståtlig skrud öfver sina göranden och låtanden, "Il fut le dernier des grands orateurs révolutionnaires", säger en författare om honom.[1] Liksom de första revolutionshärarna för han "krig mot palatsen och frid åt hyddorna" eller som han själf säger i ett bref till kommunalrådet i den lilla staden Frobosa: "La République fait la guerre aux rois, mais elle protège les peuples", ett tema som varieras i det oändliga.[2]

Ständigt inskärpes respekten för de olika folken och deras fri- och rättigheter samt framhållas de republikanska franska härarna som folkens befriare från tyrannerna. Redan i början af det italienska fälttåget heter det i en proklamation till armén:

»Amis, je vous la promets cette conquête; mais il est une condition qu'il faut que vous juriez de remplir, *c'est de respecter les peuples que vous délivrez*[1] — — Sans cela, vous ne seriez pas les libérateurs des peuples, vous en seriez les fléaux; vous ne seriez pas l'honneur du peuple français, il vous désavouerait. *Vos victoires, votre courage, vos succès, le sang de nos frères morts aux combats, tout serait perdu, même l'honneur et la gloire*[1] — — Peuples de l'Italie, l'armée française vient pour rompre vos

[1] G. Lanson, *Histoire de la littérature française*, Paris 1903, s. 858. Om Bonapartes retorik se ibid. s. 858—861.

[2] *Correspondance de Napoléon*, I, Paris 1858, s. 196 (d. 26 april 1796), m. fl. st.

Digitized by Google

chaines; le peuple français est l'ami de tous les peuples; venez avec confiance au-devant d'elle; *vos propriétés, votre religion et vos usages seront respectés.*[1] Nous faisons la guerre en ennemis généreux, et nous n'en voulons qu'aux tyrans qui vous asservissent.»[2]

Och en skrifvelse till direktoriet förkunnar:[3]

»La confiance que les différents peuples qui ont vu de près l'armée d'Italie ont dans sa bonne discipline et l'esprit de justice qui anime les officiers et les soldats est un des fruits les plus doux d'une bonne conduite, qui leur assure *un titre plus sûr à la reconnaissance de l'humanité que les victoires qu'ils ont remportées*»[1]

I en annan proklamation, "aux habitants du Tyrol", låter det med nästan rousseausk känsloton: "L'armée française respecte et aime tous les peuples, plus particulièrement les habitants simples et vertueux des montagnes."[4]

Af upplysningsprogrammet framhålles icke minst "toleransen", d. v. s. den religiösa fördragsamheten. Synnerligen karakteristiskt är ju, något senare, Bonapartes förhållande till Egyptens muhammedanska befolkning, som hvars högsta äfven andliga öfverhufvud han uppträder, och i hvars religiösa fester han deltager med stor prakt. Äfven i Italien för han som sann upplysningsman toleransens talan: "La pensée est devenue libre dans l'Italie. Il n'y a plus ni inquisition, ni intolérance, ni despotes" skrifver han till astronomen Oriani.[5]

Bonaparte uppträder äfven som vetenskapernas beskyddare, inbjudande Oriani och andra lärde att slå sig ned i Frankrike: "Le peuple français ajoute plus de prix à l'acquisition d'un savant mathématicien, d'un peintre de réputation, d'un homme distingué, quel que soit l'état qu'il professe, qu'à celle de la ville la plus riche et la plus populeuse."[5]

Trots kriget står Bonaparte i liflig förbindelse med de lärda både hemma i Frankrike och i Italien, återupprättar universitetet i

[1] kurs. af mig.
[2] *Corresp.* I: 187 (d. 26 april 1796).
[3] Ibid., s. 58—59 (d. 20 maj 1797).
[4] Ibid., s. 397 (d. 24 juni 1796).
[5] Ibid., s. 322 (d. 24 maj 1796).

Digitized by Google

Pavia samt "samlar" manuskript och konstverk: med ett ord man får här se "les Muses dans tout leur éclat marcher d'un pas assuré parmi vos bataillons; Apollon et Mars se couronner réciproquement", för att ännu en gång anföra Rousseaus ofvan återgifna ord vid hans skildring af "le guerrier philosophe et bienfaisant".

Alldeles särskildt passar detta in på Bonapartes fälttåg till Egypten, dit han, förutom ett större resebibliotek, medförde, likt en gång Alexander den store, en hel skara lärde, och där han grundade ett "institut d'Egypte" under sitt beskyddarskap.

Han sörjer äfven för att hans i upplysningens och humanitetens tecken utförda bragder ge eko icke blott i Italien utan äfven öfver hela Europa genom att ge dem all önskvärd publicitet i den samtida pressen, närmast den officiella franska, efter hvilken sedan de öfriga europeiska tidningarna, äfven de svenska, återge den upplyste hjältens alla manifestationer.

Öfver allt sålunda framträder den sanne upplysningsmannen: Rousseaus "guerrier philosophe". Intet under då, att, som Albert Vandal säger, filosoferna och de lärde ansågo honom för en af de sina. "De voro honom äfvenledes tacksamma för att han så mycket som möjligt undvek alla krigarlater, föraktande uniformens prestige; vi känna ju det bekanta yttrandet: "Af alla militärerna är han i alla fall den mest civile". Han uppträdde såsom 'ideologernas' general".[1] Och samma författare yttrar: "Bonaparte var revolutionens sista trumf; de revolutionsmän, som nu sutto vid makten, spelade ut den: skulle resultatet blifva Washington? Det blef Cæsar."[2] Afven om Cæsar varit Bonapartes hjälteideal, förbjöd honom hänsynen till tidsandan att yppa det, och när han ibland apostroferar de antika hjältetyperna, blir det en för upplysningstiden mera passande typ som exempelvis Brutus. Karakteristisk är följande passus i en proklamation till "vapenbröderna": "Mais que les peuples soient sans inquiétude; nous sommes amis de tous les peuples, et plus particulièrement *des descendants des Brutus, des*

[1] Albert Vandal, *Bonaparte och Brumaire*, svensk öfvers., Sthlm 1906, s. 257—258.

[2] Ibid.

Digitized by Google

Scipion et des grands hommes que nous avons pris pour modèles.[1] Rétablir le Capitole, y placer avec honneur les statues des héros qui se rendirent célèbres, réveiller le peuple romain engourdi par plusieurs siècles d'esclavage, tel sera le fruit de vos victoires. Elles feront époque dans la postérité. Vous aurez la gloire immortelle de changer la face de la plus belle partie de l'Europe."[2] När Bonaparte öfverlämnade ratifikationerna på fredsslutet i Campo-Formio, jämfördes han i ett högtrafvande tal af direktoriets president, Barras, — icke med Cæsar naturligtvis, men väl med Pompejus, "ehuru större än denna romare". Och i Tegnérs dikt om Bonapartes död nämnas som den franske hjältens jämlikar Camillus, Cato, *Scipio* och *Brutus*.

Detta kan alltså i korthet sägas vara den allmänna tidstypiska uppfattningen af Bonaparte som hjälteideal, och jag öfvergår nu till Tegnérs egen skildring af hjälten. Den allmänna dygdetyp, Tegnér i dessa sina Napoleonsdikter målar, efter hvilken han mäter Bonaparte och finner honom "värdig", är just denna tidens vanliga, d. v. s. upplysningens, endast ytterligare färgad af sekelslutets rousseauska känsloströmningar. Thomas, en af Tegnérs särskildt under ungdomstiden mest omtyckta författare, säger på ett ställe: "*Le génie a peut-être le droit d'étonner les hommes, la vertu seule a droit à leurs hommages.*" Yttrandet skulle kunna sättas som motto öfver hela den tegnérska hjälteuppfattningen: hjälten fick icke bedömas enbart såsom "snille" — det kommer ju först med den äktromantiska uppfattningen och genieförgudningen — vore han aldrig så glänsande som den store härföraren: han måste framför allt vara en mänsklighetens vän, ömmande för sina "bröder", och ett mönster genom sina dygder, en hjälte, som mer än människornas beundran borde söka vinna deras tacksamhet:

> Men hvad är ryktets lof, hvad jordens undran värd,
> — — —
> Om blott med själens mod, om blott med snillets drag,

[1] Kurs af mig.
[2] *Corresp.* I, Paris 1858, s. 304 (d. 20 maj 1796).

Digitized by Google

din styrka jorden du, ej dina dygder, lärde,
och om med storheten af dina företag
du verldens häpnad förr än hennes tack begärde?
(Bonapartes död, v. 50 f.)

Och strax därefter heter det:

Ve minnet af ditt namn,
om blott en blodad verld dig fruktans lager räckte,
om åt din grymhet du gaf bröders blod till rof,
om du, med segerns rätt, i bojor smidde jorden!
(ibid. v. 60 f.)

Äfven om han med blodsdåd vann en hel värld och lyckan vore honom aldrig så bevågen, skulle ändock eftervärlden fälla sin omutliga dom:

ej; var hans lycka hög? — men: var hans afsikt vrång?
(ibid. v. 71).

Här håller dock Bonaparte måttet:

Emot en bifallsblick, af menskligheten skänkt,
den dyrkans skrål du bytt, som dårens afund väckte,
och, segerns krans ännu ned mot din hjessa sänkt,
tog du den enkla palm, som fridens händer räckte.
(ibid. v. 82 f.)

Man kommer här att tänka på Bonapartes ofvan citerade yttrande om det förtroende, de olika folken satte till de franska soldaterna och som tillförsäkrade dessa "un titre plus sûr à la reconnaissance de l'humanité que les victoires qu'ils ont remportées", liksom man erinrar sig hans redan anförda förmaningsord i proklamationen till armén, där han inskärper respekten för folken, som man nu "befriar", utan hvilken "vos victoires — — le sang de nos frères morts aux combats, tout serait perdu, même l'honneur et la gloire". Slutbetyget öfver Bonaparte som dygdeheros kan Tegnér sägas ge i v. 74—77 i nyss citerade dikt, då han på tal om eftervärldens röst yttrar:

Hon höjes, Bonaparte! Gläds, trygg och nöjd du gått
att vården af ditt namn åt hennes dom få gifva;
det lof, hon egnar dig, skall icke snillets blott,
det menskligheten ock, det dygdens ock skall blifva.

Digitized by Google

Hur tidstypisk denna hjältefigur är, framgår genast vid en blick på den samtida diktningen af liknande slag. Ett godt exempel erbjuder A. G. Silfverstolpes "Ode til Medborgaren", tryckt första gången i Stockholms Posten 1793 (nr. 54). Det bär ett motto af Thomas: "L'homme le plus juste est aussi le plus Grand", och på dess med de föreliggande Tegnérdikterna så besläktade tankegångar vill jag anföra ett prof, diktens början:

Medborgare! din dom af Efterwerlden hör:
Lys! Du skal undran få — men Gagna! du skal äras:
En Mausolée får den, som Werldens frid förstör;
det är åt Dygder blott, som Tårarna föräras.
Tänk ej: »Jag skal odödlig bli — —
»När några Sekler gått förbi
»skal, för mitt *Snilles widd* ett missdåd lätt förlåtas»:
Wet, *Hjertats Ädelhet* det är
som Sanna Äran med sig bär —
och Trollen hatas skal, då Sturen skal begråtas.[1]

Likheten med Tegnérs redan exemplifierade hjälteföreställning är ju tydlig. Härtill kommer hos Tegnér, närmast i dikten om Bonapartes död, på sina ställen ytterligare ett mera känslosamt rousseauanskt anslag. I nämnda dikt heter det:

Mer för den sanna dygd, den ädla frihet varm
än för ditt segrar-namn, det bländande och höga,
du lyft för bröders rätt och ära dödens arm
med lagern i din skrud och — tåren i ditt öga (v. 78 f.)

samt vidare — i en uppmaning till hjältens "sorgsna maka":

— — Ej mer, ej mer den tår
skall kyssas bort af dig, som hjeltens kinder brände;
de skola mer af dig ej vårdas, dessa sår,
som prydde hjeltens barm, då han från striden vände (v. 98 f.)

Bonaparte som en hjältetyp af rent sentimental läggning verkar icke förvånande, då man tänker på de känslosamma strömningarna

[1] Kursiveringarna af Silfverstolpe.

Digitized by Google

inom den samtida diktningen. Intressant härvidlag är att studera de icke fåtaliga biografier öfver Bonaparte, som redan vid denna tid, då han ännu blott var vid början af sin hjältebana, begynte utkomma. Bland de få svenska samtida är äfven en liten skrift, "General *Buonapartes* Lefwernes-Beskrifning. Öfwersättning ifrån Tyskan", Stockholm 1797,[1] ur hvilken jag vill anföra några karakteristiska partier:

»Gamla Werlden framställer ock Hjeltar, men deras gärningars moraliska wärde förstörer wår beundran öfwer deras Talenter. De aktade icke Människorne för sit förnuft och höga bestämmelse, utan de höllo dem endast så mycket wärde, som de bidrogo til befordran af deras orättmätiga syftemål och äregiriga Planer. Dem fattades den mänsklighet och rättwisa, som måste utmärka wår tids Hjeltar, om wi skole lämna dem hela wårt bifall.» (s. 3).

»De (antikens hjältar) hafwa äröfrat Werldar. — — De hafwa bestådt uti faror som upwäcka häpnad, och ådagalagt en rådighet och klokhet som icke kan annat än åstadkomma förundran. Men woro de ock mänsklige Hjeltar? På hwilka saker kostade de sina krafter? Deras på dater så rika lefwerne, åt hwilka afsigter war det helgadt? Icke för at befria Folkslag och göra dem Rättvisans järn-ok och Lagens bila undergifne, utan för at fastsmida dem uti en wilkorlig och trotsande Despotisms bojor, och såsom sina Slafvar föra dem uti Triumph» (s. 3—4).

Så kommer då författaren till sin tids hjälteideal:

»Wårt Tidehwarf har upnådt et helt annat slags odling, än forntiden, i hwars gärningar man knappast blifwer warse något spår af werksamhet för personliga afsigter. — — En *Souwarow* skulle för mer än hundrade år tilbaka hafwa ådragit sig beundran uti Europa, men hwad blifwe wi nu warse när wi tänka uppå Praga. Men helt andra känslor ingifwer oss en Hjelte, som strider för en sak, hwilken är lika stor som rättwis, lika rik på följder, som swårigheter; *som utgjuter tårar när han ser sin sårade Stridsbroder*,[1] och önskar at det bedröfliga öde aldrig må inträffa, at införandet af en rättwis ordning, som är en plikt för alla dödlige, må behöfwa köpas med Ungdomens blod, och med en dryg bekostnad af de gåfwor, som äro bestämde til fridsamma yrken. *En Hjelte, som fördömer just de samma Krig, som införa honom ibland de odödligas antal.*[2]

[1] Skriften, som är synnerligen »up to date», i det att biografien går fram ända till mars 1797, saknas i Bygdén, *Svenskt anon. o. pseud. lex.*

[1] Kurs. af mig.

Digitized by Google

Buonaparte gret, när han såg, icke sin Wän, utan en af sina sårade Stridsbröder bäras förbi.[1] Buonaparte störtade sig midt ibland de upretade Stridsmännerne, då de under stridens hetta wisst icke skonade de öfwerwundne: *Buonaparte önskade at dö när det oblidkeliga ödet så grufweligen rasade, och alt tycktes tillaga en djup och widsträckt graf.*[1] Buonaparte tröstade och wederqwickte bedröfwade Wänner, som det härjande swärdet beröfwade sina Barnabarn: Buonaparte tröstade den öfwer sin älskade lifsfrukts död klagande Modren; Buonaparte upmuntrade sina Wapenbröder äfwen så mycket til Mänsklighet och Rättvisa, som til tapperhet och troget upfyllande af sina pligter» etc. (s. 4—5).

Jag har gjort citaten så pass utförliga, då de tyckas mig på ett utmärkt, tidstroget sätt återge just Tegnérs eget ideal af dygdehjälte och speciellt hans Napoleonsuppfattning, hvilken vid denna tid, om vi göra en resumé, kan sammanfattas ungefär sålunda: Bonaparte är för Tegnér ännu sonen af revolutionens Frankrike, den store frihetshjälten, som ingrep i en för sitt fosterland kritisk tid och med sina segerrika vapen spred glans och ära öfver dess frihetsidéer — till mänsklighetens bästa — och han är den heros, vid hvilkens redan nu glänsande namn man knyter varma förhoppningar om dessa idéers segertåg genom världen inom en snar, lycklig framtid.

Händelsernas gång skulle ju komma att alldeles tillintetgöra dessa förhoppningar: när Bonaparte svingar sig upp till Frankrikes diktator är det förbi med frihetsidéerna, och i stället vidtager kejsartidens hänsynslösa despotiska æra. Inför denna för de flesta oväntade, blixtsnabba utveckling var det icke underligt, om många afföllo från sin ungdoms stora entusiasm för hjälten och sällade sig till den allt kraftigare reaktionen mot honom; andra åter sadlade om: i stället för att förut ha beundrat den store *frihetshjälten,* hängifver man sig nu — under romantiskt inflytande — åt dyrkan af Napoleon som *geni:* i stället för att förr ha betraktat honom ur *moralisk* synpunkt som dygdehjälten, ser man honom nu uteslutande *estetiskt.*

Äfven Tegnér omvärderar sin ungdomliga Napoleonsbild. Bland de tidigaste uttrycken för hans förändrade Napoleonsuppfattning äro några ironiska ord i ett otryckt bref till Myhrman, dateradt Lund den

Digitized by Google

6 januari 1805 (i Lunds universitetsbibliotek). Han skrifver där: "Har Farbror läst ceremoniælet vid Bonapartes kröning? Fransoserna gjorde den mer ceremonielt än hans Fru då han var i Egypten. Pompösare kunde man aldrig fira frihetens begrafning. Ett fönster skall den dagen ha kostat öfver 600 livres. Det var, som vanligt, en farce, efter den långa tragedien Revolutionen. Och ännu drömma filosoferna om en allmän upplysning och frihet för verlden." Och i ett bref till Brinkman den 7 april 1825 (Jf. V: 451) säger han: "Jag läser aldrig något politiskt sedan Napoleon föll. Det är besynnerligt, att största divergensen i våra omdömen lär träffa just det största och det minsta i menskligheten, nämligen Napoleon och — fruntimmer; i allt hvad som ligger deremellan tror jag, att vi lätteligen kunna förlikas. Till min ursäkt bör jag anföra, att jag ej ser Napoleon annorlunda än från en rent estetisk synpunkt, liksom jag ser Cæsar och Alexander och Karl XII."

I de Napoleonsdikter, Tegnér nu skrifver, "Hjelten" (1813), "Den vaknande örnen" (1815) och "Napoleons graf" (1831), är det gemensamma draget just denna Tegnérs genidyrkan, hans oinskränkta beundran för Napoleons "genialiska öfverlägsenhet öfver ett dvärgartadt slägte", som hans ord lyda i ett annat bref till Brinkman (den 12 maj 1825; Jf. V: 450).

Karakteristisk och visande afståndet från Tegnérs ungdomliga uppfattning af Napoleon är femte strofen i dikten Hjelten:

> Icke jag har härjat fälten,
> ej hvälft Södern upp och Norden,
> det hör högre makter till.
> Skalden, tänkaren och hjelten,
> allt det härliga på jorden
> *verkar blindt, som anden vill.*[1]

Slutuppgörelsen med revolutionen och Napoleon kan Tegnér sägas verkställa i sitt märkliga Tal vid jubelfesten 1817, där Napoleons verk visserligen klandras, men där tydligen Tegnérs hela *estetiska* genidyrkan lyser igenom. Det heter där bl. a. (Jf. III: 148): "Det gamla återkommer egentligen aldrig i historien, och allra

Digitized by Google

minst det, hvaremot tidens ande så uppbart förklarat sig. Vi hafva ett stort, ett talande exempel för oss. Föll icke nyligen den väldige mannen, som ärft alla revolutionens krafter och lade dem till sin egen jättestyrka? — — han föll, derför att han föraktade mensklighetens sträfvande, han föll, emedan despotismen är alla dylika själars uniform; han föll, emedan han brottades med tidens ande, som var starkare än han.[2] Små sinnen smäda den väldige i hans fall; men hvad han med sin jättekraft ej genomdref, sannerligen de andra genomdrifva det mindre.“

[1] Kurs. af mig.

[2] Jfr Tegnérs bref till C. P. Hagberg 1/6 1817: »Napoleon föll, icke genom sina eländiga motståndare, utan derför att despotism är alla starka själars uniform, derför att hans ande var rakt motsatt tidsanden, med hvilken han brottades och som var starkare än han.» (Jf. V: 124).

Digitized by Google

Tegnérs första tryckta dikt.

Af

Barbro Ekholm.

Hittills har Tegnérs "Elegi vid en broders död", 1802 gällt för hans första tryckta dikt, hvilket särskildt betonats af Warburg i hans tal "På femtioårsdagen af Esaias Tegnérs död". (Göt. Vet. Vitterh. Samh. Handl. 1897.)

Men Elegien var ju ingalunda Tegnérs första litterära försök, och man kan fråga sig, om ej några af hans tidigare alster rönt den äran att befordras till trycket.

Nu befinner sig bland tillfällighetstrycken från Lund en bröllopsdikt af 1801, tillägnad Conductören Christian Lundberg och Demoiselle Gustava Carolina Centerwall. Dikten är på intet sätt märkvärdig, men den äger en viss elegans och lätthet i formgifningen, som först fäste min uppmärksamhet vid den. Och bland Lundabibliotekets Tegnérhandskrifter, Band 2, har jag senare återfunnit samma dikt under titeln "Wid *** Bröllopp", således utan namngifvande af personerna. Den förekommer icke tryckt i någon Tegnérsupplaga, men handstilen är Tegnérs[1] och stafningen den Tegnérska före 1802.[2] Dikten torde således utan vidare få tillskrifvas honom.

Angående brudparet kunna följande upplysningar meddelas:[3]

[1] Enligt meddelande af fil. kand. A. Silow, som godhetsfullt för min räkning gjort en del undersökningar af handskriften.

[2] I handskriften stafvas nämligen i motsats till i trycket konsekvent at, til. Se J. Mjöberg: *Stilstudier i Tegnérs ungdomsdiktning.* Göteborg 1911. S. 15.

[3] Se C. Sjöström: *Skånska nationen före afdelningarnes tid.* Lund 1897.

Digitized by Google

Brudgummen Herr Christian Lundberg var född i Strö den 21 sept. 1775. Han blef konduktör vid fortifikationen 1794, tog afsked från denna befattning 1800 och var kronofogde i Luggude, Rönneberg och Onsjö härad 1801—1813. Han dog i Landskrona 1831.

Bruden Demoiselle Gustava Centerwall var född i Lund 1773, dotter till handlanden Jonas Centerwall († 1805) därstädes och hans maka Katrina Charlotta Decreaux. — Tegnér tycks af diktens slutstrof att döma ha känt såväl henne som brudgummen personligen, hur och på hvilka vägar är obekant. Men vid denna tid var ju Lund ej större än att alla af de bildade klasserna räknade sig som ett.

Vid fru Lundbergs död i Fjerrestad 1812 höll L. P. Wåhlin ett griftetal ("Till Åminnelse af Conducteurskan Högädla fru Gustafva Carolina Lundberg." Tryckt hos Agardh och Comp. Lund 1812), hvarur återges följande not, som skildrar bröllopet och som visar, med hvilket intresse det omfattades i Lund, då till och med stiftets, akademiens och stadens högste styresmän hedrade det med sin närvaro.

"1801 d. 22 Mars blef Gustafva Carolina Centervall under Föräldrars, Slägtingars Gynnares och Vänners med hvarannan täflande välsignelser och lyckönskningar i Lund vigd med Herr Conducteur Lundberg från Fjerrestad. Vigselen förrättades af dåvarande Domprosten, sedermera Biskopen Doctor Nils Hesslén, och bland de lyckönskande såg man så väl Stiftets och Academiens som Stadens högste Styresmän: hedersbetygelser, som af den anledning kunna förtjena att omtalas, emedan Mamsell Centerwall endast hade sig sjelf och sitt värdiga uppförande att tacka för dem. Få dagar efter vigseln reste Fru Lundberg med sin älskade Man från Lund, sin födelseort, sina ungdoms nöjen, till Fjerrestad. Hon emottogs i de kretsar, som nu mera skulle äga Henne, med äfven så mycken aktning och glädje, som Hon saknades och i trognaste hogkomst inneslöts af dem, Hon lemnade."

Tillsvidare får således annoteras som Tegnérs första tryckta dikt i stället för Elegien i juni 1802, det lilla bröllopstrycket från den

Digitized by Google

22 mars 1801. Det meddelas nedan efter trycket med handskriftens viktigare skiljaktigheter anmärkta i noter. Grundtexten till handskriften synes vara äldst, den tryckta versionen visar nämligen en del förbättringar. Senare — af stilen att döma — har Tegnér vidtagit en del ändringar i själfva handskriften. Dessa återgå endast i ett par fall till trycket och mycket står orubbadt, hvarför det kan ifrågasättas, att Tegnér företagit ändringarna utan att jämföra med den tryckta versionen.

Til
Conductören
Herr
Christian Lundberg
och
Demoiselle
Gustava Carolina
Centerwall
den 22 Martii 1801.[1]

Lund. Tryckt uti Berlingska Boktryckeriet.

Med hjertats röst jag hälsar Eder
I unga lyckeliga två,
Med hvars föreningsfest en högtidsfest skall få
Den känsla som I dyrken så.
I lyden hennes bud: Er sällhet hon bereder
I tron på kärleken: han är ej otacksam,
Och glad i dag han Eder leder
Til Hymens sökta altar fram.

Harmonien all sällhet våller,
Hennes kraft naturen rör:
Himlarne[2] hon sammanhåller,
Stjernan i sin ban hon för.

[1] *Hskr:* Wid * * * Bröllopp
[2] *Hskr:* Himlerna.

Digitized by Google

Alla våldets hinder bryter
Hennes ljufva allmagtshand;
Med sympatiskt sammanband
Hjerta hon vid hjerta knyter,
All ting lyssnar till dess röst,
All ting lyder dess förmåga;
Hon och dygden i Ert bröst
Tändt i dag sin sköna låga. —

Så värd att lifvas utaf dem[1]
Så för dess ömma nöjen danad
Följ, unga Sköna! följ den väg, af henne banad,
Till glädjen och till sällheten.
Må Ni dess hela värde röja.
Man har dess[2] flygtighet fördömt:
Men trogen skall hos Er hon dröja.[3]
Det är för Er, som hon har gömt[4]
Det sällhets[5] mått, som få ha[6] tömt.
Hos Er, hos Er, sin gördel Fröja
Och Amor sina vingar glömt.

Ack[7] afvundsvärde Vän! njut Du den fulla lycka,
At mot Dit rörda hjerta trycka
Det ljufva föremål, Din ömhet valde sig.
Gläds — hon är öm, är god, är trogen — alt[8] för Dig:
För Dig i hennes spår, de blyga gracer följa:
För dig föds rosen på dess kind:
För Dig lyfts denna barm, Behagen vårdslöst hölja
— Så lyftes källans silfverbölja
Lätt gungad af en västanvind.

[1] *Hskr:* den
[2] *Hskr:* har dess *som senare strukits och ändrats till* deras
[3] *Hskr:* trogen *och* hon *ha senare strukits och ändrats så, att raden fått följande lydelse:* Men trogna skall hos Er de dröja.
[4] *Raden har i hskr ursprungligen samma affattning, men har senare genom ändringar fått följande lydelse:* Det är för Eder som de gömt
[5] *Hskr:* Det fylda
[6] *Hskr:* få fått
[7] *Hskr:* Och
[8] *Hskr:* blott *som senare strukits och ändrats till* alt

Digitized by Google

Men då I båda [1] härifrån
Till en Arcadisk sällhet gån;
Uti det lugn, dit Eder förer
Den tysta ljufva kärleken,
Mins, at hvart ögonblick, I undanstjälen den,
Hvart enda ögonblick tillhörer
Det lugna [2] minnet af en Vän.

[1] *Hskr:* bägge
[2] *Hskr:* ljufva *som senare strukits och ändrats till* lugna

Digitized by Google

Bidrag till kännedomen om Kellgrens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten.

Af

Martin Lamm.

I sitt svar på kritiken öfver Nya Handelsbiblioteket (St.p. 1784 167) säger Kellgren: "Jag har i all min tid så litet bemödat mig at winna Menighetens upmärksamhet, at jag så mycket möjeligt warit sökt gömma både min lefnad och mina skrifter för des ögon; at jag sällan eller aldrig teknat mit namn under de swaga försök, som undfallit min hand; och at jag är nog lycklig at hafwa undandöljt det mästa för hopen." Och då han tre år tidigare i 1781 229 besvarar en insändares förfrågan, hvarför han i Vitterhetsnöjen i sin öfversättning af Précis de l'Ecclesiaste som författare uppgifvit signaturen Eratou i stället för Voltaire, säger han sig anse, "det intet annat arbete, ware sig godt eller ondt, bör tillägnas en Auctor, än det han sjelf erkänner". Han ironiserar öfver herrar kännares tvärsäkra tro att de "wid första påseende kunna åtskilja nuancerna af Författares stylar", och säger sig sjelf "warit et föremål för dessa uplyste Herrars misstag, stundom till min heder, oftare twärtom." Som vi se, är han ytterst angelägen om att bevara sitt inkognito. Och i hufvudsak har han ju lyckats behålla det till vår tid.

För de fem sista åren af hans lif har visserligen hans kritiska verksamhet i Stockholmsposten undersökts af Ek,[1] men hans journalistiska insats i det hela taget har ännu ej kritiskt undersökts, kanske allra minst för de tidigare åren af Stockholmspostens tillvaro,

[1] *Samlaren* XXVIII s. 174—205.

Digitized by Google

då hans medverkan i tidningen säkert varit lifligast, men då vi endast i ett försvinnande fåtal fall äga några yttre vittnesbörd om att artiklar härstamma från honom. Och då ingen modärn forskare vågar stödja sig på de attributioner, som Malmström och Ljunggren af rena smakskäl gjort, har man alltmer måst afstå från att exakt veta hvilka artiklar fått sin form af Kellgren och i stället fått nöja sig med det något osäkra antagandet, att den ena eller den andra artikeln i hvarje fall vore skrifven i hans anda.

Till följd af denna osäkerhet har det synts mig vara mest praktiskt att till en början söka utleta de artiklar i Stockholmsposten, som på något sätt kunna bevisas vara skrifna af Kellgren. Äfven om skörden blefve ringa, skulle man därmed vinna en fast botten för vidare forskningar. Det är i sådant syfte jag genomgått årgångarne 1778—1786. Det har synts mig lämpligt att denna gång ej gå utöfver 1786 års årgång, då ju sedan striden Pro sensu Communi lägger helt beslag på Kellgrens intressen och hans journalistiska bidrag de närmaste åren till största delen komma att bestå i inlägg i denna.

Vid min bevisföring har jag i allmänhet ej nöjt mig med att uppvisa öfverensstämmelser i tankegång utan också i formulering mellan autentiska uttalanden af Kellgren och de uppsatser, som jag velat tillskrifva honom. Naturligtvis kan man i något enstaka fall förklara dessa öfverensstämmelser genom att någon af Kellgrens apor i Stockholmsposten — t. ex. Casström — stulit ett af hans infall ur någon föregående artikel. Jag har därför sökt vara så försiktig i dylika fall som möjligt och i allmänhet ej nöjt mig med ett enda kriterium på Kellgrens författarskap. Men i flertalet fall, där parallellstället finnes i ett brefuttalande, i något förut skrifvet, men ej publiceradt verk, eller i något *senare* uttalande, tror jag, att man måste medge, att hvarje hypotes om någon annan författare är så godt som utesluten. Det förefaller åtminstone föga troligt, att Kellgren skulle hämtat sina reflexioner och infall ur af andra skrifna artiklar i Stockholmsposten. Vida rimligare är det ju då att förmoda, att han — försiktig hushållare som han var inom det litterära gebitet — ej velat låta en skarpsinnig observation eller

Digitized by Google

en spetsigt formulerad kvickhet hemfalla åt glömskan i en anonym tidningsartikel.

Ett ytterligare stöd för denna åsikt finner jag i hans skildring af sitt arbetssätt i K- & k-brefvet. Han berättar där om sin lilla gråa bok, där han skrifvit ned sina tankar, så ofta han hunnit "bli varse i språnget vissa nya ämnen som lupit mig genom hufvudet". Han beklagar, att han sällan hunnit fullfölja dem; "men så ofta de frapperat mig, så ofta de väckt någon *moderidée*, har jag fäst dem med några ord, och lagt dem i magazinet at gömmas till en annan mer läglig tid ... Jag inbillar mig, att detta varit Rochefoucaults, Duclos och la Bruieres sätt att skrifva."[1] Det synes mig som om vi här hade förklaringen till att Kellgren så ofta upprepar samma reflexion, ett faktum, som enhvar kan öfvertyga sig om genom att jämföra hans autentiska verk med hvarandra.

Det är klart, att jag med detta tillvägagångssätt ej kan hoppas att ens ha funnit hufvudparten af Kellgrens tidningsuppsatser under dessa år. Men jag vågar i stället tro, att de attributioner, jag gjort, skola kunna anses någorlunda säkra. Att enbart på grund af inre kriterier tillskrifva Kellgren uppsatser har synts mig vara alltför osäkert, då man därvid lätt medvetet eller omedvetet låter leda sig af den föreställningen, att allt i tidningen, som är af hög konstnärlig rang, måste ha Kellgren till författare. Malmström och Ljunggren, som användt denna metod, ha råkat ut för oturen att tillskrifva Kellgren stycken af Voltaire, Rousseau m. fl. af seklets största prosaister, hvilket ju är helt naturligt, då Stockholmsposten ej i allmänhet, lika litet som andra samtida tidningar, gör någon yttre skillnad mellan öfversättningar och originalbidrag. Naturligtvis kan jag icke garantera, att bland de uppsatser jag uppfört på Kellgrens konto ej i ännu större antal än jag förmodat befinna sig bearbetningar efter främmande original. Med den metod jag användt torde man emellertid i dessa fall kunna vara någorlunda säker om att Kellgren är bearbetaren.

* * *

[1] *Samlaren* VII s. 126.

Digitized by Google

Vi ha då först en del artiklar, som afse att i allmänhet försvara Stockholmsposten och dess rätt till fri kritik eller som närmare förklara dess program och inre organisation. Naturligtvis äro ej alla dylika artiklar af Kellgren. Men då de förete stilkarakteristika eller åsikter lika hans, är man, synes det mig, berättigad att tillerkänna honom dem med en något mindre strikt argumentering än i vanliga fall, då hela deras innehåll förbjuder att antaga, att de skrifvits af någon utom redaktionen, och valet alltså är ytterligt begränsadt.

Hit hör i första rummet tidningens anmälan, som ju alltid tillskrifvits Kellgren och näppeligen kan härröra från någon annan hand. Det märkes kanske tydligast på försöket att efter Helvetius föredöme[1] härleda all mänsklig verksamhet ur fruktan för ledsnaden: "Menniskan, wärksam af naturen, har en sådan fasa för ledsnaden, denna förminskning af dess warelse, at hon hellre arbetar på at skada sig sjelf, än hon samtycker, at giöra aldeles intet." Leopold gycklar också i sin polemik med Kellgren med denna proklamation.

Af redaktionell karaktär är också den uppsats i 1780 9, där "Stockholms Posten föresatt sig at slå sig lös och leka understol". Flera af de små försmädliga frågor, som förekomma i denna understol, återkomma i föga förändrad form i "Strödde reflexioner". Så t. ex. heter det här: "Somliga undra om det är till Religions heder, som wissa nitälskare så mycket möda sig at bewisa det alla stora Män warit utan Religion." Man jämföre härmed i Strödde Reflexioner (S. S. 3 s. 213): "Det är en elak compliment åt Konungamagten at misstänka alla Uplysta för *Republicaner;* liksom den åt Religionen, at tro alla Snillen wara *Fritänkare.*" Här förekommer också den ordlek om "Polens platta bygd", som vi känna från Mina Löjen, men som först inkommit i dess senare versioner: "Somliga undra, om icke Montesquieu haft full anledning at säga, det climaterne werka på folkslags snille och caracter, och om icke man kan säga i en moralisk bemärkelse, så wäl som i den physiska; at jorden är platt wid polerne." Till sist finnes här ett skämt, som vi känna igen från ett tidigare bref till Clewberg: "Somlige undra, hwad

[1] Se *De L'Esprit* Disc. III ch. 5.

Digitized by Google

wisst folk äta efter de kunna bli så stora". I brefvet till Clewberg af den 23 febr. 1776[1] citerar Kellgren "Cassius hos Shakespear":

> Je voudrais bien savoir ce que ce César mange
> Pour s'etre fait si grand?

Uppslaget till denna artikel har Kellgren fått från en kvick liten uppsats ur Voltaires Questions sur l'Encyclopédie, med titeln Les Pourquoi. Ett par frågor äro t. o. m. direkt lånade: "Somlige undra hwarföre det äro fler flugor i werlden än menniskor" och "Somlige undra hwarföre det regnar i hafwet".

Samma år hade Kellgren att utstå en rätt hård kampanj med en anonym, som under skyddande förklädnad angripit Stockholmsposten och speciellt Kellgrens kritik.

I 1780 20 hade en öfversättning ur Spectator om satiren införts med en inledning, där öfversättaren begagnat tillfället att säga några ord om missbruket af tryckfriheten och särskildt om den hätska öfversittarkritiken. Författarens mening är ej att fördöma all satir öfver hufvud: den vore tillåtlig, "när den uppehåller sig wid laster och dårskaper i gemen" eller när den roar sig "på sådane Auctorers bekostnad, som genom oförtjänt namnkunnighet eller egna rodomontader dertil gifwit anledning." "Men om för öfrigt Satiren skal få tillåta sig någon persons blottställande för almänt åtlöje, så måtte samma persons brott, det lagen ej kan åtkomma, i det närmaste wara af den moraliska beskaffenhet, at det förtjänar lifsstraff, emedan en hwar bör tros akta sin ära så högt, som sit lif." I n:o 37 meddelades af samma penna en öfversättning af Addisons stamtafla öfver det goda och det elaka skämtet som en spegel åt de auktorer, som man på senare tid sett söka roa allmänheten med att "hopstappla idel galenskaper och gyckelwerk, då de sjelfwe tro sig skämta med bästa smak."

Dessa angrepp, som förefalla oss tämligen oskyldiga, måtte emellertid ha dolt någon maliciös undermening. Ty i n:o 43 se vi Kellgren själf med största hetta under en insändares mask polemisera mot deras författare. Han börjar med att förundra sig öfver att man ej blott i andra tidningar får läsa klagomål öfver Stockholms-

[1] Utg. af H. Schück i *Skrifter af Sv. Litt.-sällsk. i Finland* XXVII.

Digitized by Google

posten utan "at man i sjelfwa det sistnämnda Dagbladet börjat införa de förebråelser, som göras detsamma". Han anser, att detta antingen kan förklaras genom att tidningen helt enkelt står under utgifvarens ledning, "hwilken af obetänksamhet intager alt hwad som inlämnas" — som vi se en pik mot Holmberg — eller att redaktörerna mena, att tidningen ej kan lida skada "af wissa små individuers angripelser".

Ett ännu tydligare bevis för Kellgrens författarskap ger emellertid följande försvar mot beskyllningen för personlig satir: "Den regel man tusen gånger uprepat, at man i Satirer och Granskningar bör angripa lasten och dumheten, men ej den lastfulle och okunnige, synes grunda sig på en ganska Scholastisk distinction. Hwad wil det wäl säga, at man bör lasta smickret, men intet smickrare, straffa klåperier men intet klåpare? Wore det intet lika slugt at påstå det en Domare bör låta hänga stölden men intet tjufwen, at Konungen bör sätta af ämbetsfelet men intet ämbetsmannen?" Man jämföre härmed följande uttalande i "Tal om satirens vederstygglighet"[1]: "*Rätt och väl,* säga de, *förföljen utan skonsmål den nedrige Pasquillanten som antastar personerne; men prisen och berömmen den nitiske Skalden som blottställer laster och gör dårskapen löjelig.* — Hvilken sophisme? Hvad är då väl lasten annat, än personen som gör lastbara gerningar? Hvad är dårskapen annat, än dårarne som galnas?"

Kellgrens författarskap visas också af en passage, som varierar ett af hans favorittemata vid denna tid: "Så snart en författare så mycket uphöjt sig öfwer hopen, at man ej mera kan neka hans förtjänst, är wanliga utwägen för medelmåttans barn, dem han fördunklat, at söka hämd på hans caracter. 'Ja, säga de, det är sant; det är en qwick karl; men — — — det är alt för olyckligt at han skal ha så elakt hjerta. Dessutom är han ej heller nog sann, nog grundelig. Hans infällen, hans Epigrammer hålla intet streck med

[1] Detta tal trycktes först i förkortad och förändrad form i St. p. 1795 39—43. Emellertid har jag i en afskrift ur E. M. Fants samlingar i U. B. (sign. P. 145) återfunnit det ursprungliga talet, sådant det hållits i sällskapet Aurora under titeln »Tal om Satirens skadeliga verckan på alment och enskildt bästa».

Digitized by Google

Plennings Logica m. m.'" Vi skola gång på gång se denna reflexion återkomma i Kellgrens artiklar. Redan nu kunna vi finna den i den ofvannämnda understolen, där det heter: "Somlige undra, om icke det ryckte man altid utsprider, at män af snille äga elakt hjerta, är en hämd af almänheten för det företräde den nödgas lämna dem." Att döma poesi efter Plennings Logica (och Vossii Retorica) är en af de vanliga beskyllningar, som Kellgren utslungar mot sina motståndare. Ännu i en artikel af år 1790 (Om andelige poemer S. S. 3 s. 263) förekomma dessa förhatade läroböcker.[1]

I sitt svar i n:o 47 söker Addisonsöfversättaren att fritaga sig från att särskildt ha åsyftat Stockholmspostens redaktörer. Man tycker sig f. ö. höra en återklang från striden med Leopold, då han opponerar sig mot att man kallar Horatii oden "rätt qwicka". (Jfr Leopolds svar i 1779 43.) I sitt svar i n:o 52 upptar också Kellgren detta angrepp och söker utreda skillnaden mellan sublimt och kvickt. I slutet gör han ett anbud till försoning.

Det egendomliga med denna polemik är att de båda motståndarne tyckas ha känt igen hvarandra och anspela på litterära trätor, som de haft förut. Kellgren talar sålunda om de granskare, som rynka pannorna, "däröfwer at wåra Auctorers infällen ej äro riktiga Syllogismer, at de mästadels finnas falska då man pröfwar dem efter Barbara Celarent", och han gör ett utfall mot den, "som kastar Creutz och Gyllenborg på elden, om de wågat tillåta sig et enda ell' och skull'." Han klagar också öfver de nyckfulla regler, som ges ifråga om stafning. Härtill genmäler Addisonsöfversättaren: "För öfrigt, min Herre och Compagnie, bören i aldeles icke undra, at en Man, som sielf ofta både frågat Er och andra til råds och med nöje rättat sig derefter, någon gång tilfälligtwis dristat förehålla Er hwad han trodde sig bättre weta om ord och stafningssätt." Jag har ej funnit något tidigare meningsutbyte i Stockholmsposten, hvarpå detta kunnat syfta. En ledtråd till kännedom om hvem Kellgrens motståndare här varit, ger möjligen en passage i en uppsats längre fram

[1] Enligt meddelande till mig af fil. lic. S. Ek skola de ofta citeras i Åboafhandlingar från denna tid.

Digitized by Google

i samma årgång (1780 83, se ned. s. 125), där det talas om "syllogismer i Barbara och Ferio så riktiga, at sjelfwa L — — — ej skulle funnit fel, antingen i Premisser eller Conclusion". Med L — — — åsyftas här säkerligen en författare i Dagligt Allehanda, som under denna signatur var Kellgrens skarpaste antagonist i Voltairestriden. Kellgren undertecknar ett af sina inlägg mot honom med "Anti-Barbaro-Celarent".

"Reflexioner öfwer Dagblad i almänhet och Stockholmsposten i synnerhet" i 1781 94 har ju karaktären af apologi för tidningen och kan ej ha skrifvits utanför redaktionen. Dess öfverlägsna stilisering pekar gifvetvis på Kellgren som författare, och den har redan tidigare tillskrifvits honom. Dessutom förekomma flera af hans favoritidéer i uppsatsen. Så t. ex. hans vid denna tid gång på gång upprepade klander öfver att vi, i grunden ett "trumpet folkslag" "för at härma Fransoserne, twinga oss med all makt at wara qwicka och glada" (jfr ned. s. 126 f.). Vidare observerar man, att Kellgren i inledningen till den ett år senare uppsatsen "Om Witterhetsacademier" (1782 269 se ned. s. 105) på nytt upptar samma skämt, som fyller en stor del af vår artikel, om hvad allmänheten menar med "ingen ting" då den om Stockholmsposten säger: "Där är ingenting uti." Den senare hälften af vår uppsats har jag funnit vara en bearbetning af n:o 15 i van Effens tidskrift La Bagatelle, som Kellgren hade till låns från Clewberg för att "pillera" för Stockholmsposten (jfr Bref ss. 70, 75). En detaljjämförelse med originalet ger full visshet om Kellgrens författarskap.

I nära samband med dessa uppsatser stå de, som handla om kritik och satir — de båda termerna sammanfalla vid denna tid så tämligen. Jag har emellertid föredragit att behandla dem för sig, då de ej äro skrifna som direkt försvar för tidningen och därför ej som de ofvan nämnda utan vidare kunna anses härstamma från någon af redaktionen. Endast det första numrets "Tankar öfwer Granskning" måste självfallet härröra från någon af redaktörerna, och man kan då ej gissa på någon annan än Kellgren, hvilket man ju också i allmänhet gjort. Det är en protest mot den vanliga

Digitized by Google

uppfattningen af "en Criticus, såsom en wåldswärkare och en granskning, som en ärerörighet". "Man anser härstädes för en omänsklig grymhet, at uptäcka fel i en Klåpares skrifter. Om någon wågar säga: Detta barn wore behagligare, om det ej wore så fult, om det haltade mindre ... Strax ropar man öfwerljudt: Hwilken grym Satire! Hwilken obillig Granskning! Hwad elakt hjerta, at klandra en stackars Krympling, som dess Far aflat i största wälmening!" Man jämföre med det ironiska Tal öfwer Satiren (S. S. 3 s. 239): "Huru omenskligt är det ej, at ställa til åtlöje en olycklig styfson åt den partiska Naturen, för det hon med njugga händer tildelt honom de gåfvor som hon slösat på andre? Hvarföre ej med lika skäl utskratta en krympling, begabba en blind, försmäda en mållös?" Det öfriga af uppsatsen upptages af en öfversättning ur en "Fransysk auctor", som framhåller, huru orimligt det är att begära samma skydd för vitterhetsprodukter som för borgerliga näringar. "Det wackra snillet är et öfwerflöd." En hvar har rätt att tro sig ha det, men får då också finna sig om andra skratta åt hans pretention. "En dålig författare, som wäl granskas har ingen rättighet at anropa beskydd, så länge han ej angripes såsom medborgare."

En liknande tanke framställes i ironisk form i en liten kvick artikel i 1781 5 "Bref til Utgifwarne angående en § som saknas i Lagboken." Denna paragraf borde stadga samma "wite och rättegångskostnad" för den som kallar en annan dum, som för den som säger, att han är en skälm. Är ej den förra beskyllningen långt straffbarare? I allmänhet förargar man därmed långt mer en medmänniska. "Och bewiset därpå at man sätter långt högre wärde på sit förstånd, är at man dagligen i sällskap brukar säga: jag är en hederlig karl, utan at därföre blifwa ansedd som högmodig ... då man däremot aldrig utan uppenbar skamlöshet kan säga jag är qwick. Det wore at såra alla närwarandes egenkärlek." Man jämföre härmed Kellgrens reflexioner öfver begreppet "hederlig karl" (se ned. s. 81). Särskildt borde herrar journalister vara underkastade denna lag i hela dess stränghet, då de "utan at kalla en Författare dum, göra det som är långt wärre, ty de bewisa det." Och författaren anser, att straffen borde stå i proportion till den kritiserades litterära

Digitized by Google

pretentioner. "Den som kastat ridicule på en simpel Bröllops-Skrift, til exempel, borde således beläggas med mindre böter, än den som gjort narr af en Tragedie, en Opera, och at utskämma en man af snille, borde wara lika swarande mot det at discreditera en millionaire i sin Handel." Om denna artikel tillerkännes Kellgren, torde man äfven böra tillskrifva honom en fortsättning däraf, som finnes i n:o 12 och som har formen af en insändare från en dam i Västerås, hvilken anser, att man på samma sätt borde hårdare straffa den, som säger, att en dam är ful, än den, som säger, att hon är dum.

I 1783 11 förekomma några "Reflexioner, i anledning af et mycket ventileradt ämne". De behandla "förtydningsraseriet". Då de till större delen med mycket lindriga förändringar gå igen i efterskriften till Smeden och Bagaren, står Kellgrens författarskap här utom allt tvifvel. Jag anför några exempel. I vår artikel heter det: "Hwari ligger wäl orsaken til detta nedriga begäret, som samtiden hyser, at på wissa personer wilja uttyda kritiken öfwer allmänna fel? — — — Jo, dels i arghet mot de personer, som man sjelf önskar wara utmärkta; dels i arghet mot Författaren, som man önskar at se störtad; dels i högmodet at få passera för en skarpsynt man, som ser en Auctor längre än til tänderne, och hans skrifter längre än til bokstafwen." I Smeden och Bagaren (S. S. 3 s. 124) heter det: "Hvadan kommer det allmänna begäret, at snart sagdt i alt hvad som skrifves i vittra ämnen ... vilja finna allusion på vissa händelser och personer? — Är det Vansinnighet eller Arghet? — Är det håg, at skada Författaren, eller den som man önskade finna smädad? ... Är det Dumhetens bemödande at vilja synas finare än andra; eller des Högmod at verkeligen tro sig vara det?" Orsaken till att denna sjukdom f. n. är så spridd i Sverige anser uppsatsen vara "de många owärdiga pamphletter, som dageligen utkomma, och hwilkas innehåll man tydeligen ser syfta på personer." I Smeden och Bagaren anses det vara "en vana från fordna Parti-tider, då i sanning våra Dagblad föga annat voro än Dagspasquiller". Också med Tal öfver Satiren erbjuder denna artikel likheter, men jag anser det anförda tillfyllest för att bevisa Kellgrens författarskap.

Digitized by Google

Om dessa uppsatser om satir och kritik med större eller mindre sannolikhet kunna tillskrifvas Kellgren, så finnas däremot en del andra under dessa år, som absolut ej kunna vara af honom, men som stundom tillskrifvits honom, då man haft den föreställningen, att allt, som Stockholmsposten förkunnade i detta ämne, borde vara af hans hand. Detta är så mycket mindre fallet som en del af dessa uppsatser tydligen äro förtäckta angrepp på honom. Så synas mig t. ex. de "Tankar öfwer Critiquer", som finnas i 1780 163, snarast vara att uppfatta som ett förtäckt angrepp på Kellgren. Detsamma gäller om "Något om Personelle Satyrer" i 1783 48, som Sylwan[1] också på grund af dess häftiga utfall mot Boileau med full rätt frånkänt Kellgren. Hvad till sist beträffar de tvänne uppsatser "Om critici", som finnas i 1786 148, 149, så äro de tvifvelsutan af Leopold. Det är egendomligt, att man ej observerat detta, då de äro försedda med samma signatur, "Plaudite", som Leopold användt i sin strid med Regnér i Stockholmsposten.

I samband med artiklarne till försvar för satiren står en kvick liten artikel i 1779 125, som utan tvifvel är af Kellgren. Det heter däri: "I Turkiet är det ganska farligt, at wara witter. Man tror där at man omöjeligen kan wara god Poet, utan at hafwa et horn i sidan mot Mahometh. Man tror där, och kanske ej utan skäl, at man ej kan skrifwa en wacker wers utan at äga för mycken smak och finna det något litet narraktigt, då Propheten stoppar halfwa månan i sin råckärm. Poet och Fritänkare wil hos dessa Barbarer säga et och samma. Orsakerna härtil tyckas i synnerhet wara twänne. Det första, at ehuru förblindade menniskorna äro af widskeppelser, kunna de dock aldrig helt och hållit utrota en inwärtes känsla, som säger dem at de äro eländiga dårar; och för det andra wilja de genom dylika beskyllningar hämnas det sår som deras egenkärlek lider genom en witter mans superiorité... De stadna ej blott wid dem, som warit nog oförsiktiga at almänt utskratta de helgade fördomar; nej, äfwen den förnuftige, som ägt för mycket föragt för dessa uselheter at nånsin wårda sig en gång omtala dem, kan ej heller slippa undan. Man uttyder hans åthäfwor,

[1] *Samlaren* 30 s. 26.

Digitized by Google

hans tankar, hans tystnad. Man afmålar honom inför Sultan, såsom en man hwilken ej tänker wäl mot Regeringen . . . Följden är lätt, och Poeten är om en hals. Hwad Turkarne äro för en dum och grym Nation. Hur djefwulen fått magt med dem! Gud ske lof at wi ej lefwa bland Turkar!"

Det är knappast möjligt att misstaga sig på att det är Kellgren, som här för pennan. Läran om att de ogrundade beskyllningarne för fritänkeri mot män af snille "är en hämd af allmänheten för det företräde den nödgas lämna dem" (understolen i 1780 9), tröttnar ju Kellgren vid denna tid aldrig att upprepa, både med syftning på sig själf och på Voltaire. Uppslaget med månen i Mahomets rockärm har Kellgren lånat från Voltaire.[1]

För att få klart för sig hvad det denna gång rör sig om, bör man emellertid ytterligare läsa de frågor, som stå direkt under den lilla stridsskriften. De lyda:

"Är det kännemärke på en god Christen, at han utan tydeliga skäl misstänker sin broder för Ochristen?

Är det kännemärke på en god medborgare, at han i allmänheten utropar för Gudlös en menniska, som han nästan aldrig sett och talt wid, och som aldrig för sådan af lagarne blifwit ansedd?

Är det kännemärke på en witterhets älskare, at han swärtar och förföljer den som idkar den jämte honom?

Är det kännemärke på en wärdig Ämbetsman, en uplyst rättwisans beskyddare, at han först undersöker hwem det intet är, och sedan hwem det är, som förbrutit sig mot lagen, at han söker hämnas på person i stället at hämnas på lagbrytaren, och at han uppenbart ger tilkänna hwem han misstänker och fiker efter?"

Af den sistnämnda frågan framgår tydligt, att det gäller ett tryckfrihetsmål, där man sökt få Kellgren att svara för en artikel i Stockholmsposten. Man observerar också, att i samma nummer finnes införd en redaktionell försäkran, att Stockholmsposten ej är ställd under utgifvarnes censur, utan att hvarje insändare "kan hos utgifwaren wara försäkrad om all tysthet och tillgodonjutande af hwad Högstberörde Kongl. Förordning förmår och innehåller."

[1] *Dictionnaire philosophique* art. Sens commun.

Digitized by Google

Förklaringen till detta mysterium synes mig ligga i en liten uppsats om kortspel ett par veckor tidigare (1779 112), där det berättas en anekdot om en engelsk soldat, som vid regementsgudstjänsten funnits med en kortlek utbredd framför sig i stället för en psalmbok. Då han tilltalades härför, svarade han, att korten påminde honom om de heliga sanningarna, ässet om skaparen, tvåan om brödet och vinet i nattvarden, trean om treenigheten o. s. v. Denna uppsats hade åtalats vid Norrmalms västra kämnersrätt, och stadsfiskalen hade uppfordrat boktryckaren Holmberg att nämna författaren. Holmberg vägrade i sin diktamen till protokollet den 4 juni 1779 — tryckt i Stockholmsposten n:o 135; vederbörande kämnersrättsprotokoll fela tyvärr i rådhusarkivet — att uppgifva auktorn, förrän åklagaren närmare angifvit, hvari han ansåg det brottsliga i artikeln bestå. Det hade nämligen förut visat sig, att Stadsfiscalen blott "af någon curiositet" velat få auktors namn upptäckt och sedan låtit målet falla. Holmberg framhåller, att det på detta sätt vore lätt för någon, som funnit sig stött af någon satir i en tidning, att genom att "incaminera målet" i en kämnersrätt få författarens namn uppgifvet och sedan låta målet falla och "tänka på hemlig revange". Och till sist nämner han "den stora skada deraf kunde följa, at de Auctorer, som äro så delicate, at, ehuru oskyldige, anse för en slags skymf, at wid en Rätt blott blifwa nämnde och angifne, allenast för den orsaken skulle afskräckas ifrån, at skrifwa en enda rad, som skulle utgifwas i allmänt Tryck, ehuru habile och skickelige de kunde wara, at arbeta i flera ämnen til det allmännas både nöje och nytta."

Genom att sammanställa Kellgrens och Holmbergs yttranden kommer man till det resultatet, att man — med rätt eller orätt — misstänkt Kellgren för författarskapet och att någon poetisk medbroder, för att få hans anonymitet röjd, angifvit uppsatsen till åtal hos stadsfiskalen. Efter Holmbergs enständiga vägran att uppge författaren tyckes saken hafva nedlagts. Denna tolkning af de tyvärr mycket ofullständiga akterna bestyrkes af en liten artikel i 1779 138, undertecknad Candid. Den begynner med dessa ord: "Det är en honnet Karl: Så säges rättnu om en hwar, som icke

Digitized by Google

för lastbarhet är almänt känd... Den som allenast lärdt sig några artigheter och en wiss belefwenhet, som förwärfwat sig några små angenäma egenskaper, hwarmed han kan göra sig behagelig, är merendels altid säker at få namn af ganska honnet, ehuru han eljest respecterar hwarken ordning eller dygd i samhället. Det går nog långt, om hwar och en karl skal kallas honnet, för det han icke gör uppenbart öfwerwåld, stjäl, röfwar eller slår ihjäl folk... Det wore alt för widlöftigt at omtala, på huru många sätt ordet honnet, i wår tid, missbrukas. Dessa profanationer synas intyga huru sedernas förderf ju mer och mer tager öfwerhand."

Denna definition på begreppet "honnet karl" är typiskt Kellgrensk. Gång på gång kommer han åter till den. I ett utlåtande för Svenska Akademien från år 1788 heter det: "En hederlig karl är den, som ej brutit mot missgärningsbalken och som framför allt är charmant".[1] Och i "Philosophen på landsvägen" (S. S. 3 s. 202) sättes denna uppfattning af begreppet hederlig karl ännu starkare än i vår uppsats i samband med ett sedernas förfall: "Då är et Folk kommit til den lägsta förnedring i Vett och Seder, när blott behöfves at ha sundt förnuft, för at vara et *Snille*; och at ej hafva stulit på allmän landsväg, för at heta en *ärlig Man.*"

Därefter följer i vår artikel en beskrifning på hvad det vill säga "at i sjelfwa werket wara honnet eller hederlig människa". Och bland de exempel, som här gifvas, finnes också följande: "Jag kunde fria mig ifrån alt det förtal och de försmädelser, som förfölja mig, om jag wille uppenbara wissa hemligheter; men derigenom skulle stora olägenheter yppas för — — — jag wil således endast justifiera mig genom mit upförande." För att det ädelmodiga i denna förklaring ej skulle undgå läsarens uppmärksamhet fick dessutom två nummer senare en kvinlig signatur, Candida, tacka den okände Candid för att han tolkat "hwad en ädel själ och renadt wett dicteterar". — Ännu i understolen i 1780 9 har Kellgren en liten pik åt "den priswärda nit som wederbörande Fiscaler nyligen låtit påskina".

Af de allvarligt resonnerande uppsatser i estetiska frågor, som förekomma i Stockholmsposten, tror jag knappt någon får tillskrif-

[1] Sylwan, *Kellgrens minnen* i *Ord och Bild* 1913 s. 292.

Digitized by Google

vas Kellgren. Sålunda tror jag, att han ej skrifvit den serie af artiklar i estetiska frågor, som finnes i 1783 års årgång och som Malmström först framhållit och uppfattat som ett tecken på hans ändrade smak. Sylwan tyckes lämna frågan om han skrifvit dem öppen. Mig förefaller det som om man utan vidare skulle kunna fråndöma honom hvarje delaktighet i "Bref om Homerus, smaken och grekerna" (1783 240) och "Om skilnaden mellan Snille och talang" (1783 205), då deras upphöjande af Homerus som det ofelbara universalgeniet och deras utfall mot de "modernas" missuppfattning af honom går stick i stäf mot Kellgrens egna åsikter, sådana vi känna dem såväl från uttalanden vid denna tid, som sedermera i noterna till "Man äger ej snille". "Jämförelse mellan Horatius, Despreaux och Rousseau" i 1783 89 och 96 synes mig underskatta de båda sistnämnda på ett sätt, som gör att man knappt kan förmoda att Kellgren haft med uppsatsen att göra, då dessa båda författare hörde till hans husgudar.[1] Hvad till sist angår uppsatsen "Om Smaken" i 1783 121, som uppväckt Ehrensvärds förtjusning, så har jag funnit den vara en bearbetning af några stycken ur Rousseaus Emile.

I likhet med Sylwan[2] tror jag ej heller att Kellgren är författaren till "Råd til en Ung Poet" i 1782 286 och 1783 41, som senast af Ek[3] förmodats möjligen vara af honom. Det långa mellanrummet mellan de båda artiklarne gör det visserligen troligt, att de skrifvits af någon af tidningens mera stadigvarande medarbetare. Dessutom observerar man, att den första meningen i den andra artikeln återfinnes som inledning till en längre panegyrik öfver upplysningens framsteg i 1782 75. Trots detta har jag svårt att tro, att Kellgren kunnat på fullt allvar rekommendera en ung poet att studera Euklides och framförallt Grotius för att "förskaffa sina tankar noggranhet och precision, och at upställa dem med method". Det förefaller mig tvärtom troligt, att han skulle tämligen vanvördigt skrattat åt ett sådant råd. Ej heller har jag

[1] Jfr Sylwan i *Samlaren* 30 s. 26.
[2] *Johan Henrik Kellgren* s. 72.
[3] *Samlaren* 31 s. 204.

Digitized by Google

på något ställe märkt, att han satt så stort värde på Longinus och hans "3 källor til det höga" som författaren till dessa uppsatser. Också de farbroderliga hälsoråden i den förra uppsatsen synas mig bra litet Kellgrenska. Det kan åtminstone ej ha varit erfarenheter från sitt eget febrila arbetssätt, som han meddelat, då han råder den begynnande poeten att lugnt arbeta sex timmar om dagen med poesi och ej låta någon dag förflyta utan att producera en versrad. Ej heller förstår jag, hvarför han i sin egenskap af poetisk mentor skulle behöfva öka sin ålder med ett decennium och förklara sig tjugo år äldre än den unge skalden. Det synes mig som om detta opus mycket väl skulle kunna härstamma från Rudin. De vackra orden om skaldens förhållande till naturen och antiken, som citerats af Sylwan, kunna ju vara stulna ur någon utländsk källa. De ha ej heller någon närmare likhet med Kellgrens estetiska åsikter.

Däremot finnas 1780 och 1781 tvänne små skämtuppsatser om skaldefebern och rimklådan, som med säkerhet kunna tillskrifvas Kellgren.

Den första af dessa, Om Skalde-Febern i 1780 60, som Ljunggren (I s. 151) utan motivering antagit vara "troligen skrifven af Kellgren", kan bevisas vara det däraf att författaren där åberopar sig på "den grundeliga Afhandling, som jag ofördröjeligen tänker gifwa ut ifrån Trycket: Om konsten at icke skrifwa wers". Vi återfinna nämligen i K- & k-brefvet i förteckningen på "mer eller mindre avancerade" stycken: "Konsten att icke göra vers. Satir."[1] Ett annat bevis är följande passage om möjligheten att bota den envisa sjukdomen: "Jag har med upmärksamhet genomläst La Médicine de l'Esprit af Herr Camus, i tanka at där kunna finna antingen praeservativer eller läkemedel därföre; men förgäfwes... Hwarföre finner man ej at den, lika som annan slags ursinnighet bör cureras genom laxativer, åderlåtningar m. m." Denna idé återkommer i anmärkningarna till "Man äger ej snille" strof 2. Där åberopas också Camus "Läkekonst för själen", och Kellgren förutser, att man i en framtid skall kunna "sticka Swedenborgianisme som man sticker starren, laxera för confusion som man laxerar för obstruction" o. s. v.

[1] Jag har på annat ställe (i *Festskrift till Hugo Geber 1913*) sökt göra troligt, att vi äga denna satir i en ofulländad dikt i samma årgångs n:o 130.

Digitized by Google

Att den kvicka uppsatsen "Om klådor" i 1781 271 också är af Kellgren framgår ovedersägligt af ett däri infördt, på vers öfversatt citat ur Popes prolog till satirerna, som förut fått tjänstgöra i hans Auroratal "Om satirens wederstygglighet". Att de båda öfversättningarna härröra från samma penna är omöjligt att betvifla. (I Auroratalet heter det t. ex. "Fast Loge och gallerie til convulsioner väcks"; i vår uppsats: "Fast loge och gallerie til convulsioner röras"). Olikheterna torde mindre bero på någon medveten omarbetning, än på att Kellgren, då han skref denna uppsats, ej hade Talet öfver Satiren tillgängligt; han begär i bref till Clewberg af den $^{1}/_{10}$ 1782 att få det sig tillskickadt. Man skulle kanske på grund af den obestridliga novellistiska talang, hvarom denna uppsats vittnar, vara böjd att antaga, att den blott vore en öfversättning af Kellgren, som på egen hand lagt in Popecitatet. Men så vidt jag kan se, är den självständig. Det synes mig bl. a. framgå däraf att den röjer påverkan från flera verk, som vi veta att Kellgren gärna läst. Själfva uppslaget har han tydligen fått från en uppsats af Addison i Spectator n:o 582 "On the itch of writing". Det är därifrån han fått idén att likna denna åkomma vid den sveda, som vållats af tarantelns bett. (För öfrigt tyckes denna Addisons uppsats också ha inspirerat den ofvannämnda uppsatsen om Skaldefebern.) Den utförliga skildringen af hur författare liksom marktschreijare ropa sina läsare till sig och söka förklena hvarandras verk, synes mig ha sin förebild i ett stycke i Helvetius' De l'Esprit (II 7). Och uppsatsen afslutas med en passage ur ett af Kellgrens älsklingsverk, Youngs satir Love of Fame, som återklingar i en strof af Våra Villor.

I samma stil som dessa båda artiklar är också "Project til en Ny Almanack" i 1780 295, som jag gärna skulle vilja tillskrifva Kellgren, ehuru tyvärr afgörande bevis fattas. Den börjar med att skildra, hur också böcker följa modets växlingar: "Förr målade man stora Systemer, nu teknar man små Utkast och Försök". Författaren skildrar, hur i öfverensstämmelse därmed folianterna så småningom fått lämna platsen för duodecerna "och ändteligen har man hunnit at bringa alla menniskliga kunskaper i Almanachs-format. Lyckeliga påfinning i en tid, då Generation är så försvagad, at föga

Digitized by Google

någon mer, utan fara at förlyfta sig, kan handtera en Foliant." Detta skämt öfver den nuvarande generationens vekligliet är typiskt för Kellgren. F. ö. observerar man, att ett tämligen likartadt uppslag förekommer i en liten artikel i 1779 116, där det talas om att "wår tids qwicka Litterateurer" ej rå på de "tunglästa folianterna" "utan i stället utgalra det mäst lysande af alla wetenskaper och konster utur små Duodez-band och kringflygande brochurer". Öfverensstämmelsen mellan de båda uppsatserna tyckes göra antagligt, att de båda härstamma från någon redaktionsmedlem. Från denna inledning kommer författaren in på sitt egentliga ämne, Göttinger Musenalmanach, där utgifvaren i stället för namnen "på en hop dumma Helgon" satt in namnen på tyska skalder. De förnämsta placerades på högtidsdagarne; "Poeter af andra ordningen figurerade på Söndagarne, och de af tredje rangen, det wil säga alla rimkopplare, på Söckendagarne." Författaren anser detta förslag vara värdt att tagas upp "hos en Nation, hwilken tör hända öfwerträffar alla andra i rangsjuka, och är under alla andra i förtjenst". Hos Kellgren återkommer ofta beskyllningen mot den svenska nationen att särskildt utmärka sig för rangsjuka (se ned. s. 109). Hvad högtids- och söndagspoeterna angår, anser han det vara svårt att finna några, men då våra almanackor i allmänhet ej ha några namn på dessa dagar, anser han, att de tills vidare kunna utelämnas. "Hwad åter förrådet af Hwardags-Poeter angår, så har det ingen fara; Gud gifwe at dagarne må räcka til!"

Hvad recensioner af svenska verk beträffar, har jag föga nytt att meddela. Det beror på att tidningen knappast under dessa år erbjuder några recensioner utöfver de redan uppmärksammade och diskuterade. Några allvarliga litterära recensioner af betydenhet utom Leopoldspolemiken, kritiken af Bergstens afhandling, anmälan af Clewbergs dikt öfver enkedrottningen (1783 102—104) och recensionen af Paykulls Ordenswurmen finnas ej för dessa år att taga med i räkningen. Att Bergstenskritiken är af Kellgren anser jag onödigt att bevisa, då ingen hittills tviflat härpå och hans uttalanden i denna kritik ofta sammanställts med hans öfriga uttalanden i litterära frågor. För hans författarskap till Clewbergskritiken synes mig Ek [1]

[1] *Samlaren* 31 s. 204 ff.

Digitized by Google

ha presterat afgörande bevis. Hvad angår Paykullsrecensionen, är jag fullt öfvertygad, att den ej skrifvits af Kellgren, som alls ej var mäktig denna försiktigt afvägande, med rent litterära värden räknande kritiska konst. Det förefaller mig som om Warburgs hypotes om Leopold som författaren vore den riktiga.

En klass för sig bilda de recensioner, som äro riktade mot "Christendomens Don Quichotter", för att begagna Kellgrens eget uttryck i uppsatsen "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet" (se ned. s. 92). De variera samma tema, att man med dåliga argument för kristendomens dogmer eller genom smaklöst besjungande af det gudomliga tillfogar religionen värre afbräck än de ifrigaste fritänkare kunna göra. Af dessa synes mig recensionen öfver Ståhlbergs Nådespegel (1780 98) vara den, som säkrast kan tillskrifvas Kellgren, som ju också af flera forskare antagits vara dess författare. Dess påstående, att "intet ämne kan finnas mindre fördelaktigt för en Poet, wore han ock den yppersta, än et Evangeliskt Skaldeqwäde", är ju ungefär samma tes, som ligger till grund för uppsatsen "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet", och det citat från Samuel Johnson, som afslutar recensionen, innehåller ju flera af de argument, hvarmed Kellgren framdeles skall styrka denna sats. Om man tillskrifver Kellgren denna recension, så måste man också tillerkänna honom författarskapet till den kritik öfver några versifierade "Långfredagstankar" i Lunds Weckoblad, som finnes införd i Stockholmsposten endast en vecka tidigare, i 1780 93 och — såsom redan Ljunggren observerat (I s. 92) — innehåller exakt samma synpunkter, ehuru bättre och spetsigare framställda. Författaren uppmanar här "nitälskande fäder" att "häldre än at ifra mot wilfarelser, och at öfwertyga genom Kämners-Rättens tilhjelp" bemöda sig att "hämma den flod af usla Theologiska afhandlingar, både på vers och prose, hwarifrån det onda har sin uprinnelse." Det är nämligen genom "de uselheter, som stundeligen alstras i Theologiska ämnen", som religionen "lider långt mera afbräck, än genom det fräckaste och grofwaste Atheisterie". Dylika utfall mot de nitälskande prästernas benägenhet att i otid anlita kämnersrätt ha vi ju redan förut funnit i Kellgrens uppsatser

Digitized by Google

och dikter från denna tid: en dylik allusion finnes ju också i den ursprungliga versionen af "Min kära Gosse, blif et Fån". Naturligtvis har han främst i tankarne den långvariga process, som föranleddes af hans förment hädiska uttalanden i Dagligt Allehanda.

Att Kellgren, såsom Sylwan[1] antagit, äfven författat de "Reflexioner" till kyrkoherde Wijkmans "Undersökning om Christna Religionens sanning", som finnas i 1778 9, är ej så lätt att leda i bevis. Den ironiskt salvelsefulla ton, som författaren här anslagit, gör att man ej direkt kan igenkänna Kellgrens stil. Jag är dock öfvertygad om att han är författaren. Den taktiska fint han här använder att formellt ställa sig på ortodoxiens sida för att få tillfälle att kasta åtlöje öfver dess usla apologetik är ju exakt den samma, som han genomgående använder i sina teologiska strider under dessa år.

Ljunggren har ytterligare velat tillskrifva Kellgren en anmälan af Fants postilla i 1782 147 på grund af de öfverensstämmelser den äger med hvad han fyra år senare i Svenska Akademien yttrade om predikosättet; det är mig omöjligt att finna denna likhet eller att antaga Kellgren som författare till denna fromma artikel, där dessutom författaren säger sig minnas Fants "ypperliga gåfvor i Predikstolen" — Fant dog 1754! Ännu grundlösare förefaller mig hans antagande, att Kellgren är författaren till tvänne trohjärtade och med gammalmodig stil skrifna artiklar om den nya psalmboken i 1782 187 och 232.

Hvad till sist angår de skämtsamma recensioner öfver de pekoralistiska tillfällighetspoeter och tidningsskribenter, som genom Stockholmsposten vunno en viss odödlighet och förskaffade Kellgren hans herostratiska berömmelse som Sveriges ettrigaste kritiker, så är det ej så lätt att exakt bestämma hvilka af dem, som härstamma från hans penna. De bestå ofta blott af lämpliga utdrag ur vederbörande skrifter, interfolierade med en eller annan giftighet. Till att börja med tyckas de ha fabricerats inom redaktionen, men sedermera blef det ett omtyckt nöje bland tidningens läsare att från sina respektive landsändar insända alla mer misslyckade vitterhets-

[1] *Johan Henrik Kellgren* s. 63.

Digitized by Google

produkter. Att Kellgren själf skrifvit den första i den långa serien, "Til Herr Professor Nicander" i 1778 9, är ju mycket troligt, liksom att några af de mer välriktade käppslängarne sedermera också utdelats af honom. En och annan gång skulle man kanske enbart på grund af den kvickhet och verve, hvarmed bestraffningen sker, kunna gissa, att Kellgren håller i färlan, såsom t. ex. i det roliga gycklet med komminister Hallborg och hans Cantilena glossaria i 1780 38—39, men en dylik metod förefaller mig väl osäker och föga öfvertygande. Endast ett par af detta slags recensioner ge tillfälle till en något striktare bevisföring för Kellgrens författarskap.

Sålunda synes mig den långa recension, som i 1780 n:r 183—186 ägnas en nyutkommen satir, "Stadslusten dämpad", vara af Kellgrens hand. Med en ytterst väl genomförd ironi är den skrifven som en panegyrik öfver den usla satiren och har formen af ett bref till tidningens "författare". I inledningen komplimenterar han dessa för deras fejd mot rimsnidarne och fortsätter: "Mine Herrar I upfyllen härigenom den ena af en Granskares skyldigheter: at straffa det odugliga; ty en Granskare bär icke swärdet förgäfwes, utan är en hämnare honom til straff som illa gör: men förlåt mig, mine Herrar, om jag wågar säga, at I härtils för mycket uraktlåtit den andra skyldigheten, som en Granskare lika strängt åligger, den, nämligen, at berömma det förträffeliga." Man finner här en lustig öfverensstämmelse med inledningen till Clewbergskritiken, som tillsynes på fullt allvar framställer samma uppmaning till tidningens författare: "Det är en nödwändighet för en granskare at uptäcka och förkasta det falska och odugliga, men äger han tillika en sann och uppricktig kärlek för witterhetens tilwäxt, så kan han ej annat än med glädje iakttaga alla tilfällen at berömma det goda." — Då kritikern sedermera öfvergår till själfva dikten, säger han bl. a.: "Hwad förspråket angår, är det här ganska skilgt från det wanliga Skaldespråket, hwilket man utan twifwel har kallat et Gudaspråk, emedan ingen menniskja talar det." Man kan jämföra detta med den ironiska uppmaningen till Flintberg (1780 140): "Gå, wisa at alla dessa stora skalder, hwars så kallade Gudaspråk är så wida skilgdt från den goda, naturliga menniskliga prosan, äro intet

Digitized by Google

annat än dårar" o. s. v. Man märker vidare, att det på ett ställe i recensionen sker en ironisk hänvisning till Vossii Rhetorica, med anledning af att skalden begagnat en smaklös pars pro toto. Och artikeln slutar med en skämtsam mention till utgifvarne, som kuriöst nog ej är alldeles utan likhet med den fullt allvarliga afslutningen af Clewbergsrecensionen. Författaren uppmanar dem att påminna sig "hwad man så ofta sagt Er, och Ni så litet frågat efter, at det fromma och oskyldiga är det enda som hederlige och förnuftige medborgare högakta, fastän de ej läsa det. Imellertid kan jag ej annat än sucka öfwer den surdeg som så aldeles förskämt mina landsmäns hjertan. Hwilken fördömmelig smak! De sluka malicen, och wämjas wid berömmet. O tempora! O mores!"

I 1781 90 finnes en liten, ytterst elegant anmälan af "Mina Tidsfördrif på Högwakten", en af de nya periodiska publikationer af lättare slag, hvilka vid denna tid sköto som svampar ur marken. Det heter där: "Andras olyckeliga erfarenhet har också lärt Auctoren, at mera spara det Andeliga Ståndet. Det är dock besynnerligt nog, i fall jag får lof at göra denna Reflexion en passant, at man kan fritt få anföra exempel af Domares orättwisa, Officerares gasconnader, Borgares snikenhet, de Lärdas pedanteri etc., men at man ej utan wåda kan få omtala en Präst, som warit liderlig, eller snål, eller dum, eller högfärdig, eller gudlös, eller obarmhertig, eller löjelig." Och längre fram talas det om att intet är mer i allmänhetens smak än "små Historietter, Anecdoter och Infall": "Det är en orimlighet at göra skillnad imellan det glada och nyttiga. Den som altid kunde skratta, skulle aldrig göra illa, och aldrig wara olycklig. Man har länge twistat, hwilken Regeringsform woro den bästa. Jag, för min del håller före at den är förträffeligast, där hos största antalet af individuer, summan af deras löjen i lifstiden förhåller sig til summan af deras suckar såsom det hela til 0. De elaka äro altid trumpna, åtminstone wid sjelfwa gärningen. Hwarföre finnas i England långt flere mördare, röfware, frondeurer och andra grofwa missgärningsmän, än i Frankrike, om ej därföre at Franska Nation är långt glättigare och skrattar oftare än den Engelska?" Man kan ej undgå att igenkänna Mina Löjens filosofi. Uträkningen om

Digitized by Google

förhållandet mellan summan lidanden och njutningar hade ju Kellgren också förut gjort efter Maupertuis mönster i sin prisskrift i Vitterhetsakademien.

I nära samband med räfsten med pekoralisterna står också det ständigt återkommande gycklet med pedantiska disputationer. Vi känna ju genom en mängd uttalanden Kellgrens förakt för universitetspedanteriet och särskildt för disputationsväsendet, som skarpt angripes i Bergstenskritiken och sedermera i en uppsats i latinfrågan (se ned. s. 100). Det förefaller därför troligt, att det är han, som till att börja med gifvit uppslag till detta skämt. Och en del af de små spetsiga notiserna på nyhetsafdelningen om nyventilerade disputationer göra gifvetvis intryck af att vara skrifna af honom. Så t. ex., då det i 1779 144 med anledning af en af Fremling presiderad disputation öfver frågan "om man förr har begrep om själen, än om kroppen", säges: "En fråga som är ganska Academisk, och som tyckes wara swår at beswara för hwar och en, som ej har nog lyckligt minne at kunna komma ihog sina första begrep, sen han träder in genom werldenes port." Eller då det i 1779 296 på tal om Kemners afhandling "De propagatione Animae humanae" heter: "Det kan intet annat än gagna och förnöja hela den lärda werlden, at ändteligen få weta det rätta sättet at göra Själar, hwilket alt hittils warit en hemlighet äfwen för de största fortplantare."

En dylik, något längre recension af akademisk litteratur är den, som i 1780 275 bestås åt en dissertation af C. G. Bjugg. Här synes mig Kellgrens författarskap ganska väl kunna styrkas genom jämförelser med en uppsats i 1781 241 om latinstudiets nytta (se ned. s. 100). Liksom där skildras det, hur ynglingen efter att ha fått lära sig att skrifva dålig latin kommer till akademien och där med ens befinnes skicklig att utge ett arbete i hvilket ämne som helst. "Om årligen wid Rikets Academier allenast skrefwes 3 eller 4 Disputationer, skulle de kanske passera til efterwerlden, men nu skrifwas 100, och de passera til Kryddboden." Så heter det i vår recension, och i den nämnda uppsatsen heter det: "Pedantiska til sina ämnen, afhandlade utan grundelighet, författade utan sammanhang, förtjena de fläste det öde, som väntar dem i

Digitized by Google

Kryddboden och Köket." Likaså observerar man, att författaren på båda ställen med låtsad förtrytelse säger sig ej vilja tro, att professorerna skrifva dessa afhandlingar åt respondenterna. För öfrigt återfinna vi fullkomligt samma ton som i skämtet med den akademiska disputationslitteraturen i Bergstensrecensionen. Det talas om att "sällan en Academisk disputation ses öfwerlefwa Disputations Calaset, och hinna en mil från Academien".

Af de litterära polemiker, som vid denna tid framförallt gjorde Stockholmsposten berömd, kan jag utan vidare förbigå Leopoldstriden och Thorildfejden, då Kellgrens inlägg i dem redan äro vederbörligt identifierade af Ljunggren. Ej heller finns det någon anledning att dröja vid den långvariga kamp, som uppblossade på grund af Kellgrens artikel "Om swårigheten för en god Christen at wara stor poet". Att det är Kellgren, som skrifvit denna uppsats och de därpå följande replikerna, har ju alltid antagits som gifvet och bevisas direkt af den öfverensstämmelse mellan ett uttalande i den första uppsatsen och i Auroratalet om satiren, som påvisats af Söderberg.[1] Däremot finnes anledning att något dröja vid Voltairestriden och latinkampanjen.

Att Kellgren själf deltagit i Voltairestriden i Stockholmsposten har alltid tagits för gifvet, ehuru man ej sökt närmare bestämma, hvilka hans inlägg varit. Det är, som vi skola se, likväl i några fall mycket lätt. Sålunda kan det med säkerhet visas, att det är Kellgren själf, som först i Stockholmsposten dragit värjan till Voltaires försvar.

I 1779 14—15 hade en insändare lyckats få in en för Voltaire förklenlig anekdot. Den besvarades omedelbart dagen därpå (i n:o 16) af signaturen Philokalos, der anekdotberättaren, som kallat Voltaire kvick, fick en tillrättavisning, att han i stället bort säga "at Voltaire är et af de största Snillen, hwaraf mänskligheten kan beröma sig, och at hans Skrifter på et förtjusande sätt wisa sin öfwerensstämmelse med förnuftet, ehuru de icke öfwer alt stämma

[1] *Samlaren* 23 s. 23. Än uppenbarare blir Kellgrens författarskap, om man jämför uppsatsens ingress med den ursprungliga texten till Auroratalet: »Hela Skriften beviser äfven den satsen at ingen stor Poët kan vara god Christen. Passionerne äro de eldsvingar, på hvilka en ogudaktig Poet plägar lyfta sig öfver det låga och medelmåttiga. Utom passion är ingen själ i verser eller vältalighet» o.s.v.

Digitized by Google

öfwerens med en Religion, der man bör hålla det fånget under Trones lydno... Hans största fel, både i min Herres och de flestas tankar lär dock ha warit, at han kanske ej war god Christen; men det är ju något hwarföre han sjelf får swara? och lär han nu som bäst hålla på at plikta derföre, antingen i Purgatorium eller annorstädes, enligt sina Landsmäns lära. Låtom oss då, käre Bröder, ej lägga sten på bördan." Den försåtliga taktik gentemot de religiösa, som lyser fram ur dessa rader, känna vi från så godt som alla Kellgrens uttalanden i trosfrågor från denna tid, särskilt från hans polemik "Om swårigheten för en god Christen at wara stor poet". För att kunna utdela sina hugg från en säker position, låtsar han sig ta för gifvet, att förnuftet på nåd och onåd bör kapitulera i trossaker.

Att uppsatsen skrifvits af en af redaktionens medlemmar framgår ju dessutom af att den införts dagen efter den anekdot, som den söker vederlägga. Detta förhållande undgick ej heller att väcka uppmärksamhet. En insändare i n:i 27—28 med signaturen Owäldig drog häraf den konklusionen, "det antingen Utgifwarena lida en sådan brist på ämnen i sit Blad, at då de hitta något som faller i deras smak, söka de dermed entretenera Allmänheten i det längsta, hwarföre Författaren måtte antingen criticera sig sjelf eller därom anmoda någon af sina wänner. Eller ock blifwa insända artiklar, redan innan de hunnit til trycket, granskade och med någons snillerika Anmärkningar tjenligen försedde, kanske aldeles uteslutne eller förfalskade." Det förra antagandet ansåg han osannolikt, då anekdoten tydligen ej kunde ha samma författare som det i "förnuftsstyrka" så öfverlägsna svaret och på grund af sin bittra ton ej heller kunde vara skrifvet af en vän till anekdotskrifvaren. Återstår alltså den andra hypotesen, att replikören är en af utgifvarne. Och insändaren utpekar tämligen tydligt Kellgren som författare: "Granskaren måtte säkert wara Poet, emedan han dömer snille efter versstyrka".

Vid den tid, då denna uppsats infördes i Stockholmsposten, hade Kellgren redan kastat sig in i en ny strid till Voltaires försvar. En signatur "Redlig frimurare på landet" hade i Dagligt Allehanda n:o 29 harmats öfver att Voltaires minne firats i en fransk fri-

Digitized by Google

murarloge. Hans angrepp besvarades i Stockholmsposten n:o 25 af signaturen "redlig Älskare af Stora Män". Det är säkert ingen tillfällighet, att denna signatur innesluter alla bokstäfverna i namnet Kellgren. Dessutom finnas inre bevis på Kellgrens författarskap. Vi möta fortfarande här samma taktiska finter. Kellgren låtsar sig vara troende för att så mycket kraftigare kunna sköta bastonaden. Han finner det oriktigt af motståndaren att beskylla deisten Voltaire för gudlöshet "lika som om en Turk wille kalla den gudlös, som ej erkänner Mahomet; ty en Muselman har lika stark öfwertygelse om sin lära, som wi om wår, med den skilnad wet min Herre, at hans är den falska, wår den sanna." Han framhåller hur mycket förmånligare det varit för den 80-årige Voltaire, "at antaga en lära, der han, också i fall af den syndigaste förbigångna wandel, kunde med en times ånger och sällskap af en Munk, bereda sig perspectiv af lefnad med osäjelig sällhet, i stället för at han nu kanske ej såg för sig annat, än ett faseligt intet?" Och han fortsätter med ironisk salvelse: "Lät oss derföre, käre Broder i Christo, af hjertat beklaga, at en i öfrigt så wärd Man ej kunde njuta denna ålderdoms tröst, och ställa resten til Herran." Dessutom har denna uppsats en passage, som sedermera i något förändrad form skall gå igen hos Kellgren. Det heter nämligen här: "För öfrigt undrar jag ej, at mycket ifrige Christne såsom människor hata Voltaire för sina Satyriska bons-mots, likasom en Älskare ej tål den som talar illa om hans Maitresse." I "Philosophen på Landswägen" (S. S. 3 s. 201) heter det: "*At tro,* är det samma för de flesta menniskor, som *at ej tänka derpå.* De göra med sin Religion, som man gör med sin Mätress: man fruktar en undersökning; man blundar och är lycklig."[1]

Denna uppsats mötte i n:o 32 gensaga af en signatur "Aldradyraste Hemligheter", som beskyllde motståndaren för att vara "Bespottare af det Heligaste", en lärjunge till Voltaire och för att ha yttrat "i Religionen förgripeliga tankar". Denna besvaras omedelbart i nästa nummer af Kellgren, som emellertid nu begagnar

[1] Denna likhet har välvilligt påpekats för mig af lic. S. Ek, som äfven fäst min uppmärksamhet på att den gemensamma förebilden för dessa yttranden är ett uttalande af Voltaire i Lettres anglaises.

Digitized by Google

signaturen Philokalos, ehuru han tydligt tillstår sig vara författare till den angripna artikeln. Att han är identisk med *båda* de Voltaireförsvarare, som framträdt i Stockholmsposten, står alltså öfver hvarje tvifvel. Han låtsar sig här bli djupt upprörd öfver beskyllningen att vara religionsbespottare och "indifferentist". Och han erinrar sin motståndare om att "man enligt tidens bruk ej får tåla oqwädins ord, utan at söka satisfaktion". "Min Herre täckes derföre ursäkta, at jag härmed nödgas mana honom at i dag torsdag middagstiden precise klockan 12 möta mig på Riddarhustorget åt den sidan, der minsta folket är." Kellgren fick emellertid denna gång förgäfves gå och vänta på sin duell. Hans motståndare beklagar i n:o 35 att han tyvärr fått tidningen så sent på kvällen, att han ej kunnat infinna sig på mötesplatsen. Han har emellertid tydligen fått en viss respekt för Kellgrens stridslystnad, ty hans replik är ytterst mjuk i tonen och undertecknad "Amator Harmoniae".

Emellertid hade den "redlige frimuraren" i Allehanda n:o 41 med stor skärpa besvarat Kellgrens angrepp. Detta gaf Kellgren anledning att i Stockholmsposten n:o 37 ge ett längre svaromål under signaturen "en redlig Älskare". Då den ju endast är en modifiering af hans tidigare signatur och liksom denna innesluter bokstäfverna i hans namn, anser jag hvarje bevisföring för hans författarskap öfverflödig.

Nu fortsattes meningsutbytet en tid, utan att Kellgren tyckes hafva deltagit däri. Ett visst intresse ha ju de i n:i 46—48, 50—53 införda "Sluteliga Tankar i anledning af Twisten om Voltaire", då det tyckes vara en swedenborgare, som här varmt tar Voltaire i försvar. Först i n:o 73 kan man på nytt igenkänna Kellgrens penna. Under titeln "Rörande den Store Voltaire" meddelas här en öfversättning af en böneskrift, som markis de Villette på Ferneybefolkningens vägnar insändt till Necker, och uppsatsen afslutas med en vältalig panegyrik öfver Voltaire: "I små, som inbillen er at öfwerträffa honom i dygder, då I någon gång åt en tiggare gen et runstycke i Guds-namn, och som tron er kunna skjuta hans ärestod, öfwerända med en förladdning af Dagligt Allehanda eller Posten; I nattens ugglor, som ur förnuftets

Digitized by Google

ruiner, utgjuten ert sträfwa skrål, då edra ögon såras af den uppgående dagen; förtären er i stoftet med en frugtlös harm; sanningens sol skal fortsätta sit lopp, och den timman nalkas, då wid dess middags-ljus menniskorne å nyo skola uprätta det gamla Förnuftets Tempel, som genom sitt fall beredt eder fristad."

Polemiken mot dem, som genom att ge en allmosa tro sig vara dygdigare än Voltaire, är en af Kellgrens favorittankar, och vi skola gång på gång se den dyka upp i hans uppsatser i Stockholmsposten. Idén om ärestoden återkommer oförändrad i understolen 1780 n:o 9: "Somlige undra, huru man med en förladdning af Dagligt Allehanda eller Posten tror sig kunna skjuta Voltaires ärestod öfwerända."

Betydligt svårare är det att utreda Kellgrens andel i den fortsatta kampanjen i följande årgång. Ytterst troligt förefaller mig antagandet, att det är han, som i 1780 68 meddelat den lilla notisen om den kinesiske kejsarens beundran öfver Voltaire med den äkta Kellgrenska spydigheten: "Jag wille råda Prästerne at hålla opp så länge med sit omdöme om en sådan man, til dess wi få höra, hwad Kejsar Kien-Long säger om dem, sedan han läst igenom deras Predikningar." Också den versifierade öfversättning ur Ode sur le Fanatisme, som afslutar uppsatsen, tyckes mig förråda Kellgrens hand. Däremot vet jag ej, hvarför man af tradition alltid tillskrifvit honom en uppsats i 1780 154, som till större delen utgöres af utdrag ur La Harpes tal. Också inledningen, som oftast brukar citeras som prof af Kellgrens uttalanden om Voltaire, är ju tydligen öfversatt från franskan, som man kan se af uttrycket "Les Rainal" i en uppräkning af filosofiska författare. Den är illa hopkommen och synes minst af allt ge anledning att gissa på Kellgren. Jag är också öfvertygad om att han är oskyldig till repliken på Dagligt Allehandas angrepp mot denna uppsats i 1780 181, där det bekanta uttalandet om vitterhet såsom "en distilerad Philosophie" förekommer. Af samma hand är tydligen den ålderdomligt stiliserade artikel i n:o 204, hvari ett genmäle mot den sistnämnda artikeln af signaturen L. (se ofvan s. 75) i Dagligt Allehanda 191 bemötes och där bl. a. de oförsiktiga uttalandena om matematikens ringa värde

Digitized by Google

förekomma. Däremot synes det mig troligt, att det är Kellgren, som ingripit i den genom dessa missgrepp prekära situationen med den mot samtliga Voltaireangripare i Dagligt Allehanda riktade ironiska artikeln i 1780 209 "Kärnan af Argumenterne mot Voltaire". Den är undertecknad Anti-Barbaro-Celarent (jfr ofvan s. 76). Också Böök har (Stridsmän och Sångare s. 126) ansett denna artikel röja Kellgrens kynne. Själfva metoden att ironiskt framföra en absurd argumentation är äkta Kellgrensk, och de uttalanden, som där göras om poesiens ändamål, synas mig nära öfverensstämma med hans åsikter.

Med ännu större säkerhet kan man tillskrifva Kellgren den skenbart opartiska uppsatsen i 1780 216 "Til Voltaires sista Panegyrister och Antagonister i Dagligt Allehanda". Redan Ljunggren (I s. 85) har observerat, att författaren här förklarar sig hafva af Voltaires skrifter blott läst hans afhandling om toleransen "liksom en annan insändare gjort föregående år". Det nummer Ljunggren syftar på är 1779 37, till hvilket, som vi sett, Kellgrens författarskap är obestridligt. Vi igenkänna också här ett af hans vanliga taktiska grepp, då han framhåller, att Voltaires indifferentism omöjligt kan ha skadat protestantismen, utan möjligen katolicismen, judendomen och muhamedanismen, och då ju dessa religioner äro "efter wår bekännelse origtige och falska", så "äro ju wi Lutheraner honom derföre mycken obligation skyldige och i sådant afseende bör ju Voltaire sättas i jämförelse, icke med Linné och Haller, utan med Luther sjelf — — —". Och liksom i sina första artiklar gör han också här med hycklad salvelse en antydan om att man bör öfverlämna åt försynen att döma om Voltaires påstådda gudlöshet och den skada, som den kan ha vållat: "Om bland Lutherska Religions Förwandter någon sådan påfölgd tilkommit, det lämnar jag den Högste at döma, som förbehållit sig at pröfwa njurar och ransaka hjertan . . ." Som vi se, finnas inga bindande bevis för att Kellgren är författaren, men all sannolikhet talar därför.

I hvarje fall tyckes man på motståndarsidan ha ansett honom som Voltaires försvarare. Ty en vecka senare blef han i Dagligt Allehanda utsatt för ett angrepp, om hvars personliga syft-

Digitized by Google

ning man ej kan misstaga sig. I n:o 220 hade i en uppsats anförts några föraktfulla uttalanden af en engelsk läkare om Voltaires sista kampanj mot kristendomen. Den gjordes i n:o 224 till föremål för en s. k. "fri öfversättning", som i själfva verket gör ej så obetydliga afvikelser från originalet. Det talas om att Voltaire på gamla dagar förfallit till en lumpen bokmakare, "och nu liknar han Westgöthen, hwilken böd til at köra bort Kyrkan med sin gamla Märr". Och för att ingen läsare skulle misstaga sig om hvilken västgöte den åsyftade var, talas det i fortsättningen om att Voltaires ogudaktiga skrifter uppväcka "mera äckel, än Joliemans Krogwisor och — — — wisor". Det borde ej för publiken varit alltför svårt att gissa hvilkens visor det var, som här sammanställdes med de föraktade Bellmanska.

Det finns naturligtvis intet direkt bevis för att det är Kellgren själf, som i Stockholmsposten 1780 228 besvarat angreppet i en dikt i Flintbergdiktens ton. Emellertid förefaller det ju som om den angripne talade i eget namn:

Min käre Öfwersättare
Och allmänt kände klandrare!
Hwad båtar uti Allehanda
At några usla saker blanda,
Förswara fanatismens gräl
Förutan grund, förutan skäl? o. s. v.

I fortsättningen af striden deltog Kellgren blott med ett och annat hugg i förbigående. Så t. ex. är tydligen artikeln "Något om Afwunden, som man ej bör läsa, emedan det duger" i 1781 31 närmast föranledd af Voltairestriden; den börjar med att uppräkna Voltaire bland dem, som varit föremål för afundens förföljelser. Jag har funnit denna uppsats till sin hufvudsakligaste del vara en förkortad öfversättning ur Helvetius' De L'Homme sect. IV, ch. 8: "De l'envie". Att vi här återfinna uttalanden, som i mycket litet förändrad form sedermera dyka upp i Strödde Reflexioner, behöfver ju ej bevisa, att Kellgren är öfversättaren. Förutom af tolkningens ypperliga kvalitet bestyrkes detta emellertid af en passage,

Digitized by Google

till hvilken vi ej ha något motstycke hos Helvetius: "Wälsignad ware den, som allraförst upfann det wackra ordet godt hjerta; det är så lätt att äga det, i den mening det tages, at intet än på jorden något dumhufwud gifwes, som ej genom dess besittning kan sätta sig öfwer en Helvetius och en Voltaire." Och i en not tillägges det: "Älskanswärde Läsare du skal en annan gång få höra hwad dit goda hjerta duger til." Det är, som vi se, alldeles samma tanke, som då Kellgren i 1780 73 föraktfullt vände sig till de "små", som inbilla sig öfverträffa Voltaire, då de någon gång ge ett runstycke åt en tiggare, och den finnes ännu tydligare i en reflexion i 1783 18 (se nedan s. 132). I uppsatsen om understolen i 1780 9 heter det: "Somlige undra om icke det rykte man utsprider, at män af snille äga elakt hjerta, är en hämd af allmänheten för det företräde den nödgas lämna dem." Denna reflexion, som publicerats året *före* Helvetiusöfversättningen, är tydligen inspirerad af dess original. Det heter nämligen i denna: "Hwarföre talar man öfwerljudt så mycket illa om dem som äga snille? Det är därföre at man känner sig inwärtes twungen at tänka godt om dem." Att Kellgren redan före öfversättningen af detta stycke ur Helvetius visat sig påverkad däraf, är naturligtvis ytterligare ett indicium på att det är han, som är öfversättaren.

I n:o 119 återkommer samma tema i en liten recension af Luchets Histoire Littéraire de M. de Voltaire: "Man bör wäl wara Swensk, för at kunna neka, at Voltaire ägt det widsträcktaste snille och det bästa hjerta, om med godt hjerta bör förstås en outsläckelig kärlek, et brinnande begär til människors lycksalighet . . . Ja, mine hjertans små landsmän, jag undrar ej at edra magar wämjas wid hans beröm. Han har aldeles icke liknat Er." Med sin försmädliga öfversittarton synas mig dessa rader fullkomligt röja Kellgrens författarskap. Uppslaget att retoriskt ställa den store döde mot de små belackarne hade han ju flera gånger förut tillämpat i sin polemik (se t. ex. ofvan s. 95). Ännu starkare synes mig definitionen på det goda hjärtat peka på honom. Det var ju denna definition på hvad ett godt hjärta i högre mening är, som han i Helvetiusöfversättningen lofvat sina läsare.

Digitized by Google

De sista inläggen af Kellgren i Voltairestriden synas mig vara de två artiklarna i 1781 169 och 218, som båda till större delen fyllas af utdrag ur Voltaires nyutgifna bref till Abbé Moussinot. Särskildt i den förra af dem synes mig "Öfwersättarens Not" vara så typiskt Kellgrensk i sitt innehåll och sin stilisering, att jag ej kan låta afskräcka mig af det faktum, att han här citerar "den manliga strophe, hwarmed Auctoren til Ode öfwer Afwunden nyligen wågat upresa sig mot den fördömliga böjelsen som menniskor i almänhet äga, at genom store Mäns förklenande söka hämd på deras förtjenst" (jfr detta uttalande med föreg. s.). Att på detta sätt anonymt ge sig själf ett berömmande epitet torde Kellgren ej ha ansett otillåtligt — se t. ex. hans uttalande om "Man äger ej snille" i protokollen för Pro sensu communi —, så mycket mindre som han här kunde åberopa flerfaldiga föredömen af Voltaire. Den senare uppsatsen är endast en variation af samma tanke, som finnes i den här citerade strofen.

Ljunggren har utförligt refererat den strid, som 1779 och 1781 i Stockholmsposten fördes för och emot latinets herravälde i undervisningen, utan att dock upptaga frågan om Kellgren deltagit däri. Att hans sympatier stått på latinmotståndarnes sida kan man dock se af hans fråga i understolen i 1780 9: "Somlige undra om icke Latinska språket mera skadat än gagnat wetenskaperna." Och att han personligen deltagit i striden framgår af ett bref från Wellander till Älf[1] af den 21 dec. 1781, där det heter: "Med alt det ohugneliga, som i den litteraira wägen kan föreses, lärer dock ingen sådan tid komma, som ej ger förtjensten, äfven den latinska, sin tilständiga rätt. Det verkar ingen ting hvad man deremot en tid skrifvit i Stockholmsposten, och som är af Kellgren författadt. Måtte aldrig svenska Snillet blifva så barbariskt." Härmed kan ej afses något annat än den långa uppsats, som upptager hela n:o 241 i Stockholmsposten s. å. Det finns nämligen ej på något annat ställe någon förkastelsedom öfver den nylatinska poesien. Här säges därom följande:

[1] U. B. G. 350 h. Min uppmärksamhet har fästs på detta bref genom professor Schücks samling af Kellgrensexcerpter, som jag välvilligt satts i tillfälle att begagna.

Digitized by Google

"Jag har icke welat nämna något om den ömkeliga orimligheten at skrifwa Latinsk vers. Det tyckes wara et mode, som för altid passerat, och som gifwer godt hopp, at snart blifwa åtföljdt af Latinska prosan." Wellanders fruktan för att svenska snillet skall blifva "barbariskt", hänger tydligen samman med följande uttalande i artikeln: "Framledne Cancelli-Rådet Ihre fick på sina gamla dagar den prophetiska andan at förese et hardt när annalkande barbari. Aldrig har wäl i allmänhet warit mindre utseende deraf; men han hade kunnat finna dess lämningar ännu qwar wid wåra Skolar och Academier. Jag wet icke, om det är en werkan af skickelige Mäns egenkärlek, at tro hela litteraturen wara bunden wid deras lif, och skrida med dem åt grafwen... Fontenelle och Hollberg hafwa fordom haft samma aningar, och aldrig hafwa kunskaperne gjort så hastiga framsteg som efter deras tid. Det förnämsta skälet, hwarpå Cancellie-Rådet Ihre stödde sin prophetie, war Latinska språkets försummande." Denna passage utgör tillika ett tydligt bevis för Kellgrens författarskap, om man ej skulle finna Wellanders vittnesbörd tillräckligt. Den härstammar nämligen ur de "Strödda anmärkningar i Philosophien", hvarpå Kellgrens discipel Claes Fleming 1776 disputerade i Åbo. Det heter där: "Lärde Männ finna gemenligen i motgången och ålderdomen, at Studier och bokeliga konster luta til undergång, och nästan hela verlden förändras . . . Så tyckte Holberg något före sin död, och så tyckte Voltaire, då han skref Siècle de Louis XV. Månne det kommer däraf, at de tro den Lärda verldens öde vara bundit vid deras personer." Det är visserligen ej fullt utredt, i hvilken utsträckning Kellgren biträdt vid författandet af denna afhandling, men det är knappast tänkbart, att någon annan än han kunnat begagna den som källa.

Vi återfinna också i denna uppsats ett par hugg mot Kellgrens gamla fiender från Åbotiden, Plennings logik och Vossii retorik (jfr ofvan s. 74): "Man lär ej at sammanbinda och urskilja sina begrepp: men man lär, at ställa up syllogismer efter Plennings Logica. Man lär ej at uttrycka sina egna tankar med redighet och behag; men man lär at weta namnen på alla Schemata och Troper i Vossii Rhetorica." Vi återfinna också en skarp kritik af det akademiska examens- och

Digitized by Google

disputationsväsendet af ungefär samma karaktär, som i kritiken af Bergsten (1779 87). Och liksom så ofta förut fruktar Kellgren, att den på detta sätt underhaltigt utbildade universitetsalumner, om han blir präst, genom sitt dåliga försvar för religionen skall göra mer för att undergräfva den än fritänkarne: "Hwad under, at hans Predikningar måste stjälas ur Postillor, och at hans förswar för Religion, mot Fritänkares inkast, blifwa utrop och förbannelser i brist af skäl och raisonnement, och at således sjelfwa läran får dela det hat eller åtlöje, som endast borde falla på dess fanatiska och okunnige förfäktare?"

Man frågar sig då, om man med stöd af denna uppsats kan fastställa andra Kellgrensbidrag i denna strid. Så vidt jag kunnat finna, bära inga af de tidigare angreppen på latinet några omisskännliga tecken på att vara skrifna af Kellgren. Endast citatet från Ihre har en liten förhistoria. I 1779 n:o 251—252 riktade signaturen "Lefwande språkens älskare" följande fråga till latinisterna: "Om en rätt Lärd kan nu för tiden umbära en tillräckelig kännedom af Fransyska, Engelska och Tyska Litteraturen? och om icke de Wetenskaps och Witterhets skatter, som finnas, och ännu dageligen förökas, hos desse Lefwande Språks Auctorer, wida öfwerträffa det förråd, som sökes uti det döda och konstlade Latinska Språkets Skribenter?" I n:o 281 besvaras denna fråga af en insändare, som råder frågaren att "med upmärksamhet genomläsa Hr Cancellie-Rådet och Ridd. Ihres Tal, De Statu Reipublicae Litterariae Futuro". Naturligtvis utgör detta förhållande intet bevis för att Kellgren författat frågan. I hvarje fall tyckes han ha tagit uppmaningen att läsa Ihres tal ad notam; ty i tre andra uppsatser återfinna vi ett lätt skämt med Ihres fruktan för ett stundande barbari (se ned. ss. 107, 117 och 134).

I latinuppsatsen uttalade Kellgren, att man ej kunde vara nog okunnig i Metafysiken och att afhandlingar i denna vetenskap helst borde skrifvas på "Topinambusiska". Det är endast ett af de många ställen, där han uttrycker sitt bottenlösa förakt för den wolffianska filosofi, som vid denna tid idkades vid universiteten och som i jämförelse med de franska salongsfilosofernas eleganta och lättillämpliga moralfilosofi föreföll som en barbarisk kvarlefva från äldre tider. Vi ha också

Digitized by Google

sett honom i sina uppsatser ironiskt begagna sig af det filosofiska argumenterandet och skämta med de metafysiska dissertationerna. Det är därför jag skulle vara böjd att tillskrifva honom också ett par andra skämtuppsatser mot det metafysiska pedanteriet, ehuru det ej är lätt att förebringa någon fullt säker bevisning härför.

Den första finnes i 1779 16 och bär titeln "Tankar om Själens Residents". Det är, som vi erinra oss, samma stridsfråga, i hvilken salig Dumbom fällde sin salomoniska dom. Författaren till denna uppsats tager samma ståndpunkt. Han utgår från en notis i Esprit des journeaux om en italiensk professor, som sökt bevisa, att kvinnornas själ har sin plats i deras genitalia, och glädjer sig åt, att en dylik åsikt numera ej kostar dess upphofsman hans hufvud: "Man börjar småningom at ej anse för fritänkare, hwar och en som understår sig, at hafwa sina egna drömmar i Methaphysiken. Man börjar finna mer och mer, huru illa det passar sig för wår lilla högmodiga själ, at weta alt med wishet, då hon ej wet en gång hwar hon är hemma." Han refererar därefter skämtsamt olika tiders teorier om själens plats och slutar: "Hwad mig, säger jag, angår, som hittils förklarat mig för harmonia præstabilita, så finner jag det ej en gång nödigt, at själen skal sitta i kroppen, utan kan den äfwen så wäl ha sit hemwist i Månan, och kroppen bo på jorden, som twänne klåckor kunna gå lika, fastän det ena är i Stockholm och det andra i Constantinopel. O Metaphysik! Fåfängligheters fåfänglighet."

Att detta skämt med harmonia praestabilita ej var Kellgren främmande framgår af ett bref till Rosenstein af den 7 okt. 1783 (Saml. VII s. 95), där det med anledning af en operatext, som Ristell skrifvit till en redan färdig tysk opera med helt annat ämne, heter: "Om musiken, som är Naumanns, har en viss caracter, och om piecen är dugelig, och om alt detta svarar mot hvartannat, så har jag tagit mitt parti och tror från denna dag på Leibnizens harmonia praestabilita."

Man kan också till jämförelse citera en passage ur anmärkningarne till "Man äger ej snille" (S. S. 2 s. 83), som särskildt stilistiskt har en viss likhet med den ofvan anförda passagen: "Huru skulle det ej förödmjuka den lilla menniskans stora högmod, om hon rätt insåg

Digitized by Google

och kunde inse de svaga fjädrar, hvaraf all des ära, des dygd och snille bero, dessa fina band emellan kropp och själ, materia och tanka, physik och moral; dessa band, som alla känna men få vågat undersöka." Det är naturligtvis samma uppfattning om själens och kroppens inbördes samband, som författaren till uppsatsen velat häfda. Mot en motståndare i n:o 23, som tyckes ha satt tro till hans ironiska förklaring att han var Leibnizian, måste han i n:o 26 framhålla, att han ej var det, utan var "öfwertygad derom, at kropp och själ wärka på hwarandra". I n:r 93—94 har en insändare i en lång artikel ytterligare tagit upp frågan och sökt visa, att man med Kellgrens bevisföring kommer till rent materialistiska konsekvenser.

I samma anda gå tvänne i 1785 196 och 197 införda rätt långa uppsatser, ställda i form af bref till utgifvaren. De börja med ett skämt med en vid denna tid pågående, långrandig strid i Stockholmsposten om inskriptionen på en medalj af Wargentin och kommer sedan till det hufvudsakliga, den opposition, som en under Boëthius hållen disputation i Helvetius' anda rönt i Stockholmsposten. Författaren säger sig vilja skrifva "emot dessa förföriska philosophiska hufwuden, dessa förstörare af den allmänna roligheten, som påstå at det gifwes et werkeligit Spatium vacuum, och som i sit philosophiska fritänkeri wåga bestrida den store Leibnitz mening i detta ämne ... Jag ämnar bewisa at spatium icke är annat än en kropparne följaktig egenskap, som upkommer af deras dimensioner och distancer; eller rättare: jag ämnar grundeligen afskrifwa alt hwad man hundrade gånger skrifwit och wederlagt i detta ämne. Jag ämnar dömma emellan den store Leibniz och den Socinianska Clarke, den store Wolf och den Engelska öfwersittaren Raphson, den store Kahle och det förtappade fåret Voltaire. Jag ämnar dymedelst bewisa at jag ingen ting begripit af alt hwad dessa personer skrifwit i detta ämne och at jag således har fullkomlig rätt at skrika deremot.... Hela werlden wet at jag kan skrifwa och sofwa, så hemma är jag i metaphysiken; och dessutom ämnar jag merendels säga et och det samma: det stärker Läsarens minne." Man känner igen denna polemiska metod från alla Kellgrens sammandrabbningar med universitetslärda; en jämförelse med svaret till

Digitized by Google

Bergsten (1779 128) torde vara tillräckligt för att visa den allmänna likheten. Någon mer utpräglad detaljöfverensstämmelse med andra uttalanden af Kellgren har jag ej funnit. Dock observerar man, att följande reflexion i rätt lika formulering går igen i hans "Project til en Ny Almanack" (1780 295 se ofvan s. 85): "Det är, som Ni wet, en afgjord sak, at werlden försämras i småningom, och det syns som naturens krafter aftaga både i moralisk och physisk bemärkelse. Således hafwa wi tydeligen förfallit ifrån wåra Förfäders grundelighet i tänkesätt, när wåra weka sinnen ofta sjunka til jorden under et litet philosophiskt octavband, då deremot de förra seclers Snillen höllo sig uprätt under volumen af en Zwarets hela twå lisspunds Metaphysica."

Af de uppsatser rörande Vitterhetsakademien, som finnas i Stockholmsposten, har den längsta, i 1782 269—270, alltid tillskrifvits Kellgren. Hans författarskap kan väl ej heller vara underkastadt några tvifvel. De åsikter han förkunnar i denna artikel öfverensstämma ju alla med de uttalanden han gör i sina bref. Så t. ex. heter det i bref till Clewberg af den 1 okt. 1782 (Schücks uppl. s. 75) om akademien: "Här talas om stora förändringar i dess inrättning; men det enda dugeliga, som är att skaffa den en fond, lär ej värkställas." Det är också det viktigaste reformkrafvet i artikeln, som är några veckor senare: "Hwad som således är af högsta nödwändighet för en dylik Societet, om den ej mera skall skada än gagna, är en god Penninge Fond." Af ett bref till Schmiterlöw $^{31}/_{7}$ 1782 veta vi ju också, att Kellgren väntar att Vitterhetsakademien "under Kungens egit beskydd, får dubbelt värde och anseende". (Schück a. a. s. XVIII). En stor del af artikeln rör sig ju också om detta väntade protektorat. Man observerar också följande passage i kritiken af prisämnena. "Jag påminner mig, at Kongl. Swenska Witterhets Academien twänne gånger utsatt til Pris-ämnen Fabler, hwilkas Sedolära skulle wara af et wisst innehåll: nästan så godt hade warit, at upgifwa bouts-rimés." Kellgren hade mer än någon annan anledning att påminna sig dessa prisämnen: han hade själf försökt sig i ett af dem och gått miste om priset. Dessutom observerar man, att han i ett senare nummer (277) vid meddelandet

Digitized by Google

af en löjlig notis ur en Göteborgstidning begagnar tillfället att i förbigående göra reklam för uppsatsen om Vitterhetsakademien, hvars redaktionella ursprung därigenom ytterligare framhålles. Såsom ytterligare argument skulle kunna framföras paralleller med företalet till Handelsbiblioteket och akademitalet till Celsius, men det anförda tyckes mig göra ytterligare bevisning öfverflödig.

Man brukar också tillskrifva Kellgren en annan uppsats om Vitterhetsakademien, undertecknad Pas même Academicien i 1781 23. Här är bevisningen något svårare. Emellertid konstaterar man, att ståndpunkten är densamma som i den senare artikeln. Det framhålles, att deras hufvuduppgift är att sätta "Snillen" i stånd "at med heder lefwa beqwämligen", och att de som smakreglerande institutioner ej egentligen hafva någon uppgift, då det synes "wara i sjelfwa naturen af sådana Academier at regeras af herrskande fördomar, så at man hos dem fåfängt wäntar nåd för några starka sanningar, om de än med tiden befunnos aldrig så upbyggelige." Det förefaller som om Kellgren här haft i tankarne den varning mot kätterska tankar, som akademien kort förut (2 dec. 1780 St.p. 1780 277) publicerat med anledning af hans egen prisskrift. Han påpekar också, att "icke wår tids Voltairer och Helvetier (märk valet!) blifwit tilskapade af någon Witterhets Academie". Det synes mig alltså finnas starka skäl att tillskrifva Kellgren uppsatsen.

Lättare är det att bevisa Kellgrens författarskap till ett par smärre angrepp på Vitterhetsakademien och dess sysselsättningar. Sålunda förekommer endast några nummer senare i samma årgång (1781 38) några utdrag ur ett bref af Sulzer om Fredrik II:s nyligen aflidne vän, den excentriske konstälskaren Hodiz. Det inledes med ett angrepp på bruket att skrifva äreminnen, hvilket författaren finner lämpligt, när det gäller store döde; "men at, som nu sker, dermed wilja hedra en hwar, som antingen beklädt et högt Ämbete, burit et gammalt namn, warit Kyrkoherde, Professor eller Ledamot i någon Academie, det är at profanera Litteraturen och mera beswära de lefwande, än gagna de döda." Den sista vändningen återkommer

Digitized by Google

i angreppet på "griftpoeterna" i svaret till Wellander på dennes anmodan till Kellgren att skrifva en lofsång öfver Nicander:

> Och ni, som til de dödas ära
> Med edert skrål de lefvande besvära.

Resultatet af denna okritiska äreminnesproduktion är, menar uppsatsen, att läsaren "blifwer så öfwerhopad af Skrifter, at han sluteligen af förtwiflan försakar dem alla; ty den som i wåra Bibliotheker och af tusende tals årligen utkommande böcker wil upsöka de endast dugeliga, får samma beswär som den, som i en sophög föresatt sig at upleta en perla. Det är just detta, som Upsala Universitets sista och nyss utslocknade Ljus welat wisa oss, då han, för mer än tjugu år sedan och midt under dagelig tilwäxt af Academier, Encyklopedier, Biographier och Journaler, spådde lärda werlden et tilstundande Barbari, hwars närmare annalkande wi redan, icke utan fasa, åskåde." Det är, som vi se, en allusion på Ihres ofvan omnämnda tal (Jfr ofvan s. 101 f.). För öfrigt har uppsatsen sitt intresse genom en ganska hvass allusion på Gustaf III:s teatermani. Det omtalas, att grefve Hodiz' "omåtteliga lust til Spektakler och at blott roa sig" gör att man fattar "et slags mindre aktning för personen". Men då en privatperson "genom sin elaka hushållning endast skadar sig själf, och förslöser en tid, den Fäderneslandet til sin tjänst kanske ej altid behöft eller efterfrågat, så gör man ej så mycket upmärksamhet derwid. Men när samma lust i så omåttelig grad faller på en Regerande Furste, så är det af en helt annan beskaffenhet." Och för att ingen skall taga miste på syftningen, slutar Kellgren med en liten anekdot ur Critical Rewiew om "en wiss Regerande Hertig i et litet Land", som på sitt sommarlustslott hade ett konservatorium och "war så stor älskare af Spectacler, at i hans Hof taltes ej om något annat, än händelser med Sångare, Dansare och Acteurer. Ena hälften af hans undersåtare bestod af Spelmän och Soldater, och andra hälften af tiggare."

Det är kanske ägnadt att förvåna, att Kellgren tar del i det vid denna tid rätt allmänt hörda klandret öfver konungens för landets ekonomi ruinerande teatermani, då han ju själf varit engagerad för

Digitized by Google

dramatisk produktion. Emellertid vittnar hans bref till Clewberg af den 2 mars 1781 om att han är rätt misslynt med det bemötande han fått från hofvet och menar, att man på högre ort ej uppfyllt sina löften mot honom.

Det är också säkert Kellgren, som i 1779 54 med anledning af en notis i tidningarna om att en ledamot af Vitterhetsakademien (Manderström) förberedde ett svenskt rimlexikon, skrifvit den giltiga lilla artikel, där det framhålles att skaldekonsten innefattar" icke allenast rimmet utan äfwen wäl tankan", hvilka böra vara "så förente som kroppen och själen i menniskan". Det vore därför önskligt, att Vitterhetsakademiens "tanke- och snille-rike Herrar Ledamöter" också ville skänka oss ett "Tanke-Lexicon", då det tankeförråd, som funnits utspridt i Akademiens handlingar, "warit lika så otillräckelig som en tunn och swag mäst af halm och strå sammanrafsad gödning på en torr åker." Detta skämt går igen i de af Kellgren författade julklappsverserna i 1779 294. Det heter där i en vers till "wersmakaren Rimbaldus":

> Wårt Lexicon på rim det wil jag åt dig skänka,
> Der har du ingen brist på ord.
> Lär af H . . .l dig sen at tänka,
> Så är din lycka säkert gjord.

Han skämtar därefter med akademiledamöternas vana att i sina inträdestal försäkra hvarandra om "at de äro store och berömlige Män". Det är, som vi erinra oss, samma kritik öfver det ständiga hållandet af åminnelsetal öfver obetydliga vitterhetsidkare, som Kellgren gjort i uppsatsen om Hodiz (1781 38). Och uppsatsen slutar med att, då man förmodligen ej kan betrakta ett inval i Vitterhetsakademien som lika med "äran at blifwa antagen til Ledamot af Krigsmanshuset, för at der tilbringa sin återstående tid at hwila sig på sina lagrar", så väntar allmänheten, att ledamöterna äfven efter inträdet i akademien "bibehålla samma förmåga at framalstra snilleafwel, som gjordt dem förtjente at insläppas i denna Sång-Gudinnornas helgedom. Dessa wittra Systrar äro utrustade med en ewigwarande ungdom, och wilja hafwa raske och outtrötteliga tilbedjare.

Digitized by Google

som skola besittja förmögenheter at dageligen förnöja dem genom kännbara och kraftiga kärleks-bewis.“ Detta något grofva skämt om diktarens könsumgänge med muserna är så typiskt för Kellgren och återkommer så ofta i hans bref — t. ex. i K- & k-brefvet — att det synes mig utesluta hvarje antagande om annan författare.[1]

Med kännedom om dessa angrepp mot Vitterhetsakademien förefaller det mig troligt, att Kellgren äfven är författare till den mycket kvicka artikel mot Musikaliska Akademien, som finnes i 1781 108, ehuru det tyvärr ej varit mig möjligt att åstadkomma någon bindande bevisning härför. Denna artikel har sitt upphof från en strid om Operans rätt att bära namnet “Kongl. Musikaliska academien“. Jag anför början, som synes mig vara typisk Kellgrensk: “Lofwad ware den ädla patriotismen, som ännu herrskar i Swenska bröst! må Ängland skryta af det brinnande nit för sjelfbestånd och krigsära, som upeldar den högsta och den ringaste af dess Medborgare, och som dageligen utbryter til de häftigaste stridigheter i Parlamentet och i samqwäm; mån wi wäl eftergifwa dem i det minsta, at fäkta för sanningen och det almänna bästa, så ofta den äfwentyras genom en missbrukad titel, eller en falsk bemärkelse af et ord! Le nom fait tout, la chose ne fait rien.“

Sedermera kallas Operan för “Academien N:o 1“, under det att Musikaliska Akademien “såsom ganska delicat hwad dess namn beträffar“, till signum får en cirkel “såsom den allrafullkomligaste bland Geometriska figurer “och alltså kallas “Academien N:o 0“. Sedan fortsättes jämförelsen mellan dessa båda akademiers verksamhet, alltjämt med samma ypperligt uppehållna ironi.

---

[1] I samband med dessa artiklar kan påpekas, att det i 1780 286 finnes en från Linguet öfversatt artikel »Om WettenskapsAcademien i Massachussets-Bay». I samband därmed anför öfversättaren några yttranden om »Franska Witterhetsacademien» ur Lettres Juives (af d'Argens), där det säges, att akademiens sammanträden helt och hållet upptagas af »Lyckönsknings- och Receptions-Tal och under det beröm de slösa på hwarandra. De önska hwarandra lycka til deras talanger och förtjenster och därpå går hwar och en hem til sit. Det händer likwäl ofta, at allmänheten ej gör minsta afseende på deras omdöme.» Hvarpå öfversättaren tillägger: »Gifwe Gud, at detta ej må hända med flere Witterhets-Academier.» Det kan knappt vara något tvifvel om att det också här är Kellgren, som fört pennan.

Digitized by Google

Vi ha härmed kommit öfver på det musikaliska området, som vid denna tid lägger stort beslag på Kellgrens intressen. Tack vare hans uttalanden om musik i bref och i minnestalet öfver Wellander, är det i själfva verket möjligt att identifiera en mängd af hans recensioner och artiklar om musik och opera.

Som utgångspunkt kunna vi taga ett bref till Clewberg af den 2 mars 1781 (Schück, a. a. s. 69), där det heter: "I går gret jag i 2 hela timmar på Operan, då Alceste för första gången spelades. Fru Müller debuterade. Man kan säga, att man förut hvarken sett något spectakel eller någon Actrice i Sverge. Hela parterren snyftade och alla vackra ögon voro gömda bakom solfjädrar." Man återfinner denna entusiastiska stämning i den långa artikel "Om Operan Alceste", som en månad senare (1781 76) trycktes i Stockholmsposten. Och det heter där om fru Müllers spel: "Ingen har ännu här på Theatern pressat tårar ur så många ögon; och jag kan icke beskrifwa huru nöjsamt det warit at wid de mest rörande ställen få se alla Logers wackra ansigten på en gång bortskymda af solfjädrar." Härmed synes mig Kellgrens författarskap till denna artikel vara bevisadt.

Denna artikel uppehåller sig hufvudsakligen vid utförandet. Om musiken säges endast, att den är "gudomelig" och ej kan förliknas med något "om icke med sjelfwa Himmelen". Dessutom göres en liten anmärkning mot sannolikheten i tredje aktens handling. Af stort intresse är däremot hvad som säges om dansen, då det gör det möjligt för oss att attribuera flera föregående och efterföljande uttalanden i samma anda till Kellgren: "Hwad de så kallade Balletterna angår, så äro de sig altid lika, det wil säga obetydlige och sömngifwande. Så länge Chorerna sjungas, är figureringen både artig och interessant; men så snart folket med en Ballet skal gifwa sin fägnad tilkänna öfwer Admetes återwundna helsa, och en och en framkommer i sänder (antingen densamma hoppar, wänder sig, sträcker armarna, lyfter foten, minauderar eller gör alla dessa underwerk tillika) begynner Åskådaren strax, och utan hjelp, at gäspa. Hur wil man ock wänta annan werkan af en dans, som skal wara Theatralisk, och der dock de Dansande ej hafwa annat at säga än

Digitized by Google

Guds fred och farwäl? När man förer up en Opera som är spelt i Paris, och hwartil Herr Gluck satt Musiken, hwarföre kan man då icke likaledes nyttja Hr Noverres Baletter? Är det icke lika orimeligt at en Ballettmästare skal anses twungen at göra alla Balletter som spelas, som om man wille nödga en Capellmästare at componera Musiken til alla Operor som upföras; och huru skulle den i detta sednare fallet sluteligen blifwa? Det är lätt förklarligt, att Kellgren med denna förkärlek för den moderna dramatiska pantomimbalett, som Noverre infört och som vunnit sin seger i förening med den Gluckska operan,[1] ej kunde gilla den traditionella balettkonst, som fortfarande florerade vid vår opera. I flera af hans uttalanden om operan förekomma därför utfall mot denna föråldrade balett, och vi ha härigenom en möjlighet att bevisa hans författarskap till dem. Tydligast är detta i den recension af Glucks Iphigenia uti Auliden, som förekommer i 1779 21. Det heter här: "Sistl. Måndag upfördes åter igen Iphigenie uti Auliden. Dansen til slut är så wäl känd, at större delen af Spectateurerna gick bort, när han började, och resten såg icke derpå. Hwad är det också at se? at några Figurantskor sätta ena foten up, wända sig omkring på den andra, sträcka ut armarna och grina; det är altsammans. Just här wore wist annars tilfälle at upföra en hel Pantomime Ballet, hwarigenom man ock säkert skulle hopsamla tilräckeligt Spectateurer til en Opera, som är satt i hög styl, och just derföre behöfwer agrementer." Han föreslår också här, att man skall låta införskrifva baletter, "lika som man förskrifwer Musik". "I hwad stånd skulle wäl wåra Operor wara, om en enda blifwit dömd at sammanskrifwa all Musiken dertil?"

Som man ser af inledningsorden utgör denna recension blott en fortsättning af en föregående. Denna anträffas i 1779 7 och måste självklart också tillskrifvas Kellgren (jfr Sylwan, Saml. 30, s. 7). Här finna vi en del rätt intressanta uttalanden om operan i samma anda som sedermera i Zibethbrefvet och i talet öfver Wellander. Särskildt framhålles "Recitativets wackerhet", som måste behaga

[1] Jfr min Lidneruppsats i *Samlaren* 30. En öfvers. ur Noverres Lettres sur la Danse i 1781 278—279.

Digitized by Google

"i synnerhet hos oss, der konsten at passa ord och musik efter hwarannan är hunnen til så liten fullkomlighet, och der man, i stället at til färdiga ord sätta musik, oftast får börja i orätta ändan, och til gifwen musik jämka ord, så godt man kan." Denna insikt hade Kellgren tydligen kommit till genom den Gluckska operan. Ännu i svaret på Ristells kritik öfver hans prolog till Zemire och Azore (1778 18) betraktar han det som självfallet, att poesien i en opera blott är "en art secondaire, som bör ge tilfälle åt rösten och Musiken at lysa" och att poeten bör "upoffra sin konst åt Compositeuren".

Han framhåller också som en förtjänst i Iphigenia, att där ej finns någon "Aria di bravura", "ingen egenteligen satt i afsigt, at en Virtuose der skulle wisa widden eller böjeligheten af sin röst; intet tilfälle til granna och långa Cadencer; men kanske at detta är en dygd i en Piece, satt för Action." Af den osäkerhet, hvarmed Kellgren frambär sina åsikter, kan man sluta till att han först nyligen omvändts till beundrare af den Gluckska musiken: han säger ju också i inledningen till recensionen, att denna opera kan liknas vid "de slags Fruntimmer, om hwilka man wid första anseendet hwarken tör säja, at de äro fula eller wackra; men som tiltaga i behag, ju mera man njuter deras omgänge, tils man ändteligen tycker, at ingen ting kan wara wackrare."

Till full entusiasm har han nått i den lilla artikeln "Om Glück och Operan" (1779 140) skrifven vid nyheten om uppförandet af Iphigenia i Tauris på Operan i Paris. Då Kellgren ju ej själf hört denna pjes, måste naturligtvis det han säger om dess innehåll vara öfversättning ur någon utländsk tidning. Det åtföljes emellertid af några allmänna reflexioner om Gluck, som tyckas stamma från Kellgrens egen penna. Det framhålles här, att Gluck haft den goda smaken att välja pjeser, som äro fördelaktiga för kompositören, "sådane, där passioner rasa fram i sin hela styrka, sådane som manliga och känslofulla hjertan finna sin wällust uti, och som Fruntimrens swaga och nerwlösa Små-själar kalla för horreurer. Jag menar här med Fruntimer äfwen en ansenlig hop böxdragare, af samma slag, som den Greken, som Diogenes befalte att knäppa

Digitized by Google

up och wisa af hwad kön han war.... Hwart wille Hr Glück tagit wägen med hela sin insigt, om han componerat til piecer, i hwilka kärleken förklarat sig som en Petit-maitre, wreden som en roddarkäring, dygden som en Skolmästare etc. Han hade då säkert warit twungen at fylla örat i stället för at röra hjertat, at bruka harmonien i stället för uttryck, och gifwa sångerskan andtäppa genom roulader, cadencer och gurglingar, at surprenera kännare i stället för at röra menniskor o. s. v." (jfr föreg. s.). Man jämföre härmed Kellgrens uttalande i Zibethbrefvet (Schück a. a. s. XIX): "Glück förstod att sätta musique för Själen och hjertat; hans medbröder stadna vid örat." Och i uppsatsen Om det Täcka (1783 8, se nedan s. 134) talas det ju föraktfullt om den täcka musiken, "som sätter passionerne i Rondeauer, målar wreden med coloraturer, uttrycker förtwiflan i cadencer". "Måtte aldrig en Glück, en Hayden och deras efterföljare få föra oss tilbaka til detta barbariska naturliga i känslornes uttryck, som wi så lyckligen öfwerwunnit!" Och i fortsättningen framhålles det, att det täcka könet ropar "det är horribelt" åt allt, som är sublimt. I vår uppsats berömmes också Gluck för att han velat inskränka på dansen, "som så aldeles förkrossar sången och action, och som oftast är narraktig, säger et och samma eller ingen ting".

Denna artikel tycks ha vållat en liten Gluckstrid i miniatyr i Stockholmspostens spalter. "Til Herrar Glückisters ompröfvande" meddelade nämligen i 1779 293 en motståndare till Gluck några utdrag ur Marmontels Essai sur la revolution de la musique en France, där Glucks musik skildrades såsom "torr, rå och obehagelig". Kellgren replikerade med att i 1780 23 meddela ett utdrag ur ett annat nyutkommet franskt verk, tjänligt "at rätta Herr Marmontel och alla Herr Glucks mindre bekanta detracteurer i Paris". Han hoppas därmed kunna uträtta, "at alla de som med så mycket skäl beundra Piccinis och Monsignys melodieusa musik, ej måtte af någon fördom hindras at smaka det ännu större nöje, som de kunna hafwa af en Mans Arbeten, den man oförnekeligen lärer kunna anse såsom wår tids största Compositeur för Theatern."

Propagandan för de Noverreska pantomimbaletterna tyckes

Digitized by Google

Kellgren ha begynt redan 1778. I en recension i 1778 12 af operan Drottningen i Golconda säges det vara önskligt "om wåra Balletter härefter kunde få mera lif, så at åskådarenas nöje ej behöfde bestå i ideligt betraktande af wissa kropps-ställningar. All Theatralisk dans bör wara en imitation af mänsklige gerningar och passioner, hwarwid stegen utgöra blotta mekanismen, men pantomimen sjelfwa själen." Det synes mig af dessa uttalanden troligt, att äfven denna recension stammar från Kellgren.

Gycklet med de tråkiga baletterna fortsättes efter Alcesterecensionen i ett par kvicka småartiklar, som också synas mig bära alla indicier på att härröra från Kellgren. Den ena — i 1781 88 — söker ironiskt taga baletterna i försvar. Då människan har en benägenhet att "helt och hållit öfwerlemna sig åt nöjet, hwarigenom hon snart kan taga skada til sin själ", så böra tidsfördrif alltid "blifwa upblandade med en och annan widrig händelse, som kan föra menniskorne til sinnes obeständigheten af denna werldenes fåfänga". Man kan ej tänka sig något mer tjänligt därtill "än sådane slags Balletter som ingenting innehålla, och hwilka wid sina tilfällen ganska lämpeligen afbryta den wekliga förtjusning, hwaruti en wacker Opera kan försätta åskådarne". Den andra (1781 99) utgör ett sorts svar på denna artikel. Den vill i stället för den moraliska apologien för baletterna ge dem estetisk raison d'être. De motsvara i operan detsamma som skuggan i ett porträtt. För att ge relief åt det sköna i en opera, har man uppblandat det med något motbjudande; "ty lika som lugn och solskin aldrig fägnar mera än efter det man utstått hagel och blåst, så frapperar ock aldrig en wacker och wäl exequerad Aria så mycket, som sedan man uthärdat en långsam och sömngifwande Ballet." Och författaren uttalar sin förtrytelse mot de ömtåliga åskådare, som vända ryggen åt scenen, när baletten börjar. "Igenom sin klemmighet sätta de sig sjelfwe utur tilstånd at emottaga nöjet med samma förtjusning, som de, hwilka med tolamod och ståndaktighet genomgå sit öde." Författaren förklarar, att han med detta resonnemang ej afser "hwad som kan begripas under namn af Pantomime eller Caracters Baletter, utan endast sådane som man hos oss wanligen får se, hwilka merendels

Digitized by Google

aldrig hafwa något nödwändigt sammanhang med Spectaclet, och äfwen för sig sjelfwe betraktade, sällan innehålla någon ting interessant; jemte det de altid äro sig lika."

Med kännedom om dessa uttalanden af Kellgren om operan tror jag, att man utan tvekan måste tillskrifva honom också den långa artikel "Om Operor", som genomgår två nummer af Stockholmsposten år 1783 (n:o 162—163). Gluck nämnes ej här, men det är alldeles i hans anda kritiken här går lös mot det äldre operamaneret. Liksom i Iphigeniarecensionen klagas här öfver att kompositören måste ge sångaren tillfälle att "låta beundra böjligheten och lättheten i sin hals" genom en "myckenhet passager, roulader och cadencer" (jfr ofvan s. 112), hur musiken "inblandar en hop lekande dans-idéer midt i en alfwarsam Piece". Och det skildras hur skalden å sin sida måste underkasta sig aktörernas pretention att hvar och en får sjunga "åtminstone en stor air". Dessutom vilja de bästa rösterna nödvändigt sjunga tillsamman: "Följakteligen nödgas Poeten flicka in i sit poeme Duetter, Terzetter, Qvartetter, och så hela wägen." Denna kritik går nästan ordagrant igen i skildringen af operans förfall i talet öfver Wellander, där det skildras hur sångaren blifvit slaf af balettmästarens nycker, "Compositören af Sångarn, och Skalden af dem alla; då den sistnämnde, beröfvad både heder och belöningar, ålades at sammanflicka et föreskrifvit antal af Acter och Scener, med Arier, Duor och Trior til viss mängd och af gifven meter" o. s. v. (S. S. 3 166). Denna likhet med talet öfver Wellander sträcker sig för öfrigt in i detaljer. I tidningsartikeln talas det sålunda om operalibrettisternas "narraktiga sed, at upfylla sina arier med liknelser af skepp, lejon, tigrar, och andra sådana täcka idéer". Det är tvifvelsutan härpå det syftas i åminnelsetalet, då det talas om att i en dålig opera är "recitativet satt i epigrammer och Arian i liknelser". (S. S. 3 169.)

Också Kellgrens principiella ståndpunkt är här den samma som i talet. Med sin skarpa kritik af den rådande operastilen afser han ingalunda att fördöma operan som konstart. "Ibland de åtskilliga slags Dramatiska Arbeten, är det som man kallar Opera ganska mycket öfwer de andra, i anseende dertil at alla de wackra

Digitized by Google

konsterna utan undantag der finnas församlade", heter det på ett ställe.

För öfrigt äro både denna artikel och åminnelsetalet starkt inspirerade af Algarottis "Essai sur l'Opéra", som citeras i tidningsartikeln. Också genom dessa öfverensstämmelser få vi ett indicium på Kellgrens författarskap, men det vore för vidlyftigt att här gå in på dem.

De "Blandade Reflexioner öfwer Skådespel", som finnas i 1783 227 har jag funnit till större delen vara ett utdrag ur Rousseaus Lettre sur les spectacles, ehuru ej detta på något sätt antydes. De afslutande skämten med operadekorationerna och operabaletterna äro lånade från Saint-Preux' beskrifning af Parisoperan (La nouvelle Heloïse II 23). Om Kellgren haft sin hand med vid dess öfversättande är svårt att säga. Dock kan man observera, att hans gyckel med teatermaskineriet i Satir öfver Förtjänsten och sannsagan "Oxarne" (1782 259—260) gör intryck af att vara påverkadt af samma ställe i La nouvelle Heloïse. Om hans anslutning till Rousseaus kritik öfver teatern vittna ju också hans ord i ett bref till Clewberg (Schück s. 48): "Du är en fullkomlig Rousseau i anseende till Operan. Men det surprenerar mig aldeles intet. Jag tycker det är detsamma, som hvar förnuftig menniskja — borde tänka därom."

Sylwan har med rätta framhållit den betydelse, som vänskapen med Kraus, Glucks hänförda beundrare, måste ha haft för utvecklingen af Kellgrens musikaliska smak. Mot dennes rival, konungens gunstling Naumann, som fått i uppdrag att tonsätta hans Gustaf Vasa, var han däremot fientligt stämd. Anekdoter berätta om sammanstötningar mellan poet och kompositör, och de bekräftas af det kvicka brefvet till Zibeth af den 6 aug. 1782, som ju genomgående går ut öfver Naumann och hans förhållande till Cora och Alonzo. Som bekant hade Naumann redan ett par år före dess uppförande vid operainvigningen låtit publicera sin musik i klaverutdrag i Tyskland och därför mottagit ett öfverdrifvet beröm i tyska tidningar och nådegåfvor af utländska furstar. Adlerbeths text hade han så illa stympat och misshandlat, att författaren i vredesmod lämnat

Digitized by Google

Stockholm. Nu ser Kellgren med förtviflan samma öde hota sin Gustaf Vasa.

Den förtrytelse mot Naumann, hvarom detta bref skvallrar, gör det i och för sig ej otroligt, att Kellgren deltagit i det angrepp mot honom, som gjordes efter uppförandet af Cora och Alonzo. Och som vi skola se, torde detta äfven kunna bevisas.

I Wälsignade Tryckfriheten 1782 18 hade Cora och Alonzo blifvit föremål för en mycket elak kritik i form af ett "Samtal mellan en *Parterrist* och en *Spectatör* ifrån *Troisieme.*" Den besvarades i Stockholmsposten 1782 293 af "Älskare af sanning utan agg", tydligen Naumann själf. I 1782 296 får han svar af "Swensk". Redan inledningen med dess intelligenta försvar för satiren och dess åberopande af Boileau och engelska "pamphlets" synes mig röja Kellgrens hand, liksom det intressanta uttalandet om den tyska litteraturen och dess benägenhet för "Überspannung" (se ned. s. 143). Men fullt bevisande är, synes det mig, följande passage: "Min Herre tyckes eljest hysa en altför stor fruktan at anmärkningar på Utländningars arbeten hos oss skola bereda samma barbari, som man wid wissa Lärosäten spår sig af Latinska språkets aflägganде, men war aldeles icke rädd; så länge man hedrar och belönar Utländska Snillen, behöfwer man ej frukta at deras tjenstaktighet uphör; och i ingendera delen lärer den nämnda Artisten med skäl kunna anse sig lottlös." Det är, som vi se, Kellgrens gamla gyckel med Ihres oro för ett annalkande barbari, som här kommer fram. Ingen annan författare skulle i detta sammanhang kommit att tänka på latinfrågan. Man kan äfven uppkasta frågan, om Kellgren ej varit medskyldig i den giftiga dialogen i Wälsignade Tryckfriheten. I hvarje fall visar vår artikel, att han känt dess författare, då han i en not förklarar ett klandradt uttryck i densamma vara ett utgifvarens tillägg. Emellertid är denna dialog så pass plumpt stiliserad, att jag har svårt för att misstänka Kellgren för att ha skrifvit den, äfven om den möjligen tillkommit med hans vetskap.

Med den kännedom om Kellgrens musikaliska smak, som dessa uppsatser gett oss, tror jag också, att man med tämligen stor säkerhet kan tillskrifva honom den uppsats i 1780 63, som bär titeln

Digitized by Google

"Något om Compositeurer och Virtuoser" och som genom sina mot den rådande musiken kätterska satser framkallade ett förgrymmadt svar i n:i 92 och 94, där motståndaren betecknades som "en med tämelig god stil begåfwad hardi ignorant". Uppsatsen klagar öfver den oändliga monotoni, som utmärker den rådande musiken: "Öfwer alt samma form, samma Cadencer, samma roulader, samma finaler, samma fyllningar ... Det rägnar från Orchestern hela skurar af noter på de kringstående; man concentrerar och slösar på detta sätt alla konstens medel, utan at göra någon wärkan. En enda simpel uthållning, som nyttjas med förståndighet, skulle ofta ha långt större wälde öfwer wår själ, än den hastiga och orediga följden af alla wåra Chromatiska och Diatoniska ljud." Det är tydligen den förenklade Gluckska musiken, som föresväfvar Kellgren som idealet. Man jämföre med uppsatsen "Om det Täcka" (1783 8, se ned. s. 134), där han ironiskt prisar "den fina, den lekande, den täcka Musiken, som utmärglar och pryder tankan, som sätter passionerne i Rondeauer, målar wreden med coloraturer, uttrycker förtwiflan i cadencer ... Måtte aldrig en Glück, en Hayden och deras efterföljare föra oss tilbaka til detta barbariska naturliga i känslornes uttryck, som wi så lyckligen öfwerwunnit!" I jämbredd med denna förkonstling i kompositionen sätter han den tomma virtuositet, som de exekverande briljera med. De lägga an på att göra tours de force: "Om dessa Herrar behaga göra sina prof på sin kammare och för hwarandra, är det aldeles intet Almänheten emot, men i dess närwaro böra de weta, at det är nöje som man fordrar och intet konstiga uptog." Vi ha här en viss öfverensstämmelse i stiliseringen med en passage i 1781 94 (Reflexioner öfwer Dagblad, se ofvan s. 76): "Mine Herrar, skrif så förnuftigt Ni behaga och läs det för Er sjelfwa på Er Kammare; ... detta angår icke almänheten: men skulle Ni wilja trycka det ... då råder jag Er at också rätta Er litet efter allmänhetens smak ..."

Som ett ytterligare indicium på Kellgrens författarskap vill jag anföra, att då det påpekas att "sjelfwa simpla vocalerna" ha "en caracter, som är mer eller mindre analog til hwar och en passion", det tillägges: "Hwarken Poeter eller Compositeuren borde

Digitized by Google

nånsin bruka dem utan afseende; ty det är ofta det oändeligen lilla, som utgör det förtrollande i alla konster." Till sist säger författaren sig ej vilja tala om den svenska musiken, "emedan wi nästan ej äga någon, ej heller tyckas wara angelägna at förskaffa oss någon, och dessutom de få inhemska compositioner, som wi äga, för små Capellisters afwund skull ej få komma för wåra öron".

I Stockholmsposten 1779 n:r 206—207, 208, 209 och 211 finnes införd en "Historisk och philosophisk Afhandling om Dansen". Att alla dess lärda uppräkningar och beskrifningar af danser hos olika folk och i olika tider ha sitt upphof ur något utländskt verk är tydligt. Men lika tydligt är, att det är Kellgren, som verkställt denna kompilation och ur egen fatabur försett den med sina egna reflexioner. Man behöfver blott läsa inledningen för att bli öfvertygad därom: "Man kunde säga, at menniskorne lärt dansa af kalfwarne, likasom man sagt, at de lärt sjunga af foglarne, sätta Clistir af Storken, plöja af Swinen, bygga hus af Bäfwern o. s. w. Det kan förefalla besynnerligt, at då man uphöjer menniskan så högt öfwer alla jordiska warelser, at man utskriker för naturalist, materialist, atheist etc. och wille bränna en stackars Philosoph, som wågar räkna henne bland djuren, sätter man sig strax därpå så långt under dem, at man ej blygs wid at erkänna dem för wåra Läromästare i de nödwändigaste och enfaldigaste saker. Det felas allenast at man äfwen wille göra Papegojan til wår första Språkmästare, och låta Sparfwen lärt oss älska." Det är som vi se ord för ord samma resonemang, som återkommer i Foglarnes Witterhets-Academie (1783 1):

Min Läsare! du ren i skolan weta fatt,
Hur mänskjan, som bland alla djuren
Allena har förstånd, dock, ingen ting förstått,
Om hon ej lärt det sen af Bröder Kreaturen.
Exempli gratia: Hon lärt at bygga Slott
Af Bäfwern — Widare, hon spinna lärt och wäfwa
Af Spindeln — Widare, hon plöja lärt och gräfwa
Af Swinet — Widare, at sätta sig klistir
Af Storken — Widare, at äta. dricka, såfwa,
Af .. Gud wet hwilka nöt —

Digitized by Google

I fortsättningen observerar man, att Kellgren med särskild förkärlek dröjer vid mer skabrösa danser och särskildt uppehåller sig vid bibelns berättelser om Davids dans inför tjänstekvinnorna, hvaraf man ser, att "dansen i och för sig sjelf är ingenting mindre än ogudaktig". I samband med ett citat ur en "moderne Italiensk Auctor" framhåller han för öfrigt att alla "de wackra konsterna" förr ägt "en Moralisk och Politisk del, hwilken de sedan förlorat". "Dansen war då förbunden med Poesien, Poesien åter med lagar, seder och Religion, då nu däremot en god Poet, såsom Malherbe säger, ej är mera nyttig för staten än en god Käggelspelare." Samma citat af Malherbe förekommer i uppsatsen "Om Witterhetsacademier" (1782 269).

Ett par af Kellgrens bidrag från denna tid stå i samband med det då mer än någonsin florerande ordensväsendet. Som bekant var Kellgren medlem af flera Stockholmska ordenssällskap: han var en af de ledande i Utile Dulci och Franciscanerorden och var dessutom medlem af Par Bricole och möjligen äfven andra sällskapsordnar. Men han börjar redan vid denna tid att finna dessa "alfvarsamma barnlekar" ledsamma — se bref till Rosenstein af 7 okt. 1783 -- och mottog med gillande Paykulls angrepp i Ordenswurmen.

Genom K- & k-brefvet veta vi, att Kellgren skrifvit den dryckesvisa, "dedicerad til Sällskapet Pro Vino", som finnes i 1780 117. Det ligger då nära till hands att gissa på honom som författare till den humoristiska redogörelse för sällskapets historia, stadgar, ceremonier och sedvänjor, som finnes i 1780 3. Om det verkligen vid denna tid funnits något sällskap med detta namn, är svårt att afgöra. En insändare i Dagligt Allehanda 1780 79, som tolkar landsortens moraliska indignation öfver den bachanaliska yra, som vår uppsats andas, anser, att det ej finnes något dylikt sällskap, men att däremot ett annat ordenssällskaps ceremonier genom den blifvit parodierade. Härmed kan väl ej syftas på något annat än Par Bricole, som skämtsamt brukar leda sina anor tillbaka till Noach på samma sätt som sällskapet Pro Vino. Är detta förhållandet, hafva vi här ännu ett indicium för Kellgrens författarskap. Han hade bevistat Barbarafesten i slutet af föregående år och höll jämt en vecka efter

Digitized by Google

denna uppsats sitt inträde i Par Bricole.[1] Naturligtvis har uppsatsen ej för afsikt att förlöjliga Par Bricole; snarare är den en fortsättning i dess stil af parodierandet af de allvarsamma ordnarna med deras hemlighetsfulla och högtidliga ceremonier, deras påstådda urgamla anor o. s. v. Mot frimurarnes ostentativa välgörenhet är väl särskildt följande stadga i "Pro Vino" riktad: "När Orden någon gång blifwer wälsignad med några särdeles rika Recipiendiairer, insamlas penningar åt de fattiga, som sedan kommer at införas i Avisorna, ty sådant sätter en Orden i god lukt, och gifwer allmänheten en fördelaktig tanka om Brödernas arbete." För Kellgrens författarskap talar också det skämt med de lärda akademierna, som här kommer till synes. Pro Vino utsätter pristäflingar för äreminnen öfver stora vindrickare och håller åminnelsetal: "När någon Ordens Broder dör, parenteras icke öfwer honom, om han ej warit des mer namnkunnig, hwaruti sannerligen detta Sällskap är långt försigtigare än wår Wetenskaps Academie, som låter parentera öfwer alla sina Ledamöter, och derigenom uträttar at Almänheten merendels hwarken frågar efter Parentatorn, eller den han parenterar öfwer." Det är, som vi se, samma gyckel med akademiernas ständiga åminnelsetalande, som vi känna från andra Kellgrensuppsatser (se ofvan s. 106).

Detta ordensgyckel fick ett tämligen långt efterspel. Det tycks nämligen som om det föranledt några glada dryckesbröder i Norrköping att sammansluta sig till ett sällskap med detta namn. En bataljonspredikant Wallensten utfor i en uppsats i Norrköpings Weckotidningar 1780 51 i de mest våldsamma beskyllningar mot detta sällskap och ådrog därigenom sig och boktryckaren ett åtal inför kämnersrätten i Norrköping, där prästen till sist fick en rätt kraftig varning för sitt oförståndiga nit. Akterna i denna rättegång aftrycktes till större delen i Stockholmsposten.

I 1781 49 meddelas några "Utdrag ur Handlingar rörande Orden Par Bricolls historia". Också här ledas sällskapets anor upp till Noach, och dess namn förklaras med skämtsamma etymologier. Vi tyckas här, åtminstone delvis, hafva att göra med någon bearbet-

[1] Enl. A. Kinberg, *Par Bricoles Gustavianska period*, 1903 recipierade han den 11 jan. 1780 i första graden.

Digitized by Google

ning efter något utländskt ordensskämt. Att Kellgren haft sin hand med vid författandet synes mig dock troligt af den ironiska inledningen: "I en tid, då Ordens förrättningar blifwit bland Nationens allmännaste och wigtigaste yrken, då gubbar och pojkar, Herrar och drängar, rika och tiggare förenas til bröder, utan twifwel för at älska och bistå hwarandra på Broderligt sätt, tyckes ingenting wara wärdigare och tillika angelägnare, än at med al möjelig flit studera Ordens-Historien . . ."

Ett litet ordensskämt, som återgår till tiden för Kellgrens informatorstjänst i det Meyerfeldtska huset, synes man mig ha i det i Stockholmsposten 1781 283 införda "Tal i et Ordens Sällskap, bestående af 7 och 8 årige Adelsmän". Dylika små leksaksordnar voro vid denna tid på modet i den förnäma världen, och skaldiska informatorer hade allt ifrån Runius' tid fått leverera de vältalighetsstycken, hvarmed deras unga disciplar briljerade. Här är det tydligen den yngste af de tvänne små grefvar Meyerfeldt, som stodo under Kellgrens information — Axel Fredrik, som år 1777 vid 8 års ålder antogs till krigstjänst — som varit Kellgrens språkrör och parenterat öfver "den sanna förtjensten". Med äkta riddarhuspondus låter Kellgren honom vända sig till sina små ståndsbröder: "I glömmen alla edra leksaker för stridswapnen: det skönaste luktvatten för krutröken, barnskallran för trumpetten och den sötaste såckerbakelse kan ej låcka eder tilbaka från Ärans bana. I skratten åt döden på walplatsen, såsom I förut skrattat åt Ali på Operan." Den sista allusionen på en af hufvudpersonerna i Marmontels Zemire och Azor, till hvilken Kellgren som bekant år 1778 skref en prolog, visar, att talet ej kan härröra från någon af Kellgrens tidigare konditioner. Talet söker att vederlägga tron på att anor ge förtjänst, "den löjeliga inbillning, at någon annan förtjenst är wår, än den som är wår". Det är, som vi erinra oss, ett af Kellgrens favorittemata just från dessa år; det återklingar både i Satir öfwer Förtjänsten och i Mina Löjen. Och vi återfinna ju samma sats, formulerad på samma sätt, i salig Dumboms tanke om Börden:

Digitized by Google

At den förtjenst en Menskja har
Är ingen ann, än den hon äger.

I "Til en förnäm herre" (S. S. 2 s. 237) talas det om att adressaten, Armfeldt, är född uti de bygder,

Der härkomst från en gammal ätt
Är et quittence på egna dygder
Och en transport af andras rätt!

Det är alldeles samma tankegång, som då i vårt tal den unge adelsmannen framhåller, "at den heder oss redan wisas, är allenast at anse, såsom et förskott på den, som wi framdeles böra förwärfwa".[1]

För öfrigt uppehåller sig talet hufvudsakligen vid det gängse talet om "ädel blod". Med en del medicinska argument — Kellgren tillgriper alltid gärna sådana — bevisas, att det är löjligt att tro. att blodet kan ha bevarat några ärfda egenskaper: "Widare fick jag weta, at en människa, wid hwart tolfte år, hade en aldeles ny kropp, at alla delar af den förra gått småningom bort genom hwarjehanda wägar, at helt nya kommit i stället af den mat jag ätit och den luft jag andats." Det är fullkomligt samma medicinska erfarenhet. som Kellgren ett decennium senare serverar i en af de recensioner, som delvis införts i Samlade Skrifter, den som rör Hallenbergs historia (1790 120): "En människja äger, om en wiss tids förlopp. ingen enda qwar af sina fordna beståndsdelar, men hon är dock samma människja . . ."

En sista liten detalj bekräftar ytterligare Kellgrens författarskap. I sin satir öfver "de Höga" i Mina Löjen talar Kellgren om

De nycker, som förtjensten dömma,
Som blindvis lasta och berömma,
Och slutas med et: vare sagdt.

Detta högfärdiga afklippande af hvarje diskussion, hvilket Kellgren antagligen själf fått pröfva på under sina konditioner, har han

[1] Den gemensamma förebilden äro följande rader i Youngs Love of Fame sat. I:

They that on glorious ancestors enlarge
Produce their *debt*, instead of their *discharge*.

Digitized by Google

äfven erinrat sig vid författandet af talet och låtit sin lilla discipel sluta med ett myndigt: "Ware sagt".

Som bekant ägnades en tämligen stor del af Stockholmspostens satiriska uppsatser åt damerna, hvilkas modefåfänga och klena uppfostran var ett omtyckt tema. Att Kellgren redan tidigt ansågs ha sin hand med i detta skämt ses af ett bref af en "Mamsell från Landet" i 1779 51, där han tydligt utpekas som författare till de "Underrättelser om oförsörgda Fruntimmer", som allt från början af denna årgång tid efter annan lämnades i tidningen. Jag har dock ej funnit några af dessa tämligen plumpa fruntimmersporträtt, som med någon större säkerhet kunna tillskrifvas honom. För öfrigt började allmänheten snart att deltaga i denna porträttering, och då man så småningom gaf alltför lätt igenkännliga teckningar efter lefvande modell, måste serien afbrytas (se Ljunggren I s. 133). Då satiren öfver fruntimren ofta har formen af fingerade bref, är det rätt svårt att igenkänna Kellgrens produkter på detta område, allrahälst som man har mycket få jämförelsepunkter i hans säkra verk. Ett dylikt bref i 1781 12 har ju ofvan genom sin samhörighet med en annan artikel konstaterats vara af Kellgren. En annan dylik uppsats är den utomordentligt eleganta apostrof till det täcka könet i 1780 49, som är undertecknad "Philosophe à la mode . . . Den har samma svårbeskrifbara blandning af hänförelse och beskt förakt som motsvarande appell i Mina Löjen: "Lät den ohöfsade Philosophen länge nog gräla med bewis emot wår tids förderfwade seder. Lät Gubben låta illa öfwer wår flygtiga ungdom, och Gumman fälla tårar öfwer de fall, som wårt wackra kön gör. Det är du likwäl, täcka kön! som styrer werlden, som segrar öfwer de största hjeltar och i dina segrar bereder et nytt slägte. För dina wapn förlorar Påfwens dunder sin kraft, och Ämbetsmannen öfwertygas at största rättwisa är största orätt. Lät Bondlollan sköta sit hushåll, granska pigornas spinrockar, och räkna brödkakorna; du sköter din toilette, du rådfrågar din spegel, du afhörer tilbedjarens suckar, du räknar dina äröfringar. Det är ej din själ, som rörer wåra känslor, som fängslar wåra hjertan, utan det är din täcka kropp, och dess med en wårdslös behaglighet dålda Mästerstycken, som

Digitized by Google

underkasta oss dit wälde.... Hwilka nöjen skulle wi ej förlora, om du förnedrade dig med alfwarsamma saker, om du anwände så mycken tid på din själs prydning, som på din wackra kropp!" Det är ej att förundra sig öfver att läsarne kände sig något villrådiga om syftningen i denna satir. I n:o 56 tog en insändare till orda äfvenledes i ironisk ton, beklagande att det täcka könet tyvärr började visa benägenhet att affalla från den höga ståndpunkt, som Philosophe à la mode prisat, gå i kyrkan och läsa moraliska böcker i stället för La Pucelle. Detta tvingade Kellgren att i n:o 83 än en gång träda fram och något tydligare tillkännage sin ståndpunkt, fortfarande naturligtvis i ironisk form. Här få vi något säkrare bevis för hans författarskap. Han skildrar sitt bryderi, då han skall försvara sig mot sin motståndare: "Jag gjorde distinctioner, divisioner och subdivisioner så dugtiga, at ingen Magister skulle mera excellerat dermed i en Disputation. Jag wände up och ned på mina böcker, at finna en Logica, och fant henne möglig och dammig under bokhyllan. Glad öfwer detta fynd, sammansmidde jag syllogismer både i Barbara och Ferio så riktiga, at sjelfwa L... ej skulle funnit fel, antingen i Premisser eller Conclusion. Jag feck äfwen fast i en nyligen utkommen lärd Disputation, at se til, om wi få själar på annat sätt nu än i Cartesii och Leibnitzens tid, och om det kunde hafwa någon inflytning på den befarade förändring. Jag fägnade mig redan öfwer en lärd seger och war så glad, som en Präses, när en klyftig opponens af höflighet concederar. Sedan alt detta länge prässat swetten ur pannan, ärhindrade jag mig, at alla dessa bewis, hämtade från så grumlig källa som det farliga förnuftet, passade sig hwarken för ämnet eller min profession."

Det är, som vi se, ett gyckel med den akademiska disputationstekniken, ett af Kellgrens favoritämnen. Skämtet om syllogismer i Barbara och Ferio känna vi igen från den nyss förda polemiken med Addisonöfversättaren. En detalj som den om den höfliga opponenten, som concederar, kunna vi återfinna så sent som i kungörelsen för Pro sensu communi, där det talas om en opponent "skyldig at af höflighet säga *concedo*". Den omnämnda disputationen är ingen annan än Kemners, som redan föregående år varit föremål för skämt

Digitized by Google

i Stockholmsposten, antagligen också exekveradt af Kellgren (jfr ofvan s. 91). Hvad som egentligen åsyftas med passagen eller hvarför L... dragits in i polemiken (jfr ofvan s. 75), är mig ej möjligt att fatta. Det förefaller som om Kellgren också denna gång känt igen sin motståndare. För öfrigt handlar uppsatsen hufvudsakligen om oskicket att låta uppfostra svenska flickor genom franska guvernanter: "Genom deras sorgfällighet gör utlänningen wårt täcka kön den äran och kallar det sina apor." Och det klagas också öfver att vi "anse främmande qwickheter behageligare än inhemsk alfwarsamhet" (se ned. och s. 76).

Till sist återstå några artiklar i olika ämnen, som ej låta placera sig under ofvan anförda grupper, men synas mig vara af Kellgren. Sålunda finnes i 1780 82 en synnerligen intressant artikel om klimaternas inverkan "på människjors snille och seder". Det är, som man kan förstå, en tillämpning af Montesquieus klimatteori: "De nordiska folkslagen äro trumpna, kalla och tröga, äga mindre qwickhet och inskränktare bildningsgåfwa, men äro skickeligare til de Konster och Wettenskaper, som fordra mycken arbetssamhet och enträgen eftertanka. De Södra twärtom. Swerige har ännu ej kunnat frambringa en enda Roman, som dock intet är mer än et 8 dagars arbete för en Fransk bel Esprit. Huru länge hafwa wi ej fåfängt budit til at göra oss til Apor af denna qwicka nation: och det har hittildags anstått oss lika wäl, som wåra björnar at dansa. En dylik åtskilnad röjes äfwen i passioner. De södra folken äro hastigt uppretade och hastigt dämpade ... Fanatismen som gjort så grufweliga förödelser i de Södra Länderne, utöfwar sig endast hos oss genom små hemliga förföljelser och Theologiskt gnabb. Den Nordiska kärleken kommer sent, är föga häftig och orolig, och blifwer snart mättad. Söderlänningarnes däremot tändes redan i barndomen, far fram med brånad och raseri, och waknar å nyo kort efter åtnjutandet. Hwem kan twifla, at alt detta ju härrör af skillnaden mellan Climater, som framalstra rofwor i Swerge och peppar i Ostindien, som kläda Libanon med blomster och Åreskutan med snö, som gifwa dubbla skördar på Otahiti och ej en enda på Grönland."[1]

[1] Jag påpekar i förbigående, att Kellgren sedermera ändrat sin uppfattning om svenska folkets lynne. I 1790 120 (S. S. 3 s. 283) finner han, att det med

Digitized by Google

Vi observera, att tanken att svenskarnes brist på fanatism beror på klimatet, på nytt dyker upp i anmärkningarna till "Man äger ej snille" (strof 12): "Om under vårt hårda och njugga Climat, nie tiondedelar af vår tid åtgå i omsorg för de aldranödvändigaste physiska behof, det öfriga at förskaffa sig några lika så nödvändiga physiska nöjen, således ingen del återstår för onyttiga tvister om metaphysiska oting; om *Fanatismen, en son af Ledsnaden och Lättjan*, född at andas Söderlänningens himmel, aldrig ännu på många sekler fått insteg i vårt land" o. s. v. Ännu mer bevisande är emellertid öfverensstämmelsen med afslutningen till Historico-Philosophisk Afhandling om Dansen" (se ofvan s. 118). Här återfinna vi alla moment i resonemanget: "Upfinning har aldrig warit wår sak, och allraminst i de sköna och glada konsterne. Alt hwad wi kunna är at något litet apa efter utlänningen. Under et Climat, där Naturen sjelfmant ej framalstrar annat än Ekollon och Tallkottar, tycks det ej kunna upwäckas någon särdeles retelse at dansa ... Öfwerflödet är moder åt de wackra konsterna; behofwet åt de Mechaniska. Hwad under då, om hos et fattigt och i följd däraf trumpet och känslotrögt folk, de senare redan wunnit en ansenlig tilwäxt, då de förra däremot, som måst inhämtas utifrån, ej bättre tyckas trifwas under wår kalla himmel än Caffe och Mullbärsträn!"

Med hjälp af denna uppsats kunna vi identifiera ännu en Kellgrensuppsats. Det heter nämligen här: "Olika luftstreck wärka olika temperamenter, och sådant är sambandet mellan själ och kropp, at några uns blod mer eller mindre, någon större eller mindre grad af hastighet i dess lopp, wärkar mer eller mindre ymnighet och rörlighet af wåra lifsandar, hwaraf åter följer en oändelig olikhet i snille och passioner." Samma medicinska rön återkommer i en senare uppsats i samma årgång (1780 135) "Om wärdet af den Förändring i tänkesätt, som sker på sotsängen", där det tillskrifves Tissot: "Wi känna ej, säger Hr Tissot, hwarken kroppens eller själens natur; men wi weta at dessa båda menniskjans delar äro så

»en tröghet i själen» också förenas »en viss flygtighet», »en viss mechanisk oro», härrörande af »brist på förmåga at fästa tanken.» Föreligger här möjligen en påverkan från Ehrensvärds raspsykologi?

Digitized by Google

nära förente, at alla de förändringar, som den ena undergår, måste äfwen den andra widkännas. Et hastigare eller trögare blodets omlopp, dess större eller mindre tjockhet, några uns föda mer eller mindre, en och samma myckenhet af et eller annat slags mat, en kopp Caffe i stället för et glas win, en längre eller kortare, roligare eller oroligare sömn ... alt detta kan ombyta helt och hållit wårt sätt att betragta och dömma om förekommande ämnen. Ifrån den ena timman til den andra gör rubbningen i wår machine, at wi känna och se på olika sätt, och ger oss helt nya dygder och laster." Vill man ha ytterligare ett bevis på Kellgrens författarskap till dessa båda uppsatser, så kan man jämföra detta citat med en rad i Auroratalet (urtexten): "Bräckeliga varelse! En droppa blod för mycket kan släcka din dygd, en droppa för litet kan föröda dit snille." Ännu mer öfverensstämmande är en passage i anmärkningarna till strof 2 i "Man äger ej snille": "Man tilstår i allmänhet, at mat och dryck, at luft och rörelse verka ögonskenligen på vårt lynne och våra förståndsgåfvor. Hur mången stor Auctor har ej skrifvit platt efter en elak matsmältning? Huru mången dum hjerna har ej gnistrat af qvickhet efter et godt glas vin?" o. s. v. Vår uppsats, som är mycket intressant, behandlar de omvändelser, som fritänkare sägas ha gjort på dödsbädden. Det uppvisas att dessa, som ofta äro uppdiktade, äfven om de vore sanna, ej kunde utgöra något bevis för lärans sanning utan höra till de "bräckliga styltor", hvarmed man söker stödja lärobyggnaden och som mer än något komma fritänkarne "at hålla sjelfwa byggnaden för falsk och kullstötelig".

Den uppsats "Om Ministrar i almänhet, om Franklin" etc., som ingår i 1780 178, är till större delen ett utdrag ur Franklins nyutkomna "Political, Miscellaneous and Philosophical Pieces". Den har emellertid en inledning, som gör intryck af att vara skrifven af Kellgren. Den vill med Franklins exempel vederlägga den vanliga fördomen, "at en lärd man ej kan wara något annat": "Man wil ej tala om läswurmar, som natt och dag ligga begrafne bland sina dammiga luntor, och som knapt känna andra menniskjor til skapnaden, eller dem, som anwända sit snille på de abstracta

Digitized by Google

och onyttiga wetenskaper, som inspärra själen och förtårka hjertat. Nej, jag menar här de wällärde, de wärkelige Philosopher, som studera menniskjor, mer än Böcker, som älska sammanlefnaden, som lärt at generalisera sina begrepp, afskudda alla skadeliga fördomar, och respectera de nyttiga, göra sanningen älskad eller åtminstone drägelig, ej framsläppa til hopen mer än en stråle i sänder, för at ej såra des ögon; wisa nöjet wid sidan af skyldigheterne, egennyttan wid laglydnaden; graduera dygderne efter deras mer och mindre allmänna nytta, wänskapen framför egenkärleken, Patriotismen framför wänskapen och menniskjokärleken framför Patriotismen." Några verbala paralleller till denna passage har jag ej funnit. Men hela resonemanget återfinnes i utvidgad form i hans Handelsbibliotek. Där göres samma distinktion mellan den gammalmodige akademilärde och de moderna "Cabinetts-Philosopher", som man med orätt söker hindra från att ha sitt ord med i statskonsten. Också den sist citerade graderingen af dygderna från statslig synpunkt öfverensstämmer ju alldeles med den uppfattning vi lärt känna i andra uppsatser af Kellgren.

I 1780 96 förekommer en artikel i samma anda. Den upptages till större delen af ett citat ur Helvetius (De l'Esprit II 21), men inledningen är självständigt skrifven och förefaller mig gifvetvis vara af Kellgren: "Då jag detta år ofta i sällskaper hört talet falla på wåra härwarande Bröder, Turkarne, och därwid inhämtat de owänliga, förakteliga, och löjeliga omdömen, som man haft om detta folkslaget, deras drägt, smak, lefnadssätt, bruk, seder och Gudsdyrkan; har jag dels förargat, dels ömkat mig öfwer det nationella högmod, som drifwer et folk, at hysa så falska och orättrådiga begrep om et annat. Det är besynnerligt, at ingen ting gifwes så förnuftigt, så heligt, på en wiss ort, som man icke på en annan, utskrattar eller fasar wid, ej heller någon ting, så dåraktigt, orimmeligt och brottsligt i wissa nationers ögon, som ej hos andra winner bifall, förundran och wördnad . . . Man håller sig sjelf för klokast och fullkomligast af alla, man ger företräde åt sina släktingar och wänner framför oskylde, af sit stånd framför andra stånd,

Digitized by Google

åt sin egen nation framför andra nationer, af sin werldsdel framför de öfrige werldsdelar."

Samma ståndpunkt som i de sist behandlade artiklarna framkommer också i en uppsats i 1781 20, undertecknad "Kosmopolit", som jag skulle vilja tillskrifva Kellgren, ehuru ej hans författarskap öfvertygande kan bevisas. Det heter i dess inledning: "Intet Folkslag är så ringa och oansenligt, som ju desoaktadt finner hos sig tillräckeliga orsaker at hålla sig för det förnämsta af alla. I den jämförelse man gör Nationer emellan, anser man nämligen sin egen på bästa sidan, men alla andra på den wärsta, då man lätt kommer til en sådan slutsats; och man låter så mycket hellre derwid bero, som en hwar enskild person tror at han blir större i samma mon, som han kan uphöja det Folkslag, hwaraf han är Ledamot." Som ett exempel i smått af denna ovilja nationerna emellan anför författaren de tvister mellan nationerna, som rådt vid det universitet, där han varit i sin ungdom. De benämnde hvarandra med öknamn, såsom Jungfrupilar, Pankakor o. s. v. och etablerade stora slagsmål, bl. a. ett, som slutade med att flera af deltagarne blefvo allvarligt sårade och en mängd studenter kastades i Akademiens fängelse, "som kallades Proba". "Huru det sedan aflopp, skall jag ej med wisshet kunna säja, ty jag reste samma tid derifrån; och Kriget började desutan samma år emellan Preussen och Österrike, så at jag förglömde at widare fråga derefter." Jag har ej lyckats erhålla kunskap om huruvida studentnationerna i Åbo brukat ge hvarandra öknamn af ofvan anförd art. Kriget mellan Preussen och Österrike började först på nyåret 1778, under det att Kellgren redan 1777 lämnade universitetet. Kanske har han medvetet jämkat på årtalet för att få fram den komiska effekten. Dessutom förekommer i uppsatsen ett angrepp på ordensväsendet i Kellgrens anda. Författaren säger sig ha hört, "at de förnuftigare ej tycka särdeles om de många onödiga Ordens Sällskaper och Cotterier, som i sednare tider så hopetals upkommit; ty ehuru de wid första påseendet skulle tyckas stiftade just til befrämjande af Medborgerlighets andan, tjäna de dock til helt annat, då man ser dem formera likasom äfwen så många särskilta Stånd, som göra den ena Medborgaren mer

Digitized by Google

och mer främmande för den andra."[1] Som vi se finnas inga direkta bevis för Kellgrens författarskap, men uppsatsens hela hållning synes mig tala därför.

Ett egendomligt aktstycke är det "fragment", som under titeln "Offentlig Afbön" finnes i 1783 17. Dess undermening förstår jag ej, men det synes mig föga troligt, att vi här ha att göra med en öfversättning, och alla tecken tyda då på Kellgren som författaren. Det är en satiriker, som ironiskt gör afbön för sina anfall hos de angripna. Han vänder sig till herrar lärde, som han ber ursäkta honom för att han vågat kalla deras konst gräl och gjort anspråk på att de med sin lärdom skulle "uplysa och wärma, underwisa och gagna". Han vänder sig till ädlingarna och ber dem förlåta honom, att han "mer af känsla än Afwund antagit en Boileaus och Marmontels tankar om den sanna äran". Mest betecknande är emellertid hänvändelsen till teologerna: "I Herrar Theologer, bannlysen ej en förblindad själ, som wågat bestorma Edra batterier och fråntaga Eder wettenskap alt det förfärliga, obegripeliga, orediga torra och gagnlösa, som ej trodt Eder wettenskap mera böra upfylla hjernan än hjertat, som wågat säga Religionen kunna skrifwas på et blad, då Edert bemödande är, at af den göra hela Bibliothequer . . ." Man igenkänner här alldeles Kellgrens försök att skilja religionen från den afskydda skolastiska teologien. Redan i latinuppsatsen (1781 241) finnes i en not denna distinktion. Än större likhet med vår passage erbjuder ett stycke i 1794 226 (S. S. 3 s. 229 "Patriotisk återblick på Litteraturen"). Det heter där: "Deremot är *Metaphysiken* ej allenast nyttig, utan så aldeles nödvändig för Theologien, at utom des biträde skulle fruktansvärdt denna från sin voluminösa vidd smälta samman til några blad." Möjligt är ju att denna uppsats, om den är af Kellgren, daterar sig från hans Åbotid, då han ju älskade dylika ironiska ursäkter för satiren.

[1] Jag påpekar i förbigående, att en i en not meddelad upplysning om en af en pyrotekniker gjord uppfinning att antända hela fientliga flottor, som af franska regeringen »ädelmodigt förkastats», i så godt som samma ordalag går igen i en uppsats i 1783 202, »Några Reflexioner öfwer tidehwarfwet». Också denna uppsats skulle mycket väl kunna vara af Kellgren, ehuru jag ej funnit några bevis härför.

Digitized by Google

Ända från sin begynnelse brukade Stockholmsposten tid efter annan afse en särskild afdelning åt "Strödda Tankar". Vanligtvis var det sentenser, plockade ur de stora författarnes skrifter, som här återgåfvos, utan att man i allmänhet brydde sig om att ange källan. Att de ofta redigerats af Kellgren är säkert, liksom att han någon gång där serverade egna tankar. Det är emellertid ytterst svårt att här bestämma hans andel, då naturligtvis intet hindrar, att en sentens af honom kan befinna sig midt i en samling af främmande. Ibland kan man emellertid med någorlunda säkerhet peka på honom som författaren. Så t. ex. till de "Reflexioner", som finnas i 1783 18. Förutom att en af dem direkt syftar på svenska förhållanden, ge de alla uttryck åt tankar, som vi så ofta sett upprepade i Kellgrens tidningsartiklar, att man ej kan antaga någon annan som författare. Jag anför ett par af dem: "Hwarföre hör man alla människjor berömma sit hjerta och ingen sit wett? Jo derföre at et godt hjerta, i des wanliga bemärkelse, är en altför liten egenskap at förtjena någon afwund." Det är alldeles samma karakteristik af begreppet "godt hjerta, i den mening det tages", som vi funnit i hans tillägg i den från Helvetius hämtade uppsatsen om afunden (1781 31 s. 99). — "När man endast talar illa om Män af förtjenster, passerar man sällan för elak; och det är lätt at begripa. Man talar då illa om ganska få, och man har bifall af alla oduglingar". Också denna tanke förekommer ju i uppsatsen om afunden och går igen i "Strödde Reflexioner".

Ett annat fall äro reflexionerna i 1781 278, där också en syftar på Stockholmsförhållanden och en annan har följande lydelse: "Det wiktigaste inkast, som falska Religioners förswarare pläga göra dem som twifla, är, at så många wettiga och tänkande män sätta tro til den antagna uppenbarelsen. Man har ingen ting annat at swara häruppå, än at bedja dessa nitälskare följa med sig på dårhusen. Huru många tokar finnas icke der, som dömma sundt och förnuftigt i alla andra mål, utom det enda, hwarwid deras galenskap fästat sig." Denna tanke återkommer i anmärkningarna till "Man äger ej snille" vid behandlingen af swedenborgarne (S. S. 2 s. 99): "Först ser man och har sett hos alla falska

Digitized by Google

Religioner, de starkaste hufvud . . . handla och tala klokt i alla naturliga mål . . . men rasa i fullt vanvett, då frågan är om *Mahomet,* eller *Visnou* eller *Stora Lama.*" Samma tanke återvänder bland några reflexioner i 1783 195 i följande form: "Man wore förbunden at tro hwad stora män tro i Religionen, om det ej tillika wore en bestyrkt sanning, at man kan wara wis i alt annat, och en dåre i sin Religion." Också dessa reflexioner göra intryck af att vara af Kellgren.

Naturligtvis finnes, som jag flerstädes antydt, ingen säkerhet för att de uppsatser, som jag ofvan tillskrifvit Kellgren, ej delvis äro bearbetningar eller fria öfversättningar från utländska original. Bland de uppsatser, till hvilka jag funnit främmande original, finnas emellertid några, hvilka ej blott äro lokaliserade, utan dessutom försetts med intressanta tillägg af Kellgren, hvarför jag anser det löna mödan att bevisa, att de bearbetats af honom.

Hit hör i första rummet den kvicka lilla uppsatsen "Om det som är rart och nytt" i 1782 11. Det svar, som den erhöll i n:o 17, visar tydligt, att man gissat på Kellgren som författare. Som bevis på en modärn författare, som uppskattats af publiken, anföres nämligen "Min Herre sjelf, hwilken flere än jag lära af stilen känna". Sedan dess har Kellgren allmänt gällt som författare till uppsatsen. Den är emellertid endast en bearbetning af en artikel med titeln "Rare" i Voltaires "Questions sur l'Encyclopédie", som den följer ända in i enskildheter. Hvad som — utom den ypperliga stilen — bevisar Kellgrens författarskap, synes mig framför allt vara exemplen. Så t. ex. den ofta citerade passage, där han frågar, hvarför man fordom satt så stort värde "på de goda bitarne af Runius, Stjernhjelm, jag wågar tillägga, af Dalin" och däremot ger så litet akt "på de lika qwicka, och mera granskade werser, som nu oftare framkomma". Denna ringaktning för vår äldre diktkonst och speciellt för Dalin känna vi ju från Bergstenskritiken såsom särskildt betecknande för Kellgren. Voltaire, som på motsvarande ställe talar om Corneilles bästa tragedier, ger ej anledning till ett så starkt prononceradt förakt för äldre diktkonst. Självständigt och mycket betecknande för Kellgren är det därpå följande stycket,

Digitized by Google

som utgör ett domslut i striden mellan "les anciens" och "les modernes" till de senares förmån. Voltaire intog en betydligt mer förmedlande ståndpunkt i denna strid.

Man observerar också att Kellgren, då han efter Voltaires exempel skall uppräkna de yppersta mästerverken inom olika konstarter, väljer Creutz' Atis och Camilla, Glucks Alceste och Sergels Psyche och Kärleken. Det är de verk, som vi veta att han satt högst. Och till sist observerar man också, att skämtet med den nyfikenhet, hvarmed allmänheten strömmar ut till Djurgården för att se på lejonet, återklingar i ett akademital (S. S. 3 s. 280), ehuru lejonet här går under den högtidliga omskrifningen "Djuret från Africa".

Ett par nummer senare (1782 13) förekommer en artikel "Om Böcker och deras wärde", hämtad från samma källa (Voltaires Questions sur l'Enc. art. Livres). Redan grannskapet till den föregående gör Kellgrens författarskap troligt, och det synes mig fullkomligt bevisas genom ett inlagdt stycke, där det polemiseras mot Ihres fruktan för "et annalkande barbari".

Ännu en artikel med samma ursprung finnes i denna årgång (1782 88). Den bär titeln "Om de Lärda" och återgår på Voltaires artikel "Lettres, Gens de Lettres". Den är en ren öfversättning, men en liten självständig not i slutet synes mig röja, att öfversättaren är Kellgren; "N. B. öfver alt förstår man här med en *lärd Man* den som känner saker, och icke blott ord; den som tänker sjelf, och icke blott vet hvad andra hafva tänkt. Också undantar man alla våra Professorer, emedan de utgöra corpser."

Till bearbetningarnas kategori misstänker jag, att man också får räkna den utomordentligt intressanta uppsats "Om det Täcka" i 1783 8, som Ek[1] tillskrifvit Kellgren. I 1786 172 finnes nämligen en helt kort liten uppsats "Om det sublima och det wackra", som förefaller att vara en verbal — för öfrigt mycket bristfällig — öfversättning af ett stycke af förebilden till uppsatsen Om det Täcka.[2] Det antagligen franska originalet har jag tyvärr ej kunnat

[1] *Samlaren* 31 s. 204.

[2] De två sista styckena i den tidigare uppsatsen äro således till innehållet alldeles identiska med det sista stycket i uppsatsen af 1786, men afvika rätt mycket i stiliseringen. En jämförelse ger tydligt vid handen, att den senare versionen måste vara en ren öfversättning.

Digitized by Google

finna. Att döma af det stycke jag kunnat jämföra, tyckes det vara en mycket fri bearbetning, och det är ju ej uteslutet, att uppsatsen i det väsentliga kan vara ett självständigt verk af Kellgren. Utom Eks argument för Kellgrens författarskap, som synas mig vara fullt öfvertygande, kan man påvisa flera andra passager, som erbjuda öfverensstämmelser med uttalanden af honom. Då det i vår uppsats säges: "Wår Moral är satt i Epigrammer: wåra Oder i brefstyl", så kan man ju erinra om, att han i svaret på Vingårds inträdestal (S. S. 3 s. 267) talar om "Lagen framställd i epigrammer och Evangelium i gåtor". Själfva grundtanken i uppsatsen återklingar också flerstädes i Kellgrens senare uttalanden. Så t. ex. i svaret på Armfelts inträdestal, där han klagar öfver hur "den vackra verlden" med sin "goda ton" gett oss "läckerheter för föda, grannlåt för klädnad, det täcka för det sköna". Och i "Philosophen på Landsvägen" och "Strödde Reflexioner" förkunnas gång på gång, att passionerna försvagats och på samma gång dikten förnedrats, i samma mån som människan fjärmat sig från barbariet (jfr ned. s. 142 f.).

På grund af de stora likheter, som den företer med tankegången i denna uppsats, torde det kunna ifrågasättas, om ej "Målning af tidens seder" i 1780 62 också härstammar från Kellgren. Här tages det direkt ståndpunkt till den Rousseauska kulturtesen: "Utan at tro Rousseau, at det är kunskaperne som framalstra och föröka lasterna, måste man dock medge at de ej heller utrota dem; alt hwad de kunna göra, är at mildra eller förwandla dem: åtminstone har det gått så til i wåra dagar." Därefter skildras huru den nya tidens humanitet i grund och botten är ett svaghetssymptom: "Patriotisme, nationelt ädelmod, stora gärningar, alt sådant förswinner. Emellertid fins det i sederne en wiss mildhet, och jag wet icke hwad för et slags lyckelig swaghet, som werkar en oförmögenhet at förtrycka med grymhet, som gör at man ger utan godhet, at man hjelper utan medömkan, och at man ej är hård ända til at wara barbarisk." Det är fullkomligt samma ståndpunkt, som i ironisk form föres fram i uppsatsen "Om det Täcka", där det talas om att man "beröfwar menniskan en farlig styrka och lämnar henne en lycklig swaghet". Och ännu tydligare är likheten med

Digitized by Google

följande stycke ur Philosophen på Landswägen (S. S. 3 s. 205): "Alla naturliga passioner hade i barbariets tidehvarf en större energie. De äro i sednare tid dels *qväfda* genom tusende band af Religion, Lagar, Seder, Anständigheter; dels *försvagade* til sin styrka, som delts på flere ... I aflägsne Landsorter och bland ringare folk kan man ännu finna en Vän i *faran* och en Fiende *intil döden;* men i Hufvudstadens ypperst belefvade verld har man ingen at *slåss före,* och ingen at *slåss med.* Man tjenar der utan ömhet, och förtrycker utan hat."

* * *

Jag hoppas i annat sammanhang få tillfälle att närmare ingå på Kellgrens idéutveckling. Här medger mig utrymmet endast att med stöd af det nya materialet på några spridda punkter belysa Kellgrens idéåskådning och estetiska uppfattning under dessa år.

Det första drag, som slår den, som öfverblickar Kellgrens produktion från dessa år, är lusten att retas, stridshumöret. Den kampanj mot alla former af mänsklig "dårskap", som öppnats med "Mina Löjen", fortsättes oförtrutet genom Stockholmspostens spalter, och inom kort har Kellgren satt hela landet i harnesk. Det haglar repliker i Stockholmsposten och Dagligt Allehanda, och det finns knappt någon liten landsortsjournalist, som ej fått äran att bryta en lans med den fruktade slagskämpen i Stockholm. Till att börja med är motståndet planlöst, och Kellgren synes osårbar bakom sin lugna, obarmhärtiga ironi. Äfven om några af svarsskrifterna i Voltairestriden eller i replikskiftet "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet" skulle vara sådana mästerverk, som Malmström och Ljunggren vilja göra dem till, är det obestridligt, att de varit fullkomligt ineffektiva och lämnat Kellgren alldeles oberörd. Först Thorild lyckas — lika mycket genom sina plumpheter och kraftord som genom den verkliga glöden i sin indignation — att samla opinionen mot den Kellgrenska polemiken. Det är lätt att se, att Stockholmsposten efter de första sammanstötningarna med Thorild som genom ett trollslag förlorar den öfverlägset aggressiva tonen. Kellgrens inlägg bli allt färre, allt mindre pole-

Digitized by Google

miskt färgade. Och ett sådant aktstycke som svaret på kritiken af Handelsbiblioteket med dess bittra och aristokratiskt föraktfulla adress till "menigheten" vittnar oförtydbart om att Kellgren för alltid anser sig ha förlorat publikens gunst. Vi veta ju också, att han vid denna tid på allvar varit betänkt på att lämna skriftställarverksamheten för en lugn ämbetsmannakarriär.

Han hade egentligen ej någon djupare frändskap med den, som vid denna tid för honom stod som mönstret för en idékämpe, Voltaire. Nervös och lättretlig, hade han ej den breda rygg, som fordrades för att taga emot hugg utan att känna svedan. Och därtill kom, att han i grunden ej hade någon inre gemenskap med den idéåskådning, som han i viss mån bibehöll ända till sin död. Han hade accepterat den just därför att han ej var spekulativt anlagd, därför att den gaf honom färdiga och klara svar på de frågor, där hvarje ovisshet föreföll hans otåliga temperament outhärdlig. Man kan t. o. m. säga, att den kyliga ironien ofta hos honom endast är en antagen pose, och det lyckas honom ej alltid att uppehålla den till slutet. Den slår ofta oförmedladt öfver i ett hetsigt flammande patos; det är ej blott i "Man äger ej snille", som han kastar sin "sifflet" och "fattar basunen"; det händer honom i alla hans yppersta uppsatser nästan utan att han märker det.

Och därtill kommer, att det hos honom finnes en fullt medveten dualism mellan tankens och känslans kraf. Skalden hos honom kan ej finna sig till rätta i de tomma och dystra gemak, som filosofien upplåtit. Jag har på annat ställe[1] framhållit, hur denna inre disharmoni inspirerat den bittra ironien i "Våra Villor". Den återvänder sedermera gång på gång i hans uppsatser och dikter. Till och med hans Handelsbibliotek börjar med att kontrastera "det sanna goda i den verld man är" mot "lysande skuggor i den verld man diktar": "Denna våldsamma passion, som upoffrar det närvarande för det tilkommande, lycksaligheten för hoppet, varelsen för minnet; denna sublima förvillelse är nödig för Hjelten, för Skalden, för Skaparn i de vackra Vettenskaperna: men hvad blefve verlden, om den vore mindre sällsynt? Lyckligtvis anser allmänheten dessa höga namn af Ära, Odödlighet, för ord utan betydelse."

[1] *Samlaren* 31 s. 100.

Digitized by Google

Det är ej blott genom sin dubbelställning som skald och upplysningskämpe Kellgren kommit att så starkt känna och betona denna motsats mellan verklighetens och fantasiens värld. Det fanns i hans eget inre ett irrationellt element, som rebellerade mot alla förnuftets kommandon, sensualismen. Det kan stundom tyckas, som om han i erotiken såge ett stycke sann verklighet, som ej lede af "villornas" bräcklighet. Så i det trotsiga proklamerandet i Sinnenas Förening, att "ingen sällhet äger grund, som ej af våra sinnen gifves". Så i Samtal med Förnuftet, där begreppen ära, odödlighet, fosterland visa sig vara "tomma namn" mot den verklighet, "som mellan Sulmas lakan visas". Så framförallt i sången "Til Rosalie", lifskonstnärinnan, som ernår och delar med sig så mycket mer verklig sällhet än de trumpna moralister, som jämra sig öfver henne.

Men bakom dessa lofsånger till kärleksruset ligger hela tiden medvetandet att också "den ljufvaste, den största" af "lifvets skänker" närmare besedd är en illusion, "en brånad, spridd med blodets lopp", en lusta, som, när den tillfredsställts, låter oss se världen ännu mer ödslig och kall.

Och ej nog härmed! Redan nu börjar Kellgren känna det förnedrande och förstörande i de sexuella utsväfningar, åt hvilka han lidelsefullt hänger sig. Han anar, att de redan undergräft hans svaga fysik och föra honom mot en förtidig död. "Jag har all anledning att tro, det min promenad ej blir lång på detta löjliga klotet", skrifver han redan 1783 till Rosenstein. Och i återsvaret till Wellander (S. S. 2 s. 257) finns redan något af Timons tonfall:

> Om ej för evigt dömd til dessa villors slaf
> Som mig förtära och behaga,
> Kanske jag vid din röst de bojor kastat af
> Dem Paphos Gud befallt mig draga
> Jag fruktar — ach! til brädden af min graf.

Det är denna känsla af att själf vara dömd till en lidelsernas slaf, att ej kunna följa förnuftets röst, som ger Kellgrens polemik dess uppjagadt hektiska färg. Han är aggressiv, därför att han sak-

Digitized by Google

nar möjlighet att föra en defensivstrid, därför att han vet, att hans privata lif erbjuder goda angreppspunkter. Visserligen hafva vi endast ett par samtida brefuttalanden af Schönberg om hans dåliga karaktär "på religionens och sedernas sida", men man kan utan risk antaga, att skvallret om hans utsväfningar redan kort efter hans ankomst till Stockholm varit i full gång. I brist på andra vittnesbörd lämnar Kellgrens egen polemik ojäfaktiga bevis därför. I hvarje replik ser han ett fördoldt personligt angrepp. Hans ända till leda upprepade sats om att "män af snille" ständigt äro utsatta för afundsamt förtal, beskyllas för att ha "elakt hjärta", hans härnadståg mot pryderiet och särskildt mot benägenheten att döma människor endast på grund af deras erotiska vandel — såsom t. ex. i sången öfver M:lle Dubois — allt detta synes mig ha karaktären af mer eller mindre medvetet självförsvar. Hur betecknande är det ej, att han drogs in i Voltairestriden på grund af ett par förklenande anekdoter om Voltaires privatlif. Och hur ifrigt värjer han sig ej i de uppsatser, där han öppet talar i egen sak, mot hvarje försök af publiken att tränga honom in på lifvet.

Jag har uppehållit mig vid dessa inre kontraster hos Kellgren, därför att de synas mig till en viss grad förklara de uppenbara motsägelser vi stöta på vid hvarje försök att karakterisera hans idéåskådning och estetiska uppfattning från dessa år.

Han är en entusiastisk anhängare af hvad man vid denna tid i Sverige kallar "den nya philosophien", d. v. s. encyklopedisternas radikalaste läror. Han delar deras kolartro på det mänskliga framsteget och ser ned på de gångna åldrarnas kultur med större förakt än själfva Voltaire. Hans afsky för metafysiken och universitetslärdomen öfverhufvud, hans kamp mot latinet, hans upprepade protester mot det vidskepliga öfverskattandet af de antika författarne, allt detta inrangerar honom bland "les modernes". Han njuter af att upprepa de medicinska argument, som göra de psykiska processerna beroende af fysiska, de psykologiska resonemang, som visa hur alla mänskliga beslut och handlingar leda sitt ursprung ur en enda drift, egenkärleken. En produkt af klimatet, regeras människan uteslutande af sina begär, hvilka i sin tur framkallas af

Digitized by Google

hennes fysiska behof. Kanske skola en gång läkekonst och lagstiftning i förening kunna omskapa individen, förvandla hans laster till dygder, hans dumhet till geni.[1] Det lider intet tvifvel, att dessa förhoppningar, ehuru oftast uttalade i form af skämtsamma paradoxer, dock af Kellgren hysas på rent allvar. Hans förebilder, de franska encyklopedisterna, väntade sig ju också ingenting mindre af den vetenskapliga utvecklingen.

Men å andra sidan finnas på flera ställen i Kellgrens verk uttalanden, som tyckas gå stick i stäf mot denna åskådning. I sannsagan Oxarne (1782 260) opponerar sig den förnuftige oxen mot hela denna benägenhet att härleda mänskliga handlingar ur egoistiska motiv: "Det kan wäl wara, swarte han; hwar och en har afseende på sig sjelf i alt hwad man gör: Men man bör ej så noga se derefter... Orsaken hwarföre människjorne afskräckas at wara dygdige och hjelpsamme, är til en stor del den at man ständigt misstyder de ädlaste gerningar såsom härrörande af egennytta, högmod, och andra personella motiver. Hwad oss angår, subtilisera wi ej så mycket med dylika undersökningar."

Samma pessimism i fråga om upplysningens lyckobringande verkan finna vi i uppsatsen "Om det Täcka" och den därmed besläktade "Mål-

[1] Den ursprungliga texten till Auroratalet undanrödjer alla tvifvel om att denna åskådning redan fanns i fullt utbildad form under Åbotiden. Jag anför som prof en passage, som strukits vid tryckningen: »Bräckeliga varelse! En droppa blod för mycket kan släcka din dygd, en droppa för litet kan föröda dit snille. När vi säga om någon det är en lastbar man, vill det ej annat säga än at han handlat annorlunda än vi skulle handlat i samma belägenhet. Men när äro vi säkre at belägenheterne varit lika, at motiverne varit de samme som våra, och at de värckat på enahanda sätt. Alla våra idéer bero utaf själens organer och så olika som organisation är hos särskilte menniskor, så olika måste de ock fatta, jemnföra och dömma om tingens förhållande. En sammansättning af finare fibrer ger känslofullare organer hvilcka följacktoligen af objecterne måste ärfara intryck, hvars styrcka är okänd för andra. Således är det omdöme man gör om andras upförande altid orättvist, våre rådslag altid onyttige och våra straff altid grymma... Imedlertid syfta alla våra enskildte känningar och de omdömen deraf härflyta till den för alla kännande varelser gemensamma böjelsen, böjelsen till sällhet, begäret at väl vara. Detta begäret, ehuru olika tillskurit efter omständigheterne, verckar dock altid och utan uppehör, så väl hos den lastfulle som den dygdige, så väl hos missdådaren, som den goda menniskan.» Det är, som vi se, La Mettries och Helvetius' åskådning i dess mest tillspetsadt materialistiska form, som här kommer till uttryck.

Digitized by Google

ning af tidens seder". Upplysningen förbättrar ej människan, utrotar ej hennes laster; allt hvad den kan göra är att förändra dem, att humanisera d. v. s. förvekliga släktet. De stora brotten äro bannlysta, men också de stora dygderna. "Patriotisme, nationelt ädelmod, stora gärningar, alt sådant förswinner." Ty i och med det att människan genomskådat motiven till sina gärningar och kan bedöma deras räckvidd, handlar hon ej längre af impuls, utan låter leda sig af reflexionen: "Så länge en Nation ännu är rå och barbarisk, är ingen ting lättare än at träffa det sublima. Man gör då stora saker, men nästan utan at weta deraf; man följer allenast en inwärtes drift, en oförtänkt ingifwelse. Hwad är wäl det sublima i och för sig sjelft, annat än en beständig förwillelse, en coloss, som okunnigheten upreser och beundrar? Snillet lemnadt til sina naturliga utbrott, rasar fram med ursinnighet och sjelfswåld; dessa djärfwa språng, som wi fordom så dåraktigt beundrat, och som några i wår tid ännu dåraktigare wilja efterfölja, woro endast en följd af des blindhet. Hwad under är wäl då, at de wildaste folkslag ofta utan någon swårighet skapat detta underfulla sublima: passionernes häftighet gör tilfyllest at alstra det."

Det är som vi se i grunden "Våra Villors" filosofi. Alla verkligt stora gärningar ha skapats under ett beständigt självbedrägeri:

> Hvad storvärk, som ej skådat dagen!
> Hvad dygd i hjertat ofödd låg!
> Om ej, i ljufva villor dragen,
> Man verklighet för skuggan såg!

Om hjälten vågade "skåda ned i hjertats natt" skulle han se alla dessa dygder försvinna.

Det nya är här att Kellgren tänker sig ett förflutet tillstånd i mänskligheten historia med en mer barbarisk, mer grym, men också mer kraftfull och impulsiv ras. Det försvann i samma mån, som kunskaperna försvagade passionerna, som konsten "formerade, omskapade naturen". Och han finner i viss mån samma skillnad mellan antikens människor och oss. I uppsatsen "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet" heter det: "Hedningarnes dygder bestodo alla i värksamhet och utöfning; de Christnas deremot äro

Digitized by Google

nästan alla passiva, och grunda sig på försakelse. Den sinliga kärleken, hämd, wrede, äregirighet, stolthet äro alla bannlyste af den Christna Sedoläran, utan afseende på deras driffjädrar eller föremål, och hwad lämnar den oss i stället? Tro, Hopp, Bön, Tålamod, Ödmjukhet, egit Förnedrande, Kallsinnighet mot oförrätter." Man kan ej undgå att se den inre släktskapen med Rousseaus naturtillstånd och med hans teckning af antik dygd och manlighet i den första discoursen. Såväl i uppsatsen "Om det Täcka" som i "Oxarne" går Kellgrens satir ut öfver den moderna, effeminerade kulturen, öfver en tid, "då dygden ersättes genom artighet, skickeligheten genom rikedomar, snillet genom coeffuren, hjeltemodet genom krut." Ironiskt beklagar han de stackars naturfolkens okunnighet och brist på civilisation: "De kände ej ännu konsten at plantera alleer, at bygga fontainer, at gjuta Christallkronor... Man lefde ännu utan målare, utan bildhuggare, utan Musici, utan danseurer, kåckar, hårfriseurer och barberare."[1]

Ser man nogare efter, finner man dock en rätt stor skillnad mellan Rousseaus och Kellgrens naturideal. Hans naturmänniska är ej den ädle vilden med hans medfödda godhet; det är barbaren, rå, vild, grym, men därför också hjältemodig, storsinnad och dödsföraktande. Det är den primitiva människan, sådan som vetenskapen vid denna tid uppfattade henne, och hos flera af encyklopedisterna — exempelvis Diderot — finna vi en naturmänniska, som ganska mycket liknar Kellgrens. I samband härmed står också hans förhärligande af det rent hedniska hos antiken, som han också liksom Diderot uppfattar som en tid, då de starka drifterna och de kraftiga personligheterna hade friare spelrum. Hos Kellgren är denna längtan tillbaka till en tid med kraftigare människor mer än en litterär tes. Själf ett äkta barn af sin tid med en svag fysik och ett förstördt nervsystem, hyste han ett naturligt svärmeri för det blodfulla och brutala och kanske mest af allt för det sexuellt manliga. Man kan se det framskymta i hans ofvannämnda uppsatser (se t. ex. ofvan s. 112) och kanske ännu mer i hans bref. Han älskar att spela rollen af burdus, en smula grofkornig sanningssägare, som illa trifves i konvenansens tvångströja. Det finns knappt något uttryck, som i hans mun får en föraktfullare klang än "god ton".

[1] Jfr också hans halft skämtsamma prisande af »de vilda» i Mina Löjen.

Digitized by Google

Liksom kulturen förvekligat människorasen, så har den också genom sitt förkväfvande af passionerna lagt hämsko på dikten. Det är grundtanken i "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet". Den återkommer i mer utvecklad form i uppsatsen "Om det Täcka". Och i "Strödde Reflexioner" har den en rent tesartad formulering: "I samma mon som synen stärkes, försvagas inbildningen. — Detta är orsaken, hvarföre Vitterheten och de Vackra Konsterne dagligen aftaga. Man har förundrat sig öfver de Gamlas företräde i dessa delar. Det var derföre, har man sagt, at de voro närmare til Naturen. Sägom mera begripligt: de voro okunnige om Naturen. Okunnigheten, som Mörkret, förstorar alla föremål. Hinner menniskan en gång at i alt se det sanna; så uphör digten, så stadnar förundran, så försvagas passionerna, och alt är blott hvad det måste vara."

Denna utveckling stod för Kellgren vid denna tid såsom något ofrånkomligt. Han har ej Rousseaus optimistiska tro på möjligheten att inom kulturens råmärken pånyttföda naturmänniskan. Med resignation motser han en tid, då dikten spelat ut sin roll, då det vackra fått vika för det nyttiga.

Han ställer sig till och med tviflande till de försök som gjorts att inom dikten få fram ett starkare patos, en ursprungligare ton. I den ofvan citerade passagen ur uppsatsen "Om det Täcka" talar han om "dessa djärfwa språng som wi fordom så dåraktigt beundrat, och som några i wår tid ännu dåraktigare wilja efterfölja". Det är tydligt, att det närmast är den tyska Sturm- och Drangrörelsen och dess skott på svensk mark, som han åsyftar. Jag erinrar om hans ord i "Nytt försök till orimmad vers" om "Det stora Tyska språnget, til källan af det sköna". Man får dock ej häraf låta förleda sig att tro, att han ställde sig helt afvisande mot hela den modärna tyska poesien, än mindre att han ej kände den. Han kritiserade hvad han ansåg vara dess utväxter oeh öfverdrifter. I det utförligaste uttalande om tysk litteratur vi äga af honom från denna tid — i artikeln mot Naumann (1782 296) — heter det: "Jag älskar snillet ehwar, i hwad Nation, i hwad drägt det finnes, ware sig i bondjackan eller galadrägten; jag högaktar Herr Naumanns landsmän

Digitized by Google

Tyskarne; jag känner Klopstock, Göthe, Wieland förwäl, för at ej sättas i förundran och förtjusning af dem; jag erkänner Tyska Nationens wida öfwerlägsenhet så wäl i Componisters mängd som skicklighet; jag har öra nog at skilja Hayden och Gluck ifrån andra; jag medgifwer at Tyskarne gå rätt långt i de sköna konsterne, men medgif ock, M. H., at i det som de kalla Uberspannung (öfwerspänning, extravagance) äro de alldeles odrägelige." Det är tydligt, att denna uppfattning fullkomligt står i samklang med den, som möter oss i "Nytt försök till orimmad vers", där han sökt återge begreppet Überspannung med "starka fjäderns spänning". I ljuset af detta uttalande blir det fullt tydligt, att Kellgren i denna dikt, såsom han ju också själf häfdat, ej afsett att uttala någon allmän förkastelsedom öfver Klopstock och Goethe, lika litet som öfver Shakspeare, utan endast att opponera mot de svenska lärjungar, som efterapade deras fel. Hos dessa "skalder af nya secten" — från första stund sammanställer Kellgren den moderna rörelsen inom poesien med de religiösa svärmerierna — fann han blott afvigsidan af de sträfvanden efter en diktens förnyelse, af hvilka också han var besjälad. "Den som tager stora ord för stora tankar, yrsla för imagination, convulsioner för sentimenter, det extravaganta för det sublima, den som hwarken frågar efter ordning i tankarne eller smak i expressionen, och som endast låter förblinda sig af några få vackra verser, lär finna i detta skaldestycke ett nytt bevis af Lidners genie." I detta uttalande om Spastara af år 1783[1] synes det mig, att Kellgren ger en fullkomligt tillfyllestgörande förklaring, hvarför han ej kunde uppskatta Thorilds och Lidners poesi. Med sin förfinade sensibilitet genomskådade han utan svårighet det afsiktligt uppjagade, hysteriska i deras känslorus. Han kände huru litet verklighet det låg bakom deras ömma bedyranden. För honom voro och förblefvo de endast omogna skolpojkar, hvilka utan smak och gratie besjöngo passioner, som de aldrig känt.

Det är för oss uppenbart, att Kellgren underskattade sina motståndare. Men man har svårt att se, hur han med sitt från dem så grundskilda temperament, med sitt kraf på klarhet i tanken,

[1] I ett bref till Rosenstein, *Samlaren* 7 s. 97.

Digitized by Google

på äkthet i känslan, skulle kunna känna sig tilltalad af deras poesi. Lika litet som Oxenstierna, Clewberg, Adlerbeth och andra samtida förromantiker ansåg han sig skyldig att acceptera deras försök att reformera dikten som de riktiga.

Det synes mig därför vara fullkomligt felaktigt att på grund af hans motsatsställning till Thorild och Lidner stämpla honom som klassicistiskt ortodox vid denna tid. Allt talar tvärtom för att han aldrig öfvergifvit de förromantiska sympatierna från sin Åbotid. Om han af rent praktiska skäl vid denna tid betviflade möjligheten af att skrifva orimmad vers på svenska — och det måste tillstås, att Thorilds experiment lämnade intet bevis för en motsatt uppfattning — så har han åter på många ställen, såsom t. ex. i polemiken med Bergsten, tillräckligt visat, hur suveränt han satte sig öfver en mängd af klassicismens småaktiga föreskrifter. Och i en af hans reflexioner från denna tid (1783 18) träffa vi ett så kätterskt uttalande som följande: "Medelmåttiga själar böra i upförande så wäl som i skrifter hålla sig wid reglorne; det är för dem som Reglor äro gjorde." Som synes, förutsätter Kellgren, att genier kunna negligera reglerna.

Det finnes ej heller något fog för det allt sedan Thorild ständigt hörda klandret mot Kellgren att ensidigt ha framhållit fransk litteratur. Tidigare än de flesta samtida hade han gjort bekantskap med engelsk litteratur, och jag kan ej heller finna några spår af att han uttalat något generellt förakt för tysk litteratur. De förklenliga uttalanden om Tyskland och dess vitterhet, som förekomma i Stockholmsposten — oftast i anledning af Gjörwells fullkomligt okritiska propaganda för tyska tredjerangförfattare — torde ej vara författade af Kellgren, utan af Rudin. Principiellt häfdande samma uppfattning om "skadan af en uteslutande smak" som senare i sitt akademital, framhåller han med skärpa i sin uppsats "Om Witterhets-Academier" (1782 270), att "smaken måste förwandlas äfwen hos en och samma Nation, alt efter des olika lynne, regeringssätt, seder och uplysning". Att påstå "det den goda smaken ej är mer än en, och at all annan är falsk, oriktig, förkastelig, är detsamma som at säga: Denna flickan är wacker, hennes åtbörder äro passande,

Digitized by Google

hennes röst är behaglig; därföre är hon den enda skönhet i werlden . . . Sådan är deras Logik, som wilja stadga smak, styl och språk. Och hwarföre har man ej med lika skäl sökt stadga Physik och Chemi, Konster och Manufacturer?" Det är sant, att denna uppfattning af konsten såsom underkastad samma utvecklingslagar som vetenskaperna och de tekniska uppfinningarne ej är specifikt förromantisk; den härstammar från les modernes' teorier och har hyllats af de flesta encyklopedistiska smakdomare; men den utesluter i hvarje fall klassicistisk ortodoxi.

Och vid sidan af dessa mera negativa symptom möta en del mer utpräglade förromantiska tendenser. Så t. ex. hans ständiga varningar mot försöken att efterapa fransk esprit och fransk frivolitet, så hans kamp mot förkärleken för det täcka, det lekfulla och bagatellartade. Allra tydligast framträda de emellertid, om man öfvergår till det område, där Kellgren vid denna tid utförligast framlagt sina estetiska idéer, musiken. Här fann han det konstideal förverkligadt, som han blott dunkelt såg skymta i litteraturen. I den Gluckska operan fann han detta "barbariska naturliga i känslornes uttryck", som syntes honom vara en återuppenbarelse af "den grymma, den våldsamma Musiken, som skakade Grekernes wilda hjertan" (1783 8).

Vi ha sett, att denna beundran för Gluck går tillbaka ända till det första uppförandet af hans verk i Sverige år 1778. Redan i artikeln i 1779 140 berömmes han för att välja sådana pjeser, "där passioner rasa fram i hela sin styrka, sådane som manliga och känslofulla hjertan finna sin wällust uti, och som Fruntimrens swaga och nerwlösa Små-själar kalla för horreurer".

Den uppfattning af Glucks musik, som här kommer till synes, är Kellgren ej ensam om. Bertrand har i sin utomordentliga bok "La fin du classicisme" framhållit, att den Gluckska operan ej blott åstadkommit en musikalisk, utan också en litterär revolution. Det var Gluck själf, som först uttalat de ord, som Kellgren sedan gång på gång upprepar, att hans musik ej hade till uppgift att endast roa örat, utan att röra hjärtat och uppväcka passionerna. Det var den återuppståndna grekiska tragedien, som samtiden hälsade i hans operor. Den reli-

Digitized by Google

giösa högtidligheten i hans musik, frånvaron af alla onödiga utsmyckningar, körernas betydelse och kanske framförallt recitativerna, som ofta med häftiga skrin och utrop afbröto melodien, allt detta hade, som Bertrand framhållit, för afsikt att erinra om den grekiska tragedien. Att det just är detta dramatiskt upprörda, som tjusar Kellgren, framgår ju af hans försvar för recitativet i Zibethbrefvet, och att också han betraktar Gluck som pånyttfödaren af det grekiska dramat kan man tydligt se af åminnelsetalet öfver Wellander.

Man kan fråga sig, om icke Kellgren också på konstens område trädt i beröring med den nyantika strömningen. Hans dikt "Vid första besöket i Herr Sergels atelier" vittnar ju om en oreserverad hänförelse inför "Sveriges Phidias". Man kan härmed sammanställa det faktum, att Winckelmanns konsthistoria finnes i Kellgrens efterlämnade bibliotek och att den varma apologien för den antika mytologien i uppsatsen "Om swårigheten för en god Christen at wara stor Poet" är hämtad ur ett stort galleriverk ur Winckelmanns skola.[1] Det är också klart, att denna uppsats ej blott har till afsikt att rikta ett hugg mot kristendomen, utan också är en suck öfver den svåra ställning, som den modärne skalden intager i en tidsålder, där passionen är nedtystad och där grekernas glada gudar endast som främlingar få göra besök. "Den tanke, som ligger till grund för Schillers 'Götter Griechenlands', tyckes hafva föresväfvat Kellgren, ehuru den icke hos honom kommit till full klarhet", anmärker här Ljunggren (I s. 99). Min framställning torde ha visat, att denna tanke verkligen ingick som en integrerande del i Kellgrens åskådning.

Jag har ofvan sökt belysa de rousseauistiskt förromantiska tendenserna i Kellgrens åskådning från denna tid. Det kan kanske förvåna, att de ej förr ledde till något positivt resultat, att det definitiva genombrottet ännu lät vänta på sig så länge. Det berodde delvis på att han ännu ej inom dikten funnit den form, som lika direkt som den Gluckska musiken lät känslorna, passionerna

[1] Kellgrens uppfattning, att kristendomen med sitt aflysande af stoltheten och sitt kraf på ödmjukhet omöjliggjorde antikens stora hjältedåd och upphöjda konst, var ju också Winckelmanns (se Justi, *Winckelmann* I, s. 66).

Digitized by Google

själfva tala. Hans "Ode öfwer Förtwiflan" af 1784 är gifvetvis ett dylikt försök till subjektiv stämningslyrik.[1] Det synes mig också oförnekligt, att hans strid med Thorild och hans efterföljare i viss mån kom den rationalistiska sidan af hans väsen att träda i förgrunden. Mot deras dimmiga hänförelse kom han att framförallt betona nödvändigheten af klar logik och odlad smak.

Om något tillbakasteg i klassicistisk riktning kan man dock ej tala. Äfven när han i striden Pro sensu communi som ifrigast bekämpar smaken för det obegripliga i poesi och religion, är han långt ifrån att vilja göra förnuftet till envåldshärskare i andens rike. Det framgår icke minst af hans hufvudverk i denna strid, "Man äger ej snille". Under det att han här mot Thorilds genikult sätter Helvetius' uppfattning af geniet som en produkt af uppfostran, af omständigheterna och tillfälligheterna, under det att han upprepar alla de argument, som vi känna från hans tidningsuppsatser, om de psykiska förmögenheternas beroende af de fysiska, har han ej glömt sina gamla satser om att dikten lefver genom en "sublim förvillelse", att skalden arbetar med helt andra verktyg än filosofen, med fantasien och känslan. Det är ej förståndet, det är hjärtat han i den storslagna slutappellen råder den unge författaren att rådfråga, då han är villrådig om sin kallelse:

"*Unge Författare!* vill du veta om din kallelse är sann eller ej; lägg handen på dit hjerta. Hvad intryck känner det af de ting som omgifva dig? ... Söker du blott, at af ingen oroad, och oroande ingen, gå som man säger sin verld igenom, och låta verlden ha sin gång? ... Då yngling! tro mig: det är icke dig, som Snillet kallar at tala til Folket. Blif täck, oförvitelig, en man af *God ton!* Dit namn, om det lefver, skall dö med dig. — Om åter vid åsyn af alt hvad som rubbar den allmänna ordningen, af alt som kränker förnuft och dygd: om vid blotta åsynen eller ryktet häraf, du känner dit blod tändas, dit hjerta klappa, din andedrägt förkortas, tårarne brista ur dit öga, tankarne hoptals genomstörta din själ; och du glömmer så dig sjelf, och du är icke mera *Dig*, men den dygdige som lider, men den uplyste som förföljes: Medborgaren, Philosophen,

[1] Jfr Ek i *Samlaren* 31 s. 214 ff.

Digitized by Google

Menniskan... Då ädle! igenkänn Snillets gudomliga röst; då, sök ej förgäfves at qväfva en eld som lik åskans eld, ej skall slockna förn han förtärt dig; då följ dit öde: Blif stor — och olycklig."

Det är ingen tillfällighet att det här är Rousseaus genilära, som inspirerat Kellgren, och än mindre att det är hans definition af det *musikaliska* geniet, som varit hans förebild:[1] "Ne cherche point, jeune Artiste, ce que c'est que le *Génie.* En as-tu: tu le sens en toi-même. N'en as-tu pas: tu ne le connoîtras jamais... Veux-tu donc savoir si quelque étincelle de ce feu dévorant t'anime? Cours, vole à Naples écouter les chef-d'oeuvres de *Léo,* de *Durante,* de *Jommelli,* de *Pergolèse.* Si tes yeux s'emplissent de larmes, si tu sens ton coeur palpiter, si des tressaillements t'agitent, si l'oppression te suffoque dans tes transports, prends le Metastase et travaille... Mais si les charmes de ce grand Art te laissent tranquille, si tu n'as ni délire, ni ravissement, si tu ne trouves que beau ce qui transporte, oses-tu demander ce qu'est le *Génie?* Homme vulgaire, ne profâne point ce nom sublime. Que t'importeroit de le connoître? tu ne saurois le sentir: fais de la Musique françoise."

Den hänförelse, hvari Rousseau och Kellgren se det konstnärliga geniets särmärke, är ej något nytt begrepp. Under termen "entusiasm" hade det förekommit den klassicistiska estetiken, och t. o. m. en så torr schematiker som Batteux[2] har ägnat ett kapitel åt det. Man kan ju också, såsom Sylwan[3] framhållit, i Kellgrens tidigare produktion finna ansatser till en likartad uppfattning. Så redan i Åbotalets ord om passionerna som "de eldsvingar, på hvilka en Poet plägar lyfta sig öfwer det låga och medelmåttiga".

Och dock måste man säga, att det från detta och likartade torra framhållanden af att skaldens fantasiskapelser, också de, bygga på ett fysiologiskt underlag, "la sensibilité physique", för att begagna Helvetius' älsklingsterm, är ett stort steg till den uppfattning, som förlägger geniets ursprung till den "djupa känslan af Sant och Rätt, Godt och Ädelt", som anser att skalden först då eldas af "Snil-

[1] *Dictionnaire de Musique* art. Génie.
[2] *Les Beaux Arts reduits,* p. I ch. IV.
[3] *Johan Henrik Kellgren* s. 95.

Digitized by Google

lets gudomliga röst", när hans ögon tåras, hans hjärta klappar vid tanken på andras olyckor, då han i självförglömmande extas identifierar sig själf med den lidande mänskligheten. Det är den Rousseauska periodens skaldeideal, som här träder oss till mötes.

Det är i full samklang med denna nya uppfattning Kellgren i sina senare estetiska uttalanden resolut skjuter kravet på formell korrekthet åt sidan. Det är känslan och ej förnuftet, som skall inspirera skalden, och också hos läsaren fordras en gnista af samma eld, som värmt författaren, om han skall kunna rätt bedöma hans verk. I en ofta citerad artikel från 1790 (Om Andelige poemer S. S. 3 s. 262) heter det: "Hvarje passion, och kärleken i synnerhet, har sit egit språk, som blott kan dömmas af passionen. Des Logica och Rhetorica äro ej *Plennings* och *Vossii*. Des gång är flygt, des röst är rop, des rörelser hänryckningar. Den älskar framför alt at uttömma sit ämne, at vända det om på tusende sidor, at återkomma på sina spår, at ofta uprepa samma tankar och uttryck. Jag påkallar alla Läsare af *Rousseaus Eloïse*. Hvad solecismer, hvad utsväfningar, hvad tomma utrop, hvad ledsamma omsägelser, hvad brist af god ton skola ej här Puristen, Philosophen, och Hofvet finna? Hvilken känslolös ropar ej: *denne Auctor rasar*. — Men I, hänryckte Älskare! I som läsen dessa Bref med *St. Preux's* och *Julies* hjerta; hvad blifver Er dom? beundran och tårar."

Det är ingen svårighet att visa att det också här är Rousseaus uppfattning, som ligger bakom. I sitt andra företal till La Nouvelle Heloïse låter han en torr grauskare framställa anmärkningar mot kärleksbrefvens stil: "Que d'exclamations! Que d'apprêts! Quelle emphase pour ne dire que des choses communes!" Men författaren genmäler, att det endast är kärleksbref, som med kallt hufvud sammanskrifvits af en belesprit i studiekammaren, som äro felfria retoriska mästerverk: "Au contraire, une lettre que l'Amour a réellement dictée; une lettre d'un amant vraiment passionné, sera lâche, toute en longueurs, en désordre, en répétitions. Son coeur, plein d'un sentiment qui déborde, redit toujours la même chose, et n'a jamais achevé de dire..... Si la force

Digitized by Google

du sentiment ne nous frappe pas, sa vérité nous touche, et c'est ainsi que le coeur sait parler au coeur." [1]

Och det är samma rousseauska tes, att vägen mellan läsare och författare går genom hjärtat, som återklingar i de berömda orden i Fredmansföretalet: "Säg icke, kalla *Läsande* Man! detta är fel mot språket, smaken.... Äg Skaldens känsla, äg Ynglingens hjerta, älska, drick, sjung: och du skall se dessa fel förvandlas til snilledrag; eller skall du ej se dem."

[1] Denna passage finnes tillika med andra Rousseau-uttalanden af liknande innebörd öfversatt i St. p. 1783 148—149.

Digitized by Google

J. H. Kellgrens sista dagar, hans död och begrafning.

Utdrag ur C. C. Gjörwells bref 1798 $^{20}/_{4}$ till J. N. Lindahl.

Meddel. af **C. M. Stenbock**.

J. H. Kellgren bodde som bekant allt sedan hösten 1789 och ända till sin död 1795 i Henrik Gahns hus vid Stora Trägårdsgatan. Som husvärd och läkare var Gahn själffallet särdeles lämplig att lämna upplysningar om sin vän skaldens sista dagar. Också vände sig Gjörwell till honom för att få veta om ryktet talat sant, att doktor Gustaf Murray, dåvarande kyrkoherden i Jacobs församling, vägrat kasta jord på Kellgrens kista. Han fick veta sanningen därom och dessutom ett och annat till.

Gjörwell skyndade sig att upptecknа hvad han fått höra och skickar i väg ett bref till sin måg i Norrköping, Joh. Nicl. Lindahl. Brefvet är dateradt den 20 april 1798, alltså jämt tre år efter skaldens död. Däri ligger också förklaringen hvarför dessa meddelanden hittills legat obeaktade i Kungl. Bibliotekets Gjörwell-samling.

Jag har uti en af mina förrige Epistlar[1] skrifvit at D. Murray ej ville kasta jord på den Sal. Spyflugan Kellgren. Det förhåller sig icke så, tvärtom: han jordfäste uti egen vigd Person och med egen genom Ritualens hållande helig Hand denne sin Christendoms Broder. Af samma anledning, at få detta Factum af et åsyna-vitne besannadt eller förkastadt, fik jag veta af trovärdig Man, hans då varande och vår nu varande Lif-medicus, Assessoren Gahn, rätta Beskaffenheten. Se här hvad jag så härom, som åtskilligt annat, har att berätta, rörande Herr Kellgren. Sal. Mannen hade af Naturen en svag Kropps-constitution, hvilken genom Lifvets Njutning, som han mycket älskade och följde, blifvit alt mera försvagad, hvartil det

[1] Synes vara förkommen.

Digitized by Google

sista året sig fogade en deciderad Hectik, som tärde honom efterhand och slöt hans Dagar. När han rörde sig, skred han fram på Gatan med utseendet af et Lik. Med Kroppens Lidande förband sig en Sinnes-otålighet och Envishet i högsta grad; hvarigenom också detta Lidande så mycket mer ökades, som han endast följde sin inbildning, rättare sin Räddhåga, så at det minsta afskräckte honom ifrån Rörelsen, särdeles i fria Luften, at, då Läkaren tilstyrkte honom gå ut och giöra en liten tour, och han änteligen härtil lät beveka sig, gik han knapt 2 eller 3 Steg utom Porten, så vände han straxt om, troendes minsta väderpust vara honom dödelig. Således flyttade han sig, af bara otålighet, uti sit Rum ifrån Sängen på Sophan, ifrån denna til Fönstret, och så i Sängen igen; fik sluteligen ingen eller ringa Sömn, samt utslocknade aldeles kraftlös utan Döds-arbete. Han fruktade mycket för Döden, såsom en Destruction af en Kropp och et Lif, som han älskade, men icke såsom en efter densamma honom förestående olycka. Han älskade se Blomster, och då man burit honom några dagar före des Död, som inföll den 20 apr. 1795, af de då nyss upkomne Blå-sippor, gladdes han under deras åskådande; och då Assessor Gahn, hans Husvärd och Läkare, kom in til honom, sade han: 'Hvem skulle trott, at Ni kunnat släpa mit Lif fram til den 1 Maji! — *dock vi äro ej ännu där*» — också upnådde han ej den Dagen. Han begrofs på S. Jacobi Kyrkogård, gent emot hvilken han ock bodde, och ligger på et Assessor Gahn tilhörigt Grafställe, utmed Kyrkomuren, uti hvilken en Sten skal resas med inscription. Den är nu under Slipning vid Porphyr-verket i Dalarne. D. Murray kastade jord på honom uti Lik-hvalfvet; och när denna Förrätning var förbi, gik Cancellie-rådet Grefve Gyllenborg fram och lade sig öfver Lik-kistan omfamnandes henne. Uti Lik-processen voro vidare: Riks-marskalken Grefve Oxenstierna, Landshöfdingen Rosenstein, Cancellie-rådet Edelcrantz och flere Ledamöter af Svenska Akademien; men icke vännen och Medtäflaren, Hr Leopold, som då lefde uti sin Retraite i Linköping. Efter återkomsten til Sterbhuset proponerade Herr Rosenstein den aflidnes Skål, som dracks uti ett Glas Rhenskt vin, och Minnes-penningen utdeltes. Märkeligt, at denne Penning var slagen uti hans Lifstid med en annan Revers, bestående af en skämtfull vers, som Kellgren sjelf skrifvit, och hvarmed man ärnade roa honom; men blef dock aldrig framvisad, af fruktan at des åsyn skulle oroa honom och föranleda til den tanken, at den blifvit slagen för at minnas honom efter Döden; och på det samma Revers aldrig måtte synas, ty af densamma slogs blott et enda Exemplar, så slogs Stämpeln til densamma sönder och kastades, jämte den preglade Penningen uti Norrström: således icke blott högst rar, utan aldeles *oersättlig*. — Så långt efter den gemensamme Vännens, Hr Gahns, Confessioner.

Digitized by Google

Genombrottet i Lidners diktning.

Af

Sixten Belfrage.

Juliettedikterna.

Från Lidners Tysklandsvistelse är som bekant blott bevarad den korta skissen till "Adelaid". Så sannolikt är det väl ej heller, att Lidner producerat mycket under denna tid. Han har nog mestadels förhållit sig receptiv. Af så mycket större intresse är det att undersöka, hvad som var det första alster, som lämnade Lidners hand, när han kommit till Paris, och att närmare analysera detta. Ty det bör ju bära något vittne om, hvad intryck på skalden hans Tysklandsvistelse gjort.

Redan vissa antydningar i "Erik XIV" göra det troligt, att Lidner under sin första Paristid stått under påverkan af klosterdikten. Sedan Lamm påvisat, att Lidners Romeo-Juliettedikter äro skrifna före "Året. 1783", och ansett det sannolikt, att de böra hänföras till vistelsen i Paris,[1] ligger det rätt nära till hands att antaga, att vi just i dessa ha att göra med Paristidens förstlingsdikter. En närmare undersökning visar också, att så är fallet.

Såsom Lamm på anfördt ställe påpekat, återgår Lidners "Romeo till Juliette" i viktiga delar på Dorats heroid om Comminge. Lamm anför som särskildt frappant exempel Romeos utbrott, när han skildrar för sig själf, huru Juliette blifvit skild från honom:

> Är Du förnöjd min Far? Du, utur stånd att ömma,
> Åt den Du lifvet gett, til dödens qval kan dömma!

[1] Lidnerstudier, *Saml.* 30: 143.

Digitized by Google

Min Far? Förlåt Natur! jag Dig ohelgat har,
Så ljuft, så heligt namn ej anstår en Barbar,
En Tiger, som, o Gud! med hat förfölja vågar
Den Dig, at lida tvang, för hvilken nu Du lågar.
Men må mit eländs djup hans ålders sträckbänk bli,
Från hvilken Nunnans bön ej nånsin löser fri!

Med rätta jämför Lamm detta ställe med ett motsvarande hos Dorat, — här af skäl, som nedan anges, återgifvet i dess helhet:

Es-tu content, mon père? A mon seul souvenir,
Combien, au fond du coeur, ne dois-tu pas frémir?
A ces horribles traits faut-il te reconnoître?
Je devrois te haïr: c'est toi qui m'as fait naitre.
Ton nom seul me consterne et me remplit d'effroi:
Mes pleurs depuis vingt-ans, déposent contre toi.
O toi, par le devoir à ses destins unie,
Fais-lui, pour me venger, l'histoire de ma vie:
Qu'il frémisse à son tour: porte au fond de son coeur,
L'accent de mes regrets, le cri de ma douleur.
D'un fils tendre & soumis persécuteur sévère,
Bourreau d'Adélaïde, est-il encor mon père?
Non! de sa main barbare il a brisé nos noeuds,
Puissé-je transporter ce cercueil sous ses yeux!
Puissent ces noirs tableaux l'environner sans cesse,
Et le malheur d'un fils tourmenter sa vieillesse!

De kursiverade raderna raderna äro jämte andra utelämnade af Lamm, — tydligen därför att de ej ha någon direkt motsvarighet i det Lidnerstycke, Lamm citerat. Comminge vänder sig där direkt till sin moder, — heroiden är ett bref till henne, — och besvär henne att hämnas på sin make sonens olyckor genom att förehålla honom dennes olyckliga lif. Sonens snyftningar och smärtoskri må torterande tränga in i faderns hjärta. Äfven detta motiv går emellertid igen i den Lidnerska dikten:

Se här Din Son, min Far! Din Makas kärleks pant!
Förnöj Dit vilddjurs bröst!... Du tviflar det är sant?
Välan! Du hvarje natt min vålnads skrän skall höra,
Och Nunnan til Din Säng en blodig Brudgum föra.

Digitized by Google

En plågo-anda lik min Mor för Dig skall stå,
Och ropa: Se Dit Barn! och efter marter gå;
Då skall Du vakna opp, Din födslodag fördömma;
Men somna åter in, at om en afgrund drömma.

Omedelbart härpå följa raderna

Du skall ... hvart far jag hän? Förlåt mig, O Min Far!
Lef lycklig! glöm Din Son ... Han Dig förlåtit har.

som direkt återgå på Dorats likaledes omedelbart följande rader

Qu'ai-je dit? ... ah! ... pardonne à mon égarement,
Ces coupables transports, ces fureurs d'un Amant.
Malgré sa cruauté, je sens que je l'honore:
Il ne m'aima jamais, et moi, je l'aime encore.

Det kan alltså icke råda något tvifvel om, att äfven det senare Lidnerstället, ehuru skildt från det första, återgår på samma af Lamm framdragna parti hos Dorat.

I "Erik XIV" återfinnes emellertid med all tydlighet samma motiv i Märta Lejonhufvuds utbrott vid sin sons lik. Hon har legat på knä med sonens hufvud i sitt sköte, — så springer hon upp mot Erik med dessa ord:

Du skall i hvarje dröm hans sista suckar höra,
Och bruden til din säng en blodig brudgum föra;
Och fadren, hemsk och vild, skall ryta Stures namn,
Och mörda så din son i modrens öma famn;
Men jag, en vålnad lik, ikring hans hufvud sväfva,
Och kräfva ut hans blod ... til sista droppan kräfva;
Och se, så glad som då när jag i brudstol stod,
Hur du och maka dränks i ende sonens blod:
Då skall du vakna opp, och natt och dag fördömma;
Men somna åter in, at om en afgrund drömma!

Af detta förhållande kan man icke gärna draga annan slutsats, än att "Erik XIV" är skrifven *efter* "Romeo till Juliette", där det Doratska partiet återfinnes i sin helhet och där skalden äfven för öfrigt lånat viktiga drag från fransmannen. Då vi veta, att "Erik XIV" hemsändes redan i början af 1782, kunna vi med all sanno-

Digitized by Google

likhet datera "Romeo till Juliette" till 1781. Det är Lidners debut i Paris och inför Creutz.

Man må genast anmärka, att denna i ingen mån betydde framförandet af något revolutionärt nytt, vare sig man utgår från parisisk eller svensk horisont. Ämnet, kärlekshandel mellan älskande, skilda åt af klostermurarna, hade med utgångspunkt från Popes "Heloise to Abelard" genomtröskats på skilda håll i Europa, och just under tiden närmast före Lidners ankomst till Paris hade där utkommit den ena antologieditionen efter den andra, innehållande utom omstufvade öfversättningar af originalbrefven till och med flera öfversättningar af Popes heroid och öfriga bearbetningar af ämnet t. ex. genom Dorat. I denne senares *Oeuvres* upptogs ett band af dikter, som samlats under titeln "Les victimes de l'amour ou Lettres de quelques amans célébres". Samlingen, som inledes af ett bref från Abelard till Heloise, varierar i de följande heroiderna samma tema. Lidner har särskildt fäst sig vid historien om Comminge, äfven den ett tidens älsklingstema. Det är denna, som i väsentliga delar ligger bakom "Romeo till Juliette". Direkt från Pope äger hans heroid reminiscenser egentligen blott i slutet. Popes dikt är ju också ett bref från den kvinnliga parten, Lidners från den manliga.

Den skildring af Juliettes sinnestillstånd, Romeo ger i slutet af heroiden, företer emellertid, som väntas kunde, stark inverkan af Pope. Så äro bland andra raderna

> Den Brudgum Du hvar dag en evig trohet svär,
> Så svartsjuk, som Han än om Nunnans hjerta är,
> På Dig ej vredgas skall, fast med förvirrad anda,
> Du med Hans höga namn Romeos råkar blanda;

direkt svarande mot tankegången och delvis äfven mot ordalagen i den Popeska dikten. Romeos dröm, när han liggande på klippan tycker sig se en grafs portar öppna sig och Julia komma sig till mötes, återgår blott medelbart på Popes skildring af Eloisas dröm. Lidners källa är äfven här Dorats Commingeheroid (den äldre affattningen).

Digitized by Google

des Fantômes funèbres
Semblent, autour de moi, secouer les ténèbres,
Et je reviens bientôt, frémissant, oppressé,
Tomber près du cercueil, que je tiens embrassé.
L'Ombre d'Adelaïde à mes yeux s'y présente:
Je tresaille de joie et crois voir mon Amante.
Plus léger que les vents, le Spectre quelquefois
Fuit, et va se plonger dans l'épaisseur des bois.
Je m'élance, le suis, palpitant, hors d' haleine;
Je prête un corps, hélas! à cette Ombre incertaine;
Mais la foible vapeur, prompte à s'évanouir,
S'échappe de mes bras, tout prêts à la saisir.

Det utbrott, som följer omedelbart på denna scen, — faderns bestraffande genom skräckbilder i sömnen, — ha vi redan behandlat och anse oss ha visat, att Dorat här utgör källan. Raden "Och Nunnan till Din Säng en blodig Brudgum föra" påkallar uppmärksamheten, därigenom att Lamm sammanfört motsvarande vers i "Erik XIV" "Och bruden till din säng en blodig brudgum föra" med Odoardos förbannelse i Emilia Galotti: "In jedem Traume führe der blutige Bräutigam ihm die Braut vor das Bette; und wenn er dennoch den wollüstigen Arm nach ihr ausstreckt, so höre er plötzlich das Hohngelächter der Hölle und erwache!"[1] Den verbala likheten är ju obestridlig, och trots att situationen hos Lessing är en helt annan, föreligger möjligheten, kanske sannolikheten, att en Lessingreminiscens gifvit Lidner orden i munnen. Motivet att införa brudgummen i blodig skepnad tillhör emellertid ämnessfären. Redan hos Pope utbrister Eloisa:

A naked Lover bound and bleeding lies!
Where, where was Eloïse? her voice, her hand!
Her poniard had oppos'd the dire command.
Barbarian, stay! that bloody stroke restrain;
The crime was common, common be the pain.
I can no more, by shame, by rage suppress'd,
Let tears, and burning blushes speak the rest.

[1] Lamm, a. st. s. 93.

Digitized by Google

Att dessa af Warton klandrade rader gjort intryck på Lidner visar hans "Juliette till Romeo":

Hålt opp! Hålt opp! jag dör af smärta;
För mig min Brudgum blodig står,
På mig en blick med fasa slår,
Se djupet af Hans stungna hjerta,
Och hämndens vigge i hans sår!

De franska bearbetningarne af Popes dikt (Coulardeau, Feutry) kunna ha gifvit Lidner ytterligare eggelse i denna riktning. Betecknande är, att Lidner i samband med nunneinvigningsscenen låter Romeo tänka på att sticka ned Juliette, som sedan skulle räcka honom den blodiga dolken att därmed döda sig själf. Man kan sammanställa detta med att i Lauraepisoden i "Året 1783" Laura drömmer om, huru Villi stöter en dart i sitt hjärta. Romeoheroidens afslutning, där det här afhandlade stället befinner sig, kan också närmast betecknas som en självmordsmonolog.

Huru nära "Abedissan till Julias mor" är beroende af Popes dikt, har redan Lamm visat. Jag vill här upptaga blott ett ställe för att understryka, huru starkt detta beroende är. Inledningen till dikten:

I dessa Lugnets Vrår, i glömskans täta tjäll,
Der inga vilda lustar ila,
Der mänskjan tvingas vara säll,
Der i sin Brudgums sköt de hvita Jungfrur hvila,
Som ren förlofnings-ring utaf sin Brudgum fått.

är, såsom Lamm påpekat, kopierad på Popes berömda inledningsrader:

I Enslighetens Hus, i skumma Kloster-Vrår,
Der djupsint Andagt bor och häpen Tystnad rår,
Der tvu[n]gna Sinnen lärt en evig Ängslan lyda.

Också de två slutraderna i citatet härofvan återgå emellertid på Pope, men visa till ett annat ställe i heroiden, skildringen af

Digitized by Google

de rena och af värdslighet obesmittade nunnornas liv. Jag anför fortfarande i Rothmans öfversättning:

> En andlig Brudgums Hand Förlofnings-Ringen visar!
> Och hvita Jungfrurs Röst med Brud-Sång henne prisar!
> Vid Himla-Harpors Ljud hon dör i Guds behag!
> Och smälter bort i Syn af Evighetens Dag!

Ett dylikt konglomerande från *främmande* förebilder förefinnes, vill det synas, icke i den Lidnerska dikten i dess fulla utveckling. Detta är yttermera ett skäl att förlägga äfven de tvenne mindre Juliettedikterna till samma tid som "Romeo till Juliette". De trenne dikternas inre samhörighet gör denna datering ganska säker.

Man kan säga, att dessa Lidners första dikter i Paris, Juliettedikterna, beteckna själfva genombrottet i hans skaldeutveckling. De arbeten, han förut fullbordat, Fablerna, Milot och Eloisa, ge en blek och färglös föreställning af Lidners diktarindividualitet. Den unge poeten har tydligen icke ännu funnit sig själf som diktare. Det är betecknande, att det är i ett par tillfällighetsdikter, som vi finna förebud till den blifvande skalden. Framför allt gäller detta dikten öfver Torupsolyckan 1775:

> Et djur kan tyda sorg: jag är ju mänskja danad:
> Får jag ej gråta då, som är til högre manad?
> Du Gud ej bildat mig af hårda klippans sten.

Men — för att åter begagna ett gammalt uttryck — den "Lidnerska knäppen", om man därmed vill beteckna den konstnärliga nyfödelsen, kommer först 1781, — i Paris. Det på mångfaldigt sätt varierade Eloisa-motivet gaf Lidner ett ämne, som låg särskildt väl till för hans natur, — *Sic fatur lacrymans* är mottot på Feutrys bearbetning af Popes heroid, — och de franska alexandrinerna gåfvo honom hopp om att trots det att ämnet icke låg inom de banor, som den korrekta smaken i Sverige utstakat, det likväl icke skulle utgöra något hinder för hans karriär som poet. Man kan för öfrigt knappast säga, att Lidner någonsin medvetet sträfvade efter det nya och omformande i poesien. Det var med en naturkrafts spon-

Digitized by Google

tana styrka hans naturell tvang gamla band att brista och skapade ansatser till nya. Teoretiskt sedt innebar det nya ingen lockelse för Lidner.

Först i Paris fann Lidner den litterära miljö, den blandning af gammalt och nytt, hans naturell kräfde. Det är värdt att uppmärksamma, — vår framställning ofvan har haft till hufvudsakligt syfte att visa detta, — att Lidners behandling af Eloisamotivet fullständigt rör sig inom franska råmärken. Någon sträfvan att närmare än de franska bearbetarna ansluta sig till Pope kan man knappast säga förefinnas, — åtminstone skulle det i så fall gälla blott något enstaka uttryck. Huru väl Lidner fann sig till rätta äfven med de sirater, med hvilka det franska galanteriet utsmyckade motivet, visar skildringen af Romeos och Juliettes afsked från hvarandra i första heroiden. Hos Pope söker man förgäfves någon dylik. Men en poet som Dorat ville helt naturligt söka få in en kärleksscen för att där briljera med den galanta diktningens finslipade teknik. Han finner tillfället i sin bearbetning af Abelards första bref till Eloise:

> Tu n'as point oublié cet instant de ma gloire,
> Ce moment où j'obtins la première victoire.
> Les parfums du matin s'exhaloient dans les airs;
> Un jour voluptueux colorait l'Univers.

Härpå skildras med genrens delikata färger Eloises vacklan mellan kärlek och dygd, tills älskarens eld öfvervinner all hennes tvekan. Lidners kärleksscen målar afskedet, men äfven det försiggår en morgon och går till att börja med helt i den galanta erotikens tecken:

> Du mins den morgonstund i enslighetens sköte
> Med mig Du hade stält, O! Gud, vårt sista möte:
> Jag trodde Solen rann emot sin vana opp;
> Och det var Juliette, som mig i famnen lopp.
> Bestört, med magtlös arm, Du från Dit bröst mig vände,
> Då mina läppars eld Du i Dit hjerta kände;
> At tilgift få jag strax mit fel på nytt begick,
> Jag hundra gångor bad, och hundra gångor fick.

Digitized by Google

Så följer en teatralisk scen i stil med tidens ömma poesi: Juliette sjunger sin afskedssång på luta, och denna förliknas bl. a. med "de vallmogs-pustar —, som sömn med daggen blanda". Därefter följer ett lofprisande af Juliettes skönhet i ren alexandrinstil:

> Men i sin purpur-vagn ren Dagens Drottning far.
> Des fackla dunkel blir vid Dina ögon-par.
> På Dina blyga bröst des kyska stråle skälfver.
> Så prägtigt jorden ej, som dessa Glober hvälfver.

I fortsättningen förekomma mörkare färger, som skola åskådliggöra afskedets smärta. Man får emellertid den uppfattningen, att scenens förekomst i väsentlig mån är beroende af att Lidner velat följa den vanliga poetiska schablonen i kortare berättande dikter, de må nu ha heroidens eller contens form. Betecknande är också, att långa stycken ur denna afskedsscen ingå i skildringen af Stures och Sofias första kärleksmöte i "Erik XIV". Om sedan Dorat gifvit uppslaget eller någon annan, kan vara tämligen likgiltigt.

Anmärkningsvärdt är, att något tyskt inflytande icke kan spåras. Dock voro äfven i Tyskland dylika klostermotiv synnerligen populära, och det fanns till och med en skald, som särskildt firades som "Nonnendichter": J. M. Miller. Denne hade under sin vistelse i Göttingen, då han var medlem af "Hainbund", bott hos en sin släkting J. P. Miller. Det var denne, som blef Lidners preceptor, då han kom till Göttingen. De yttre omständigheterna göra det alltså troligt, att den unge J. M. Millers diktning icke varit Lidner obekant. Någon litterär påverkan föreligger emellertid icke, och orsaken ligger i öppen dag, om man tar kännedom om Millers klosterdiktning. Dessa gråtmilda romanser, där känslorna frapperande väl trifvas inom lättflytande och sångbara melodier, voro icke något, som kunde göra starkare intryck på Lidners betydligt djupare liggande patosbegär. Äfven Millers starkaste scener måste förefalla Lidner som ett stilla västanväder:

Digitized by Google

Als du am Altare knietest,
Schon als Opferlamm geschmückt;
Als du, wie die Rose, blühtest,
Die nun bald der Sturm zerknickt;
Als bei lauten Orgelchören
Dich der Pöbel selig sprach:
Ach! da flossen meine Zähren,
Und mein Herz voll Liebe brach.

Öfver hufvud taget tyckes den tyska klosterdikten vara skuren i betydligt mindre mått än den engelskt-franska. Kärleksparet Abelard och Heloise, hvars historia tack vare originalbrefven äfven under en oskicklig penna ej kunde helt och hållet förflackas, var liksom fjärmare, och motivet kunde ogeneradt vändas till skämt (Jacobi), burlesk (Sprickmann) eller precieuseri (Miller). Härmed vare icke sagdt, att motstycken till detta saknades i den franska litteraturen.

Juliettedikterna ha icke blott betydelse såsom en allmän ingress till Lidners författarbana. I dem kommer också för första gången till synes det erotiska motiv, som i skilda variationer återvänder, när skalden skildrar kärleken. Än är det ren efterbildning såsom beträffande kärleksparet Villi—Laura, än är det reminiscenser, som trots skiljaktighet i miljö tränga sig fram: Sture och Sofia (Erik XIV), än samstämmighet i den psykologiska motiveringen för de tunga olyckor, kärleken för med sig: Rustan och Sulma (Yttersta domen). Härmed fick Lidner klaven till det enda sätt, på hvilket han kunde behandla erotiska motiv: medkänslan. "I tårar vällust" var för Lidner icke blott en psykisk maxim, det var också en konstnärlig. Blott medlidandets tårar kunde ge lif åt de tre sfärerna i hans diktvärld: skapa fram en Laura, en Spastara, det smältande tonfallet i hans religiösa dikt.

Det är värdt att annotera, att det var genom förmedling af fransk litteratur och under påverkan af engelsk Lidner först fick i sin hand denna nyckel till sitt författarskap. I själfva verket hade den franska känslodikten bra mycket genare väg till Lidners intresse är den tyska. Den unge Lidner var barn af sin tid och

Digitized by Google

sin tids smak, sådan den då gestaltade sig i Sverige, och för den stod det klart, att, skulle diktkonst vara egennamn och stafvas med stor bokstaf, skulle det vara på franska. I Göttingen, där under Hainbunds tid fransos var ett öknamn och fransk smak värd en autodafé, går Lidner och lånar Voltaire från biblioteket för att få mönster till den poetiska utformningen af sitt Gustaf-Adolfsdrama, och när han omsider fullbordar sin förstling på det dramatiska området, visar det sig, att han tacksamt anammat lärofadern. Det var icke med några "Göttinger Musenalmanache" i fickorna Lidner lämnade Tyskland, och den som tagit kännedom om dessa Göttingenskaldernas vittra budbärare förvånar sig icke däröfver. Det gäller att icke suggerera sig af det namn "Sturm und Drang", som gifvits äfven Göttingenskalderna, mindre, synes det mig, därför att det är en passande karakteristik af dem själfva, — åtminstone om man undantar deras patriotiska yra, för hvilken Lidner för resten stod alldeles främmande, — än därför att de måste inordnas i ett visst sammanhang med andra litterära företeelser i Tyskland. Utplanterade man Lidners dikter här och hvar i "Göttinger Musenalmanache", skulle man genast märka, att hvad Lidner ägde af Sturm und Drang var af ganska olika slag med hvad Göttingen hade. Klart skulle då också springa i dagen, att Lidners diktning icke i sin tillblifvelse hvilar på tysk grund utan på fransk och fransk-engelsk.

Att Lidner mottagit intryck och impulser af åtskilliga slag i Göttingen är visserligen sannolikt. Han var vid sin ankomst dit blott 23 år, och icke blott ungdom gaf hans sinne lättrörlighet, han var försedd med kungligt understöd att utbilda sig till litteratör, hans temperament drog honom bort från den gängse diktningens allfarvägar, — högst underligt skulle ha varit, om året i Göttingen gått spårlöst förbi. Särskildt Werthersvärmeriet, som nu stod i högsta flor, skulle, tycker man, slagit an besläktade strängar hos den unge svensken. Men å andra sidan måste betonas, att de tyska dragen i Lidners produktion under Paristiden äro både i och för sig och framför allt relativt sedt tämligen obetydliga. I Juliettebrefven saknas de, som vi sett, helt och hållet. I "Erik XIV" finns

Digitized by Google

det onekligen här och där Werthertankar, men stämningen är så allmänt hållen, att det är svårt att säga hvar ursprungskällan träffas. Viktigare är utan tvifvel det inflytande från Gotter, som gör sig gällande i "Medea". Såsom Lamm visat, är emellertid detta inflytande nära förbundet med sådant från franskt håll. Öfver hufvud taget var Gotter föga originell och sysselsatte sig ifrigt med fransk litteratur af skilda riktningar. Någon representant för inbrytande romantik är han icke till sin naturell. Hans medlemskap af "der Hainbund" liksom utgifvarskap af "Musenalmanach" tyder väl snarast på den smidighet och de sällskapstalanger, samtiden framför allt beundrade hos honom, och som äfven funnit uttryck i hans diktning. — Det inflytande från Lessing, som kan spåras, bör sammanhållas med de shakespearska dragen hos Lidner. Af de reminiscenser Lamm framdragit synas mig för öfrigt inga viktigare slutsatser kunna dragas.

Förhållandet till Klopstock tarvar ett särskildt kapitel.

Lidner och Klopstock.

I.

Lidners förhållande till Klopstock måste i och för sig med nödvändighet uppfattas som en centralpunkt vid bedömandet af hans tyska förbindelser, ej blott därför att Klopstock var den andlige ledaren af Göttingenskolan, mer än ett hufvud högre än de andra, utan äfven af det skälet, att de båda skaldernas individualiteter förete vissa likheter med hvarandra. Frågan har vunnit än mera i betydelse genom att den af Feuk i hans afhandling "Lidners poetiska språk" förts öfver på det språkliga området. Genom en jämförelse mellan Klopstocks och Lidners språk anser han sig kunna konstatera, att det är Lidners vistelse i Tyskland och de intryck han där mottagit, som gifvit honom impulsen till skapandet af hans flesta nybildningar och att flertalet af dessa nya ord direkt eller indirekt återgå på Klopstock. Detta resultat är ju synnerligen uppseendeväckande, och Warburgs åsikt om den afgörande betydelsen af

Digitized by Google

Lidners vistelse i Göttingen måste, om Feuks framställning godtas, anses till fullo tryggad. Warburg har också skyndat att åberopa sig på Feuk i den nya upplagan af den af honom jämte Schück utgifna svenska litteraturhistorien. Ofrånkomligt är alltså, att hvarje diskussion om Lidners tidigare diktning måste taga under behandling hvad Feuk andragit. Men endast detaljundersökningen kan här komma till något resultat, och vi äro därför nödsakade att i det följande punkt för punkt följa Feuks framställning för att se i hvad mån hans bevisföring kan anses stringent.

Feuks kännedom om Klopstocks språk hvilar på en undersökning af Chr. Würfl, Ueber Klopstock's poetische Sprache, mit besonderer Berücksichtigung ihres Wortreichthums i Herrigs Archiv, B. 64—65.

Som första bevis för Lidners beroende af Klopstocks språk upptages (s. 87): "Bland afledningar anför W. en mängd nya Klopstockska ord på *-ling* och *-ung*. Man jämföre Lidners: brottsling, förstfödsling, hvining, härjning, middagssnyltning, omarmning." Jämförelsen beror sannolikt på ett förbiseende af Feuk. Hos Würfl heter det nämligen om substantiva på *-ling*: "Die Zahl der Substantiva mit der Ableitungsilbe *ling*, die nicht auch schon der gemeinen Rede angehören würden, ist gleichfalls gering." Klopstocks *ling*-ord äro alltså tvärtemot Feuks uppgift sparsamt förekommande. De från Lidner anförda orden på *ling*, *ing* och *ning* (alltså tre olika suffix) äro också tagna för sig föga intresseväckande. Det strider äfven mot en af stiljämförelsernas första regler att i detta sammanhang utan anmärkning dra fram ordet *middagssnyltning* från dikten Kungsträdgården med dess från den Klopstockska poesien högst skiljaktiga karaktär. För öfrigt företer Lidners språk ingalunda någon rikedom på dessa suffixderivat hvarken relativt eller absolut. Jag har jämfört "Yttersta domen" med ett parti i "Dagens stunder" (till omfånget mindre). Oxenstiernas derivat äro både talrikare och af större egenart, vare sig denna nu får anses såsom dåspråklig eller individuell. Säkert är, att man i tidens litteratur påträffar ett flertal *ning*-derivat, som äro främmande för

Digitized by Google

nutidens svenska, och detta icke blott i vitter stil utan äfven t. ex. i tidningarnas annonsspalt.

"Vidare många nya femininer på *-in*, Jämför här Lidners: korpinna och medborgarinna." De båda exemplen kunna naturligtvis endast vid sidan af stark bevisning för öfrigt anses som skäl för en påverkan. Man kan framdraga, att dylika enstaka *inna*-nybildningar träffas äfven hos rena fransk-klassiska författare t. ex. *tomtinna* hos Creutz, *storkinna* (Gyllenborg), *monarkinna* (Leopold).

"Bland nya sammansättningar har Klopstock ett mycket stort antal, bland annat med sådana förled som *Blut-, Blume-, Donner-, Gott-, Himmel-*. Man jämföre Lidners sammansättningar med blod-, blomster-, åska- och tordön-, Guda-, himla-." Af de här nämnda höra de med *Guda-* sammansatta till pseudoklassicitetens allra vanligaste. Feuk uppräknar som Lidnerska nybildningar: *Guda-arm, Gudaflägt, Gudanåd, Gudasköte, Gudathron, Gudavällust* (a. a., s. 82). Från de icke fullt 100 sidor som Creutz' vitterhetsarbeten upptaga har jag antecknat: *gudakraft, gudaverk, gudamagt, gudaglans, gudafröjd, gudanöje, gudasällhet*. Lidners nybildningar ha knappast ens något individuellt drag. I hvarje fall är det intet, som för tanken till främmande påverkan. Lidners sammansättningar med *himla* äro icke många. Feuk uppför som nybildningar *Himlakänsla* och *Himlavärde*. Jag har yttermera antecknat blott tvenne: *himlaeld* och *Himla vän*. Icke heller här skiljer sig Lidners språkbruk från hans gustavianska samtida. Lidners *blomster*-sammansättningar beteckna heller icke någon skiljaktighet från dåtidens poetiska språk. Redan i Lidners tidigaste diktning förefinnas sådana: *blomstervåren* i ett poem från studentåren (se Warburg, Lidner s. 68), *blomsterfält* i "Milot och Eloisa". Dylika sammansättningar flöto lätt ur rococoskaldernas pennor, då en idyllisk ton skulle anslås. Klopstock har inga direkta motstycken till de nybildningar af Lidner, Feuk anför.[1] De Lidnerska sammansättningarna med *blod* äro däremot mera kännetecknande för det karakteristiska i Lidners språk. Feuk anmärker om dem (s. 84): "Det är att observera, att flertalet af

[1] Däremot finner man hos Gotter motsvarigheten till det enda af dessa ord, Lidner använder mer än en gång, *blomsterstrand*.

Digitized by Google

dessa nybildningar uppträda i Messias i Getsemane, något som pekar hän på Lidners med åren tilltagande behof af allt starkare stimulans.“ De af Würfl uppräknade *Blut*-sammansättningarna hos Klopstock ha intet häraf. *Blut* har hos honom en betydligt stillsammare, karakteriserande prägel. Ej heller möter den af Lidner omhuldade förbindelsen skräckord + fluidumord t. ex. *blodhaf*, *blodskurar*. *Blutquell* i Messias XV är af helt annan karaktär. — Återstå Klopstocks sammansättningar med *Donner*, Lidners med *åska* och *tordön*. Jämförelsen ger äfven här ett fullkomligt negativt resultat. Lidner har öfverhufvud taget inga substantivsammansättningar med *åska*, och äfven om man medtager sammansättningarna med *tordön* finnes ingen motsvarighet till det, som hos Klopstock är det karakteristiska, nämligen hans sammansättande af *Donner* med ljudord och speciellt sådana, som hämtats från det mänskliga talet: *Donnerrede, Donnerruf, Donnerstimme, Donnerton, Donnerwort*. Klopstock saknar å sin sida paralleller till Lidners djärfvare nybildningar, *tordönssvärd, ljungeldsthron*. Hans *Donnerposaune, Donnerwagen* äro af annat kynne.

“Granskar man de adjektiviska nybildningarna konstaterar man en liknande motsvarighet. Klopstock har en oerhörd mängd adj. sammansatta med *voll*. Man jämföre härmed Lidners: brottfull, hämdfull, högmodsfull, ormfull, praktfull, qvalfull, tordönsfull, tårfull, våndfull, vällustfull, åskfull.“ Sammanställningen Klopstock-Lidner med afseende på dessa sammansättningar kan ur den synpunkten förefalla probabel, att båda tyckas ha varit föregångsmän med hänsyn till denna ordbildning. Lidners *full*-sammansättningar distansera icke blott Creutz' och Gyllenborgs, utan äfven Leopolds och Kellgrens. Visserligen torde åtminstone från och med omkring 1780 en mera allmän tendens till talrikare användning af dessa sammansättningar kunna spåras, men Lidner utgör kanske dock hufvudfiguren. Klopstocks starka användning af *voll*-komposita betygas utom af Würfl äfven af Schmidt (Beiträge zur Kenntniss der Klopstockschen Jugendlyrik, s. 10 f.). Härvid är emellertid att märka, att de talrikast förekomma i ungdomsodena och aftaga i hans senare oden. Messias jämställes väl af Schmidt med de förra, men finge man döma efter excerpten hos Würfl äro *voll-*

Digitized by Google

sammansättningarna i Messias betydligt mindre talrika än i odena, och jag har vid egna undersökningar icke funnit något som motsäger detta. Att döma af de stickprof jag gjort, tyckas *voll*-sammansättningarna i "Messias" relativt sedt icke ens kunna kallas talrika. Där Lidner använder *full*-sammansättningar som talrikast, i "Yttersta Domen", når man betydligt högre siffror än i "Messias". Då det emellertid just är "Messias", som af Klopstocks produktion vid denna tid stod Lidner närmast, är det ofvan anförda åtminstone icke ägnadt att styrka sannolikhetsskälen för nu afhandlade stilistiska inverkan. Skulle man blott se till frekvensen, kunde man lika gärna spåra inverkan från Milton, Young eller Ossian, då deras *ful*-sammansättningar äro minst lika talrika som *voll*-sammansättningar hos Klopstock i "Messias". Otvifvelaktigt stå dock de tyska sammansättningarna de svenska betydligt närmare. Möjligheten för att Lidner i detta afseende påverkats af Klopstock föreligger alltid, men möjligheten kan bli sannolikhet, endast om man i andra punkter kan spåra ovedersäglig eller åtminstone högst antaglig stilistisk inverkan från den tyske skalden.

"Äfven för Lidners många adj. på — lik: blixtlik, gråtlik, kaoslik, ljungeldslik, vigglik, vålnlik finnas klopstockska motsvarigheter." Det hade varit synnerligen önskvärdt att Feuk närmare behandlat dessa motsvarigheter. Hos Würfl finnes intet att hämta. Jag har hos honom blott funnit tvenne motsvarande sammansättningar: *blumenähnlich* och *seelenähnlich*. Att åtskilliga flera finnas är väl troligt, men intet har framkommit, som ens leder tanken till en klopstocksk inverkan på Lidner i detta fall.

"Likaså har Klopstock sammansättningar af såväl adverb och presens-particip som substantiv och perfektum-particip. Man jämföre här å ena sidan sådana lidnerska ord som alltförmående, Högtdundrande, å andra sidan ormbetäckt, stjernbetäckt, törnbetäckt, stjernbeprydd, stjernbeströdd, viggbeväpnad, åskbeväpnad." Lidner har ganska få komposita af den förra kategorien. Till de af Feuk nämnda kan jag blott lägga *vidtgapande:* "Vredens vidtgapande svalg". Sammansättningstypen har redan före Lidner förekommit i svenskan. *Allt*-sammansättningar träffas enligt S. A. O. B. hos

Digitized by Google

Gustaf II Adolf, Svedberg, Dalin, Wallenberg. Lind upptar i sin ordbok *högttrafvande* ord, *vidtutseende* sak. Det finnes emellertid en omständighet, som gör, att man hos Lidner kommer att tänka på inverkan utifrån. Det är att på ett tiotal sidor i "Messias i Getsemane" finner man icke blott de två ofvan nämnda, "den alltförmående" och "den Högtdundrande", utan äfven sammansättningen "den Högstbesutne", alla tre alltså begagnade som namngifvande epiteta. Då Lidner icke på något annat ställe har vare sig ordbildningstypen eller användningen, kan man ju anse det rätt sannolikt att en främmande påverkan föreligger. Inhemska paralleller saknas ej, t. ex. Thorild och Lehnberg. Men då, såsom Warburg framhållit, det finnes flera likheter i ämnet mellan Lidners dikt och Klopstocks "Messias", ligger det rätt nära till hands att tänka på Klopstock, då denne i stor utsträckning använder particip i namngifningssyfte, någon gång äfven sammansatta sådana. Det bör blott betonas, att förhållandet icke i högre grad kan bidraga till karakteristiken af Lidners språk, då dessa komposita äro så fåtaliga och förekomma blott i ett af Lidners poem, och i ett af hans senare. — Den andra kategorien, som af Feuk anföres, saknar all beviskraft. Dels kan man icke se någon likhet mellan de sammansättningar af denna typ, som Klopstock använder, och dem, som finnas hos Lidner, och dock väntade man väl förr något spår in concreto än denna abstrakta öfverföring af ordbildningstyper, som Feuk laborerar med — Klopstock har t. ex. ingen *Stern*-sammansättning, — dels förefinnes kategorien företrädd äfven hos sådana diktare, hos hvilka något inflytande från Klopstock icke kan misstänkas: *blomsterkrönt* (Creutz), *snöbetäckt* (Gyllenborg), *segerkrönt* (Wellander), *fjäderklädd, blomsterkrönt,* (Kellgren i "Våren", 1777). Hos Lind förekomma *solbränd, sommarklädd, vinterklädd.* I en af sina Erotiska oder från 1785 använder Leopold sammansättningen *stjernbeströdd.*

Resultatet af min kontrollundersökning blir alltså, att Feuks skäl för språklig påverkan från Klopstock äro synnerligen svaga. Framför allt gäller det det påstående, som här närmast intresserar oss och som Warburg upptagit som stöd för sin åsikt: "Det synes mig otvifvelaktigt, dels att det är Lidners vistelse i Tyskland, och

Digitized by Google

de intryck han där mottagit, som gifvit honom impulsen till skapandet af hans flesta nybildningar, och dels att flertalet af dessa nya ord direkt eller indirekt återgå på Klopstock."

Om så vore fallet, borde man i Lidners Parisarbeten påträffa oförtydbara Klopstocksinflytelser. Man gör det emellertid icke. Vi kunna till exempel taga *full*-sammansättningarna, hvilka är den enda af de af Feuk framdragna jämförelsepunkterna, som kan inbjuda till diskussion beträffande denna tid. "Erik XIV" visar i detta afseende ingen skiljaktighet med Lidners första arbete, hans Fabler, med dess opersonliga, strängt pseudoklassiska stil. Sammansättningarna på *-full* äro i bägge verken lika sällsynta. I Juliettebrefven finnas två *full*-komposita; Pope har flera och hans svenske öfversättare åtminstone lika många. Det är först i dikterna från åren 1783–84, och framför allt i "Yttersta domen", dessa ordbildningar blifva talrika. Warburg har velat antaga en "inkubationstid" för de tyska intrycken. Detta må nu för personliga, litterära impulser vara en möjlighet. Men att förutsätta en så lång dvalperiod, som här skulle komma i fråga, för en viss ordbildningstendens är ren orimlighet. Det stöd, Warburg velat finna för sin uppfattning af Lidners Göttingenvistelse i filologisk forskning, måste således utan all tvekan utmönstras.

II.

Liksom under en senare period har emellertid Lidner äfven under Paristiden hämtat vissa uppslag från Klopstock. Lamm har påpekat, att "krigsskaldernas" skrå är okändt i de antika och franskklassiska tragedierna och att detta drag i "Medea" pekar åt annat håll. Närmast ligger att tänka på Klopstock. Den bekanta sången "O, yngling, om du hjärta har" skulle alltså för sin upprinnelse ha att tacka inspiration från den tyske skalden.

Då man närmare skall bedöma, huru djuptgående det tyska inflytandet här är, bör man lämpligen erinra sig, att denna krigsscen i tredje akten har en parallell, ett förspel, i den första. Andra scenen i denna akt utgöres af en hyllning åt Jason och Creusa på

Digitized by Google

deras bröllopsdag och kan närmast rubriceras som ett inlagdt dansdivertissement, sammanbundet af körer. Därjämte ha också stridslekar förekommit.[1]

Det är i samband med dessa, som följande ord läggas i munnen på *En röst*:

> Äran här öpnar sin lysande bana;
> Brinner ej redan, o Yngling! Dit bröst?
> Hör dina Fäder med muntrande röst,
> Hvilande på sina Lagrar, dig mana!
> Lagern, o Yngling! kan skördas af dig.
> Fatta Dit vapen och upspänn Din båga!
> Sköldarne klinga: i striden Dig våga!
> Faror ha äran i följe med sig.

Vi känna igen motivet i "O yngling": fädernas röster kalla fram ynglingen att gå i deras fotspår.

Efter dansen och kämpalekarna följer en körsång:

> Af kärlek til sit Fosterland
> Ynglingen til storverk drifves;
> Men än mer då lönen gifves
> Af en skönhets hand.

En solorost framställer därefter frågan, hvarför en son sliter sig ur sin moders armar för att trotsa stridens faror. Månne det är för att vinna ett evigt namn? En flicka replikerar:

> Ach nej! ach nej! hur himmelsk mer
> Den känsla är, som kärlek ger!

Om detta svar förena sig sedan både solorösten och kören, hvarefter scenen afslutas med att en flicka tar en krans af Creusa och därmed bekransar segervinnaren. Slutscenen afspeglar ypperligt scenens heroiskt idylliska karaktär:

---

[1] I de tryckta upplagorna är detta endast antydt i scenanvisningen: *Dans; de Unge Kämpare stiga fram. Under kämpningen* (i senare upplagor hopfört till en sats). I A-texten finnes en inledande uppmaning till kamp.

Digitized by Google

Men Du ej nog Dig vagta kan;
Ty kärlek millan skölden flyger,
Et mirten blad i Lagren smyger,
Och Segrarn frågar: *Monn jag vann?*

Scenen i tredje akten är ju en verklig krigsscen. Kämpalekarna ha blifvit allvar: tessalierna gå till storms mot Korint. Men idyllen är icke alldeles borta. Liksom i 1:sta akten följer omedelbart efter uppmaningen till strid ett framhäfvande af att kvinnans ömhet är det bästa segerpriset, som mer än allt annat eggar till tappra dater.[1]

Som Lamm redan antydt, är det i Klopstocks Hermannsschlacht som förebilden är att söka. Men kan där understundom komma Lidner ganska nära i spåren: I den stora bardscenen (sc. 3) sjunger en kör:

Höret Thaten der vorigen Zeit!
Zwar braucht ihr, euch zu entflammen, diese Thaten nicht,
Doch tönen sie eurem horchenden Ohr,
Wie die Stimme der Braut, wenn sie Blumen euch bringt.

I sin segersång i 11:te scenen erinrar sig Thusnelda sin bröllopsdag och jämför med den segerdagen nu:

O Tag, dem keiner glich! Nur dieser Tag des Siegs
Gleicht meiner bebenden Freuden Tage!
Heut nennet der schöne, heftige Jüngling mit der blutigen Lanze
Mich wieder das erstemal Braut.

[1] Likheten mellan de båda scenerna sträcker sig äfven till enskildheter. I båda förekommer den Lidnerska stjärnapoteosen: Din Segervagn en Stjerna blifvit (I: 2, A-texten), Dit Namn skal ock en Stjerna få (III: 2). Denna apoteosering förekommer inom parentes redan i »Romeo till Juliette», där den tilldelas den ädelmodiga våg, som återskänker Romeo Juliettes porträtt: Där Afton-Stjernan lik, hon väldigt skulle stå, Bli kallad Juliette, och Marmortempel få (jfr Mjöberg, Språk och stil 1913, s. 159). — Som närmaste led före denna apoteosering framföres i båda scenerna förhärligandet genom ryktet: Då Dina storvärk Jorden fylla, Det trötta Rygtet hvilar sig (I: 2), Hvart Tidehvarf Dit Hielte Namn På Rygtets vingar för (III: 2).

Digitized by Google

Jungfrukörer sekundera henne och måla stridens hetta och kämparnas tapperhet. I tunga högtidliga rytmer skildras till slut Hermanns bekransning.

Eine der Jungfrauen.

Reich mir den Kranz des heiligen Laubes,
Dass ich der Fürstinn Hermanns ihn bringe.

Eine Andre.

Ich reiche dir den Kranz des heiligen Laubes
Dass du der Fürstinn Hermanns ihn bringest.

Thusnelda.

Empfang von Thusnelda den Kranz des heiligen Laubes,
Befreyer deines Vaterlands!
Ihn nahm mit der goldenen Siechel Brenno
Von des Haines ältesten Eiche!

Det är tydligt, att Lidner skummat ytterst lätt. Klopstocks djupa nationella patos har så litet gripit honom, att han icke väjer för att använda dennes motiv under form af en balettscen, ty så kan man snarast rubricera förra delen af Medea I: 2. Reminiscenser från ringränningsförlustelser blanda sig med dylika från Hermannsschlacht. Äfven när allvaret träder in på scenen (i III: 3), äger det ingen germansk bardklang, icke ens en ofullkomligt efterhärmad sådan. Det antikiserande draget är heller icke likartadt med dess motsvarighet hos Klopstock. Det kan vara svårt nog att bestämdt utsäga, i hvilken nyans antiken klingar igenom i Lidners krigssång, och hvar man skall finna parallellen. I Klopstocks nyantik finns den emellertid icke. Det hjälper i själfva verket icke heller att peka på att "Medea" var en opera och som sådan måste formas efter annat mönster än Hermannsschlacht. Trots att deras diktarskap äger likheter i sin tidshistoriska genesis, trots de förromantiska dragen är det svårt att upptäcka någon valfrändskap mellan de båda skalderna.

Sätter man krigssången, som sig bör, i sammanhang med Lidners hittills en smula förbisedda patriotiska diktning, tvingas man

Digitized by Google

att rikta sina blickar åt helt annat håll. Redan den i Medeas A-text förekommande, i krigsskaldernas mun lagda strofen, som man, ehuru skild från de andra, kan betrakta som krigssångens femte, likformad som den är med de fyra i den tryckta texten, ger en viss ledning. Strofen lyder:

O Hjeltar! I som fått i arf
Det Blod, man rinna ser:
Hvi slutas Ärans tidehvarf
O Hjeltar! nu med Er?

Tanken återfinnes redan i "Erik XIV:"

I gamle svenske män, på hvilkes stoft jag träder.
Hvad söner alstras nu utaf så tappre fäder!
Är äran död med er? har alt sitt tidehvarf?
Får man blott hjältars namn, ej deras dygd i arf?
(Erik XIV, III: 5).

Man misstager sig knappast, om man anser dessa rader mera besläktade med Gustaf III:s poetiska intentioner än med Klopstocks. Det är dylika tankar, som återklinga i den kör, som glansfullast gaf uttryck åt Gustaf III:s ideal i patriotisk diktning, Kellgrens ungefär samtidigt med "Medea" skrifna: "Ädla skuggor, vördade fäder".

Liksom man i den förklang till stridssången och stridsscenen i "Medea", vi funnit i "Erik XIV", kan urskilja det typiska grundackordet från den mera tillfälliga biklang, Klopstocksanslaget lämnat, har man tillfälle att göra liknande iakttagelser hos den efterklang, som förstuckit sig i Lidners ode "Glömskan". Diktens syfte är rakt motsatt krigssångens. Den skall visa, huru glömskan snart täcker allt och huru intig äran är. Men skalden kan icke hålla tonen. När han i strofen "I Ynglingar, som nu i Gustafs fotspår striden!" kommit in på de tankebanor, kanske rättare sagdt känslobanor, han följt i krigssången, dyker omedvetet den ena efter den andra af de samhöriga associationskedjorna upp. "Ditt namn skall ock en stjärna få", — tanken borde förnekas, men skalden pekar i stället på den nya stjärna i eterns rymd, som bär vittne om Ho-

Digitized by Google

genhusens hjältebragd. "Hvart tidehvarf ditt hjeltenamn På ryktets vingar för", — skalden skulle understryka fåfängligheten af denna tanke, men han utbrister i stället:

> Hur eldas nu mit bröst! I Hjeltar! til hans ära
> Jag helga lyran tar, som Bard, och Svensk, och fri.
> At sjunga Stora Män, åt Dem at offer bära,
> Är Deras like bli.

Längre fram i dikten träder äfven krigssångens sista motiv i dagen, fastän under mera personlig synvinkel:

> Min lagerkrönta graf af dig, min trogna maka,
> En helig midnatts stund, ack! snart besökas skal.

Det finnes i dessa rader något af den antikstämning, som gör krigssångens sista strof så klar och vacker, men det är icke Klopstocks antik.

Barddräkten är endast en lätt påkastad förklädnad, som lämnat skönjbara spår blott i en del yttre arrangemang, men som icke förmått omfasonera innehållet eller den språkliga formen. Om man samlar tillhopa de mest markanta ställena i Lidners patriotiska diktning, de som träffas i Freden, Ode till den finske soldaten, Öfver general Sprengtportens död, Gustaf Adolfs ärestod, skall man finna iakttagelsen bekräftad. Fäderna, som manas fram, äro desamma, hvilkas vålnader skymta i "Gustaf Vasa", och klangen är hvarken hämtad från Masons druidkörer eller Klopstocks bardsånger, icke ens från de af dennes oden, där det antika elementet är som starkast. Förebilderna ligga på närmare håll och på betydligt legitimare banor. Lidners diktning kände lika litet den germanska som den nordiska forntiden. På vägen till den nordiska renässansen hann Lidner, — några glosor oberäknade, — icke längre än till Montesquieus klimatlära, och då känningen med den redan visade sig i "Erik XIV", är det ju vackert så.[1]

[1] Lät nit för fosterland i alt ert värk sig te;
På det Europa må med skräck och afund se:
Fast världens södra pol naturens gunstling blifvit,
Hon Sverge redlighet, och järn och hjältar gifvit.
Erik XIV, V: 1.)

Digitized by Google

Jakob Fredrik Neikter.

Af

Albert Nilsson.

Neikters namn var länge nära nog förgätet i vår odlings historia, ända tills Sturzen-Becker drog det fram ur glömskan genom en artikel i Svensk Månadsskrift 1864. Sedan dess har Neikters kulturella insats mer och mer uppmärksammats och gjorts till föremål för ingående behandling. I båda upplagorna af sin litteraturhistoria har Warburg ägnat en betydande plats åt redogörelsen för Neikters allmänna åskådning. Den i förtid bortgångne Gustaf Gjörloff har i en uppsats i Samlaren 1900 undersökt Neikters estetiska åsikter; Lamm har berört dem i sina Lidnerstudier. Till sist kommer Blancks synnerligen gedigna framställning i Den nordiska renässansen, där han från nya synpunkter belyst Neikters verksamhet och satt den i förhållande till tidens kulturströmningar.

Denna studie afser endast att komplettera föregående undersökningar. Alla som sysslat med Neikter ha frapperats af det nya och egenartade i hans åskådning, särskildt på det litterära området. Man har med rätta i honom sett ett af förebuden till en ny tid. Men entusiasmen för nyheten i Neikters tankevärld har kanske också drifvits något för långt. Redan Sturzen-Becker har kallat Neikter en tegnérid före Tegnér och funnit likheter dem emellan icke bara i hänseende till den bildrika spirituella framställningen, hvilket är nog så riktigt, utan äfven rörande uppfattningen af de estetiska frågorna. Gjörloff framhåller likaledes, huru Neikter är

Digitized by Google

långt före sin tid och har slagit in på den väg, som beträddes af göterna och Runeberg. Warburg och Lamm göra Neikter till en lärjunge af Diderot. Blanck synes räkna Neikter till romantikerna. Jag tror, att alla dessa omdömen behöfva i någon mån modifieras.

Neikters filosofiska åskådning torde närmast vara släkt med upplysningsfilosofien, hvilken framför allt karakteriseras af sitt förakt för den gamla metafysiken. Neikter är empirist och sensualist liksom Rosenstein, Kellgren och Leopold. I estetiska frågor står han på fransk-klassicismens grund, men denna grund har börjat bli vacklande. Neikters estetiska åskådning är ett intressant symptom på den upplösningsprocess, hvari fransk-klassicismen är stadd under 1700-talet. Den utgör en brokig blandning af gamla kvarlefvor och nya tendenser.

För att få Neikters allmänna filosofiska åskådning i skarp relief vill jag först ge en summarisk framställning af den ännu under Neikters studieår här i landet rådande leibniz-wolffianismens historia.

I.

Den svenska filosofien under 1700-talet äger i det hela taget föga originalitet och består mest i ett tillägnande af tankar, som tänkts utomlands. Den har likafullt varit af mycket stor betydelse för vår odling, allteftersom den bidragit till att rensa den andliga atmosfären eller fylla den med skolastiskt damm, att påskynda eller försena utvecklingen. Fyra olika system följde hvarandra vid universiteten: cartesianismen, wolffianismen, upplysningsfilosofien och kantianismen. I Rydelius fick cartesianismen sin förnämsta representant. Hans filosofiska lärarverksamhet faller på gränsen mellan två tidehvarf, det karolinska och frihetstiden. Till lynne, stil. lefnadssätt är han en karolin, som tänkare tillhör han en ny tid. Flere af de män som uppbära frihetstidens kultur ha suttit som hans lärjungar i Lund. Rydelii filosofi erbjuder många intressanta uppslag. Hans psykologiska utredning af fantasien kunde, om den förståtts af hans samtid, ha verkat befruktande på uppfattningen af dikten; i sin lära om sensus intimus framställer han på själfständig

Digitized by Google

väg en teori, som erinrar om de skotska moralfilosofernas lära om moral sense, hvilken ju kom att spela en så stor roll både inom etiken och estetiken. Cartesianismens strid mot den gamla förbenade skolastiken, hvilken ännu lefde kvar i den lärda världen, förde Rydelius med talang på svensk botten. Skolastiken klädde sig på det vetenskapliga området i latinsk dräkt. Rydelius skrifver sitt förnämsta verk, Förnuftsöfningar, på sitt modersmål och blir därigenom grundläggare af den svenska filosofiska prosan. Han bör ställas vid sidan af Dalin som språklig nydanare. Rydelius saknar väl den dalinska elegansen, man märker att han rödjer en svårbruten mark, men hans språk är friskt, ursprungligt och färgrikt. Och Rydelius yrkade på att de akademiska disputationerna skulle få affattas på svenska. Om han lyckats genomdrifva denna reform, huru mycket skulle ej ha vunnits för vår kultur. Nu ligger hela 1700-talets disputationslitteratur som en svårtillgänglig barbarisk värld för sig.

Cartesianismen fick i Uppsala vika långt tidigare än i Lund för leibniz-wolffianismen och detta torde bero på att cartesianismen genom Rydelii framstående lärarverksamhet och personliga inflytande i Lund fått en långt fastare position än i Uppsala. År 1730 utbytte Rydelius sin filosofiska lärostol mot en teologisk. Rydelii tre närmaste efterföljare Papke, Lagerlöf och Oelreich voro alla cartesianer. I Lund vann wolffianismen först inträde 1747 med Lars Laurell, en af de obetydligaste professorer som beklädt en svensk lärostol. Under 35 år utlade han från katedern wolffianismens läror och dryftade dem i en mängd afhandlingar, ända tills år 1782 Mathias Fremling, som var lockean, öfvertog hans ämne.

I Uppsala håller leibniz-wolffianismen sitt intåg redan omkring 1730. Om man får tro en uppgift i Biografiskt lexicon, skulle det varit astronomen Anders Celsius, som infört den i Uppsala. Äfven matematikern Klingenstjerna var wolffian. Han hade studerat för Wolff i Marburg och erhöll professuren i matematik i Uppsala på förord af Wolff, hvilken som bekant äfven var matematiker. Dåvarande professorn i teoretisk filosofi Erik Alstrin hyllade cartesianismen, men upptog i sina disputationer äfven frågor tillhörande

Digitized by Google

den nya filosofien. 1731 presiderade han för två afhandlingar, den ena *De Principio rationis sufficientis,* den andra *De Monadologia Leibnitio-Wolfiana.* Afhandlingarna äro med all säkerhet författade af honom själf. Han förkastar monadläran som orimlig och yttrar öfverlägset om den prestabilerade harmonien, att den blifvit så ofta och så strängt granskad, så genomborrad af de lärdas vapen och pilar, att han skulle snarare synas håna en död än strida med en lefvande, om han sökte vederlägga den.

Den prestabilerade harmonien och monadläran synas särskildt ha varit föremål för gyckel. I Argus skämtar Dalin med bådadera på ett mera groft än kvickt sätt. Han har sannolikt ej förstått mycket af deras innebörd.[1]

Anders Winbom, som efterträdde Alstrin 1731, men redan 1735 utbytte sin filosofiska lärostol mot en teologisk, intog en mera försonlig ställning till den nya filosofien än sin föregångare. Han förkastar den prestabilerade harmonien såsom stridande mot den mänskliga friheten, men säger sig likväl skola gärna uppgifva sin ståndpunkt, så fort någon med bindande skäl bevisar den prestabilerade harmoniens förenlighet med friheten.[2]

---

[1] Sedan den herliga *Harmonia Praestabilita* kommit i Werlden, vill jag vara *Philosoph:* Tilförne var det alt för svårt: Nu kan jag giöra hvad *Systeme* jag vill, och i fall han är obegripelig, beropar jag mig på *Harmonia Praestabilita.* Förträffelig tilflyckt! Välan: Anda och Kropp ha ingen annan olikhet, än mer och mindre Finhet. (Fader *Monas* har ju yppat sig och vist dem at de äro Syskon, hans Barn begge?). Deraf giör jag mig den satsen, at som somliga tankar i Menniskian äro finare än somliga, så äro somliga lekamligare än somliga, och kunna som Kroppar handteras etc. —

Men skulle jag nu intet i hast kunna giöra mig en ny *Systeme.* Jo, det är så lustigt, at vara *Philosoph* i denna tiden. Lät see: Sedan jag blifvit så stark i *Monadologien,* at jag fått Anda och Kropp nästan til ett och det samma, håller jag numera intet för underligt, hvad jag ofta försökt, neml. at här finnes viss Fänad, som aldeles liknar Menniskior. Ja på min ähra, min Läsare, det låter sällsamt, (fänad plär elljest vara *Machiner*) men det är dock sant: Här finnas vissa Diur, som ha Hufvud, ögon, öron etc. som Menniskior, Bröst, Armar, Lif, Lår, Ben etc. som Menniskior, än mer: Desse Creaturen kunna tala, siunga, äta, dricka, sofva etc. som Menniskior; Men med alt detta äro ändå inga Menniskior. Huru skulle jag väl uttyda sådant, utan med min ofvannämde *Philosophie?* etc.». *Argus* II n:r 37.

[2] I dissertationen: *An Harmonia prestabilita cum mentis humanae libertate simul stare possit?* 1734.

Digitized by Google

Petrus Ullén åter, Winboms efterträdare på professorsstolen, (f. 1700, fil. adj. 1732, log. et metaphys. prof. 1736—47) var utpräglad wolffian till sin åskådning. Redan 1730 hade han som docent utgifvit ett specimen *Meditationes de Leibnitia principe scientia id est Metaphysica,* där han förfäktar wolffianismen. Denna utvecklar han sedan i en rad latinska disputationer bl. a. *An principium rationis sufficientis tollat Animae libertatem* och *Idea mundi optimi.*

På högre ort synes man snart ha blifvit orolig för den nya filosofien, hvilken ansågs farlig för rättrogenheten. I ett kanslersbref af den 12 okt. 1732 klagar Gustaf Cronhjelm öfver vissa misstänkta nyheter i akademiska afhandlingar, hvarmed tvifvelsutan den inträngande wolffianismen åsyftas. Han skrifver, att han genomläst en del disputationer från de sista åren och däribland funnit några mycket vackra och lärda, men andra som voro sådana, "at den studerande ungdomen skulle deraf kunna fatta owissa och skadelige meningar icke mindre uti theologien än i philosophien". Därför hemställde han till prokanslern och konsistoriet, att dekanus borde genomse disputationerna och vederbörande borde "förmanas at vara sörgfällige om formulis caute loqvendi samt at mena rätt och tala eller skrifwa warsamt, på det förmedelst onödige subtiliteter och owanlige ordasätt eller nya termer inga måge warda förledde".[1]

Det var säkert till skada för vår kultur, att leibnitianismen infördes i den wolffska omstufningen. Wolffianismen är ju Leibniz' filosofi satt i system; ett par af de mest geniala idéerna, monadläran och den prestabilerade harmonien har Wolff omtydt och därmed förflackat. Leibniz låter hvarje monad utgöra ett medvetenhetscentrum, hela naturen blir för honom besjälad, Wolff åter tillägger blott de högre varelserna föreställningsförmåga. Den prestabilerade harmonien var för Leibniz en universell princip, men Wolff tillämpar den endast på förhållandet mellan kropp och själ. Inklämd i det Wolffska systemet förlorar Leibniz' filosofi hela sin charm och poetiska karaktär. Wolff har en lidelse för att systematisera som

[1] Se Annerstedt, *Ups. Univ. Hist.*, Bihang III s. 198.

Digitized by Google

påminner om medeltidens teologi. Tyskarnas tänkande var, såsom Windelband anmärker, genom Melanchton och de protestantiska teologerna så vant vid den dogmatiska metoden, att hemligheten med hans framgång låg i hans logiska schematism. Som högsta principer uppställde han *motsägelselagen* och *den tillräckliga grundens lag* och förnuftet kunde sedan med dessa ur sig själf härleda alla förnuftiga sanningar, liksom spindeln framspinner ur sig själf trådarna i sin väf. Empirien spelar för Wolff en underordnad roll. Den har endast till uppgift att beskrifva tingen, hvilka sedan deduceras fram som nödvändiga ur principerna.

Wolffs rationalism gör sig särskildt märkbar i hans uppfattning af moral och religion. Viljan låter han helt styras af förståndet; det onda beror på okunnighet. Som högsta moralprincip sätter han människans fullkomlighet, men fullkomligheten blir ett med det förnuftiga. I religionen skiljer han mellan den uppenbarade och den naturliga religionen. Själf var Wolff en god kristen, som trodde på den bibliska uppenbarelsen och det öfvernaturliga, men det öfvernaturliga fattade han ej som stridande mot förnuftet, utan som liggande öfver förnuftet. Den naturliga teologien hade att bevisa Guds existens och ur den härleda de gudomliga attributen. Genom att rättfärdiga kristendomen inför förnuftet gaf han i själfva verket förnuftet högsta domsrätten i religiösa frågor. Wolffs filosofi lämnade anknytningar både åt ortodoxien och åt fritänkeriet.[1]

Leibniz-wolffianismen fick en ovanligt stor betydelse för det svenska tänkandet. Man påträffar ofta spår af den, där man minst väntar det. Hammarsköld har påpekat, hur den wolffska systematiseringen går igen i Linnés system. Långt fram i tiden, sedan denna filosofi blifvit öfvervunnen vid våra universitet, finner man rester af den såväl i en Thorilds filosofi som i en Ehrensvärds konstlära. I Sverige bereder emellertid ej wolffianismen jordmånen för upplysningsfilosofien på samma sätt som i Tyskland. Den har hos oss icke samma frihetslynne. Hos oss urartade den till en skolastisk dogmatism, som lade hufvudvikten vid definitioner

[1] Se WINDELBAND, *Die Geschichte der neueren Philosophie;* FALKENBERG, *Geschichte der neueren Philosophie.*

Digitized by Google

och systematisering. De wolffianska afhandlingar, som hos oss sågo dagen, äro i hög grad onjutbara genom sin barbariska invecklade språkbyggnad. Och i Sverige ingick wolffianismen ett troget förbund med ortodoxien; endast några smärre stridigheter förekommo. En stor del af de wolffska filosoferna voro eller blefvo kyrkans män och nyttjade den nya filosofien som ett vapen till försvar för rätttrogenheten. Wolffianismen med sin skarpsinniga dialektik, med sina bevis för Guds existens och sin teleologiska grundsyn på världen blef en kärkommen hjälp vid bekämpandet af fritänkeriet. År 1741 utgaf en fil. kand. Pehr Högström (f. 1714 † 1784 som kyrkoherde i Skellefteå) en bok, *Förnuftiga tanckar om Gud*, där han i wolffianismens anda bevisar Guds existens, härleder hans egenskaper, framställer en kosmologi och till sist redogör för människans plikter mot sin skapare. Betecknande för teologernas ställning till wolffianismen är hans i företalet framlagda uppfattning af förnuftet. "Förnuftet är yrt; men derföre bör det icke dräpas, utan hållas i tygelen. Det måste i alt fall vara med, och des häftigaste fiender kunna under sielfva fördömandet (fastän under et oförsvarligit missbruk) ei annat, än hielpa sig dermed fram. Men man skal vänja det samma at hålla vägen och icke släppa det utom sina skrankor. Derföre ärkänner hvar välsinnad älskare af sanningen Förnuftet för Siälens dörevakterska, men för den H. Skrifts underdånigsta tienarinna, som på sin Frus minsta vink lägger handen på munnen." Det är en ganska blygsam syssla förnuftet får nöja sig med. Man undrar ej öfver att den fil. fakulteten var så nöjd med boken, att fil. doktorsvärdigheten tilldelades författaren vid 1743 års promotion utan föregående disputation. Mindre välvilligt behandlade de akademiska fäderna den år 1742 af Anders Olofsson Knös utgifna wolffianska gradualdisputationen *De Principiis et Nexu Religionis naturalis et revelatæ.* I denna vädrades kätteri. Professorn i filosofi P. Ullén vägrade att presidera; i hans ställe åtog sig Ihre presidiet, men teologiska fakulteten lagade, att disputationen inhiberades, "althenstund Auctor tvertemot Constitutiones Academicas, som sådant förbjuda, icke allenast blandar in quaestiones pure Theologicas uti en Philosophisk disputation, utan ock annorledes

Digitized by Google

omgår med en och annan Trones Articul, än analogia Fidei tillåter."[1] Sedermera ägde likväl disputationen rum under Ihres presidium.[2] Denna disputation fick längre fram ett intressant efterspel. Det utspann sig en strid mellan Ihre och domkapitlet i Strängnäs, hvilken strid föranledde prästeståndet att vid 1747 års riksdag inkomma med en anhållan till regeringen om ännu strängare censur öfver de filosofiska afhandlingarna. Prästeståndet vann sitt önskemål. K. Maj:t utfärdade 1749 ett påbud om ännu strängare kontroll öfver disputationer och föreläsningar.[3]

Sin förnämste målsman fick wolffianismen i Nils Wallerius. Som originell tänkare kan han ej jämföras med Rydelius. Den wolffska filosofien synes ha särskildt passat för Wallerii något torra, systematiska läggning. Af akademien erhöll han 1735 tillstånd att undervisa ungdomen, och två år senare blef han adjunkt. Hans undervisning var till den grad omtyckt af studenterna, att han måste börja sina föreläsningar redan kl. 2 om morgonen och sedan hålla på i åtta till tio timmar.

År 1748 efterträdde Wallerius Ullén som professor i metafysik. Under sin professorstid presiderade han för inemot 200 disputationer. Dessa disputationer ha numera endast värde som kulturella dokument. Flera af dem äro ganska kuriösa, ty de visa, huru den gamla skolastiken lika väl som ortodoxien härhemma sökte skydd inom den wolffska filosofiens förskansningar. Då man genomläst dem, förstår man det berättigade i upplysningsfilosofiens obarmhärtiga gyckel med den föregående åskådningen. Jag vill härnedan referera ett par afhandlingar, som lämna förträffliga exempel på den svenska wolffianismens skuggsidor.

En gottländing Johannes Rundberg försvarade 1753 under Wallerii presidium en afhandling om själarnas fortplantning. Inledningsvis påpekas, att Plato och hans anhängare haft orätt, då de ansett själarna emanera ur det gudomliga väsendet. Till denna absurda

[1] Se *Biogr. Lexicon*, Bd VII s. 100.

[2] Se Stjernström, *Johan Ihre*, *Nord. Tidskr.* 1880. — Levertin, *Johan Wellander*, s. 60 o. f. Samlade skrifter. Tolfte delen. — Annerstedt, *Ups. Univ. Hist.* Tredje delen s. 184.

[3] Se Annerstedt, o. a. a. s. 193.

Digitized by Google

mening göra de sig äfven skyldiga, som i likhet med Spinoza, den beryktade ateisten, identifiera tingens möjlighet med det gudomliga intellektet.

Alla som afhandlat ämnet påstå antingen, att själarna äro skapade ur intet eller uppkomma af något föregående. I fall de uppstå af intet, skapas de antingen då kropparna aflas eller också äro alla själar skapade på en gång vid världens början och ingjutas sedan i de aflade kropparna. Anhängarna af den förra åsikten kallas *creatianer*, af den senare *infusianer*.

I tretton följande paragrafer vederlägger författaren olika åsikter om själarnas fortplantning för att slutligen stanna vid den åsikt, som han finner vara den riktiga.

Det kan vara af intresse att höra författarens argumentation:

Det ligger ingen motsägelse i att antaga barnens själar fortplantas direkt från föräldrarnas icke på det sätt som det sammansatta uppkommer af det sammansatta, utan på ett enkelt sätt motsvarande deras enkla väsen. De mänskliga själarna äro enkla substanser; alltså kan man ej antaga att de uppstå ur själarna på det sätt som hör till det sammansattas eget väsen; men motsatsen till detta sätt innebär ingen universell negation af att det enkla uppkommer af det enkla; alltså är fastslaget, att barnens själar kunna fortplantas från föräldrarnas på ett enkelt sätt, som motsvarar deras väsen. Nu torde du invända: Det ges intet sätt på hvilket själarna kunna fortplantas från själarna som motsvarar deras enkla väsen. Därtill är att svara: Det är ej nog att komma med ett sådant påstående, man måste också bevisa det. Bevisa mig sättets omöjlighet. — Du genmäler: Detta har du själf tillräckligt bevisat genom att bevisa omöjligheten af de två sätt som kallas "separation och transformation", då det icke finnes några andra begripliga sätt för själarnas fortplantning. — Du har rätt, då du med mig håller för bevisadt, att de nämnda sätten motsäga hvarandra, men hvad däraf följer visar föregående paragraf. Du får ej tro, att endast de anförda sätten äro begripliga; akta dig för att anse obegripligt det du ej kan föreställa dig; vore det så skulle de högsta sanningar vara obegripliga. Georgius Calixtus, som vill visa omöjligheten af

Digitized by Google

att barnets själ uppkommer af föräldrarnas, resonnerar sålunda: Om barnets själ alstras af faderns, öfvergår antingen hela faderns själ till barnet eller en del af den. Det förra kan ej inträffa, ty då skulle fadern för framtiden sakna själ, eller också skall samma själ finnas hos båda, hvilket är absurdt. Icke heller kan det senare inträffa, emedan själen då skulle vara delbar eller materiell. Vi medgifva fullt ut, att icke hela faderns själ, icke heller en del af den öfvergår till afkomman, så att vår åsikt träffas ej af inkastet. Ty i Calixti dilemma upptagas ej alla skiljelemmarna: uppräkningen af skiljelemmar vore fullständig, om det hette: i fall affödans själ alstras af faderns, sker det antingen i enlighet med det hela eller en del eller slutligen hvarken i enlighet med det hela eller delen, utan i enlighet med den fortplantningsförmåga, hvarmed Gud välsignat själen. Då man på detta sätt upphäfver antagandet af de två första skiljelemmarna såsom stridande mot själens väsen, återstår den tredje, hvars möjlighet du förgäfves söker bestrida etc.

Man kan ej förneka, att argumenteringen har en i viss mån järnhårdt bindande logik, men det hela bär prägeln af gammal ofruktbar skolastik.

En ännu bättre illustration till den wolffska filosofiens afvigsidor lämnar en annan disputation från samma år af kalmariten Anders Bäckerström. Den handlar om den filosofiska uppfattningen af spöken.

I inledningen ges en begreppsutredning efter den wolffska metoden af hvad som förstås med andar, änglar och demoner. Resultatet blir, att demoner kunna såväl i den fysiska som den andliga världen åstadkomma verkningar, som vida öfverstiga de mänskliga själs- och kroppskrafterna.

Ett spöke definierar författaren som en demon, förenad med en parastatisk kropp. På grund af sina förut gifna definitioner anser författaren, att han ej kan öfverensstämma med dem som påstå, att det är de aflidnas andar, som efter skilsmässan från kroppen frambringa de skepnader vi kalla spöken. Hvarje spöke anser han för en ond andes verkningar i en kropp och i materien.

Digitized by Google

I nästa paragraf bevisas, att spöken äro *möjliga*. En demon bildar en kropp af hvilket utseende och hvilken figur som helst, tjock eller tunn, af hvilken förut existerande materia han behagar, af luft eller eld, dock i synlig gestalt, hvarigenom han på mångahanda sätt kan bedra människorna, förringa den gudomliga härligheten och störa den mänskliga lyckan. Men en åskådlig kropp, som en ängel ikläder sig för att utföra ett värf, kallas en parastatisk kropp; när så en demon träder i beröring med den, uppkommer ett spöke; "ergo spectrum est possibile".

I följande paragraf bevisas spökens *existens*. Här stöder sig författaren på berättelser. Dessa kunna icke alla vara falska, då de förskrifva sig från sagesmän, som varit skilda till seder, tider och orter. Den Heliga Skrift ådagalägger äfven spökens existens. Redan på bibelns första blad kunna vi läsa om huru djäfvulen förklädde sig i en orms skepnad.

En demon har också makten att i många hänseenden inverka på människans kropp, tillfoga den slag och plågor, hindra bruket af lemmarna, förorsaka stumhet och döfhet och hindra kroppens naturliga funktioner. Men den kan också stegra kroppens prestationer på ett underbart sätt, så att den genom talet röjer dolda ting, förutsäger kommande händelser, talar med nya tungomål, ger upp skrik, som t. o. m. öfverträffa en stentorsstämma, biter sönder järn och hårda metaller. De människor, hvilkas kroppar besitta dessa konster, kallas besatta, hvaraf är tydligt att af djäfvulen besatta personer finnas.

Några årtionden senare presiderade Neikter för afhandlingar om troll, men då gällde det ej att bevisa trollens existens utan att studera gammal vidskepelse ur folkpsykologisk synpunkt.[1] En ny filosofis genombrott har kommit emellan.

År 1755 öfvertog Wallerius, som tre år förut låtit prästviga sig, den af biskop Kalsenius inrättade teologiska professuren, som skulle syssla med "Atheorum, Naturalistarum, Deistarum, Antescriptuariorum, Indeferentistarum och andra dylika villfarelsers

[1] Se Blanck, *Den Nord. Renässansen*, s. 251 o. f.

Digitized by Google

vederläggande".[1] Med sin dialektiska skolning var Wallerius väl rustad att upptaga kampen. Torbern Bergman säger i sitt åminnelsetal öfver Wallerius, att han allt intill sin död stridde väldeliga emot de så kallade starka snillen. Wallerii öfvertagande af den kalsenianska professuren kan betraktas som en symbol på den svenska wolffianismens ställning till ortodoxien. De fleste af våra wolffska filosofer klädde sig i prästkappa och krage.

Emellertid ansattes wolffianismen här i landet från två motsatta håll, från de religiösa, som ej kunde fullt förlika sig med dess rationalism, och från upplysningsfilosoferna, som blefvo vida farligare fiender.

I Den Svenska Mercurius för januari 1756 finnes en vidlyftig, ganska märklig artikel öfver filosofen Wolff. Artikeln är troligen författad af någon prästman. Författaren är kritiskt stämd mot Wolffs filosofi, men söker rättvist väga både dess förtjänster och fel.

"Första delen af sit stora Philosophiska arbete på Latin eller Logican kom ut 1728 i 4, hvaruppå de öfriga följde efter hand 22 tjocka Tomer til antalet, och fattades det ändå några band, innan hela den Theoretiska och Practiska Philosophien blifvit fulländad. Mången torde anse det för straff at bli Philosoph och Wolfian, så framt det intet kunde bli för bättre köp än at lägga sig til och sedan läsa igenom så ofanteliga böcker, då likväl alt ihop kunde få rum både med tydelighet och smak i en måtlig Octav. Men det är med skrifter som med alt annat i denna vår verld. De födas, florera och dö med Conjuncturen. En tid höllos de för Symboliska Böcker i Philosophien, och nu ledsnar något hvar vid desamma."

Efter att ha frånkänt Wolff filosofisk originalitet och framhållit, att denne ej lagt något annat nytt till den leibnizska filosofien än kosmologien, öfvergår författaren på slutet till att granska wolffianismens förhållande till den uppenbarade religionen. Han medger väl, att wolffianismen ej direkt leder till fritänkeri, men den är farlig, därför att den i så hög grad skärper tankeförmågan. Då religionens hemligheter ej böra begripas, utan tros, är det klart, att det leder snarare till naturalism att tänka för mycket än för

[1] Se Annerstedt, o. a. a. s. 299.

Digitized by Google

litet. Han förebrår Wolff och dennes lärjungar, att de blandat in sin filosofi i teologien och drifvit gäck med den teologiska metoden och fromma teologer, sådana som Chemnitz, Gerhard, Quenstedt, Spener m. fl., hvilkas verksamhet varit mera välsignelsebringande än alla de wolffska teologernas.

"Wolfianerna säga altid, at deras Method brukad i Theologien skal gjöra densamma bevisligare och tjenligare til at bestrida Naturalisterna med. Men jag frågar: Antingen har Naturalisternas antal i den lärda och stora verlden varit större för eller efter 1710? och har deras antal efter samma tid blifvit många resor fördublat, hvi har den Wolfiska Methoden i Theologien intet kunnat förhindra detsamma? Jag har altid tänkt at Methoden i Theologien intet kan omvända en Naturalist, ty han tror ju intet af alt ihop, om det ock vore författat jag vet ej efter hvems method, utan preliminair frågan blir den, at öfvertyga honom om, at Guds ord, och det sker ej genom någon method, utan först af Bibelens ut och invertes Criteriers eller kännemärkens genomtänkande, och sedan, at han tillåter den H. Anda värka på sit hjerta ordets kraft, och tillåter han detta senare ske, så behöfs i sanning ingen method sedan, til at få honom at tro resten. Kan et tydeligare bevis på förtroende til et förmörkat förstånd i andeliga saker och föragt för Guds uppenbarade ord vara än det, at skrifva Theologien som en Metaphysica, härleda alt af förnuftets principier, söka förklara alla hemligheter, och sedan alt i §. är beseglat med det Philosophiska Amen *Quod erat demonstrandum,* anförer man liksom för höflighet eller skams skull et språk utur Bibelen i Corollarien eller Noten, hvilket är så mycket sagt, som at Guds ord kommer likväl öfverens med vårt förnuft då det borde likväl heta tvärtom?"

Författaren anser, att wolffska metoden i teologien gjort mer skada än gagn, men att den däremot har gjort sin stora nytta, då den hållit sig till de saker, "hvarest det kommer an på at tänka"; själf stod han i skuld till densamma för den tankereda han ägde.

Samma år som ofvan refererade uppsats stod att läsa i Den Svenska Mercurius, riktade den unge finnen Petrus Forskål ett djärft anfall mot wolffianismens kunskapsteori och morallära i sin i Göt-

Digitized by Google

tingen ventilerade afhandling *Dubia de principiis Philosophiae recentioris*. Både Hammarsköld och Levertin ha ägnat en ganska utförlig redogörelse åt denna afhandling.[1] Det är väl för mycket sagdt, då Hammarsköld påstår, att wolffianismens snara fall bereddes genom Forskåls kritik af motsägelselagen och den tillräckliga grundens lag och att Forskål i skepticism gick ännu längre än Hume. Forskåls afhandling smakar själf alltför mycket af wolffiansk dialektik, och man märker, att han lärt sin krigföring i wolffianernas läger. Hans problemställning är en helt annan än Humes. Då Forskål vill frånkänna motsägelselagen fundamental betydelse och i dess ställe sätter satsen: det på hvilket vi ej kunna tvifla är sant, såsom ännu ursprungligare, så torde detta närmast vara en dialektisk lek med ord: båda satserna innebära detsamma. Äfven tillgriper han i kritiken af den tillräckliga grundens lag så teologiska argument som att ifall denna sats har universell giltighet, måste det onda ha Gud till sitt upphof, hvilket är orimligt. Om man vill ha ett exempel på den sofistiska argumentering Forskål vänder sig emot, kan man lämpligen taga Wolffs första bevis för den tillräckliga grundens lag, som lyder så här: Låt oss antaga, att något existerade utan tillräcklig grund, så skall grunden till att detta existerar förstås och fattas af *intet*. Alltså skall intet på samma gång både existera och icke existera. Det skall existera, emedan ett tings existens förstås af intet eller, hvad som är detsamma, emedan intet betingar en saks existens; det skall å andra sidan icke existera, emedan det är intet. Då det är omöjligt, att något både existerar och icke existerar, så är intet utan tillräcklig grund.[2] — Det slår en till mötes ur Forskåls afhandling en frisk fläkt af ungdomligt stridshumör och trots mot häfdvunna auktoriteter. Forskål känner en glädje vid att rifva sönder wolffianernas väf af spetsfundiga syllogismer. Hans skrift väckte stort uppseende inom den lärda världen: det stod strid om den i Tyskland och stridens vågor nådde upp till Uppsala. Forskål angreps i fyra olika Uppsalaafhandlingar. I en senare omtryckt upplaga af skriften har han inryckt både kritiken och sitt eget för-

[1] Jfr äfven *Svenskt Pantheon*, sjuttonde häftet, artikeln Petrus Forskål.
[2] Jfr *Höffding, Den nyere Filosofis Historie* I, s. 374.

Digitized by Google

svar. Forskål synes hylla en enkel sens-commun-filosofi, men är oberörd af den engelska empirismen. Han betviflar, att det inom filosofien kan göras nya upptäckter; det sanna är en gång för alla funnet. Sitt försvar slutar han med att framhålla, att det går de förmenta nya filosofiska upptäckterna som gycklare på teatern, hvilka först väcka förvåning och sedan löje och glömska. "Und dieses meyne ich nicht nur von den Leibnitzischen, sondern von allen denjenigen grossen Demonstrirern, die sich einbilden, neue Wahrheiten, die vorhin der Welt nicht bekannt gewesen, in der eigentlichen Philosophie entdeckt zu haben. Solche Lehren finden einige Zeit ihre Bewunderer. Allein das ist ihr gewisses Schicksal, dass sie in kurzem verachtet und vergessen werden. Dieses zeigen unzählige Exempel. Und ich darf gewiss voraus sagen, dass der Wolfischen Demonstration des Daseyns Gottes aus dem Satze des zureichenden Grundes, und der Crusischen aus dem principio contingentiae und necessitatis, so gehen wird, wie der Cartesianischen, aus der idea entis infiniti, schon gegangen ist. Das wahre in der Philosophie bleibt und besteht. Denn es ist allen offenbar. Nur das falsche, das einzelne Lehrer hinzuthun, muss immer sich und die Philosophie verändern."

Under det wolffianismen ännu utlades från de akademiska katedrarna och förfäktades i latinska afhandlingar, hade den franska upplysningsfilosofien, som ju är en afläggare af den engelska empirismen, redan trängt in i landet. Såsom Warburg framhåller, började från och med 1750-talet de mera framskridna upplysningsidéerna att senteras.[1] De vunno anklang långt förr hos skönandarna än hos filosoferna af facket. Lovisa Ulrikas hofkrets stod under inflytande från den franska upplysningsfilosofien, likaså fru Norden-

[1] Warburg citerar i *Sv. Ill. Litt. hist.* II, s. 625 ett ställe ur Lärda tidningar 1764, där den rådande skolastiken bekämpas. »Bacon, Cartesius, Newton och Locke hafva från skolastikens metafysiska trätor och från myndigheternas ok banat oss väg till tankens frihet. Att de ej uträttat mer, därtill ligger orsaken i våra skolor och akademier, hvilka bortslösa ungdomens tid på döda språk, som snart glömmas, och tillika inplanta metafysiskt grubbel och en logik, som skapar tankeklyfvare och sofister i stället för tänkare och filosofer.» Stället ingår i ett referat af en från franska öfversatt ströskrift: Tankar om Philosophien och Philosopher och återfinnes nästan ordagrant där.

Digitized by Google

flychts salong. Man träffar äfven på enskilda tänkare, som omfatta den lockeska sensualismen, t. ex. Anders Schönberg i den uppsats han 1763 inför i Den Svenska Mercurius öfver Vitterhetsakademiens i Berlin 1763 prisfråga: Om metafysiska sanningar i gemen och i synnerhet första Grundsanningarna af Naturliga Theologien och Moralen kunna föreställas med samma öfvertygande klarhet och visshet som Geometriska sanningar. — Det är emellertid först på 1770-talet som empirismen börjar känna sig nog säker i sin ställning för att på allvar öppna striden med den gamla skolfilosofien.

* * *

År 1771 öfvertog Christiernin, som då började närma sig femtiotalet, Uppsalaprofessuren i teoretisk filosofi efter Frosterus. Detta professorsombyte är märkligt så till vida att med Christiernin får sensualismen sin förste målsman på en filosofisk lärostol hos oss. Christiernin figurerar i vår lärdomshistoria med en gloria af komik om hjässan för den sorgliga kamp han på ålderdomen förde mot kantianismen; det bör likväl ej glömmas, att han ett par decennier tidigare uträttade ett förtjänstfullt arbete genom att föra sina lärjungar in i erfarenhetsfilosofien. Emellertid är Christiernins egen filosofi ett konglomerat af gammalt och nytt. Kunskapsteoretiskt står han väl på empirismens grund, men han införlifvade med sin empirism wolffianismens teleologi. Naturen betraktade han enbart som ett redskap att tjäna Guds planer. Hans filosofi är lika genomsyrad af ett teologiskt betraktelsesätt som någonsin Wallerii var. Om man genomgår de afhandlingar, som han presiderat för under de första åren af sin professur och som han antingen själf författat eller hjälpt till att författa, finner man sådana som *De universalitate gubernationis divinae, De differentia inter gloriam et majestatem divinam, Contra contemptatores religionis, De finibus divinis, De natura creatorem illustrante, De decretis divinis.* Redan titlarna ange, att Christiernin trodde sig besitta en ganska intim kännedom om de gudomliga hemligheterna och att filosofien till sist för honom var en religionens tjänarinna.

Kort efter det Christiernin utnämnts till professor i metafysiken,

Digitized by Google

får den empiriska filosofien en talangfull förfäktare i den unge Neikter. Han tillhör en yngre generation och är en helt annan andas barn än Christiernin. Neikter går anfallsvis till väga mot den dogmatiska filosofien och betraktar den öfverlägset som endast skolastiskt gräl. Ordet metafysik blir i hans mun nära nog liktydigt med dårskap.

I de för sin tid utmärkta Upsala tidningar, som utgåfvos 1773—1779 af Svederus, västmanlänning liksom Neikter, finnas en rad polemiska artiklar, hvari den gamla filosofien och det därmed sammanhängande disputationsväsendet bekämpas. Dessa artiklar torde härröra just från Neikter. Som man förut i vår odlings historia, såvidt jag känner, ej beaktat den stora roll i upplysningsfilosofiens tjänst som denna tidning spelat, skall jag något utförligare redogöra för polemiken i densamma mot samtidens skolastiska åskådning. Den strid, som här föres, kan sägas vara en mindre förpostfäktning till den drabbning, som sedan levereras i Stockholmsposten.

I tidningens första årgång 1773 äro införda referat af Neikters och Boethii gradualafhandlingar. I båda företrädes en radikal empirism. Särskildt Neikters afhandling är intressant, ty den torde utgöra det första våldsamma angreppet här i landet på wolffianismen utifrån en empirisk åskådning. Neikter icke endast utdömer den föregående filosofien som värdelös, utan han använder all sin kvickhet och satir till att förlöjliga den. Den lilla afhandlingen, som endast räknar sexton sidor, bär titeln *De historia ut philosophia per exempla*. Det var nog ingen tillfällighet att den försvarades under presidiet af den frisinnade Ihre, Neikters gynnare och vän.

Historien, menar Neikter, har råkat på villovägar, därför att den saknat empirisk metod. Hvad är det som häfdatecknaren förvarat till eftervärlden? "Onyttiga småsaker och ytan af händelserne anföras gemenligen med en olidelig vidlöftighet, men driffjädrarne höljas, dels af ensidighet dels af mäniskjo-fruktan, med det tjockaste mörker. Philosopherne åter, långt ifrån at upsöka sanningen med ärfarenhetens fakla, hafva skydt och hatat henne såsom en farlig granne för deras upstaplade Systemer, dessa kära

Digitized by Google

men vanskapeliga barnen, hvilka de omfatta med samma blinda ömhet som uglan omfattar sina foster."

Neikter häfdar, att erfarenheten är det enda säkra medlet att utröna sanningen såväl i metafysik och morallära som i fysik. De gamla filosoferna hade af begäret efter ett odödligt namn förledts till att alstra så många olika och monstruösa systemer, att lärdomshistorien är nästan endast historien om människans dårskaper och ombytlighet. Det enda gagn de gjort är att de redan framkommit med sina dårskaper, ty mänskligheten synes ej kunna finna sanningen, förrän den först pröfvat på alla dårskaper. Beträffande skolastici upprepar han Lockes yttrande, att de trodde Vår Herre hade så sparsamt utdelat sina gåfvor till människan, att han själf nöjt sig med att ha skapat tvåfota djur, men sedan öfverlämnat åt Aristoteles att göra dem förnuftiga med sin filosofi. Lord Bacon var den förste, som sökte en riktig väg till att finna sanningen. Cartesius följde efter, men han var omgifven af så många bländverk, att "Vulgus Philosophorum först förgapade sig på honom, och sedan till en stor del vandrade i hans fotspår. Ingen bör neka *Cartesius* det loford at han varit en af de största snillen som lefvat; hans lärobygnad ehuru ogrundad äger en höghet, samt utmärker et snille och en skarpsinnighet, som säkert vinner alla tiders förundran; men som han i begynnelsen blef förledd at lägga en svigtande grundval under sit Systeme, så ramlade det snart nog öfverända, utan at fallet kunde motas af de största snillen, såsom en *Fontenelle*, en *Mairan* m. fl." Cartesii största fel var enligt Neikter hans tro på att sinnena kunna bedraga oss; alla hans misstag bero på denna villfarelse.

Betecknande för Neikters empiriska ståndpunkt är, att han framdrager Gassendi och upphöjer honom på Cartesii bekostnad. Gassendi var lika snillrik som Cartesius, men öfverträffade honom i lärdom och erfarenhet och hade troligtvis ett ännu bättre hjärta. Medan Cartesius trodde sig kunna härleda alla sanningar ur blotta förnuftet och ansåg, att ingenting var så doldt, att han ej med de medfödda begreppen kunde göra det klarare än solen, trodde Gassendi, att det fanns oräkneliga ting, som dolde sig för vår kunskap. Erfarenheten och ett flitigt aktgifvande på tingen var för Gassendi det enda

Digitized by Google

medlet till att uppleta sanningen; han betviflade ej, att eftervärlden skulle sprida ljus öfver mycket som då ej var kändt. Båda hade sina efterföljare: Cartesius hade Leibniz och Wolff, hvilka åter i sin tur kunna uppvisa en stor skara imitatorer; Gassendi hade få anhängare, men hans ära lider ej däraf, ty hans anhängare voro män som en Bayle, Locke, Clarke, Newton, Hutcheson, Hume, d'Alembert, Bonnet m. fl.

Neikter diskuterar äfven frågan om de medfödda idéerna, hvilka han i likhet med Locke förnekar, och skillnaden mellan matematikens och filosofiens bevisningsmetoder, d. v. s. skillnaden mellan induktiv och deduktiv metod.

Om man kan föreställa sig, att någon vore så narraktig, att han tviflade på sin egen existens, så ser Neikter heller intet skäl hvarför han ej också kunde tvifla på att han tänkte. Beträffande Leibniz' och andras första principer håller han före att ännu större och synbarare orimligheter vidlåda dem än Cartesii första princip. — Filosofiens problem kunna med framgång afhandlas endast empiriskt. Neikter anser med Hume i slutorden till dennes Enquiry, "at alla böcker som icke innehålla raisonnemens och tankeslut angående storheter och antal eller rön om sakers varelse, i dem finnes icke annat än vilfarelse och tankegyckel samt kunna utan skada göras till offer åt elden."

Till sist proklamerar han erfarenheten som den enda kunskapskällan. På hypoteser lägger han ingen vikt. "I sig sjelf är ingen omöjelighet, at en förslagsmening kan uptäcka en sanning på samma sätt som det är möjeligt för en blind at träffa målet, när han svänger omkring sig en hand full med små sten; men exemplen häraf äro ganska rara. Hade Philosophi i stället för gissade Systemer endast syslosatt sig med rön, skulle mäniskors kundskap nu stigit till en vida större högd, än som den gjordt. Mäniskjo-slägtet och deras egen ära, hade bägge vunnit lika mycket dervid. Genom några få väl utredde rön hafva en Guericke, en Galliléi, en Torricelli, en Boile, en Pascal med flere, ärhållit en säker odödelighet då de största snillens Systemer haft merendels lika öde med taskspelare, på en nach-Comedie, nemligen at vid första inträdet upväcka

Digitized by Google

häpnad, sedan åtlöje, och änteligen till slut at aldeles försvinna af Skådeplatsen."

Vi igenkänna de sista orden från Forskåls afhandling. Neikters afhandling påminner i mycket om denna, men det föreligger också dem emellan en fundamental åtskillnad. Neikters angrepp göres från en helt annan ståndpunkt. Här är det en lärjunge till Locke och Hume, som lidelsefullt bekämpar den dogmatiska filosofien. Att Neikter ej i sin stridsifver gör Cartesius och Leibniz rättvisa, behöfver väl ej påpekas. Som alla hetsporrar är han ensidig. Men säkert är, att Neikter liksom många andra unga män af hans generation ha känt det, som om de sluppit ut i friska luften ifrån ett kvaft tillstängdt rum, då de från wolffianismen kommit till erfarenhetsfilosofien.

Neikters attack på dogmatismen fick sedermera ett polemiskt efterspel i Upsala tidningar, hvarvid Neikter själf är angriparen. Han hade ju radikalt förnekat de medfödda idéerna och ansett själen vara från begynnelsen utan kunskap som en tom vaxtafla.

En tid efteråt försvarades i Uppsala en teologisk tes så lydande i Neikters egen öfversättning: Om barnen icke hafva begrep om Gud, och de första stamtrådar till kundskap och känsla af sig sjelfva, äro de icke mäniskor och kunna hvarken blifva fördömde eller salige, om de dö, innan de fådt förnuftets bruk. I Upsala tidningar n:o 49 införes ett kvickt skämt med denna tes, medan det hänvisas till Neikters afhandling. Att Neikter är författare till artikeln, uppger han själf i ett bref till Bergklint.[1] Polemiken är mycket belysande för de två motsatta åskådningar, som drabba samman. Neikters första inlägg utgöres af ett bref ställdt till tidningens utgifvare:

Min Herre!

Händelsevis råkade jag för någon tid sedan, at få läsa i Edra Tidningar några recensioner af Academiska disputationer, hvilka påstodo, at alla våra begrep leda sit ursprung från sinnena: men då jag för någon tid sedan skulle gå in på Academien, mötte mig en der på dörren upspikad Thesis af ungefärligen detta innehåld: *Om barnen icke hafva medfödda begrep om Gud.*

[1] Jfr GJÖRLOFF, De estetiska åskådn. vid universiteten. *Samlaren* 1900.

Digitized by Google

och de första stamtrådar[1] *till kundskap och känsla af sig sjelfva, äro de icke människor och kunna hvarken blifva fördömde eller salige, om de dö, innan de fådt förnuftets bruk.* Min Herre kan aldrig tro i hvad förvirring dessa stridigheter försatte mig. Jag har eljest hört sägas, at Philosophien och Theologien borde komma öfverens, men här ligga de efter alt utseende i håret på hvarandra. Brukar man på Academien så famla i ovisshet, eller huru hänger det ihop med de så vigtiga medfödda *begrep* eller medfödda *syner* (hvilkendera version är bättre, vet jag icke, ty ordet idea skall komma af εἴδω jag ser). Men nog mins jag, då man med såckerknäckar begynte persvadera mig at läsa i Frågboken, huru förvända begrep jag då hade om andar och Metaphysiska ting. Mit begrep om min Skapare var aldeles formeradt efter de trästycken, som jag såg i min Cateches. Mån Skaparen, som annars gordt all ting så mästerligen, ingifvet hos mig en så grof och klumpig afbild af sig sjelf, och hvartill skulle en sådan ofat idée om Skaparen tjäna annat än at bereda vidskepelse och afgudadyrkan? Det ordet *ande,* mins jag i synnerhet, var mig obegripeligt och tvetydigt. Mit begrep om den Onde var så kötsligt och afcopieradt af trä-schnittet, at jag allestädes i mörkret bäfvade för hans långa knä- och hufvudhorn; men tör hända, at våra begrep blifva alt mera kötsliga, ju närmare vi nalkas den tid, då skägget vill utspricka och at vi i moderlifvet varit ganska klartänkte. M. H. torde införa detta i sina Tidningar, at jag måtte få något ljus häruti, annars måste jag sjelf resa till Caraiber och Samoyeder, för at få se om människan är någon god Psychologist af naturen. Det är vist at jag icke vågar mig hem öfver Julen, innan jag får uplysning. Min k. Far en trogen Comminister i Westergötland gaf mig vid min resa till Academien den förmaning at jag borde misstro mit svaga förnuft, och detta ser jag nu vara så mycket nödigare, som förnuftet aldeles synes strida emot *ideae innatae;* men om jag vågar tro det samma, nekar den upspikade Thesen, at jag är människa och nästan fördömmer mig; jag skulle då med sorg föra min värdiga Fars grå hår i grafven.

Förbl.
Lärogirig Student.

---

[1] *Stamina* har varit en ganska besvärlig glossa at göra svenska af, jag har genomgådt hela Svinmagen, men är ändock oviss, om termen är hämtad ur väfstohlen eller örtboken.

Några nummer senare inflyter i Upsala tidningar (1774 n:o 2) en artikel skrifven af tesens försvarare till bemötande af föregående skämt. Artikeln är hållen i en barnsligt allvarlig ton. Författaren tar de medfödda begreppen i försvar och åberopar sig på romare-

Digitized by Google

brefvet. Någon strid mellan filosofien och teologien kan han icke finna. "Huru skulle derföre förnuftet kunna upte några sunda slut, någon san ärfarenhet som skulle vara stridige med nådenes värkningar i döpelsen och derpå följande nådastånd? detta hörer ej till Philosophiens krets, den kan således ej här uphäfva sig till domare, eller gynna sådana meningar, som beröfva själen sina väsendteliga egenskaper, utom hvars ägande själen ej skulle vara förnuftig eller skickelig att emottaga nådenes värkningar, hvilket är det man påstår i Thesen." Till sist beklagar sig författaren öfver att ha blifvit orättvist beskylld för att "hysa tankar, som borde gjöras till löje för Allmänheten, som öfverända kasta både Theologie och Philosophie och som voro försmädeliga mot den Högtlofvade Skaparen, etc. hälst han städse kunnat på Academien finna mig och där benägit rätta det han tykt mig hafva felat: Han hade således väl kunnat underlåta att blottställa både sin och min okunnoghet för et uplyst Publicum som straxt lärer se att detta Herrens förhållande äfven är nog oanständigt den vördnad för Högärevördige Präses hvartil vi bägge äro så högt förbundne."

En månad efteråt (1774 n:o 7) inför åter Neikter ett bref till respondenten för tesen om de medfödda idéerna. Han döljer sig under samma signatur som förut och låter studenten berätta en historia från sina julferier. Neikters kvickhet firar här sannskyldiga triumfer.

Min Herres uplysning utspridde så tjocka strålar, som någonsin S:t Niclas hufvud i en Rysk Kyrka. När Upsala Tidningen N:o 3 kom med Posten til vår Sochne Herre, var hos honom Julkalas, då jag för första gången feck äta vid Herrskapets eget bord: (NB. jag skal säga in parenthesi at jag hade satt värjan snedt och jag tror det var däråt Fröknarna började skratta.) Min Far beväpnade sin vördiga näsa med glasögon och läste. Han viste derunder en så glad mine, at jag aldrig sedt den samma lifligare när han emottagit Likstod efter en Nämdeman, än nu då Han fan at *ideae innatae* icke uphäfde gransämjan emellan Theologie och Philosophie; Men denna glädje-skål blef snart upfyld med Mara, då han såg huru min välmenta lärgirighet uttyddes til sidvördnad för Högärevördige Herr Präses, hvilken jag på det högsta vördar och respecterar; Men huru kunde jag som nyss kommit ifrån Gymnasio, blyg och dertil fattig, hitta til de Fälten, på hvilka Hr. Respondens berättar de förträffeligaste uplysningar hämtas.

Digitized by Google

Men à propos Min Hr. Respondens! I lär vara äldre Academicus än jag, dock ser det ut som I icke vore högfärdig; för at slippa krus och complimenter lätt oss nu straxt blifva Bröder och kalla hvarandra du. Icke är jag så illa upfostrad som du tror; Min Fader sade altid åt mig: k. Barn, när du börjar läsa i Böcker, så tag dig til vara för förnuftet hvars listiga anlopp äro rätt så farlige som köttets och verldens. Min Far berättade at en lättsinnig Karl som het Argus ville komma upp med et annat upfostrings-sätt: Men han sade at det hade alt för farliga följder.

K. Bror efter vi nu blifvit vänner, så skal jag säga dig, at vid samma Julkalas var också en Karl som Far min kallade Fritänkare eller jag mins icke vist Frimurare; denne vräkte fram en stor hop glåpord när han läste dit Svar. Han undrade hvarföre du upsåteligen rört up Logomachier, när, som du nu förklarar dig, du i sjelfva saken tänker lika med Philosopherna. Du menar med *ideae innatae* Mäniskjans naturliga förmögenhet at få begrep: men han sade at Termen var hårdragen icke allenast från sin etymologie utan och från et allmänt antagit bruk. Han trodde väl at du efter din egen utsago haft dina flere skäl dertil, men det bästa deribland lärer vara, at du med detta ordkrångel velat lappa et slarfvigt och lutande Metaphysiskt System; Det blir ock altid et fel at i en These bruka *vagos terminos* och tala utan precision. Den fula Försmädaren sade vidare, at aldrig någon Mäniskja icke de aldragrofvaste Materialister såsom *Spinosa, de la Metrie* eller *Mirabeau,* påstådt at upfostran kunnat i et Fä intratta förmågan at tänka. Alla medgifva at *perfectibilitas* är Mäniskjans klaraste skiljemärke från de andra Djuren. Jag har hört sägas, at en Turkisk Slaf åtagit sig en så svår pedagogie, at han lofvat Sultanen innom 20 år lära en (NB. Physisk) Åsna läsa: men hans enda utsigt var at dessförinnan skulle antingen Patron, Läromästaren eller Lärjungen vara död. Lika så illa skulle det passa om man kallade Förmögenheten at få begrep, *ideae innatae*, som at påstå det hor, mord och stöld äro Mäniskjan medfödde, efter hon af Naturen är benägen til alt ondt. Keyser Justinus hade förmåga at af en Svinaherde blifva Keysare; kan man derföre säga at han såsom ännu Svinaherde hade *Majestas innata?* Det berättas om en Engelsk Köpmans Gosse, som började sin Handel med en Katta, och var när han slutade Lord Major i London, och ägare af 70000 Pund Sterling; Passar sig då at säga det hans förmögenhet til at vinna rikedom var *divitiae innatae* eller at kalla den välsignade Kattan som var *primum stamen* til alt, et Pund Sterling *innatum?* Snarare sade han sig velat tillåta, (om du eljest skulle tycka at någon härlig erudition låg i glosor som ej kunna begripas af andra än Metaphysicans *Adepti*) at få kalla Kattan *qvidditas caussalis, terminus a qvo, caussa sine qva non, Materia ex qva principium primum et ratio constitutiva,* eller med en Lombardus *Potentionatudinabilitas,* til alla desse Pund Sterling; dock trodde han at om

Digitized by Google

Roms Talemän en Cicero eller Plinius, som i sin tid äfven *in Philosophicis,* kunnat taga *examen rigorosum,* skulle upstiga ur sit stoft och höra en af våra Philosopher i Cathedern, skulle de svårligen tro at han talade Latin, så framt de icke togo honom för en besvärjare, som på en korsväg upmanade Hecate emot sina Fiender. En tydelig Sanning, som straxt kräfver allas bifall, behöfver icke söka sig et skjul bakom et tjokt moln af Barbariska Termer, hvilka öfversvämmat Philosophien lika som de Egyptiska Gräshoppor med sin mängd undangömde dagen. Et Gudavett, som icke lärt at med distinctioner och definitioner confundera sig sjelft och andra, famlar här i samma tökn som en Lynceus, hvilken blifvit inföst i en tilltäpt tunna: Om han ock bäres in i en illuminerad Sal skulle han vara i samma natt, så framt han icke hade något hos sig hvarmed han kunde peta undan sprundet. En *Pompejus* eller *Scipio* på sin segervagn kasta glada och öpna blickar på en oräknelig mängd åskådare och sky ingens ögnakast, men en *Phryne* och en *Thais,* som Domaren upställer på Torget til en skåderätt, kastar gärna om hon får förklädet öfver hufvudet.

Fastän du i ditt Svar bannat mig, kunde jag dock nu icke annat än taga dit partie hälst jag tyckte han blef för grof. Jag tog fram de språk som du citeradt; men han skulle ändock hafva sitt ord uppå. Han sade sig här åter se den bedröfveliga oseden at under den snygga pretext til at visa Förnuftets och uppenbarelsens likformighet, våldföra den sednare til försvar för ogrundade hypotheser. Jag undrar, fortfor han, huru den der Respondens vågat utan Facultetens censur inblanda Theologie; Wisserligen hade han då blifvit påmint om det Språket som förmanar at undfly onyttig spörsmål och ordaträtor; Wisserligen hade han blifvit varnad at icke draga Guds H. Ord til försvar för en Sects hypotheser. O! at han, som visar sin Adversarius til så förträffeliga undervisningar, åtminstone haft det lilla begrep, (han nyttjade ser Bror dina egna talesätt) at fråga sin Präses til råds: Aldrig hade han då kommit fram med så illa lämpade Språk; Jag vill icke stiga innom Theologiens råmärken, utan jag låter hvar och en som äger *sens commun* sjelf dömma om dessa Språk bevisa det denna Karlen vill; dock lärer han aldrig vilja neka at Mäniskjan födes et otrones barn, men får tron genom nya Födelsen och Döpelsen; skulle derföre Barnens tro bevisa *ideae innatae* så måste denna Respondens påstå at Döpelsen är medfödd.

Wår Sochne-Herre som annars ofta går i Kyrkan och de två sidsta åren skänckte ganska mycket mjöl och Penningar åt Sochnefolket, samt sällan byter om Bönder på sina Hemman, tyckte dock det denna ovettingen hade rätt: han sade blått at hans censur var för mycket bitter. Man bör sade han, icke så hårdt handtera dem, kanske de fela mer af enfaldighet och blint nit än af elakt upsåt; men den elaka Karlen skulle lika väl hafva det sidsta ordet. Han säger at en envis trätgirighet och *Esprit de Contradiction*

Digitized by Google

icke kunna på annat sätt *corrigeras* än med *Satyrens* grofvaste skrubbhyfvel. Och änteligen när han til slut kom til de orden der du säger, at jag varit oanständig mot Högärevördige Herr Präses, säger han, Gud bevars at någon skulle vara Hög-Ärevördigare än Sanningen. Och för det ordet blef Far min så ond at han slog handen i bordet och utbrast, at sådane tankar upstiga endast af kötsens retelser. Gubben blef för het och jag såg på honom at han ångrade sig sedan, när han kom ihåg Påskpenningarne: och icke tror jag han blir buden på middag til Herregården så brått, ty när et glas med rödt Win dervid föll kull, tog Hennes Nåd sig en price gult snus och säger: Herr Comminister jag tror aldrig at min duk haft någon retelse af Köttet.

Men vi råkas väl en annan gång, då vi få ensamme talas vid. Jag förblifver altid din

outtrötteliga Bror
Lärogirig Student.

Det är väl numera omöjligt att med säkerhet fastställa, huru många af artiklarna i Upsala tidningar som förskrifva sig från Neikters hand. Emellertid är Neikters kvicka och eldiga skrifsätt ofta mycket lätt att igenkänna. Äfven om det inte från flere håll uppgåfves,[1] att Neikter vore författaren till den mördande kritiken af Bussers moralkompendium, skulle den som är någorlunda förtrogen med Neikters tankar och stil lätt kunna identifiera författaren. Neikters kritik af Busser påminner i mycket om Tegnérs senare berömda afrättning af Hammarsköld. Den är lika hänsynslös och utföres med lika säker hand. Man skulle tycka, att kritiken vore i hög grad orättvis, om den endast drabbat hedersmannen Busser, som var lektor i Linköping; det är emellertid det filosofiska pedanteriet och ovederhäftigheten Neikter vill åt och wolffianen Busser blir offret. Busser hade blifvit anmodad af prästeståndet att utarbeta en lärobok i moralen; boken utkom år 1774 försedd med kungligt privilegium och konsistoriets i Linköping rekommendation till att bli antagen som lärobok vid skolor och gymnasier, alldenstund det icke fanns någon lämpligare handbok i ämnet. Boken var tillägnad ingen mindre än Gustaf III.

Utgifvaren af Upsala tidningar vägrade först att införa den hetsiga recensionen. Neikter tillställde honom då ett öppet bref,

[1] *Åbo litt. tidn.* 1803 n:o 53; *Biogr. Lex.* Bd III s. 114; Bd IX s. 338.

Digitized by Google

hvari han framhöll det som en tidnings skyldighet att lämna plats för alla granskningar som ej röra personer eller såra anständigheten. "Jag begriper derföre icke af hvad skäl M. H. förhåller min Recension af Hr. Lect. Bussers *Compendium Philosophiae Moralis*, hvilken jag så längesedan insändt. Denna Bok är författad på Latin, och kan således flyga omkring hela verlden; hon är förespråkad med så myndiga och frikostiga loford, at en Utlänning torde deraf taga sig skäl at anse henne som den högsta effort af svenska snillet. Det synes derföre vara nödigt at vi sjelfve uptäcka hvad värde det Svenska Publicum sätter på detta lärdomsfoster; Men skulle M. H. fortfara at neka mine anmärkningar et rum i sine Tidningar, blifver jag dock icke rådlös; Jag skall gripa till samma medel som Boileau vid et dylikt tillfälle:

> Et s'il ne m'est permis de le dire au papier,
> J'irai creuser la terre et comme ce barbier
> Ferai dire au roseaux par un nouvel organe
> *Midas*, le Roi *Midas* a des oreilles d'ane.»

Neikters bref hade åsyftad verkan. Visserligen reserverar sig utgifvaren i en not och önskar att författaren såväl till brefvet som recensionen "hade vid dess upsättande varit någodt mera fogelig", men utlofvar likväl recensionens införande i nästa nummer. Neikters långa recension fyller nästan hela de följande fyra numren (1775, n:i 42—45). Jag meddelar här ur den några utdrag, som ha ett allmännare intresse. I inledningen beklagar sig Neikter öfver att de dåliga skriftställarna sprida sig inom litteraturen som ett ogräs, då däremot de förtjänstfulla inte läsas och därför af brist på uppmuntran tröttna att producera.

En stor Författare, som förespådde et snart inbrytande Barbarie, upgat som det enda präservativ deremot, at de Lärde mindre skulle skrifva och bätre granska sina Arbeten. Ehuru detta rådet var ostridigt godt, synes dock som de lyckliga snillen, hvilka här och där träffas, följa det trognare än man önskat, och det mera hos oss i Sverige än på andra orter. Alt äger sina naturliga orsaker, och torde hända at man icke misstager sig om man nu upsöker dem i den kallsinnighet vår Allmänhet, mera än andra Folkslag, visat at urskilja och belöna ägta snillen; kanske at detta äfven bidragit at

Digitized by Google

vi af en *Lagerbring, Botin, Celsius*, etc. äga afbrutne arbeten. Den allmänna hopen acqviescerar altid i sin okunnighet, och den lärda Pöbeln, besvärad af en humilierande jemförelse, gör sig skadeslös af et upstigande snille på samma sätt, som en Candaces Camererare utgjuter sin harm i Seraillen. Dåren åter, fiker, äflas och går på tå, för at öfvertyga Efterkommande at narrar äfven lefvat för deras tid. Icke nögd at hafva plågat sin samtid, vill han äfven besvära efterverlden med minnesmärken af sin förflugna existence; och då det synes vara en välgärning af naturen, at glömskan i sit mörker får begrafva dårskaper, är Boktryckare konsten upfunnen at göra dem eviga. Hundstjernan har på ingen Danvik starkare influence än den Parnassiska. Hollberg fan sig derföre befogad, at för flere Böcker till Devise på Titelbladet, föreslå följande: »Jeg är en Narr; og paa det den heele verld skal vide at jeg är en Narr, vill jeg lade det med dette mit skrift förstaa». En olycklig vanitet, eller begärelsen at förtjena en skilling, förorsakar förmodeligen Sång-Gudinnorna så många *fausses couches;* utan tvifvel har man någon af dessa driffjädrar at tacka för Bagers skaldestycken, Tegnäi Tal och Denisons Apocalypser.

Neikter blottar på ett skoningslöst sätt svagheterna i Bussers arbete, uppvisar huru det är ett sammelsurium af meningar, hopplockade från olika håll, framför allt huru det i stor utsträckning är ett rent plagiat af wolffianen Baumeister. Han förebrår Busser, att denne hvarken tagit hänsyn till de gamla antika författarne eller till de nya upplysningsfilosoferna, utan gifvit sitt förtroende åt de solida peripatetiska lärdomsljusen från sextonde och sjuttonde århundradet. Neikter räknar upp icke mindre än 37 moralfilosofer, hvilka han saknar omnämnda hos Busser.

Ehuru ingen bör skylla Hr B. för sådan kitslighet at framkomma med några nya och egna tankar, är han dock i val af Böcker helt originel och af annan smak än andra granskande Boksamlare, hos hvilka man svårligen lär träffa någon af Hr Bussers Moralister utom *Selden, Grotius, Puffendorf, Thomasius* och *Wolff*. De öfrige torde nu endast finnas i hökare-boden. Hr B. är icke älskare af de gamle Gräkiska och Romerska Moralister. Han uptager icke någon af dem såsom värd at läsas; Han lemnar dem at multna i sit mögel; nog af at man känner dem til namnen i et *Compend. Hist. Litterariae.* Lika vidrig är Hr B. emot det som de nyare Ängländare, Fransoser och Tyskar skrifvit i Sedoläran. De äro utan tvifvel i hans smak för flygtige och granne; Hr B. är förmodeligen ibland de Lärde som tro intet annat kunna vinnas genom umgänge med Fransoser än, som Rabener

Digitized by Google

säger, Venerisk sjuka och den naturliga Religion. — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Hr Lectorn har varit så stor vän af Baumeister, at han som oftast nyttjat sjelfva dess verba formalia; Herr Lectorn har allenast omskakat perioderne, så at de ord, som i Baumeister stå i begynnelsen blifva af Herr B. flyttade til slutet och tvärtom; hvarigenom hans stil med en skårrande numerus vinner en mera Philosophisk aire; ty det är bekant at Baumeister hade det otjenliga, men lyckligtvis bland Wolfianske Philosopher sällsynta felet at skrifva en snygg latin. — Men oaktadt all denna Herr Bussers copistiska försigtighet, som vi så gärna ärkänna och berömma, törs man dock påstå, at i den omrörda delen af detta arbete, icke träffas et enda förnuftigt ord, som icke materialiter och merendels äfven formaliter är utplåckadt ur Baumeister.

Neikters recension har följande kraftiga slutkläm:

Härmed slutar jag denna nog långa Recension; jag tviflar icke, at mycket folk, som för likställigt snille äga samma interesse som Hr Busser, döma mitt företagande kitsligt och mitt skrifsätt hårdt. Men är icke det en förnuftig och Patriotisk foglighet, at tillåta Hr Bussers Moral syslosätta vår ungdom och Lärohus? och när bärgen först suckat i den svåraste födslovånda, men sedan framfödt et sådant Miniature af råtta, äger icke då en köpare, som harmas öfver sin förlorade tid och pänningar, rättighet at fråga:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

Bör icke en Auctor, som så vanhedrar Nation hos Utlänningar, så litet känner sit ämne, så mycket tror sig sjelf; med så starka lungor och ringa rodnad utbjuder sin vahra och så litet rädes det bedragna allmännas harm, blottas til sin svaghet, sig sjelf til välförtjent straff, och Charlatauer til varnagel. Monne icke allmänhetens skonsamhet emot honom är lika skadelig som en otidig medömkan hos en Domare. Jag bedyrar heligt at jag icke äger det minsta personliga missnöje mot Hr Författaren, och jag beklagar hjerteligen, at hans person och bok äro så nära slägt, at man omöjeligen kan röra den ena, utan den andras känning. Dessutom när man hafver en grof målning at göra, nödgas man ju, at rätt så ofta bruka en qwast, som en pensel. Men jag frugtar, at Läsaren redan ledsnat vid både Hr Busser och mig; jag trötnar sjelf och kastar pännan.

Ett annat exempel på upplysningsfilosofiens sammandrabbning med den gamla metafysiken lämnar den polemik som i första årgången af Upsala tidningar fördes rörande en under professor Melanders presidium af östgöten Wimermark försvarad afhandling:

Digitized by Google

An et quousque Systema Mundanum manum Dei emendatricem aliqvando sit desideraturum. Afhandlingen är sannolikt författad af professor Melander själf; den framställer i hvarje fall en tankegång, som han äfven utvecklat annorstädes. I Upsala tidningar redogöres rätt utförligt för afhandlingen. "Detta arbete innehåller så många djupsinniga undersökningar öfver en vigtig fråga, at vi förmode, et omständeligare utdrag däraf ej skola misshaga våre fläste Läsare." Referatet slutar med följande ord: "Utaf alt hvad således anfört är, drager H. F. änteligen den slutsats, at verldsbyggnaden ofelbart lutar till sin undergång, och at de inskränkte krafter, som alla skapade ting måste äga, ej förmå uppehålla dem till evig tid; ty förutan det at de irringar i Planeternes lopp, som ej återställas, till slut måste blifva för dem vådeliga, så måste äfven Solens aftagande krafter och ätherns motstånd först åstadkomma vårt verldssystems undergång, och sedan den allmänna tyngdslagen göra, at alla verldskropparne samlas i en klump. Men därutaf får man ej sluta, at verldsbyggnaden tarfvar någon omlagning, ty den mägtige Skaparen hafver så kunnat afmäta de skapade kroppars afstånd, krafter och motstånd, at verlden kan bestå i millioner år, ja till hvad tid som hälst Hans allvishet behagadt bestämma för dess varelse, utan någon annan Hans åtgärd, än hans uppehållande hand."

Det är en fullständigt deistisk uppfattning som uttalas i dessa ord. Newton hade ansett, att världsbyggnaden icke var helt fullkomlig, utan att de genom planeters och kometers inverkan uppkomna rubbningarna behöfde ett ingripande af en gudomlig reglering. Författaren går ett steg längre; han häfdar att Gud en gång för alla inrättat världen och sedan håller sig på afstånd. Mot denna deistiska uppfattning opponerar sig i ett senare nummer en insändare, som kallar sig Methaphysicus. Under denna signatur döljer sig med all sannolikhet professor Christiernin, såsom Annerstedt påpekar i sin Upsala universitets historia, Del III p. 494, där han berört denna polemik. Under polemikens andra skede, då striden är flyttad öfver till Dagligt Allehanda, afkastar nämligen Christiernin anonymitetens mask och utsätter sitt namn. Christiernin och

Digitized by Google

Melander voro äfven svåra ovänner.[1] Flera personer synas ha uppträdt i polemiken, bl. a., såsom jag håller för troligt, äfven Neikter. I sitt angrepp på Melanders afhandling förfäktar Christiernin i enlighet med den wolffska teleologien, att världsbyggnaden är fullkomlig; det är förmätet af en svag människohjärna att mästra Guds verk. Han stödde sin tanke enbart på metafysiska skäl, men trodde att den genom framtidens upptäckter skulle bli förvandlad till en matematisk sanning.

Matematicus[2] svarar Metaphysicus med ett kort, men kraftigt inlägg, hvari det till sist heter: "Den konsten at kasta misstankar af Kätteri och Gudlöshet på oskyldiga sanningar gör lyckligtvis nu mera ingen verckan, sedan en uplyst Allmänhet sjelf granskar. Om Metaphysiken gör nytta i Naturkunnigheten visar erfarenheten. *Cartesius* hade åtminstone ej skrifvit en Roman i stället för Physik, om han endast nyttjat försök och sin Geometrie. För öfrigt är ingen ting at svara på M. H:s påminnelse, emedan M. H. ej gådt in i sjelfva slutsatsernas skärskådande, utan endast *vill tro,* at intet annat deruti är, än begrepet om *Världsbyggnaden, som behöfver någon omlagning.* En Mathematicus vill ej *tro* utan begripa och döma i de mål, som höra under förnuftets Domstol."

Christiernin uppträder åter under signaturen Metaphysicus i en förmanande faderlig ton. Hans artikel lämnar ett ypperligt exempel på huru alltjämt metafysiken sökte intaga en förmyndareställning gentemot de empiriska naturvetenskaperna. Det är för öfrigt den wolffska teleologien som går igen i Christiernins utläggning. Af vår ofullkomliga kunskap om skaparens verk, menar han, får man ej sluta sig till någon oriktig sammansättning i deras byggnad. Det vore lika oriktigt som att säga:

här på jorden händer ofta, at matskar och insecter upäta all grödan, at Boskapssjuka utöder djuren och at pästen blottar Landskaper på män-

[1] Se ANNERSTEDT, o. a. st.

[2] ANNERSTEDT är böjd för att anta Melander som förf.; visserligen skrifver Melander i ett bref till Wargentin: »Jag låter metaphysicum skrifva och jag tiger». Men brefvet är från 22 febr., samma dag som Christiernins angrepp är införd, artikeln är införd den 1 mars. Melander kan ju under tiden ha ändrat mening eller ej ha velat röja sin anonymitet eller ha brukat en bulvan.

Digitized by Google

niskor: derföre är det ovist, om icke desse irringar med tiden torde ökas och troligen förordsaka hela jordklotets förstöring: Men en rättsinnig Naturkunnig, som icke är benägen at fatta och upväcka ringa tankar om sin Skapare, slutar helt annorlunda. Han finner at dessa infallande förödelser, äro af Naturens Herre satte i en sådan jämnvigt mot naturens invärtes fruktbarhet och rikedom, at all ting bibehollas i det för hela jordklotets bästa nyttigaste förhollande, så at hvarken någon allmän brist och förödelse är at befara, eller Guds gofvor genom en ständig ömnoghet råka i sådan vanvördning, at människorna förlora alla driffjädrar till flit och arbete. — — —

— —

En stålt Naturkunnig, smickrar sig med den inbilningen, at kunna utgrunda alla Naturens hemligheter; dristar sätta sin Vetenskap i bredd med den Eviga Visheten: Han gillar, han omlagar, han förbättrar i sina tankar den Store Gudens Werk, och föreskrifver vissa lagar för Naturen, samt sätter gränsor för det Gudomeliga Majestätet. Hans gissningar och updicktade Systemer, försätta honom i tusende bryderier, at kunna märka Guds vishet i Naturen, och hela Werlds-Machinen. Men en from och enfaldig landtman, som ser omskiften af regn och solsken göra hans åkrar bärande; prisar och välsignar den handen, hvarifrån alla dessa goda gåfvor honom tillflyta, utan at vidare grubla på Guds vägar, och utransaka sättet huru välsignelsen genom Försynens skickelse honom tillfaller. Han söker ej, at genom otro försvara sin okunnighet och sina fel. Han mästrar icke Guds inrättningar, eller anfaller sin uphofsman, för at låta se sin sufficence. Spanska Konungens *Alphonsi X:s* bekanta ogudaktiga utlåtelse kunde aldrig komma ifrån en om Naturen olärd Person. Det var en Naturkunnig och Stjernkikare endast förbehållit, at utbrista i en sådan försmädelse emot hela Werldenes Byggmästare.

Sedeant et judicent, periti judices.

Denna fromma och uppbyggeliga betraktelse göres sedan i Upsala tidningar till föremål för ett blodigt gyckel. I n:i 15 och 16 finnes infördt ett bref till Herr Metaphysicus, undertecknadt Metaphysici trogne stallbroder Metaphysicus. Jag gissar att Neikter är författaren. Det är visserligen sant, att det i Upsala fanns flera kvicka karlar än Neikter, men den lekande, öfverlägsna ironien, det drastiska skämtet äro alldeles i stil med Neikters. Det är samma ton han anslår i sin polemik om de medfödda idéerna. Afven här väljes en diktad konkret situation som bär upp skämtet.

— — — Det är et underligit Folk de der *Mathematici*, all ting mena de sig förstå. Jag råkte häromdagen en af dem, som jag likväl tror var en Stjernkikare, som påstod at Solen var så ofantelig stor, ja många gånger

Digitized by Google

större än Sverige, som är likväl så stort, fastän M. H. och andra förnuftige Människjor dageligen se huru liten hon är. Men Herr *Metaphysicus* må tro at jag brände af honom på slutet. Jag frågade honom, om han har varit up till Solen, och sedt huru stor hon är. Han tvär teg och kunde ej svara et enda ord mera.[1] Äfven så råkte jag i sistens en af samma slag, som sade at luften var Materiel. Jag frågade om han hade sett luften. Han svarade, at man väl på vist sätt kunde säga sig se luften, då man såg det blå Himlahvalfvet, hvilket icke kunde vara sådant om icke luften bestod af particlar, som reflecterade ljusstrålarne, men at det ock vore andra sensus af hvilka man kunde sluta till luftens materialité, såsom t. ex. känslan. Man säge ju dess värkningar på Segel, på väderqvarns-vingar etc. Hade jag ej nyss förut fådt läsa Min Herr *Metaphysici* grundeliga anmärkning i N:o 11, så hade segren varit oviss. Men M. H. må tro, at han blef skamflat, då jag frågte honom, om gamla Segel på hvilka länge har blåst, hade funnits växa mer, än de som varit mindre brukade, och om Väderqvarns-vingar växa mer än det, som står i skuggan för blåsväder.

Ad haec Mathematicus nihil, utan geck ifrån mig, talade sedan hela afton icke et ord med mig en gång, utan såg ut liksom ville han säga, det var sjelfva — — — at disputera med. Du ädla *Metaphysica* likväl, då man förstår at gagna sig af dig. Utom dig hade Magister *Montanus* knapt gådt ut med at göra sin Mor till en Ölkanna först, och sedan till Människa igen. Men à propos min hjertans Herr *Metaphysicus*, jag har ofta tänkt, at äfven som de der *Mathematici*, hvilka med sin sufficance jag icke eller kan tåla, göra skilnad emellan den Elementariska och högre Mathematiqven, så skulle vi *Metaphysici* också af vår Metaphysica göra två afdelningar, och kalla den ena *Popularis*, som afhandlade vanliga och begripeliga vackra ämnen, men den andra *altioris indaginis et recondita*, som lärer at bevisa hvad man vill, ock at refutera efter behag all ting, fastän man intet skulle känna och förstå sine contraparters skäl eller tankar. — — —

Nej min Herr *Metaphysicus*, det är bättre vi hålla oss innom våra förskantsningar, och icke våga oss ut på fältet. Då äro vi så mycket mer oöfvervinnerlige, som ingen mer bryr sig stort om, at attaqvera oss. Låt oss, om vi då änteligen skola gifva oss i färd med de där *Mathematici*, när de komma med sina orimmeliga satser, hälre svara dem med den ärlige *Provincialen*, som sade åt *Scheinerus* redan år 1612, då *Scheinerus* ville inbilla honom, at Solen hade fläckar, som gingo bort och kommo igen: J'ai lu, sade den hedersmannen åt *Scheiner*, plusieurs fois Mon Aristotele tout

[1] Syftar på ett yttrande i Christiernins artikel, där han förnekar, att solens massa minskas: »Denna slutsats är en uppenbar gissning, som icke grundar sig på minsta rön. Ho har någonsin varit up til Solen eller eljest blifvit varse dess aftagande?»

Digitized by Google

entier et je puis vous assurer, que je n'y ai rien trouvé de semblable. Allez mon fils, tranquilisez vous, et soyez certain, que ce sont des defauts de vos verres ou de vos yeux, que Vous prenez pour des taches dans le Soleil.»[1]

Ett par år senare fortsättes i Dagligt Allehanda årg. 1775 och 1776 striden om världens undergång. I n:r 294 införes ett bref adresseradt till professor Christiernin och undertecknadt af Höglärde Herr Professorens Trognaste Stallbroder Metaphysicus med anledning af en under Christiernins presidium af en kand. Tegman försvarad disputation De philosophia falsa, hvari professor Melanders teorier om världens undergång angripas. I ett post scriptum uppmanas Christiernin att icke blanda sig i ämnen, om hvilka han lika så litet förstår att döma som den blinde om färgen utan i stället vinnlägga sig om att de disputationer som utkomma under hans presidium måtte innehålla något dugligt. Professor Christiernin uppträder så i egen hög person. Till försvar för de i afhandlingen framlagda åsikterna anför han en mängd bibelspråk och finner dessa vittnesbörd så tydliga och eftertryckliga, "at de kunna göra all Mathematisk klokhet och uträkning om verldsbyggnadens naturliga undergång eller omlagning, til en galenskap".

Äfven polemiken i Dagligt Allehanda erbjuder många muntrande poänger och blottar den gapande klyftan mellan gammal och ny åskådning. En hofpredikant Waller skyndade sig under pseudonymen Mathematicus[2] Christiernin till hjälp och gaf följande dråpliga, men för Christiernin icke synnerligen smickrande definition af en "Metaphysicus": "Uti vårt uplysta tidehvarf, blir den kallad Philosoph, som uplyft sitt snille öfver minnesvärk och fördomar, som med en häftig böjelse älskar sanning, som söker gagna med-människor, och vågar tänka fritt och begripligt om Gud, Verlden, Människan och Religion: Med Metaphysicus åter menas som oftast en Scholastisk gräl, en Aristotelisk Pappegoga, en Medelåldrens Högaktare och en Definitioners Utanläsare, hvars omdöme är utan

[1] De artiklar i Upsala tidningar 1773 som beröra denna polemik finnas i n:r 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 22.

[2] Se Annerstedt, o. a. st.

Digitized by Google

sammanhang och slutsatser, och hvars infall äro personelle och grofve." Huru jämmerliga afhandlingar som kunde förekomma i filosofi under Christiernins presidium visar följande aktstycke i n:r 19, ett polemiskt inlägg mot Christiernin, som jag misstänker har Neikter till författare. Den kvicka artikeln ger en ganska god kulturbild från de akademiska disputationernas värld:

Under Herr Professor Christiernins Präsidium ventilerades i Upsala den 13 Dec. sistledne en Disputation *de Influxu corporis in animam et animae in corpus.* Pag. 15 i denna disputation anföres til bevisande däraf, at åtskillige själens begärelser härröra af ordsaker som finnas i kroppen, följande: *quemadmodum ab actione seminis pruritum venereum seu libidinem in annis pubertatis excitari novimus.* Månne icke förr min Herr Professor? Men man lämnar det, och underställer allenast den Latinska Allmänheten, huru det vil passa sig, at vid en Academie där mycken ungdom vistas, uti et offenteligt snilleprof anföra dylikt. Jag kan icke underställa detta vår hela och Svenska Allmänhets ompröfvande, emedan en anständig blygsamhet förbjuder mig at vertera denna meningen på Svenska.

Pag. 17 i samma Disputation, der Herr Professoren vil illustrera det, at många kroppens rörelser ske emot själens vilja, så anföres til exempel, *Ventus a parte superiori et inferiori.* Vid detta exemplet märker man, at det icke är universelt, och således bevisar det ingen ting. Ty fastän Herr Professoren skulle kunna, ja! genom egit exempel lägga å daga, at Herr Professoren icke skulle kunna göra sin själ til viljes och hålla sig, så äro likväl många exempel *in contrarium* på dem, som kunna därutinnan satisfiera sin själ, åtminstone en god stund och så länge til dess de komma ut ifrån sällskap.

Pag. 22 i samma Disputation står följande: *Saepe observamus homines in loco publico, qui e. g. obdormiscunt. Primo oculi nictant, deinde nutat caput eo delapso ex ipso motu expergiscunt territi, et caput firmant, sed nequicquam; nam paullo post iterum labascunt, nec corpus sustinere possunt.* Nog har jag sedt Käringar sofva i Kyrkan, men jag måste vidgå, at min upmärksamhet icke har sträckt sig så långt, at jag i akttagit hela den processen, och huru det går til, alt intil dess de rent af somna in. Jag med flere äro Herr Professoren mycket förbundne för denna decouverten; men ehuru ackurat beskrifningen synes vara, så förlåt mig min Herr Professor, at jag vid närmare omhugsan finner, at en eller annan anmärkning därvid kan hafva rum. Det är på det sättet min Herr Professor, som sanningar bäst utletas, och stora och djupsinniga Philosophiska *inventa* bringas til sin högd. Låt oss följa beskrifningen efter. *Först blinka de med ögonen,*

Digitized by Google

sedan nicka de med hufvudet; justement min Herr Professor; *sedan hufvudet har då nedfallit, så vakna de up förskräckte af denna rörelsen och fästa hufvudet på nytt igen;* aldeles så min Herr Professor; men förgäfves, de måste däran stackare, ty *litet därefter falla de sakta ner och kunna icke uppehålla kroppen.* Excipe hoc ultimum, min Herr Professor, ty jag har icke sedt någon af de där sofvande Gummorne rent af falla kull. Beskrifningen är icke heller fullständig min Herr Professor, ty Herr Professorn lämnar aldeles ute, huru det går til sedan, och när Spögubben kommer.

Pour un heureux commencement, min Herr Professor.[1]

Upsala tidningar ägnar under de få år den utkommer utförliga recensioner åt flere akademiska afhandlingar, som äro byggda på den nyinförda empirismens grundval. I första årgången refereras utom Neikters Boethii afhandling *De sensationibus gratis et ingratis,* Bjurbäcks *De immaterialitate animae* (båda under Christiernins presidium), 1777 Goethes af honom själf författade afhandling *De philosophia populari,* 1778 Boethii *De origine idearum moralium,* den förra delen försvarad af Retzel, den andra af Leopold. Ingen af dessa afhandlingar röjer den impetus och den lust att angripa det gamla som Neikters, men de äro likväl intressanta som vittnesbörd om den förändring, som den filosofiska atmosfären höll på att undergå. Recensionen af Goethes afhandling synes vara gjord af Neikter. Recensionen är skrifven med en talang, en bildrik stil och en aggressiv ton som afhandlingen saknar. Man läse t. ex. det stycke, hvari ontologiens värdelöshet ådagalägges. I den latinska texten söker man förgäfves efter de i recensionen förekommande drastiska uttrycken och liknelserna:

Nu träder vår Auctor til Ontologien, vetenskapernas så kallade Drottning, men han visar icke särdeles respect för detta krönta hufvud som han bemöter ungefär på samma sätt som Ängelsmännerna Kung Theodor från Corsica, den de satte på gillstufvan. Ontologien, som af somlige säges innehålla nyckelen och grunden til all mänskelig vishet, anses af andra för tomma och tanklösa hjernors griller. Man kan försöka, at låta en Metaphysicus öfversätta sina betragtelser på modersmålet, så skal man utan svårighet finna at latinet har stundom samma kraft som det Philosophiska skägget, at kunna gifva sjelfva dumheten en djupsinnig och tankfull air. Största hemligheten af

[1] De nummer i Dagligt Allehanda, hvari denna polemik försiggår, äro 1775 n:r 294, 1776 n:r 9, 10, 14, 19, 21, 24, 25, 27, 32.

Digitized by Google

Ontologien skal deruti bestå, at saker som förut under andra namn äro allmänheten til större delen väl bekanta, afhandlas i denna vetenskap med nya sjelfgjorde och barbariska *termini technici* eller konstord. Allmänheten förgapar sig på det lärda taskspeleriet, hvarunder hon tänker at en djupsinnighet ligger, som öfvergår dess förstånd. När man här til lägger en hop finheter, som äro så subtila at de på ingen ting i naturen kunna appliceras, lika elden som brinner på glödgande bränvin, hvilken lyser men icke bränner; tror Författaren at man gjordt sig om denna vetenskap et rättskaffens begrep.[1]

Neikter var en oförsonlig fiende till hela det skolastiska lärdomspedanteriet, som ännu florerade vid universiteten särskildt under teologiens och filosofiens hägn. I synnerhet wolffianismen har varit föremål för hans förakt. Om denna yttrar han på ett ställe i sina föreläsningar: "Utan Metaphysique får man aldrig något Esprit philosophique, som fordras i en philosophisk Stil, men Metaphysiquen får ej bestå af spindelväf och fina distinctioner, som den Scholastiska. — Wollfen skulle förbätra, men gorde ej annat än satte en ny Peruque på et skårfvigt hufvud. Hans enda merit var at declinera bättre än Scholastici."[2] Neikter författade en parodisk afhandling De auribus longis et mobilibus, som afsåg att förlöjliga de akademiska disputationernas spetsfundigheter och tomma utläggningar. Denna afhandling synes, att döma af samtida brefuttalanden, ha i Uppsala tillvunnit sig mycken beundran. Neikter sökte att få den intagen i Gjörwells Samlaren utan att lyckas.[3] Den lilla afhandlingen finnes emellertid i behåll bland Neiktersmanuskripten. Troligtvis har den varit ämnad att ingå som integrerande del i en större satir öfver dåliga poeter, för hvilka han låter en viss Pindenduns uppträda som representant. Af satiren finnas endast tvänne blad förvarade och dessa bestå till största delen af den nämnda parodien, som här meddelas.

Dissertatio de Auribus longis et Mobilibus.

Långa öron är en yppighet hvarmed Naturen i gamla tider utsirat hela Nationer, men som för syndens skuld alt är i aftagande har hon nu inskränkt

[1] Arg. 1777 s. 366.

[2] Neikterskompendiet i L. B. s. 18.

[3] Jfr Gjörloff, o. a. a.; Annerstedt, o. a. a. s. 589.

Digitized by Google

denna frikostighet til några individua bland de lärde hälst Poeter, Metaphysici och Antiquarier. Den trovärdiga Plinius omtalar (i 4:de boken 13 Cap.) et folk Fanesii vid namn som hade så långa öron at de dermed kunde betäcka hela kroppen. Ach om Pindendunses öron allenast blefvo duplo majores skulle han af dem äga samma nytta til märkelig besparing på kappråck. Strabo lib. 15 p. 721 kallar dem Entoceter men tviflar om de värkeligen existera, men som Solinus lib. 7 C. 5 intygar det samma som Plinius och Strabo dessutan af Theologiska Faculteten i Smyrna var anklagad för Socinianismus förfaller alt tvifvelsmål i denna saken. Poggius i 4:de boken p. 130 De Varietate Fortunae intygar at på öen Ceylon skola gifvas menniskor med mycket långa öron. I L'histoire des Incas de Perou tome 1 C. 22 berättas väl, at Peruvianerne hafva mycket långa öron; men Auctor til Recherches sur les Americains, nämner at sådant finnes hos flere Americanska folk och at Spaniorerne kalla dessa långöron Orejones men Fransoserne Oreillons., Denna Auctor håller emedlertid före at denna längd icke är naturlig utan at de göra sina öron långa med konst genom ifästade tyngder, hvarigenom örsnippen utdrages i späda åren. Herculis öron hafva väl icke varit så långa men ägt en annan märkelig egenskap at de varit rörliga (mobiles) när han åt. Ju hungrigare guden var ju fortare gingo öronen. Det är bekant at Hercules satte deri en stor Point d'honneur at anses för den största frässare och som han kunnat upäta en oxe i målet lärer praetensionen icke varit utan all apparence af billighet. En benämd Lepreus utmanade honom på duell, at äta. De lärde äro icke eniga hvilkenthera fick segren. Athenaeus lib. 10 inl. berättar at Hercules fått öfverhanden. Det samma intygar Aelianus lib. I C. 24 men Pausanias lib. 5 påstår at Lepreus blifvit öfverman. Jag för min del har det bästa förtroende til Athenaeus så lyder hans ord εἰσάγεται δὲ ὁ Ἡρακλῆς καὶ Λεπρεῖ προσκαλεσαμένου αὐτοῦ περὶ πολυφαγίας ἐρίζων καὶ νενίκηκε. Men vare härmed huru det vill, står det doch fast at Herculis öron under denna striden gått som en flagga i stormväder. Audiamus verba aliquot ex hymno ad Herculem Epicharmi apud Athenaeum l. c.

πρῶτον μὲν αἴ κ' ἔσθοντ' ἴδοις νιν ἀποθάνοις
βρέμει μὲν φάρυγξ ἔνδοθ', ἀραβεῖ ἁ γνάθος
ψοφεῖ δ'ὁ γομφίος, τέτριγ' ὁ κυνόδων
σίζει δὲ ταῖς ῥίνεσσι, κινεῖ δ'οὔατα

Du skulle dö af förskräckelse om du fick se honom äta, det skårrar i svalget kindbenen susa oxeltänderne dåna, ögontänderne gnissla, han fnyser med näsbårorne och rycker med öronen. Men Hercules var äfven så käck karl at dricka som at äta; så skrifver Statius Theb. l. 6 v. 531

Digitized by Google

Huic praetium palmae gemini cratera ferebant
Herculeum juvenes illum Therynthius olim
ferre manu sola spumantemque ore supino
vertere seu monstri victor seu Marte solebat.

Neikter synes endast under ungdomsåren ha uppträdt som polemiker. Sedan han gjort sin utländska resa under åren 1779—84 och återkommit till Sverige som välbeställd professor, befattar han sig ej mera med journalistiskt skriftställeri. Man skulle eljest i honom kunnat vänta sig en talangfull stridsman vid sidan af Kellgren och Rosenstein för upplysningsfilosofiens sak. Neikter ägde en satirisk skärpa, en spelande kvickhet, en uttryckets klarhet och därtill en fond af grundlig lärdom, som skulle gjort honom till en framstående populärfilosof. Nu hör han till de många svenska rikt anlagda begåfningar, som gräfva ned sina pund. Hans verksamhet inskränkte sig till hans akademiska göromål. Han kände ingen lust att gripa in i den allmänna debatten och säga sitt ord. Han hör icke till de naturer, som i sitt inre bära på en ny orolig värld af tankar och känslor, hvilka längta efter uttryck. Neikter är en högeligen intressant, men improduktiv natur, och det är väl ej utan skäl, som han under ett halft sekel var nästan alldeles förbisedd i vår kulturhistoria. Han tyckes ha behöft att af yttre omständigheter tvingas till att producera. Hans skrifter äro ju till mer än nio tiondelar latinska afhandlingar föranledda af disputationer, och hans enda skrift på svenska af bestående värde är ett tal, som säkert förblifvit oskrifvet, om han ej måst fullgöra sin skyldighet som nyinvald ledamot i Vitterhetsakademien.

Särskildt med tanken på Neikter kan man beklaga, att latinet var de lärdas språk under 1700-talet. Om så ej varit fallet, skulle vi af honom ägt en hel rad utmärkta afhandlingar på vårt modersmål.

Att Neikter känt sig fullt solidarisk med en Kellgren, Rosenstein och Leopold i deras kamp för upplysningen, framgår med all tydlighet af de få bref, som finnas från Neikter till Rosenstein.[1] Neikter kallar Kellgren på ett ställe för "salig Dumboms författare, den odödlige". I Thorilds strid med Kellgren och Leopold ha Neikters sympatier uteslutande varit på de senares sida; Thorild

[1] Bland Rosensteins papper i U. B.

Digitized by Google

har han betraktat enbart som en nyhets- och bråkmakare. År 1787 infann sig Thorild i Uppsala för att aflägga sin juridiska examen och försvarade på den berömda disputationen i mars 1788 sin afhandling om Montesquieu. I ett bref till Rosenstein, som Levertin offentliggjort i sin essay om Thorilds disputation, redogör Neikter för sin uppfattning af Thorild. Han ansåg, att denne bara skapade fantaster och talte om friheten på ett narraktigt sätt. "Jag älskar friheten så högt som någon, men tror at all slags fanatisme den må vara politisk eller andelig är farlig i et samhälle och et godt värktyg i en felons händer at stifta allehanda oredor. I det afseende vore väl om Thoril på något godt manere kunde fås härifrån. Han har redan bibringat sina galenskaper åt några gossar bland andra den Malmström som Hr C. R. känner och som af sig sjelf är nog fallen at blifva Romanesque. Han vil först blifva juris Doctor och så öppna en juridisk schola utan tvifvel för lagstiftare. Men jag hoppas at denna sottise liksom andra går öfver efter en kort tid. Rien n'est beau que le vrai, rien n'est durable."

Då Kellgren och Rosenstein 1787 föra striden pro sensu communi i Stockholmsposten, tillskrifver Neikter Rosenstein ett bref, som lågar af indignation öfver tidens obskurantism och uselhet. I brefvet, hvilket är dateradt den 2 nov., nämnes en af Rosenstein i Stockholmsposten införd afhandling om "våra phantaster". Såvida icke Neikter feldaterat brefvet, kan härmed ej gärna syftas på något annat än den artikelserie, som är påbörjad i Stockholmsposten den 31 okt. (n:r 255) och sedan fortsätter i de följande sex numren. Polemiken är riktad mot en insändare till förmån för swedenborgarna i n:r 251. Jag meddelar här en del af Neikters otryckta bref:

Jag har i posten läst H. C. afhandling om våra phanthaster. Vore det folket susceptibla af öfvertygelse fattas deruti ingen ting som borde tjäna til at visa dårskapen. Det torde doch som Hr. C. hoppas värka på de förnuftige och tänkande, men huru många äro de! Jag häpnar för det hastiga fall, som vår vettiga nation på så kort tid har gort, at jag tror det är utan exempel i alla tiders Historier. Felet lärer utan tvifvel härröra af de förnäma. Jag begriper icke vår tid, orimlig nedrig och slapp när den ligger

Digitized by Google

under; pöbelagtig i sin öfvermagt. Jag känner icke de stora i andra länder och har icke eller haft tilfälle at nalkas många i Sverige, dock har deribland varit sådane som blifvit ansedde för oracler. Jag har flatnat för flere af dem när de visat sit förstånd och sit hjerta i nattråcken. Jag har börjat anse alt för desperat och trott, at egoismen är förlåtelig, när det icke tillåtes at vara menniskja och medborgare. Förmodeligen måste vi undergå en stark salivation förr än vi få ren blod; måtte den komma så snart at vår blod icke hinner blifva så inficierad at vi dö under kuren.

Den som vore capable at röra i hop en sauce af bittraste ridicule skulle kan hända skrämma någon, men hvilken vill vara så oförsigtig och exponera sig för dårars hat som räkna alla utvägar lofliga at stöta sina motståndare och dock uträtta intet i hufvudsaken, allmänhetens uplysning. Jag tviflar at Hr. C. får något annat svar af Af. än nekande och vinglerei!

At Hr. C. R. är fritänkare har jag hört; de hafva dertil tagit sig anledning af något, som skulle ske cavalierement vid en viss Herres bönestunder. Jag kunde icke uplysa sjelfva händelsen, men viste blott, at detta var et ärende, som icke tillhörde H. C. R:s sysla at bestyra om. — — —

Då Rosenstein 1793 utgett sin berömda skrift om Upplysningen, tackar Neikter honom för densamma i ordalag, som vittna om icke endast hans oförställda beundran för författarens person utan äfven för skriften. Den filosofiska åskådning Rosenstein förfäktade var Neikters egen.

Upsala den[1] Sept. 1793

At jag icke förut aflagt min ödmjukaste tacksägelse för Talet som Herr Cancellie Rådet behagade skänka mig har först varit Herr Cancellie Rådets resa och sedan et eller annat rykte som jag doch hoppas och förmodar vara ogrundat. Jag behöfver icke säga at jag är öfvertygad om alt som Herr Cancellie Rådet så väl och grundeligen demonstrerat. — Jag får blott nämna det jag önskar, at alla de som haft den commission at informera tilkommande konungar lemnat almänheten en dylik räkenskap för de tänkesätt som de sökt at inplanta hos sin Eleve. Är det väl mögeligt at vi lefva i et tidehvarf då et arbete af denna art, kan anses för et brott eller et contrabande. Til tidens heder och allmänhetens justification och tör hända til Herr Cancellie Rådets egen satisfaction, kan jag doch icke underlåta at berätta, det detta rykte icke utan en synnerlig sensation blifvit emottaget. Jag är försäkrad at Herr Cancellie Rådet sjelf uptager denna händelse med den Philosophiska kallsinnighet, som öfvertygelsen, at hafva gort rätt och at hafva velat gagna menskligheten nödvändigt bör väcka. Det ser ut som det vore et öde, at intet arbete af dylik natur kan skrifvas, utan at först få martyrkronan och sedan canoniseras.

[1] Dagen är ej utsatt.

Digitized by Google

Min upriktiga tilgifvenhet för Herr Cancellie Rådet och min kärlek til uplysning, hvars rätt Herr Cancellie Rådet försvarat, har väckt hos mig et ömmare deltagande i denna händelse än jag kan uttrycka.

Skulle denna händelse vara praeludium til något ännu obehageligare, så bör det trösta Herr Cancellie Rådet, at allmänhetens och i synnerhet alla dygdigas och förståndigas högaktning icke undgår Herr Cancellie Rådet.

Min vördnad och tilgifvenhet kommer at följa Herr C. R. i alla skiften af lycka eller förtretligheter.

Det obehagliga rykte, som Neikter på flera ställen i brefvet berör, torde ha bestått i de beskyllningar, som riktades mot Rosenstein för att vara jakobin och hufvudman för en talrik politisk sekt.[1]

Då under de sista åren af 1780-talet kantianismen införes i Sverige af Neikters kollega och vän Boëthius, ställer sig Neikter oförstående gent emot den nya filosofien liksom Rosenstein och Leopold.[2] Han har säkert varit alltför genomträngd af upplysningsfilosofiens sensualism för att fatta det nya och epokgörande i Kants filosofi. Med hvilken vaken blick Neikter emellertid följde de andliga tidsrörelserna, visar ett bref till Rosenstein från den 28 okt. 1789, hvari han säger sig redan ha studerat Kant. Troligtvis har det varit Boëthius, som gjort Neikter uppmärksam på honom.

»Kanten har jag läst, men så flycktigt och cursorie at jag icke hunnit göra mig et redigt systeme af hans tankar. Hume tyckes gifvit anledning til hans speculationer. Kant har velat undanrödja de luckor, som Hume säger sig hafva uptäckt. Men det fordras bättre tid och törhända mera patience än jag haft för at approfondera en byggnad som auctorn tyckes föresatt sig, at med flit göra konstig och i onödighet skaffa et djupsinnigt afseende. Politice är det braf för literaturen at dylika Grüne Esel ibland framstötas. — — Om vi icke få något nytt, som ser besynnerligt ut, hvilket åtminstone väcker vår upmärksamhet, fastän det icke ökar särdeles våra ljus, falla vi i inertie.» — — —

Den löjliga kamp, som Christiernin på 1790-talet igångsatte mot kantianismen, ogillade Neikter högeligen. Betecknande för hans toleranta, humana syn på tingen äro de disputationer, som han 1797 utgaf De Philosophis calumnia lacessitis. De ha sin särskilda adress till Christiernin. I slutet af andra delen behandlar han den

[1] Se Ljunggren, *Sv. Vitt. Häfd.* Del II s. 94.

[2] Om Kants införande i Sverige se Liljekrantz, *B. Höijer*, s. 53 ff.

Digitized by Google

pågående kantstriden. Han säger, att han för egen del hvarken genom beröm eller vederläggning vill blanda sig in i tvisten, men han råder till att ej döma om en filosofi endast utifrån den kännedom man hämtat ur skolkompendier; man måste först ha lefvat sig fullt in i en ny åskådning, ha förvandlat den till "succum et sanguinem". I annat fall riskerar man att fäkta i luften och icke träffa motståndaren, utan sina egna fantasifoster med de slag man utdelar. I en filosofisk strid anstår det ej att använda glåpord som mera passa sluskar. Den som ville kunde bekämpa Kants filosofi, men det borde ske på ett sådant sätt, att sanningen ginge som segrare ur striden.

Äfven med Kants estetik har Neikter gjort bekantskap utan att dock förstå dess fulla betydelse. Han redogör för några af dess hufvudtankar, men betraktar Kant enbart som en eklektiker, hvilken lånat ihop sina satser från föregångarna.

II.

Samma empiriska betraktelsesätt, som vi påträffat i Neikters docentafhandling, finna vi hos honom äfven i hans uppfattning af de estetiska problemen. Likaså är det lätt att se, huru hans empiriska grundåskådning betingar hans omfattande studier i människoforskningens historia, den unga vetenskap, för hvilken han och hans kollega Boëthius hos oss stå som de första representanterna. I sin docentafhandling lägger han den empiriska grundval, på hvilken han sedan uppför sitt verk inom denna vetenskap. Det finns i Upsala tidningar för 1776 en recension af Homes Sketches of the History of Man, som med all sannolikhet härrör från Neikter. Den inledes med följande karakteristiska ord: "Philosopherna börja nu trötna at upkoka Metaphysiska Hypotheser, och vända sin upmärksamhet åt en nyttigare sida, näml. at betragta människjan. Nu hafva åtskilliga förträffeliga Afhandlingar i detta ämnet, innom en kort tid utkommit; men intet öfvergår den Scottske Lorden Kaimes, eller som han eljest kallar sig Henr. Homes arbete: Sketch of the History of Men i 2:ne stora qvartband." För Neikters betydande insats på människoforskningens gebit får jag hänvisa till Anton Blancks ut-

Digitized by Google

märkta framställning i hans bok Den nordiska renässansen, där han utförligt undersökt denna sida af Neikters verksamhet.

Året efter det Neikter disputerat för graden, försvarade han för docenturs vinnande en afhandling om den tragiska poesien. Vi möta i båda afhandlingarna samma radikala empirism. Reglerna betraktas ej längre i enlighet med den ortodoxa fransk-klassicismen som absoluta normer härledda ur förnuftet, utan som rön vunna genom erfarenheten. Med en sådan uppfattning är kritikens makt som suverän myndighet rubbad: det är icke längre poesien som måste rätta sig efter reglerna, utan reglerna som få anpassa sig efter poesien. Neikter drar emellertid långt ifrån ut alla konsekvenser, som ligga i teorien; han stannar, såsom vi skola se, på halfva vägen.

Neikter börjar sitt referat af afhandlingen i Upsala tidningar med följande betecknande ord: "Arfarenheten har öfverflödigt bevist huru litet reglor gagna Poeter. Reglor i Skaldekonsten böra icke vara annat än rön, på hvad som behagat eller icke. Aldrig har man ännu sedt, at Aristoteles och Scaligers Poeticor hafva upeldadt någon kall Skalde-Ande, men väl har det blifvit anmärkt, at den Grekiska, Latinska och Fransyska Poesien synligen förlorat, sedan Aristoteles, Horatius och Boileau utgifvit sina *Artes Poeticae*. När et Skaldestycke intager och roar, när det hänrycker til gråt eller löje, är det lika så narragtigt at rådfråga Aristoteles om jag får gråta eller le, som at förkasta den maten som smakar mig väl, endast derföre at den icke är tillagad efter Kokboken."

Martin Lamm, som i sina Lidnerstudier citerat denna passus, vidfogar följande kommentar: "Det är Diderots och hans skolas åsikter, som här för första gången öppet proklameras, att "reglorna" endast äro erfarenhetssatser och att de ej få klafbinda geniet." Warburg är af samma mening. På två olika ställen i sin litteraturhistoria nämner han Neikter som Diderots lärjunge i fråga om oppositionen mot regeltvånget (s. 68 o. 436). Förhållandet torde emellertid vara, att Neikter i ofvan citerade passus ej är inspirerad af Diderot, som till sin grunduppfattning ej är långt ifrån modern naturalist; hans yttrande är nästan en ordagrann öfversättning från en

Digitized by Google

af fransk-klassicismens största poeter, Molière. Då Molières *L'école des Femmes* blifvit utsatt för en häftig kritik, skref han som bekant till självförsvar en liten komedi *La critique de l'école des Femmes,* hvari han framställer sina estetiska åsikter. Här förekomma dessa repliker:

Lysidas: Ceux qui possèdent Aristote et Horace voient d'abord, madame, que cette comédie pèche contre toutes les règles de l'art.

Uranie: Je vous avoue que je n'ai aucune habitude avec ces messieurs-là, et que je ne sais point les règles de l'art.

Dorante: Vous êtes de plaisantes gens avec vos règles, dont vous embarassez les ignorants et nous étourdissez tous les jours. Il semble, à vous ouïr parler, que ces règles de l'art soient les plus grands mystères du monde; et cependant ce ne sont que quelques observations aisées, que le bon sens a faites sur ce qui peut ôter le plaisir que l'on prend à ces sortes de poèmes; et le même bon sens qui a fait autrefois ces observations, les fait aisément tous les jours, sans le secours d'Horace et d'Aristote. Je voudrais bien savoir si la grande règle de toutes les règles n'est pas de plaire, et si une pièce de théatre qui a attrapé son but n'a pas suivi un bon chemin.

— —

Uranie: Pour moi, quand je vois une comédie, je regarde seulement si les choses me touchent; et, lorsque je m'y suis bien divertie, je ne vais point demander si j'ai eu tort, et si les règles d'Aristote me défendaient de rire.

Dorante: C'est justement comme un homme qui aurait trouvé une sauce excellente, et qui voudrait examiner si elle est bonne, sur les préceptes du *Cuisinier français.*

Här påträffa vi alltså hos Molière, Boileaus samtida och vän, samma åsikter, som Neikter mer än hundra år senare infört i Sverige som nyheter. Båda betrakta reglerna som erfarenhetsrön, båda utgå de också från en empirisk filosofi: Molière har nämligen tagit starka intryck från empiristen Gassendi, och det torde icke vara för djärft att sätta hans estetiska teorier i samband med hans filosofi.

Neikter synes ha förälskat sig i dessa Molières kvicka repliker. De gå igen långt senare i hans föreläsningar, där han yttrar: "Critici hafva mycket grubblat om reglor i den Episka poësien; men uträttat ganska litet. Man kan med alla deras reglor gå miste om ändamålet med et poëme, som är at behaga. Då en rätt smakar oss, förlåta vi gärna, at den ej är lagad efter Mamsell Warg, och vi se

Digitized by Google

ej efter i Aristoteles när vi böra gråta i en Tragoedi". Och i inträdestalet i Vitterhetsakademien upprepar han nästan detsamma: "Reglor äro att anse som Rön på det, som redan har behagat eller misshagat läsare och åskådare. Om en Poët kan behaga utan eller emot de antagna Reglor, om han kan väcka vår förundran, vår fägnad och våra tårar, böre vi likaså litet misstycka att han stöter Aristotelis lagar, som vi förkaste en mat, hvilken smakar oss väl, derföre att han icke är tillagad efter en viss föreskrift."[1]

Den empiriska filosofien har med all säkerhet i hög grad bidragit till att undergräfva tron på reglernas absoluta giltighet. England var empirismens hemland, England hade haft Bacon och Locke; engelsmännen voro genomträngda af empirismens anda; därför finna vi också företrädesvis hos dem reaktionen mot den rationalistiska uppfattningen af reglerna. Samma fria anda, som vi finna hos Neikter, finna vi hos Addison och Pope, fransk-klassicismens förnämsta representanter i England, och hos den unge Voltaire, som varit öfver i England och där gjort bekantskap med erfarenhetsfilosofien och — det bör tilläggas — äfven med Shakespeares och Miltons poesi. Neikters åsikter om reglerna och om smaken innehålla i stort sedt ingenting nytt utöfver hvad den unge Voltaire redan fyratio år tidigare förkunnat för fransmännen.

Man är van att betrakta Voltaire som mycket snäf till sin konstuppfattning, som en upprätthållare af den boileauska traditionen under 1700-talet. Det är han också på gamla dagar. Voltaire var då radikal i allt utom i estetiken. I estetiska frågor äro fransmännen konservativt anlagda, och de draga sig mer för en litterär än för en politisk revolution. Men äfven Voltaire var en gång ung och hyste kätterska åsikter på det litterära gebitet. Sina tidigare åsikter om reglerna, smaken och poesien har han framlagt i den essay, som han bifogat sitt epos Henriaden. Det är att märka, att Voltaire skrifvit sin essay på engelsk botten och på engelska. Den trycktes först i London 1727.

I denna essay angriper Voltaire regeltvånget, utlägger på ett genialt sätt miljöteorien och den därmed sammanhängande läran

[1] Neikt. Comp. i L. B. s. 63. Intr. s. 469.

Digitized by Google

om smakens relativitet och gör sina landsmän bekanta med Shakespeare och Milton.

Som Voltaire är en af de källor Neikter flitigast begagnat, torde det vara på sin plats att något utförligare redogöra för hans åsikter. Voltaire inleder sin essay om den episka poesien med ett härskri mot reglerna liksom Neikter i sin afhandling om den tragiska poesien.

Man har belastat nästan alla konster, menar han, med ett oändligt antal regler, af hvilka de flesta äro onyttiga eller falska. Vi finna öfverallt föreskrifter, men mycket få exempel. Ingenting är mera bekvämt än att tala med skolmästarton om det som man icke kan utföra: det finnes hundra poetiker för hvart skönt poem. Man ser öfverallt lärare i vältalighet, men nästan inga vältalare. Världen är full af kritiker, som genom sina kommentarier, definitioner, distinktioner ha kommit att fördunkla de klaraste och enklaste saker. Det synes som man endast älskade svåra vägar. Hvarje vetenskap har sin obegripliga jargon, som synes vara uppfunnen endast för att spärra vägen. Med hvilka barbariska namn, med hvilka pedantiska orimligheter har man ej sedan länge fyllt den unge mannens hjärna för att under åratal ge honom en falsk föreställning om vältaligheten, då han under ett par månader genom läsningen af några goda böcker skulle kunna skaffa sig en mycket god föreställning därom.

Men det är i synnerhet i poesien som kommentatorerna och kritikerna ha slösat med föreskrifter. De ha med möda skrifvit ihop volymer öfver några rader, som poetens inbillning skapat under lek. Det är dessa tyranner, som velat trälbinda en fri nation, hvars karaktär de icke känna; därför ha dessa föregifna lagstiftare icke gjort annat än att bringa oreda i de stater som de velat reglera.

De flesta ha dryftat med tyngd det som de bort känna med lätthet; äfven om deras regler vore riktiga, huru litet nyttiga äro de icke! Homerus, Virgilius, Tasso, Milton ha icke lydt andra föreskrifter än dem deras geni gett. Men alla dessa föregifna regler, alla dessa band hindra endast de stora männen i deras gång och

Digitized by Google

äro en dålig hjälp för dem som sakna talang. Man måste löpa banan i stället för att släpa sig fram på kryckor.

I första kapitlet af essayen om den episka poesien, som handlar om olikheten mellan folkens smak, diskuterar Voltaire äfven frågan om miljöns inverkan på de olika litteraturerna. Han har tagit starka intryck af Dubos' några år förut utkomna Reflexions critiques sur la poésie et sur la peinture, där denne uppställer miljöteorien, som skulle blifva af så stor betydelse för 1700-talets historiska forskning. Voltaire tillämpar med en beundransvärd smidighet och finhet miljöteorien på smakförhållandena. Bredvid Voltaires tillämpning synas Dubos' yttranden i hög grad onyanserade. Voltaire tar också till orda för den litterära kosmopolitismen, varnar för den nationella ensidigheten och dogmatismen i smakfrågor och uppmanar sina landsmän att studera olika folks litteratur för att vidga sin egen uppfattning.

Man måste i alla konster, anser Voltaire, väl akta sig för alla dessa bedrägliga definitioner, genom hvilka vi våga utesluta alla de skönheter, som vi inte känna till eller som vanan ännu inte gjort oss förtrogna med. I konsterna, särskildt de som äro inbillningens skapelse, råda ej samma förhållanden som i naturens verk. Vi kunna definiera metaller, mineralier, elementer, djur, emedan deras natur är alltid lika; men nästan alla människoverk växla liksom inbillningen som frambragt dem. De närmast hvarandra belägna folkens seder, språk och smak variera; ja, samma nation kan efter tre eller fyra sekler ej kännas igen. I konsterna, som enbart äro inbillningens skapelser, förekomma lika många revolutioner som i staterna; de växla på tusen sätt, under det man söker fixera dem. Hos de bästa moderna författare igenkänner man midt igenom deras efterbildning af antiken deras eget lands karaktär: deras blommor och frukter ha värmts och mognats af samma sol, men de erhålla af den olika jordmånen olika smak, färg och form. Man igenkänner en italienare, en fransman, en engelsman och spanjor på hans stil liksom på hans anletsdrag, uttal och manér. Italienskans vekhet och mjukhet ha smugit sig in i de italienska författarnas geni; ordstäten, metaforerna, den majestätiska stilen kännetecknа i all-

Digitized by Google

mänhet de spanska författarna. Styrkan, energien, dristigheten äro engelsmännens hufvudegenskaper; de tycka om allegorier och jämförelser. Fransmännen utmärka sig för sin klarhet, exakthet, elegans; de äfventyra föga, sakna både den engelska styrkan, som synes dem vara en jättelik och vidunderlig kraft, och den italienska vekheten, som synes dem urarta till effeminerad veklighet. — Af alla dessa skillnader födes denna afsmak och detta förakt, som det ena folket hyser för det andra.

Man säger att förnuftet och passionerna äro desamma öfverallt; det är sant, men de uttryckas på olika sätt. Människorna ha i alla land en näsa, två ögon och en mun: emellertid skola de anletsdrag, som synas sköna i Frankrike, ej synas det i Turkiet; icke heller skall en turkisk skönhet behaga i Kina; och det som är älskansvärdt i Asien och i Europa skall betraktas som ett monstrum i Guinea. Då nu själfva naturen är så växlande, hvarför vill man lagbinda konsterna, öfver hvilka modet, d. v. s. obeständigheten har sådant herravälde? Vilja vi ha en någorlunda utsträckt kännedom om dessa konster, så måste vi göra oss underrättade huru de odlas hos alla nationer. Det är ej tillräckligt för kännedomen om hjältedikten att ha läst Virgilius och Homerus; liksom det inte heller är nog beträffande tragedien att ha läst Sofokles och Euripides.

Voltaire uttalar sig äfven i inledningskapitlet om antikimitationen och intar härutinnan en juste miljöställning mellan de båda ytterlighetspartierna: de som dogmatiskt höllo på antikens auktoritet och de som förkastade den. Han bedömer också denna fråga utifrån miljöteoriens ståndpunkt.

Nous devons admirer ce qui est universellement beau chez les anciens, nous devons nous prêter à ce qui était beau dans leur langue et dans leurs moeurs; mais ce serait s'égarer étrangement que de les vouloir suivre en tout à la piste. Nous ne parlons point la même langue. La religion, qui est presque toujours le fondement de la poésie épique, est parmi nous l'opposé de leur mythologie. Nos coutumes sont plus différentes de celles des héros du siège de Troie que de celles des Americains. Nos combats, nos sièges, nos flottes, n'ont pas la moindre ressemblance; notre philosophie est en tout le contraire de la leur. L'invention de la poudre, celle de la boussole, de l'imprimerie, tant d'autres arts qui ont été apportés récemment dans le

Digitized by Google

monde, ont en quelque façon changé la face de l'univers. Il faut peindre avec des couleurs vraies comme les anciens, mais il ne faut pas peindre les mêmes choses.

Voltaire slutar kapitlet med att framhålla, att det i Italien icke finnes något monument, som där mer förtjänar en resandes uppmärksamhet, än Tassos Jerusalem och att Milton utgör en lika stor ära för England som den store Newton. Han önskar, att Europas nationer, i stället för att orättvist förakta hvarandra, skulle fästa en mindre ytlig uppmärksamhet vid grannländernas arbeten och seder, icke för att förlöjliga utan för att lära af hvarandra; ty genom denna ömsesidiga iakttagelse skulle kanske födas denna allmänna smak, som man förgäfves sökte.

I de följande kapitlen behandlar Voltaire de förnämsta episka skalderna. Mot Milton, som han berömmer sig af att liksom Shakespeare först ha gjort bekant för fransmännen, är han väl i det hela ganska snäf, men han framhåller också Miltons sublima skönheter. Märkligast är hans långa jämförelse mellan Homerus och Shakespeare: det var först genom studiet af Shakespeare han lärt sig rätt förstå Homerus. Han betraktar båda som två stora genier, men utan smak. Addison hade trots sin "grand sens" och sina talanger icke kunnat eröfra sig en plats bredvid Shakespeare. "Tel est le privilège du génie d'invention: il se fait une route où personne n'a marché avant lui; il court sans guide, sans art, sans règle; il s'égare dans sa carrière, mais il laisse loin derrière lui tout ce qui n'est que raison et qu'exactitude. Tel à peu près était Homère: il a créé son art, et l'a laissé imparfait: c'est un chaos encore; mais la lumière y brille déjà de tous côtés."

Vi skola i det följande se, huru nära Neikters allmänna program i stort sedt ansluter sig till det, som Voltaire har framlagt i sin essay om den episka poesien. Visserligen har Neikter en långt vidare horisont och har uppmärksammat litterära fenomen, som voro okända för Voltaire, när han skref sin essay, men detta är helt naturligt, då ju Neikter tillhör en långt senare generation.

Lika litet som Voltaire har emellertid Neikter definitift brutit med den fransk-klassiska regelestetiken. I afhandlingen om den

Digitized by Google

tragiska poesien utvecklar Neikter, huru det finnes skalder som äga kvickhet och inbillning, men sakna omdöme, som äga större svårighet att tygla pegasen än att hugga honom med sporrarna. För dessa ha reglerna sitt särskilda värde.[1] Egendomligt nog håller Neikter reglerna eller "konsten", som han också kallar dem, för att vara i synnerhet nödvändiga i den episka och tragiska poesien; detta motiverar han med följande märkvärdiga argument: "då andre Poeter måla den blåtta, den altid öpna och mötande naturen, måste en Epicus och Tragicus afskildra hjeltar, et slag af menniskor så rare at finna, så svåre at skildra, at det fordras en mer än vanlig konst at tekna dem". Neikter bekänner sig här som annorstädes till den aristoteliska mimesisteorien. Då skalden afbildar den vanliga naturen, har han ej särskildt behof af regler, men när han skall skildra den sällsynta och högsta, behöfver han dem!

I en föreläsningsserie, som sannolikt förskrifver sig från 1790-talet, går Neikter frågan om reglerna närmare in på lifvet. Han häfdar här sin gamla sats, att reglerna böra vara slutsatser, som man drar ur erfarenheten. Ganska många, framhåller han, ha påstått, att regler äro onödiga, ty flera ha skrifvit väl utan än med sådana. Men man bör observera att regler behöfvas, innan man kommit så långt att man kan skrifva väl. "Om man inte haft Reglor till skeppsbyggerikonsten, så hade man ännu seglat i utholkade trädstockar". Reglerna tjäna till att förebygga misstag, som geniet så lätt begår. De äro till sitt väsen antingen grundade i naturen eller också bero de på modet. De senare äro odugliga, men de förra äro "värda att känna och nyttiga att observera". Och här framdrages Shakespeare som ett varnande exempel på poeter, som försyndat sig mot reglerna.

---

[1] Neikter åberopar sig här på några sentenser hos Pope i hans Essay on criticism (I v. 80 o. f.):

There are whom Heav'n has bless'd with store of wit
Yet want as much again to manage it.
'Tis more to guide than spur the Muse's steed,
Restrain his fury than provoke his speed;
The winged courser, like a gen'rous horse
Shows most true mettle when you cheek his course.
But care in Poetry must stil be had;
It ask discretion ev'n in running mad.

Digitized by Google

"*Schakspear*, som är utropad för sina skönheter, har äfven många dårskaper — raison är den, att han ej kände Reglor hvarefter man bör skrifva."[1]

Homerus och Shakespeare voro ett crux för hela den franska regelestetiken. De få jämt och ständigt figurera som exempel på författare, som förbrutit sig emot reglerna och den goda smaken. Man bedömde dem utifrån sina på förhand uppgjorda teorier och fann dem dåligt hålla måttet. Likväl undgick man icke att imponeras af deras storhet. De voro genier, men regellösa — det är det ständiga omkvädet, äfven då man sjunger deras lof.

"Det är sant", säger Neikter i sina föreläsningar, "at Homerus och Shakespear behaga fastän de aldrig följt några reglor, men icke behagade de egenteligen derföre at de sat sig öfver alla reglor ty i fal de icke haft så många vackra saker jämnte sina fel så hade de varit odrägelige. Det är icke felens skuld som de behaga utan de behaga oagtadt sina fel. Om Shakespear icke skrifvit annat än grofva målningar om krogar och liderliga ställen som sårat[?] ofta så skulle ingen läsa honom men jämnte dessa uselheter skulle ingen fördraga honom men det vackra som han har gör at vi fördraga det otäcka. Et barn tager in et elakt med[icament] när det är mycket socker deruti, det märker då icke huru elakt medicamentet smakar."[2]

Neikters ställning till regelproblemet är mycket osäker och sväfvande. Någon konsekvent genomtänkt teori kan man icke påträffa hos honom. Hans uppfattning är ytterst betecknande för hela

---

[1] Komp. *Ars critica* mskr. i U. B. P. 142 (20, 107).

[2] U. B. mskr. P. 142 (19, 146).

I sina *Lettres philosophiques* 1734 (Lettre XVIII) har VOLTAIRE bland annat följande ord om Shakespeare: »Shakespeare que les Anglais prennent pour un Sophocle, florissait à peu près dans le temps de Lope de Véga: il créa le théâtre; il avait un génie plein de force et de fécondité, de naturel et de sublime, sans la moindre étincelle de bon goût, et sans la moindre connaissance des règles. — — — — — — — — Vous n'ignorez pas que, dans *Hamlet*, des fossoyeurs creusent une fosse en buvant, en chantant des vaudevilles, et en faisant sur les têtes des morts qu'ils rencontrent des plaisanteries convenables à gens de leur métier; mais, ce qui vous surprendra, c'est qu'on a imité ces sottises».

Digitized by Google

den riktning under 1700-talet, som man skulle kunna kalla fransk-klassicismens upplösning.

Samma sväfvande uppfattning har Neikter i fråga om det med regelproblemet närbesläktade smakproblemet. Det fanns väl icke under 1700-talet något estetiskt begrepp, som så ifrigt diskuterades som smakbegreppet. Sedan ordet goût i slutet af 1600-talet i Frankrike börjat användas i bemärkelsen af estetisk omdömesförmåga, blef det favoritordet i den estetiska debatten. Man diskuterade förhållandet mellan geni och smak, hvilka man ofta uppställde som två motsatser, man dryftade skillnaden mellan sund och dålig smak, och man undersökte orsakerna till smakens växlingar under olika tider och hos olika folk. Svenska Akademiens valspråk Snille och smak för strax tanken på 1700-talets speciella estetiska problemställning. Emellertid miste ordet smak sin fascinerande verkan för romantikerna. De funno i ordet något allt för reserveradt och kritiskt; den goda smaken det var pedanten, som med en rynkning på näsan och kännaremin dömde och fördömde poesi och geni.

Bland den mängd afhandlingar, som på 1700-talet skrefvos om smaken, intar otvifvelaktigt Neikters inträdestal i Vitterhetsakademien 1787 ett af de förnämsta rummen, detta mindre beroende på de däri förekommande tankarnas originalitet än på den snillrika framställningen. Neikters tal öfverglänser i formellt hänseende vida det tal, som Leopold ungefär samtidigt höll om snillet och smaken vid sitt inträde i Svenska Akademien. Talet hör till det bästa i svensk 1700-talsprosa och fängslar särskildt genom sin kvickhet, de många konkreta belysande exemplen och språkbehandlingens friskhet. Det förtjänade att omtryckas.

Hvad som först frapperar läsaren af talet är Neikters starka betonande af smakens relativitet. Neikter breder ut för läsaren en rik flora af exempel på huru uppfattningen af skönheten växlar från tid till tid. "Skaldekonsten och Vältaligheten likna en planta, som får en ny färg och ny smak, då hon flyttas till en ny jordmån och nytt himmelsstrek". Men trots att Neikter påvisar smakens oerhörda variering, ryggar han dock tillbaka för antagandet att det icke skulle gifvas en särskild god smak, i likhet med alla, som under

Digitized by Google

1700-talet behandla smakproblemet. De antaga alla till sist en *objektiv* smaknorm. Finnes det en god och en dålig smak, frågar Voltaire? "Oui, sans doute", svarar han, "quoique les hommes diffèrent d'opinions, de moeurs, d'usages. Le meilleur goût en tout genre est d'imiter la nature avec le plus de fidélité, de force, et de grâce."[1] I öfverensstämmelsen med förnuftet och naturen, som till sitt väsen var *förnuft,* fann man det afgörande smakkriteriet. Det är den boileauska estetikens argumentering. Hvarför skola vi beundra de gamle enligt Boileaus estetik? Jo, därför att vi påträffa natur och förnuft hos dem. Och huru veta vi, att det är naturen och förnuftet vi påträffa hos dem? Det veta vi däraf att upplysta tider beundra dem.[2]

Samma bevisföring för att en god smak finnes använder äfven Neikter.

I föreläsningarna definierar Neikter smaken som förmögenheten att inse skönheten; och den har att göra med både känslan och förståndet. Visserligen säger han, att mycket är skönt, som icke behagar alla, men dessa fall äro så sällsynta, att de ingenting bevisa. "De som tycka ätickan är söt och sockret beskt, äro monstra, som äga en särskilt smak från alla förnuftiga Mänskor. — Men nu kan frågas äro de äfven monstra de Nationer, som tycka om det som en an[nan] Nation anser för fult? Aldrig har en hel Nation bestått af Monstra, och deras Smak beror ofta på associationer, upfostran och ett elakt raisonnement." Neikter drar den slutsatsen, att det ges vissa saker, som äro oföränderliga, och dessa behaga alla människor.[3]

Neikter appellerar icke till något för människorna gemensamt ursprungligt skönhetssinne, utan till naturen och förnuftet. Hans argumentering kommer ännu tydligare fram i inträdestalet. Olikheten människorna emellan rör endast ytan, men icke själfva väsen-

[1] Voltaire, Dictionnaire phil. Artikeln Goût.

[2] Lanson, *Boileau* s. 101—104.

Jämför äfven Marmontel (Essai sur le goût): »Il n'y a donc qu'un juge suprème, un seul juge qui, en fait de goût, soit sans appel: c'est la nature.»

[3] *Ars critica,* s. 115. — Jämför äfven hvad Neikter på ett annat ställe i sina föreläsningar yttrar: »En sjuk smak är äfven så vanlig som sjuka ögon. Men missfoster äro ingen regel, de uphäfva icke naturens lagar. En sjuk smak kan bli en allmän farsot, smitta et helt land och et tidehvarf, men farsoten uphörer sedan han rasat sin tid och den förvända smaken kan förbättras.» U. B. P. 142, (18, 48).

Digitized by Google

det. Smakolikheterna äro därför tillfälliga fenomen och grunda sig icke i människans natur. Genom upplysningen, synes Neikter mena, träder människans verkliga natur allt mera fram i dagen. I och med det att upplysningen stiger, förbättras också smaken. "Det gifves onekeligen en god smak", säger Neikter i inträdestalet, "som är allmän med alla människor. Tidehvarf hafva varit stridige i sina omdömen; men alla uplysta hafva dock enhälligt öfverenskommit, att anse några saker som sköna; och den smak kunne vi således anse för *god,* som varit gemensam med de mäst hyfsade folkslag." Och ett par sidor längre fram heter det: "Det är ett prof at våra utvärtes sinnen äro friska, när de känslor som de väcka, äro öfverensstämmande med andra friska människors; det är också den vissaste pröfvosten, at vår smak är god, när han liknar den smak, som af de mäst tänkande folkslag i deras mäst hyfsade tidehvarf, varit ansedd för den sundaste."[1]

Neikter hänskjuter alltså afgörandet af hvad som är god smak till de hyfsade folkslagens domstol, till förnuftet och upplysningen som den sista instansen. Mindre upplysta tider ha därför haft en sämre smak. Fransk-klassicismens *smak* blir den högsta. Denna Neikters uppfattning kommer, som vi skola se, att särskildt inverka på hans bedömande af Homerus och Shakespeare. Dessa båda skalder ha lefvat under "barbariska", "oupplysta" tider och ha därför saknat smak. — Samma tankegång utvecklar Leopold i sin afhandling Om smaken och dess allmänna lagar.

I fråga om poesiens uppgift står Neikter kvar på utile-dulci-ståndpunkten. Poeten bör förbinda det nyttiga med det nöjsamma.[2] Liksom fransk-klassicisterna i allmänhet sätter han beredandet af nöje som hufvudvillkoret för poesien; nyttighetssynpunkten kommer först i andra hand. Både Corneille, Racine och La Fontaine ha framhållit det angenäma som poesiens förnämsta syfte. Racine t. ex. yttrar i sitt företal till Bérénice: "La principale règle est de plaire et de toucher. Toutes les autres ne sont faites que pour parvenir à cette première." Och Corneille hade redan förut i sin Discours de l'utilité et des parties du poème dramatique uttalat sig ännu mera exklusivt:

[1] Inträdest. s. 442, 445.
[2] » s. 465.

Digitized by Google

"La poésie dramatique a pour seul but le plaisir des spectateurs." Nyttan, som poesien borde bereda, kunde vara af två slag: dels fattade man den intellektualistiskt; poesien borde bibringa kunskaper i en angenäm form; dels fattade man den moraliskt, poesien borde genom att förhärliga dygden och vanställa lasten inge kärlek till dygd och afsky för last. — På flera ställen diskuterar Neikter spörsmålet om poesiens intellektuella och moraliska inverkan. I afhandlingen om den tragiska poesien har han ett särskildt kapitel om skådespelens nytta eller skada. Många människor, framhåller han och syftar väl därvid närmast på Rousseau, ha ansett teatern för ett ruttnande träsk, hvars dunster förgiftade hela den moraliska atmosfären. Äfven erfarenheten lär, att teatern sällan är en dygdeskola. Ofta förlöjligar den dygden, men skildrar lasten i en tilldragande dräkt. Detta bevisar likväl ingenting, ty allt, t. o. m. religionen, kan missbrukas. Man bör ej fråga, hurudan teatern är, utan hurudan den borde vara. Begäret efter nöje tillhör människan och vi vilja ha ombyte i våra nöjen. "Skulle derföre Theatren icke äga någon annan nytta, än at i stora och folkrika städer minska hopen i Spelklubbar, Fröijas samt Vingudens Capeller, borde han ådraga sig en klok regerings upmärksamhet. Man gifver leksaker åt barn at afhålla dem från något värre."

Neikter anser vidare, att dramat tillfredsställer vår vetgirighet. Af brist på egen erfarenhet gå vi till historien, men där finna vi icke mycket som tilltalar vår rättskänsla. "I Fablernas rike hos en Virgilius, Ovidius och Tasso segrar altid dygden; men hos en Thucydides, Tacitus och Hume, trampas den allestädes af lycklige och tiltagsne missdådare. Man träffar också hos största mängden Häfdatecknare föga annat, än lärda undersökningar om antalet af roddare på Ullyssis skepp, om rätta stället af det gamla Upsala, om belägenheten af et urâldrigt Börköö, om beskaffenheten af Ragnar Lodbroks underkläder, och mera dylikt; men driffjädrarne til de händelser, som skakat eller kullstjelpt mänskliga samhällen, har man öfver hölgt med alt möjeligt mörker, förmodeligen i samma afsigt, som Schyterne utstungo ögonen på sina trälar, at de mindre tankspridde måtte draga deras handqvarnar. Hvad blir således af Historien

Digitized by Google

annat än et benrangel? Skaldekonsten är i dessa afseenden just motsatsen af Historien. Den målar lasten sittande högst, icke på lyckans hjul, utan på Skarprättarens."

Denna Neikters utveckling af poesiens företräde framför historien är byggd på Aristoteles teori. Enligt Aristoteles betecknade poesien något högre än historia, var mera filosofisk än denna, ty poesien sysselsatte sig med det allmänna och typiska, men historien endast med det enskilda. Särskildt tragedien och eposet framställde bättre karaktärer än dem man finner i verkligheten och i historien. Den af Neikter häfdade åsikten, att skaldekonsten bör skildra lasten sittande högst icke på lyckans, utan på skarprättarens hjul, visar, huru hans blick vid bedömandet af estetiska frågor grumlas af moraliska hänsyn. Längre fram i recensionen tillägger Neikter dessa beaktansvärda ord: "En dramatisk Poët kan äfven så litet undgå at framställa lyckliga ogärningsmän, som en målare, då han afskildrar Martyrers död, kan underlåta at måla bödlarne; men dygden bör framlysa emellan sjelfva målnen så täck och älskansvärd, och lasterna föreställas så fula och vanskapade, at åskådaren häldre väljer den förras bojor än den sednares nöjen." Den moraliserande tendensen framskymtar hos Neikter. Man ser, huru han trots sin ständiga appell till erfarenheten resonerar utifrån en trång traditionell teori.

Det finns bland Neikters föreläsningsmanuskript ett ur sitt sammanhang lösryckt blad, där han behandlar poesiens moraliska uppgift. Det är intressant att här se, huru högt han skattar Voltaire, just därför att dennes dramer voro tendensskrifter i upplysningsfilosofiens tjänst.

Man bör tilstå, at churu vår vitterhet i andra måhl icke torde öfverträffa de gamla Grekers så är doch den sedolära, som finnes hos våra Tragiska Skalder oändeligen renare än den som finnes hos de gamla hedniska Poeter. Lät oss blott jämnföra den målning som Homerus gifver oss på Ullysses med den som finnes hos Fenelon, så skola vi se at våra skalder oändeligen bättre än de gamle hafva förstått hvaruti en sann hjeltedygd består. De förbråelser som således blifvit gorde mot de gamles Skådespel passa ganska sällan på våra tider.

Corneille har målat de Romares hjeltemod med en sådan styrka at

Digitized by Google

hans skådespel icke annat kunna än uphöja, lyfta åskådarens tänkesätt. Men Voltair torde dock bland alla Tragiska Skalder varit den som mäst bidragit at göra Theatern til en värkelig schola för statskonst och sedolära. Flere af hans skådespel hafva på et fördelagtigt sätt influtit på tidehvarfvets seder. Vi anse en utbredd fanatisme för en af de faseligaste päster som kunna öfverfalla mänskliga samhället. Om någonting är kraftigt at bevara oss för denna smitta, så är det visserligen Voltaires Mahomet. Detta skådespel är en skänk, hvars värde tidehvarfvet bör ärkjänna, det bör försona flere af Voltaires fel och skaffa honom ett rum bland mänsklighetens välgörare.

I Zaires död genom Orosmanes hand finna vi det mäst talande exempel som mögeligen kan gifvas af den fara som en förhastad vrede kan ordsaka. Condé förlät en oförrätt när han nyss sedt Augusti ädelmod i Corneilles Cinna. Och flere goda gärningar hafva varit en frukt af vackra skådespels besökande. Försynen kan icke varit så hård emot oss at hon förbjudit oss anständiga och oskyldiga nöjen. En båge kan icke altid vara spänd och et arbete utan hvila och utan omväxling förstör våra krafter och gör oss omsider oskickelige til at utföra våra pligter. En mera oskyldig hvila torde väl icke kunna uptänkas än at se en dygdig gärning föreställd.[1]

Betecknande för fransk-klassicismen är den undanskymda plats, som geniet och inbillningen intaga i dess smaklära. Man läse t. ex. Boileaus *L'art poétique*, det verk, där kanske fransk-klassicismens teori är klarast utkristalliserad. Boileau börjar visserligen sin dikt med att i några vackra verser framhålla genialiteten som en oeftergiflig egenskap för poeten. En lycklig stjärna måste ha lyst öfver honom i födelsestunden. I annat fall blir Apollo döf för honom och Pegasen istadig. Detta är allt. Ordet *imagination* förekommer icke ens i L'art poétique. Förståndet är det centrala begreppet i hans estetik, den enhetspunkt, hvarifrån alla de andra föreskrifterna härledas liksom alla radierna i en cirkel dragas från samma medelpunkt.

Så småningom förmärkes emellertid en reaktion mot denna rationalism. Förståndet får dela härskarplatsen med affekten, den starka känslan. Känsloestetikens grundläggare är Dubos, som 1719 utger sina Reflexions critiques sur la poésie et sur la peinture, en af de mest betydelsefulla estetiska skrifterna under 1700-talet. Konsten är enligt Dubos framsprungen ur behofvet af starka affekter och dess syfte är äfven att hos oss framkalla sådana. Ju mera konstverket

[1] U. B. P. 142 (17, 29).

Digitized by Google

griper, desto värdefullare är det. I öfverensstämmelse med hela denna teori anser nu Dubos geniets förnämsta egenskap vara dess förmåga af starka affekter. Soyez toujours pathétiques, tillropar Dubos konstnärerna och poeterna.

Några decennier senare utbildade Batteux i sitt verk Les beaux arts réduits à un même principe (1746) läran om den poetiska entusiasmen, hvilken sedan öfver allt går igen, här i Sverige hos Bergklint, Kellgren och Neikter. Entusiasm kallar han det själstillstånd hos geniet, då det i den gudomliga inspirationens stund föreställer sig hela naturen och med sin lefvande ande besjälar den. Batteux jämför den gudom, som hänför de framstående författarna, med den, som lifvar hjältarna i drabbningen. Hos hjältarna är det djärfheten och oförskräcktheten, hos författarna den fina omdömesförmågan och det ädla hjärtat, som upptändes vid åsynen af föremålen. Dessa privilegierade själar ta lätt intryck af hvad de se. Naturen äger i sin skattkammare alla de drag, hvaraf sköna efterbildningar kunna sammansättas. Konstnären upptäcker dessa, letar fram dem ur mängden, samlar dem och hopfogar dem i sin själ till ett helt. Så upptändes hans eld vid åsynen af föremålen, hans själ öfvergår i de ting han skapar, han är än Cinna, än Auguste, än Phèdre, än Hippolyte, och om han är en La Fontaine, är han vargen och lammet, eken och vassen. Det var i dessa hänryckningar som Homerus såg gudarnas vagnar och hästar, som Virgilius hörde Phlegias tjut.

Reaktionen mot rationalismen försiggår äfven utefter en annan linje. Sedan Addison i Spectator skrifvit sin essay om inbillningen (The pleasures of imagination) och sökt utreda principerna för dess verksamhet, kom inbillningens betydelse för dikten att mer och mer uppmärksammas. Efter att länge ha fått stå i skymundan eröfrar inbillningen tronen i poesiens värld och dyrkas slutligen af romantikerna som en gudom. Inbillningen lefde icke endast på de intryck den samlade från sinnevärlden och mekaniskt hopsatte till bilder (jämför Batteux' ofvan framställda åsikt), utan den ägde något af den gudomliga skaparförmågan. För romantikerna blef inbillningen i stället för förståndet äfven det högsta kunskapsorganet.

Digitized by Google

Neikter offrar icke synnerligen stort utrymme åt undersökningen af geniets och fantasiens väsen. Redan detta visar, huru fransk-klassisk hela hans läggning är. Geniet behandlar han mest i samband med smaken. I inträdestalet (s. 431) ger han en helt rationalistisk bestämning af geniets väsen: "Snillet, säger han, är själens styrka att uptäcka fördålda sanningar, eller att fatta naturen under en ny och klarare syn-punkt". Denna definition är alldeles i fransk-klassicismens anda. Den passar in på det vetenskapliga snillet, men långtifrån på det konstnärliga. Smaken åter, säger han i fortsättningen, är en medfödd känsla af det sköna eller rättare sagdt, af den ordning som utgör själfva skönheten. Han tillägger här som så ofta eljest några förklarande bilder; i dessa komma geniets produktiva egenskaper mera fram. Snillet är vinden, som förer skeppet öfver hafvet, smaken är styret och kompassen som leda det. "Utan styre och Compass är det farligt att förtro sig åt vädren; utan smak yrar snillet til det vilda och Jättelika. Snillet framskaffar byggningsämnet; men smaken skall indela och inreda Palatset".

I sina föreläsningar betonar Neikter mera känslans betydelse för det poetiska geniet; han framställer här också, fast mera i förbigående, läran om den poetiska entusiasmen.

Det Poetiska Geniet består således i en förmåga 1:o at upfinna nya målningar af naturen som andra Poeter förut icke brukat åtminstone icke målat på samma sätt. 2:o at påfinna nya sät at röra våra affecter. Genie kan verteras med upfinningsgåfvan. Genie opfinner men smaken icke. Smaken pröfvar blot det som Geniet opfunnit. Den som har genie at upfinna många nya combinaisons af ideer kan derföre icke altid hafva smak at finna om dessa upfinningar äro vackra; han kan vara af en så het imagination at han förtjuses äfven af sottiser.

Til Genie fordras Enthousiasme. Enthousiasmen består deruti at vi sätta oss i samma cas som den person hvars passioner vi skola måla. Om vi skola måla Medeas hämndyrsel så måste vi föreställa oss at vi voro likaså elaka som Medea och vara i samma omständigheter som Medea hvad vi då skulle tala och göra tilfölje af vår character. Detta är en hufvudsaklig egenskap hos en Poet. Den som icke har nog imagination för at fulkomligen sätta sig i samma sinnesförfattning kan aldrig blifva en god tragisk el. comisk Poet. Vi måste för en moment skaffa oss samma passioner som Medea, blifva lika arga lika illsinta som hon och lika obarmhärtiga. Vi måste så starkt inbilla oss at vi äro Medea at vi glömma det som vi sjelfva äro.[1]

[1] U. B. P. 142 (19, 148).

Digitized by Google

Den romantiska uppfattningen af inbillningen, som t. ex. Kellgren företräder i Nya Skapelsen, ser man hos Neikter intet spår af. Snarare delar han upplysningsfilosofiens rationalistiska uppfattning, hvilken hos oss fått ett klassiskt uttryck i en annan dikt af Kellgren, nämligen Våra villor. Inbillningens skapelser fattades i motsats till sanningen och blefvo liktydiga med illusioner. Då Neikter i sin poetik behandlar fiktionen, säger han, att inbillningen, som befolkat berg och skogar med osynliga varelser, har gifvit poesien det skönaste hon äger: vi äro af naturen benägna att tro orimligheter, endast de komma öfverens med våra passioner. Afguderiet betraktar han som ett foster af inbillningen. Att fantasiskapelserna, äfven då de strida mot verklighetens lagar, kunna äga en symbolisk sanning, tyckes Neikter ej ana. Han medger väl, att en poet icke är så bunden af verkligheten som en historiker, men han får icke öfverskrida det sannolikas gränser. Här är Neikter trängre i teorien än i praktiken. Enligt denna princip skulle Miltons dikt Det förlorade paradiset komma alldeles till korta. Beträffande fantasiverksamheten hyllar Neikter upplysningsfilosofiens mekanistiska teori. "I en fiction componerar man en Person af flere d. ä. at man lånar drag utaf flere särskilta caracterer, för at sammansätta en, som blir mera besynnerlig än en vanlig menniskas caracter och följacteligen mer frappant. Det är dock i synnerhet i detta val af Caracterer och deras Combination som en poët bör vara granlaga, at han ej som Horatius säger, förenar et menniskohufvud med en hästnacke, och målar bakdelen som en fiskstjert m. m. Han får ej stöta probabiliteten, at låta fiskar födas af ormar och dansa på talltopparne passar blott i riddar Finckes Historia."[1] För att illustrera fantasiens verksamhet, använde man under 1700-talet ofta en bild, som emellertid är långt mera betecknande för tidens uppfattningssätt än för själfva den konstnärliga fantasien. Då Zeuxis skulle måla skönhetsgudinnan, tog han fem de vackraste flickorna i Grekland och utvalde de vackraste ställena hos hvar och en och sammansatte dessa sedan till ett helt. Man kan betvifla att resultatet blef en Afrodite.

Blanck har på ett förtjänstfullt sätt påvisat, huru Neikter hos

[1] Neikt. komp. i L. B. s. 57.

Digitized by Google

oss är den förste som studerar folkvidskepelsen rent objektivt från kulturhistorisk och psykologisk synpunkt. Neikter lämnar mycket utförliga beskrifningar på folklig vidskepelse af alla slag, men ingenstädes framgår det af hans yttrande, så vidt jag kunnat finna, att han *senterat poesien* i folkmytologien eller haft en aning om att i denna lågo förborgade poetiska rikedomar, som diktningen en gång kunde tillgodogöra sig. Häri torde skillnaden bestå mellan honom och romantikerna.

Som ofvan är nämndt, diskuterar Neikter geniet mest i dess förhållande till smaken. Geni och smak fattade fransk-klassicismen som två mycket olikartade gåfvor, och det syntes som en sällsynt lyckträff, om de hos någon författare funnos i lika grad och i jämvikt. Man skulle kunna säga med uttryck lånade från etiken, att fransk-klassicisterna gjorde smaken i dess förhållande till geniet till en heterenom i stället för en autonom princip. Smaken kom som en reglerande myndighet utifrån. Ehrensvärd, som äfven har mycket kvar af fransk-klassicismen, distinguerar på samma sätt som Neikter mellan geni och smak. Då Thorild recenserar honom, opponerar han sig mot denna distinktion. Smaken, säger Thorild, är ju intet annat än geniets sinne, dess själ. Och i polemiken mot Kellgren uttalade Thorild de mot fransk-klassicismen rebelliska orden: "hvart Snille är födt Lagstiftare: sjelfskapare i sitt ämne. Det tar icke, utan ger lagar".[1] Af denna åskådning har Neikter ingenting.

Neikter räknar upp en hel mängd författare för att visa, huru olika geniets och smakens gåfvor äro fördelade. Man kan ej säga, att han är frikostig med utdelningen af epitetet genial.

Den är et genie som kan påfinna nya idéer, som kan skrifva i et ämne deruti ingen skrifvit förut åtminstone skrifva och tänka på annat sät än hans föregångare, således var Homerus och Shakespear genier. Lafontaine som skrifvit fablerne var också et genie ty ehuru fabler voro skrefne af

[1] Stockh.-P. 1782 n:r 53. Jfr Tegnérs uttalanden:

Har väl smaken annan regel
än den han af snillet tiggt?

i poemet Svanen och fjälltrasten och

En regel konsten har: den heter snille

i svaret på Atterboms inträdestal i Sv. Akad.

Digitized by Google

många förrän Lafontaine skref han doch på et sät som var helt olika hans företrädares. I Philosophien var en Locke och en Leibniz en Cartesius genier emedan de bygde sjelfva et nyt systeme och uptäckte sanningar som ingen förut tänkt på. Men Boileau kan man icke kalla et genie emedan han icke tilskapade något nyt, han hade en förträffelig god smak men hans största förtjenst bestod deruti at han väl imiterat Horatius och Juvenalis. Milton var et genie ty hans P. L. är et arbete som aldeles icke hade någon model. Hjeltedigter funnos väl men icke af det slaget. Ingen har vågat taga den Christna religionshistorien til et ämne för sin sång och exsecutionen deraf var lika så ovanlig som sjelfva ämnet. Mången kan vara et stort genie och hafva ingen smak. Shakespear hade ingen smak som man ser af de många dårskaper som finnas i hans skrifter men han var utan tvifvel et genie ty han hade intet annat mönster än sit eget snille. Mången kan hafva den bästa smak men ändoch icke hafva genie såsom Popen och Boileau, ty alt hvad de skrifvit är imitationer (om man tager undan Popens Essai of Men hvaruti han är original i anseende til stilen men ämnet är lånt af Leibnizens Theodicée). Det är ingenting rarare än at se genie och smak förente hos en person. Vergilius hade mindre genie men mera smak än Homerus. Voltaire hade både genie och smak men mycket bättre smak än genie. Hans Romaner äro de hvaruti han är mäst originell hans Poemer äro icke annat än imitationer hans Henriade är en matt imitation af Aeneiden och hans tragedier äro imiterade efter Shakespear, Corneille och Racine men i sin Candide sin Taureau Blanc sin Zadig der är han originelle och har deruti ingen like.[1]

På flera ställen diskuterar Neikter den under fransk-klassicismen jämt och ständigt förekommande stridsfrågan om de gamles eller nyares företräde. Han intager en juste miljöställning och varnar att gå för långt både i kritik af de gamle och i vördnad för dem. "Det slår icke felt at vi hafva från de gamla sådane mästerstycken som vi hafva ganska svårt at egalera; emedlertid är det en sottise at tro det naturen nu är utnött som åtskillige knarrige gubbar påstå. Om vi skulle tro alt hvad de säga om förra tiders förträffelighet emot vår och närvarande tids aftagande, så borde man tro at det äpplet som Adam åt af kunskapens trä åtminstone har varit så stort som det största kålhufvud." Naturen är alltid lika rik. Hon är icke mer afmattad den ena tiden än den andra. Hon har alltid ämnen till hjältar och snillen i beredskap, men dessa ämnen kunna icke

[1] U. B. P. 142 (19, 147).

Digitized by Google

alltid få tillfälle att utvecklas. "Det finnes i vår tid äfven så stora genier som hos de gamle allenast vi brukade samma arbetsmethod hade samma upmuntran som de skulle vi icke sakna snillen som upvägde emot deras."[1] Här är det naturens outtömliga rikedom Neikter framhåller.

Emellertid finnes det hos Neikter äfven en annan åsikt, som bottnar i en helt motsatt grundåskådning, nämligen att antikens företräde i originalitet skulle bero därpå att de gamle äro våra föregångare och därigenom ha föregripit skönheterna i naturen. Bakom denna åsikt ligger dels den fransk-klassiska mimesisteorien, enligt hvilken poesien endast är en efterbildning af naturen, dels den från antiken härstammande uppfattningen att naturens tillgångar äro begränsade. Denna uppfattning lefde kvar långt fram i tiden. Man påträffar den hos oss t. ex. hos Leopold i hans polemik mot Thorild i fråga om imitationen. I fortsättningen af de nyss citerade föreläsningarna yttrar Neikter: "Dessutom hade de gamle många förmoner framföre oss at de voro de första och kunde således uptaga de förnämsta skönheter. Vi hafva ofta icke tilfälle at säga något nyt i någon sak, ty alt hvad som kan sägas hafva de gamla redan sagt. När våra snillen derföre skola visa sig så hafva de icke andra moyens än at skrifva på annat sät än de gamle." Ännu tydligare kommer denna åsikt om naturens begränsning fram i Inträdestalet: "De [gamle] hade utom annat, en förmån framför våra snillen, som gjorde för dem äfven så lätt att blifva Originaler eller egne, som det är svårt för oss. Vitterheten var ett ännu icke intagit land, det de uptogo, utan att någon lade hinder för deras nybyggen och utvidgande. För oss äro de mäst öpna och vackraste lägenheter i naturen redan besatta. Vi nödgas, att blifva deras landtbrukare, eller att återhämta på deras åker."[2]

Boileau grundade antikimitationen på naturimitationen. Poeten hade till uppgift att efterbilda naturen, men den sanna naturen befriad från allt tillfälligt och störande påträffade vi just hos de gamle: poeten kunde därför ta dem till mönster. Pope har i sin Essay on criticism gett denna argumentering ett klassiskt uttryck:

[1] U. B. P. 142 (19, 155).
[2] Inträdest. s. 472.

Digitized by Google

To copy nature is to copy them.

Emellertid förmärkes under hela 1700-talet en mer eller mindre kraftigt framträdande opposition mot antikimitationen. Denna opposition sammanhänger intimt med den metamorfos, som begreppen natur och geni undergå. Fransk-klassicismen fann natur hos de gamle, men med natur menade den det förnuftiga, det allmänna, som fattas med förståndet. Snart började man i naturen se det ursprungliga, det djupast liggande, det omedvetna; naturens oberördhet sattes i motsats till samfundslifvets förkonstling. Denna naturuppfattning påträffas redan hos Shaftesbury och återfinnes sedan bredvid fransk-klassicismens rationalistiska här och hvar, tills den i Rousseaus naturevangelium får sin slutgiltiga form.

Likasom förut ansåg man antikens främsta egenskap vara natur, men den natur man nu fann i antiken var friskhet, ursprunglighet, originalitet. Med denna natur- och antikuppfattning blef det en meningslöshet att efterbilda de gamla, ty genom efterbildningen gick man just miste om det som skulle efterbildas. Att imitera sig till originalitet är en meningslöshet. "The less we copy the renowned ancients, säger Young i sina Conjectures on original composition, we shall resemble them the more."

Neikter är starkt berörd af denna nya åskådning, som arbetade sig fram i tiden och som förbereder romantiken, men han tar aldrig steget fullt ut. Antikimitationen hängde så nära samman med den aristoteliska mimesisteorien, att man ej kunde helt frigöra sig från den förra, innan man öfvervunnit den senare, något som icke sker förrän hos Goethe, Kant och Schiller.

Då Neikter i föreläsningarna yttrar, att de som i nyare tid skrifvit goda poemer alltid varit väl hemma hos de gamla, så står han ännu kvar på den äldre ståndpunkten. Ett sådant yttrande pekar tillbaka mot Boileau. Likaså när han i inträdestalet säger, att vår vördnad för de gamle styrkes "när vi ihogkomme, att sednare tiders störste snillen, de som närmast liknat Forntidens, såsom *Tasso, Boileau, Racine, Pope, Addisson* m. fl. merendels sjelfve ärkänna, att alt hvad som förtjänar någon acktning i deras egna arbeten; deras vackraste och mäst berömda ställen icke äro särdeles annat,

Digitized by Google

än efterapningar och lyckeliga öfversättningar från de fordna Skalder."[1] (Man observere att han i ett yttrande, som förut citerats s. 238, frånkänt Boileau och i det hela äfven Pope geni!)

Däremot förnimmes en fläkt af en ny tid, då Neikter varnar för antikimitationens faror och framhåller originalitetens betydelse. Originaliteten synes han likväl ofta tolka snarare rent objektivt än subjektivt, det blir för honom mera en egenskap hos objektet som poeten skall afbilda än hos honom själf. Grekerna, säger han, hämtade omedelbart sina bilder ifrån en hemfödd natur. "Deras målningar öfverträffa därföre i värma och lif likaså mycket våra afbilder, som en tafla, hvilken är målad efter en lefvande människa, öfverträffar den, som är tecknad vid en likkista. De Romare afskrefvo Grækerna, Fransoserne afskrifva de Latinske Skalder, och andre folkslag söka att likna Fransoserna. Ju längre från källan, ju grumligare vatten; ju flere aftryck, ju mattare blir plåten."[1]

Om man med nyklassicism förstår den riktning, som framhåller den grekiska konstens och poesiens företräde framför den romerska på grund af den förras originalitet, så finnas många nyklassiska tendenser hos Neikter. Emellertid lider hela Neikters åskådning af brist på konsekvens; den verkar i hög grad eklektisk och är föga genomtänkt. Än menar han Augusti tidehvarf vara den mest lysande period, som vitterheten någonsin haft, än prisar han grekerna på romarnas bekostnad. Men det är intressant att se, huru han redan i afhandlingen om den tragiska poesien framhäft den naiva naturligheten som det grekiska dramats hufvudegenskap i motsats till det franska. "I deras (grekernas) stycken lyser et majestät och en pragt som är förbunden med en okånstlad enfaldighet; eller rättare sagt, deras konst är så högt drifven at han döljes af naturen. Man kan likna et Grekiskt Sorgespel vid et ansigte som äger hälsans muntra rådnad; men Fransosernas, vid et som är målat med smink." Då man i Neikters latinska afhandling uppsöker motsvarande ställe, blir man något förbluffad öfver att se honom åberopa sig på — Voltaire som auktoritet för sin mening: "Comment imiter cette pompe et cette magnificence vraiement tra-

[1] Inträdest. s. 472.

Digitized by Google

gique des vers de Sophocle, cette élegance, ce naturel, sans quoi un ouvrage (bien fait d'ailleurs) serait un mauvais ouvrage."

Betonandet af motsatsen mellan natur och konst, mellan geni och regler eller smaken, mellan ursprunglighet och imitation är karakteristiskt för hela den riktning, som man skulle kunna kalla för fransk-klassicismens upplösning. Man oscillerar mellan dessa poler, laborerar med motsatserna, utan att kunna försona dem eller låta dem uppgå i en högre enhet för att tala med Hegel. Det blef romantikens uppgift att söka öfvervinna dualismen.

Motsatsen mellan natur och konst belyste redan Addison i en Spectatorsartikel (n:r 417) med Homerus' och Virgilius' poesi som exempel. "Reading the Iliad", säger Addison, "is like travelling through a country uninhabited, where the fancy is entertained with a thousand savage prospects of vast deserts, wide uncultivated marshes, huge forests, mis-shapen rocks and precipices. On the contrary, the Aeneid is like a well ordered garden, where it is impossible to find out any part unadorned or to cast our eyes upon a single spot, that does not produce some beautiful plant or flower." Homerus är alltså den vilda, oberörda naturen, Virgilius den af konstnärshand ordnade trädgården. Addisons distinktion mellan konst- och naturpoesi går sedan igen hos Pope i hans berömda företal till Iliaden. Han använder t. o. m. samma bild som Addison: "And perhaps the reason why common critics are inclined to prefer a judicious and methodical genius to a great and fruitful one, is, because they find it easier for themselves to pursue their observations through an uniform and bounded walk of art, than to comprehend the vast and various extent of nature. Our author's (Homer's) work is a wild paradise, where, if we cannot see all the beauties so distinctly as in an ordered garden, it is only because the number of them is infinitely greater."

I det olika ställningstagandet till de båda skalderna Homerus och Virgilius kan man under 1600- och 1700-talet ganska troget afläsa graderna i den estetiska utvecklingen. Allt efter som den stränga fransk-klassicismen upplöses och fordran på geni, natur och ursprunglighet träder i stället för fordran på smak, konst och

Digitized by Google

regelmässighet, kommer också Homerus att fördunkla Virgilius. Voltaire anser ännu i sin Essai sur la poésie épique Virgilii Aeneid vara trots sina fel det vackraste monument vi ha kvar af antiken. Han tar honom entusiastiskt i försvar mot beskyllningen att blott ha imiterat Homerus. Enligt Voltaire finnes det mera konst och flera rörande skönheter i Virgilii beskrifning af Trojas belägring än i hela Iliaden. "Homère a fait Virgile, dit-on; si cela est vrai, c'est sans doute son plus bel ouvrage." — Neikter ställer väl Virgilius i andra rummet bland episka skalder, men han har ännu för mycket af fransk-klassicismen kvar i blodet för att kunna skänka Homerus sin ogrumlade sympati. Det grofva och osmakliga hos Homerus har Virgilius lyckligen undgått; denne har mindre fel än Homerus. Neikter räknar Aeneiden till förtjänst, att den är mera granskad och utarbetad, mera hyfsad och anständig än Iliaden. Flera naivt realistiska scener omnämner Neikter med ogillande. Själfve Voltaire synes här mera fördomsfri och förstående. Neikter anser, att det är föga intressant att höra, hur man tar skinnet af en kalf och delar steken, men det bör ursäktas. Likaså yttrar han i Inträdestalet: "Uplyste folkslag tadla med största skäl Barbariska tidehvarfvens råa och ohyfsade smak, och klandra de grofva seder som deras skalder måla. Man bör dock noga urskilja det som är Poëtens fel och det som bör skrifvas på dess tidehvarfs räkning. Prinsessorna i Homeri tid skötte tvätten, Fältherrar slagtade och Konungar utöste de grofvaste skälsord på hvarandra."[1] Det kan vara af intresse att sammanställa dessa Neikters yttranden med Voltaires för att se, huru Voltaire stundom röjer långt större förståelse för det okonstlade i de sociala förhållanden Homerus skildrar. I essayen om eposet yttrar Voltaire:

Quant à ce qu'on appelle grossièreté dans les héros d'Homère, on peut rire tant qu'on voudra de voir Patrocle, au neuvième livre de *l'Iliade*, mettre trois gigots de mouton dans une marmite, allumer et souffler le feu, et préparer le dîner avec Achille; Achille et Patrocle n'en sont pas moins éclatants. Charles XII, roi de Suède, a fait six mois sa cuisine à Demir-Tocca, sans perdre rien de son héroïsme; et la plupart de nos généraux,

[1] Intr. s. 452.

Digitized by Google

qui portent dans un camp tout le luxe d'une cour efféminée, auront bien de la peine à égaler ces héros qui faisaient leur cuisine eux-mêmes. On peut se moquer de la' princesse Nausicaa, qui, suivie de toutes ses femmes, va laver ses robes et celles du roi et de la reine: — — cela n'empêchera pas qu'une simplicité si respectable ne vaille bien la vaine pompe, la mollesse, et l'oisivité, dans lesquelles les personnes d'un haut rang sont nourries.

Bland Neikters föreläsningsmanuskript finnas några blad, där han särskildt undersöker orsakerna till den antika litteraturens företräde framför den nyare. Vår underlägsenhet beror till största delen på vår skolastiska undervisning och på vår vördnad för öfverflödiga regler. Flera af de tankar Neikter här utvecklar återfinnas i hans inträdestal, men här tillkommer äfven mycket nytt, som kompletterar den framställning han i inträdestalet gett af problemet.

»Det är onekeligt at de gamla Grekiska Auctorer hafva et stort företräde icke allenast för de nyare utan äfven för sjelfva de Romerska Auctorerne. Men hvad är ordsaken at hvarken de Romare el. de yngre Nationer hunnit til den högd i Vitterhet som de gamla Greker. Jag har förut omtalat at deras språk var mera välljudande och mera böjeligt men det var icke den enda ordsaken til deras företräde. Åtskilliga andra ordsaker gorde törhända mera än sjelfva språket.

1:o hade Grekerna icke något annat språk at lära än deras modersmål, men hade tillika den största omsorg at cultivera det. Vi måste använda den bästa tiden af vår ungdom at lära främmande språk. Vi lära oss at tänka på främmande språk och i barndommen syslosätta vi oss icke at lära saker utan endast glossor. Min tanka är icke at jag vil afråda H:na at lära sig andra språk och i synnerhet vil jag icke afråda H:na at lära sig Grekiskan och Latinet. Jag får innan kort tilfälle at bevisa at dessa språken äro både högt nyttiga och oumgängeliga; men jag önskade doch at en bättre method vore uphittad än den vi bruka för at lära dem så at mindre tid dertil åtgik och at vi lärde dem bättre än vi nu göra, det är faseligt at efter 12 à 13 års tid som vi nedlagdt at lära Latin mången yngling icke kan ty[da] en Virgilius och Livius.

Min tanka är at det vore önskeligt om vi mindre skref Latin, men förstodo det bättre än vi göra. I Ängeland skrefs sällan en bok på Latin, men det finnes knapt någon gosse i deras bättre skolor som varit der i 4 à 5 år, som icke i fulkomlighet kan explicera hela Virgilius och hela Homerus. De laga sig at öf:sätta de gamlas mästerstycken på sit modersmål på et nätt och begripeligt sät ty at vertera som vi vertera dem i våra skolor det är at skämma bort de gamla och at förnedra dem. En version be-

Digitized by Google

står icke däruti at vi gifva ord för ord från et språk til et annat ty då förlora vi icke allenast det vackra i den auctor vi öf:sätta utan ock som oftast sjelfva meningen. Det är sens af en Auctor som vi böra gifva på vårt språk när vi öf:sätta. Vi böra tänka efter huru Cicero skulle talt om han varit Svänsk och tänkt det samma som han nu tänker och vid hvart Svenskt ord eftersinna om det ordet är rät Svenska. Vidare böra vi komma ihog at construction ordningen är hel olika i Svenskan med den som är brukelig i Gr. och Latinet. De gamla satte et stort värde på numerus el. Harmonien af språket. Cicero har haft faseligt besvär at få orden i den ordning at Perioden skulle blifva välljudande, men om de Svenska orden sättas i samma ordning som de stå i Ciceros Latin blifva de icke välljudande utan skårrande, ty denna harmonien härrörer deraf at korta och långa orden sättas i den ordning at de behaga örat. De orden som äro långa och korta i Latinet äro icke det i Svenskan och tvärtom.

2:o Det andra skälet hvarföre de gamla öf:gingo oss i Vitterhet är det at de lärde sig tänka på sit modersmål. Icke fördömmer jag det at vi skola lära oss förstå de gamlas Philosophie på deras egit språk, men vi äro aldrig i stånd at fatta deras tankar i fal vi icke förut lärt oss tänka på vårt eget modersmål. Den som skal tänka bör hafva ord som han tänker med. Sådana saker som vi icke hafva namn på hafva vi äfven merendels ingen idée om; ty idéerne existera icke i hjernan om vi icke kan gifva dem något namn. Hur faseligt svårt skal det icke ga at tänka på et språk som vi ofulkomligt förstå och ponera at vi förstå Latin så väl efter 10 och 12 år at vi kunna tänka på Latin så är det faseligt at hindra folk at tänka under 10 a 12 års tid.[1] Men detta kunde hjelpas. Vi kunde på en gång läsa Latin, Gr. och lära tänka om vi i scholorne hade bättre läromästare som kunde tillika visa oss de vackra saker och vackra tankar jämnte det at de lära oss glossorna. Men detta torde vara nog mycket begärt af en Collega Scholae som ofta med 50 plåtar lön måste förrätta et besvärligaste och minst hedrande men torde hända ganska vigtigt ämbete.

Vi läsa de gamla Auctorer endast för glossornas skuld men icke för saken. Af Ciceros skrifter kan man lära mycken Philosophie och mycken Critik. Hans bok de Officiis är en god Moral. Hans bok de Oratore en förträffelig lärobok i Vältaligheten. Men få el. ingen läser dem at lära saker utan blot för at veta om en glossa står i Cicero. Det kan vara indifferent om en glossa står i Cicero el. icke ty et ord kan vara godt Latin fast Cicero aldrig brukat det i synnerhet som Cicero sjelf bekänner at han sammansmidt ny[a] Latinska ord som ingen annan hördt för

[1] Öfverstruket: endast för at lära dem et språk, som de först efter flera års tid skola få tänka på.

Digitized by Google

hans tid (såsom t. ex. det ordet Moralis som Cicero sjelf gort och ingen brukat utom honom). På sjelfva Medeltidens Barbariska Latin kan man uttrycka sina tankar i fal icke mera ärfordras än at göra sig begriplig.

3:o Det tredje skälet hvarföre de gamla öf:träffade oss var deras stora kännedom af verlden och menniskjan som deras scribenter hade men våra merendels saknade. De som hos oss idka vitterhet är gemenligen folk af lägre stånd och fattigare som idka den för at få födan dermed. Dessa äro skilda från stora verlden. De känna icke den tidens seder hvaruti de lefva och kunna derföre icke måla dem. Hos de gamla voro deras Auctorer rät ofta förnäma herrar ty den tiden voro de förnäme obligerade at förstå så mycket som de smärre folket. Deras Historici voro folk som sjelfve haft del i affairerne men hos oss äro de merend. Pedanter som aldrig set någon affaire. Deras krig beskrefs af fältherrar. Deras partiehistorier af Partiets Chefer; Xenophon, Thucydides Sallustius, Caesar, Tacitus, Plinius, Cicero, Seneca, Demosthenes, Pericles, Aeschines voro alt män af första rangen när de skrefvo hist. De beskrefvo sådana händelser som de sjelfva set. De viste alla de hemliga driffjädrar och vågade uptäcka alt hvad de viste. Herrarne kunna läsa et ställe i Hollbergs Moraliska tankar om Historien och svårigheten för oss at få så goda Historici som de gamla hade. Svårigheterna äro i synnerhet 1:o at de som aldrig haft del i sakerna skola nu för tiden berätta dem 2:o At om de veta rätta sammanhanget så våga de sällan tala om det.

Vi lefva instängda i vår kammare och tro antingen at i stora verlden är antingen idel rätvisa at alla mägtiga män äro Aristider el. också inbilla vi oss at verlden består af idel skälmar och ogerningsmän. Bägge dessa inbilningar äro falska, men de lärdes lefverne bevisar nog at de antingen falla på den ena sottisen[1] el. på den andra.

3:o Det tredje [!] skälet hvarföre de gamla kunde öf:träffa oss var det at de icke besvärades af öf:flödiga reglor. Ty fastän reglor ofta äro nödiga, så är det äfven ganska många reglor som nu föreskrifvas i Vitterheten som äro icke allenast onyttiga utan också helt och hållet ogrundade som vi straxt skola visa.

En frantsos som skal skrifva i Vitterhet kan icke följa sit genie. Han måste menagera publikens fördomar och som ingen nation regeras mera af fördommar och mod än frantsosen så är också inga skrifter mera matta och utan all märg än de nyare fransyska. Ändå då när [?] de skola öf:sätta andra Nationers Arbeten så utelämna deras öf:sätta[re] merendels de vakraste ställen endast för at icke stöta sin Nations smak.

[1] Ändradt till något oläsligt.

Digitized by Google

Emedlertid är icke de gamlas företräde så stort som många påstå. Mången berömmer de gamla Auctorer endast för at berömma sit studium. Den som användt al sin tid på Grekiska och Latin, är ganska missnögd om någon skulle säga at dessa språken kunde umbäras och onekeligt är at de gamles genier[?] äro ganska nödiga för den som vil gå långt i Vitterheten, men i fal de för den ordsaken lasta alt hvad de nyare skrifvit såsom bagateller och snömos, så göra de icke annat än förråda sin egen okunnighet och leka räfven i fabelen som icke ville hafva rönbären för de voro så sura.

Ehuru det är rart at finna en ny skribent som kan jämnföras med de gamla så måste man doch bekjänna at det finnes en el. annan. De gamla hade ingen comisk Poet som kan liknas vid Molière ty alla måste erkjänna at han är vida bättre än Plautus och Terentius. Emellan Phaedrus och Lafontaine kan ingen comparation hafva rum i den comiska Epopén. Och Homeri Bactres är vida sämre än Boileaus Lutrin och Popes röfvade hårlåk.

Bland de gamla Auctor[er] äro äfven många rät medelmåttiga. Horatius hade i sin tid mycket besvär at öf:tyga sina Landsmän at de scribenter som på hans tid ansågos för gamla icke altid voro bättre än de nyare.»[1]

Flera forskare ha framhållit, huru Neikter hos oss är den förste, som mera ingående sysslar med Shakespeare och som förstått att uppskatta honom. Då Sturzen-Becker anser, att ingen af Neikters samtida, måhända inom något land, mera positivt uttalat sig om Shakespeares storhet, så visar han med detta yttrande, att han ej hade kännedom om Shakespeares-uppfattningen utomlands. Redan Pope har i företalet till sin Shakespearesedition ännu oförbehållsammare erkänt Shakespeares enastående geni än Neikter någonstädes gör, och hvad mera är: han har sökt lämna en utförlig karakteristik af Shakespeares diktning. Föregående forskare ha uteslutande fäst sig vid de starka loford Neikter slösat på Shakespeare utan att uppmärksamma de reservationer, som Neikter merendels alltid tillägger. Neikter har liksom Voltaire ansett Shakespeare för ett stort regellöst geni, som var utan smak.

Som Pope jämte Voltaire är den författare som mest påverkat Neikters Shakespeares-uppfattning, vill jag först ge ett sammanträngdt referat af vissa partier i Popes essay, innan jag går till Neikters olika uttalanden.

[1] U. B. P. 142 (19, 151—154),

Digitized by Google

Inledningsvis nämner Pope, att af alla Englands poeter måste Shakespeare erkännas vara det skönaste och rikaste föremålet för en kritik. Han lämnar de flesta och mest tydliga exempel på alla slags skönheter och fel. Pope vill söka befria Shakespeare från många påbördade fel och förminska andra fels dimensioner.

Det Pope särskildt prisar hos Shakespeare är hans *originalitet, naturtrohet* och *makt att skildra passioner.*

Om någon författare förtjänat namnet *originell*, var det Shakespeare. Till och med Homerus hämtade ej så omedelbart sin konst från naturens källor. Homeri konst rann upp ur egyptiska källor och bär märken af lärdom och modeller före honom. Shakespeares däremot var ren inspiration. Han är ej så mycket en naturens efterbildare som dess instrument, och det är ej så riktigt att säga han talar likt naturen som att naturen talar genom honom.

Hans *karaktärer* äro så mycket naturen själf, att det är en orättvisa att kalla dem kopior af henne. Andra poeters skapelser likna hvarandra, något som visar, att de äro aftryck af samma bild: hvarje tafla är lik en dubbelregnbåge, som är en återstrålning af en återstrålning. Men hvarje Shakespeares karaktär är lika individuell som en lefvande; det är omöjligt att finna två lika. Till denna karaktärernas lefvande rikedom bör läggas deras underbara konsekvens; denna är sådan, att hade deras samtal varit tryckta utan namn på personen, skulle man ändå kunnat hänföra dem till rätta personen.

Makten öfver våra passioner har ingen ägt i högre grad än Shakespeare. Man skönjer ingen möda, intet besvär hos honom för att väcka dem. Vårt hjärta vidgar sig, våra tårar bryta fram just då de böra. Vi äro öfverraskade i det ögonblicket vi gråta, och vid eftertanke finna vi våra känslor så berättigade, att vi i stället skulle förundrat oss, om vi icke gråtit då. De mest olika känslor förmår han att väcka: löje och svårmod komma när han vill, han behärskar det sublima och det löjliga; vår ädlaste ömhet och all vår svaghet.

Digitized by Google

Shakespeare synes ha känt världen genom intuition. Med en blick har han sett igenom människonaturen. Att döma Shakespeare efter Aristoteles' regler är att döma en man, som handlat i ett land efter ett främmande lands lagar.

Pope slutar sin essay sålunda: "I will conclude by saying of Shakespear, that with all his faults, and with all the irregularity of his *drama*, one may look upon his works, in comparison of those that are more finished and regular, as upon an ancient majestic piece of Gothic architecture, compared with a neat modern building: The latter is more elegant and glaring, but the former is more strong and more solemn. It must be allowed, that in one of these there are materials enough to make many of the other. It has much the greater variety, and much the nobler apartments; though we are often conducted to them by dark, odd. and uncouth passages. Nor does the whole fail to strike us with greater reverence, though many of the parts are childish, ill-placed, and unequal to its grandeur."

Tvifvelsutan är det denna Popes bild, som går igen hos Neikter, då han i inträdestalet (s. 470) anställer den med rätta beundrade jämförelsen mellan Shakespeare och Homerus å ena sidan och de moderna, eleganta poeterna å den andra. Det heter här: "Man kan likna desse Skalder vid Ruinerne af Balbeck och Tedmor, som ännu i sin ödemark midt bland förödelsen, väcka en större vördnad, än våra Hufvudstäders nya Palatser. Då de sednare förråda ett sträfvande att vara hög, utan förmåga att blifva det, ser man de förre med sina brutna och hopafallna Colonner ännu uplyfta själen och aftvinga henne förundran och bestörtning. Det är samma skilnad emellan Homerus och Shakespear samt vår tids så fina, läckra och afmätte rimare, som emellan Colonnaden på Louvren och ett litet nytt och utsmyckadt Lusthus i en af våra trägårdar. Colonnaden torde bära många märken af tidens våldsamhet vårdarens vårdslöshet, men vi hafve dock svårt att frikalla den Domarens smak från en Sibaritisk uselhet, som föredrog det nya Lusthuset, för den bräckliga Colonnaden."

Digitized by Google

Det är likväl intressant att se, huru Neikter hvarken här eller annorstädes yttrar sig om Shakespeare utan att reservera sig mot hans fel. Detta sammanhänger med hans fransk-klassiska ståndpunkt. Man kunde icke tala om solen utan att påminna om att den hade fläckar. Den goda smaken skulle alltid ha ett ord med i laget. Så säger Neikter här kort förut: "Låga liknelser, osnygga målningar, seder som stöta vår tids anständighet förekomma på hvar sida. Men olyckelig den, som endast ser felen" o. s. v.

Beers har i sin History of English Romanticism (s. 73) anmärkt, att det undgick alla som sysslade med Shakespeare ända fram till Coleridge och Schlegel, att Shakespeare var en djup och fin artist, men att hans konst var lärd genom erfarenheten och icke utifrån någon abstrakt teori, och att de principer han tillämpade kunde endast upptäckas genom ett ödmjukt studium af hans verk; hans principer lågo djupare än fransk-klassicismens regler. Denna anmärkning är tvifvelsutan riktig, om man bortser från att Schlegel bland tyskarna skulle varit den förste, som anlagt detta betraktelsesätt. Herder, Goethe och Schiller hade gjort det förut.

Uppfattningen att Shakespeare var ett stort regellöst geni, ett naturbarn, som genom bristande kännedom om reglerna gjort sig skyldig till ständiga fel, är genomgående hos Neikter. Han lägger berömmet i den ena vågskålen, klandret i den andra; klandret väger väl på långt när ej jämnt med berömmet, men det finnes där alltid.

I Neikters referat af docentafhandlingen heter det: "*Shakespear* sättes af sina Landsmän framför alla Tragici. Denna Skald var en *lusus Naturae*.[1] Okunnig både i de lärda språken och Skalde-

[1] Uttrycket *lusus Naturae* är något dunkelt, men förklaras af hvad Neikter säger i själfva den latinska afhandlingen: »Shakespear est tragicus civibus suis dilectissimus, gemmae in annulo Pyrrhi simillimus, quae, ut Plinius refert, mero naturae lusu sine ulla artificis solertia Apollinem cum novem suis Musis effictum habuit.» Neikter torde här ha användt Addison till källa utan att uppge det. I n:r 592 af Spectator har Addison följande intressanta yttrande om Shakespeare och reglerna: »First, There is sometimes a greater judgment shewn in deviating from the rules of art, than in adhering to them; and, 2dly, That there is more beauty in the works of a great genius who is ignorant of all the rules of art, than in the works of a little genius,

Digitized by Google

konstens reglor, ägde han icke något annat mönster at efterfölja än blotta naturen, men at måla honom var Shakespear en mästare, eller rättare et inimitabelt original. Hans characterer, säger Pope, äro sjelfva naturen och man gjorde honom en oförrät, om man kallade dem copier derutaf. Emedlertid som han saknade all hjelp af konsten at styra sin lifliga inbilningskraft, händer det honom som oftast, at det fulaste och osmakeligaste står bredevid de största skönheter; han är lik den vackra Jungfrun med en fiskstjärt: bärget Vesuvius som Horatius omtalar i sin *ars Poetica.*"

I den latinska texten utvecklar Neikter närmare, hvad han har att anmärka mot Shakespeare. Det första är hans fel mot regeln om tidens och rummets enhet, hvilken han försummade till den grad, att han lät skådespelet räcka en allt för lång tid och kringförde skådespelarna öfver flera länder. Den realistiska kyrkogårdsscenen har sårat Neikters smak liksom Voltaires (jfr ofvan s. 227 noten). Särskildt i Hamlet, anser Neikter, har Shakespeare framställt mycket missljudande och vederstyggligt. Dödgräfvarna leka med dödskallarna och sjunga sånger, medan de gräfva grafven. Men strax förut framstår han i den berömda monologen: To be or not to be så sublim, att han tyckes beröra stjärnorna med sin hjässa. För att inte inför en kritisk läsare synas alltför mycket öfverdrifva Shakespeares sublimitet meddelar Neikter den bekanta spökscenen i Richard den tredje.

Huru fransk-klassisk trots allt Neikter ändå var till sin smak, visar han i samma afhandling genom den öfverdrifna uppskattningen af Addisons Cato, denna kalla, moraliserande tragedi, som var ett försök att omplantera den regelbundna franska tragedien till engelsk botten. Med denna enda tragedi anser han Addison förtjäna

---

who not only knows, but scrupulously observes them . . . . . Our inimitable Shakespeare is a stumbling-block to the whole tribe of these rigid critics. Who would not rather read ane of his plays, where there is not a single rule of the stage observed, than any production of a modern critic, where there is not one of them violated! Shakespeare was indeed born with all the seeds of poetry, and may be compared to the stone in Pyrrhus's ring, which, as Pliny tells us, had the figure of Apollo and the nine Muses in the veins of it, produced by the spontaneous hand of nature, without any help from art.»

Digitized by Google

namnet "den förnämste" bland engelska tragici och han förebrår fransmännen att med orätt ha klandrat några få fel i ett verk, som innehåller så många och stora skönheter, att det kan jämföras med de bästa franska tragedierna.[1]

Redan Gjörloff har antagit Neikter vara författaren till den artikel om Shakespeare, som finnes intagen i Upsala tidningar 1777. Det kan icke råda något tvifvel om att artikeln härrör från Neikters hand; stilen vittnar tillräckligt därom. Artikeln består till största delen af anekdoter om Shakespeare och torde vara byggd på någon engelsk skildring. I slutet framlägger emellertid författaren sina egna reflexioner om den shakespeareska dramatiken, och det är beaktansvärdt, huru reserverad han är emot Shakespearekulten:

Flere hafva uphögt *Shakespeare* öfver alla Poeter och tillagt honom det utmärkta beröm, at hafva målat människorna sådana de verkeligen äro, utan at tilskapa hjeltar, dessa nymodiga varelser, som endast spöka i hjernan på sednare tiders Skribenter. Man föregifver, at hans verk, där sorg och glädje följas åt och ouphörligen blandas om hvarandra, äro sanna afbilder af samhällen, där den enas lycka utgör den andras undergång och den ena människan löper glad til sina smickrande nöjen, under det den andra med tårar i ögonen beklagar sit hårda öde. Dessa omdömen torde dock vid nogare eftersinnande vara något förhastade. Hans många paradoxa tankar, der en lekande inbillnings-kraft ofta sväfvat utom sanningens gränsor, gifva härpå nog tydeligt bevis. Sant är väl det at man midt ibland dessa besynnerligheter finner många riktiga anmärkningar, och sköna målningar, dem han ganska väl utredt och satt i fullkomlig dag; i synnerhet då han utförde *Hamlets*, *Macbets*, *Konung Lears* med fleres caracterer, kände han verkeligen deras passioner och all den strid dem åtföljer. Sant är ock det, at man visserligen bör förundra sig öfver hans eld och sinnes styrka, som förmådt tränga sig igenom det tiocka barbariets mörker, hvilket på hans tid öfverhölgde verlden. Men at förguda hans språk, at tro honom hafva upnådt fullkomlighet och ständigt förenat det sanna med det behagliga, och at

[1] *Addisso* sumtis cothurnis nullam purpurae suae maculam aspersam credidit, et unica Tragoedia Catone Tragicorum Angliae Princeps vocari meruit. Critici Galli omnem moverunt lapidem, ut in hacce fabula detegerent naevos, nec negandum eos quosdam detexisse; sed iniquissimum est paucis offendi maculis in opere, ubi tot et tanta niteant, ut Gallorum optimis Tragoediis collatum videatur,

velut inter igneis
Luna minores.

Digitized by Google

således framställa honom såsom mönster för alla tiders Poeter: det är at dömma utan smak, at förråda sin ringa insigt och at på beskedligt sätt göra sig til kännares dåre.»

I denna passus förekommer ingenting, som icke Leopold skulle skrifvit under. Här anlägges samma synpunkt på Shakespeare, som Leopold anlägger i sin afhandling Om Smaken och dess allmänna lagar.

Det Neikter har att anmärka mot såväl Homerus som Shakespeare är, att de varit okunniga om reglerna. Hade de ägt dessa gudomliga amuletter, skulle de skyddats för många fel och misstag, som nu vanställa deras verk. Med all önskvärd tydlighet framhåller Neikter detta själf på en sida af sina föreläsningar. "Vi hafva sedt at de största genier som icke lärt reglor hafva skämt sina mästerstycken med obehageliga och otäcka målningar t. ex. Homerus och den ängelska Poeten Shakespear. Ingen poet har haft mera genie än dessa bägge, men de lefde i et tidehvarf som var utan all smak och föl derföre rätt ofta på de största sottiser som skulle göra dem löjelige, så framt icke de stora skönheter som de hade jämnte sottiserne gort at man förglömmer det osmakeliga för det oändeligen mycket vackra. Men ingen kan neka at dessa bägge Poeter i fal de haft smak och kändt reglorna samt vaktat sig för så många orimligheter som oftast förekommer varit mycket mera berömvärda."[1]

För att bjärt belysa Neikters åskådning kan det vara lämpligt att gent emot dessa hans yttranden om Shakespeare kontrastvis ställa upp ett par af hans uttalanden om Voltaire. Han är väl ingen blind Voltairebeundrare, utan kritiserar denne ibland ganska hårdt, särskildt hans epos Henriaden. Redan i det föregående ha meddelats omdömen af Neikter om Voltaire (s. 233, 238). Då Neikter i allmänna ordalag klandrar de moderna franska författarna för att de regeras af smakfördomar och ej följa sitt geni, tänker han säkert icke på Voltaire utan på andra samtida fransmän (se ofvan s. 246). Voltaire riktar för öfrigt själf samma skarpa förebråelser mot den samtida franska litteraturens dekadans.[2]

Man höre detta loftal till Voltaires ära i Neikters afhandling om den tragiska poesien:

[1] U. B. P. 142 (19, 157).

[2] Se t. ex. slutkapitlet i *Précis du siècle de Louis XV*.

Digitized by Google

Sic dum Galli ancipites haererent, palmam cuinam cothurnatorum tribuerent vatum, theatrum tamen suum ad tantum culmen perductum sperarunt, ut perfectionis moram magis quam incrementa optabilem crediderint; ut voto effingere potuerant Poëtam, qui Cornelii, Racini et Crebillonis diversas adunaret laudes; sed moles quam unus subiret, fortasse videbatur nimia, donec jam currenti seculo fata donavissent Voltaerium.

> Os dignum aeterno nitidum quod fulgeat auro,
> Si mallet laudare Deum; sed sordida monstra
> Praetulit, et liquidam temeravit crimine vocem.
>
> *Prudentius.*

Cuius nomen et opera fama tam late et atris et candinis suis diffudit alis, ut eius celebritas vel decem aliis ad immortalitatem sufficeret. Et ut Pierides eum fere nascentem placido aspexerant lumine, ita etiam unus ex paucissimis fuit, quibus ad canitiem usque illibatum servarunt favorem. Quoque ingenium suum varium, multiplex et flexibile tulerit, sive Maronii carminis ales volet, sive cothurnos sive soccos sumat, sive Bacchum sive Cyprida cantet, sive bella jocetur ironia, decor furtim subsequens calamum eius componit.

Talis in aeterno felix vortumnus Olympo
Mille habet ornatus mille decenter habet. *Tibullus.*

Dictione ejus nihil pictius nihil festivius est. Utque et sale et bile et melle aspergitur, in delectatione diuturna est; stilus ejus tragicus reprehensionem forte evaderet, nisi interdum nimis epicum traheret splendorem. Elegantiam Racini et nubilum Crebillonis tam felici mixtura confundit, ut neque Veneribus Racinianis inhians, escam corrupto seculi palato colligat, nec ut asperum Crebillonis cum terrore faciat suum. Et licet ornamenta internitentia et disposita habeat, culpam tamen effugit, cujus taxatur Cornelius:

> Inceptis gravibus plerumque et magna professis
> Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
> Assuitur pannus. *Hor.*

Quantum vero majestatis pondus *Brutus Morsque Caesaris* habent? Quantum humanitatis *Alzire? Zaire* flammam quam teneram simulque furialem? Horror ubi fortior animos unquam invaserit, quam *Mahomet* et *Semiramide* visis? Haec quoque est propria Voltaerii laus, quod singula ejus Dramata Philosophum non minus quam Poëtam prae se ferant, et semper ad morum quodpiam praeceptum altius infigendum tendant; sed ut multa paucis dicam, Melpomene, sociata Phoebo, lyrae Voltaerianae intendit chordas et Gratiae penicillis ejus duxerunt colores.

Digitized by Google

Mera entusiastiskt kunde väl icke en Voltairebeundrare uttala sig. I senare yttranden har visserligen Neikter stämt något ner tonen. Man kunde tänka sig, att han under de år som ligga emellan docentafhandlingen och föreläsningarna blifvit mera kritisk gent emot fransk-klassicismen. Han har under tiden gjort sin långa utländska resa och varit i tillfälle att vidga och fördjupa sin litteraturkännedom. Emellertid tror jag icke, att man kan förmärka någon synnerlig förskjutning i hans åskådning. Voltaires tragedier ha alltjämt för honom betecknat den moderna tragediens fulländning; Voltaires didaktiska poesi och prosaskrifter ha gällt för honom som oupphinneliga mästerverk. Mot Henriaden har han mer att anmärka. I Inträdestalet (s. 452) framhåller han, att det mirakulösa är hjältediktens själ, men att underverk i upplysta tider anses för orimligheter. "Detta är förmodeligen orsaken, hvarföre Voltaires Henriade icke är i sitt slag ett äfven så stort mästerstycke som många hans sorgespel". Henriadens förtjänster och fel behandlar Neikter mera utförligt i sina föreläsningar. Han anser, att Henriaden har samma olägenhet som Lucani Pharsalia, att den besjunger en händelse, som ännu var i friskt minne. Från Henrik IV:s död till första upplagan af Henriaden utkom hade endast 100 år förflutit. Poeten tvingades alltså att hålla sig till den historiska sanningen och kunde icke tillägga något ur egen fantasi. Vidare tillät icke tidehvarfvets tänkesätt att "antaga mycket machinerie för sannolikt".

"Man har critiserat Voltaires Henriade för alt detta och mycket mer. Händelserna äro icke nog mirable för en epopée. Sångerna för korta, caractererne matta. Men Henriaden har också sina stora skönheter. Versification är förträffelig, liknelserna vackra och ofta nya; der är mera moral i Henriaden än i någon af de gamla hjeltedigter, vissa ställen äro oändeligen frappanta såsom samtalet med Eremiten i första sången, Kärlekens tempel i den 9:de och hela den sjunde sången som innehåller Henric den 4:des dröm om et nedstigande til underjorden är et stort mästerstycke som vida öfverträffar både Ullyssis och Aeneae nedstigande til Tartaren hos Virgilius och Homerus. — Döden bringar de dödes själar inför

Digitized by Google

Guds thron, deras förundran vid åskådande af Guds Majestät. Ödets tempel som sedan [?] öpnat beskrifningen på Henri den 4:des sucessorer äro oförliknel[igen] vackra och höga och äro få ställen i alla Poemer i verlden som dermed kunna jämnföras.

Men i allmänhet är Henriaden icke Voltaires mästerstycke. Många hans tragedier äro vida bättre. Största felet är at Poemet sällan uplifvas af den eld och styrka som fodras i en hjeltedigt, stilen har sällan den energie utom hvilken läsarens imagination mattar och aftager."[1]

* * *

I sina föreläsningar har Neikter äfven behandlat frågorna om poesiens *ursprung* och *väsen*. Han antar här i likhet med Hutcheson, att människan äger en ursprunglig skönhetskänsla, en *sensus pulchri*, som skaparen nedlagt hos henne. Denna instinkt kan emellertid först utvecklas under vissa gynnsamma omständigheter. Neikter har anslutit sig till Homes kraftöfverskottsteori, hvilken sedan äfven går igen i Schillers berömda lära om leken och konsten. Då människan uppfyllt de nödvändigaste behofven, menar Neikter, drifves hon genom en naturlig instinkt att pryda sig och söka grannlåter. En bonde, som är fattig, vårdar icke sin koja; blir han däremot rik, målar han henne, tapetserar henne och smyckar sig själf. Detsamma se vi hos de vilda folkslagen. Vildarna tatuera sig, svärta sig, sätta fjädrar i håret och ringar i näsan i brist på annan prydnad. Det sköna är således grundadt i vår natur. När vildarna ätit sig mätta, upptända de en eld, dansa däromkring till en mungigas takt: det är upphofvet till musiken. Den första, som sammanflätade en riskoja, gaf upphof till arkitekturen. Så snart människorna började roa sig, uppkommo poeter. De gamle hade en stor mängd häraf. Neikter anser, att de liknade våra spelmän; sådana voro kelternas barder och de isländska skalderna. Dessa ströko omkring och besjöngo striderna och bardalekarna. På detta sätt ha kämpavisorna bevarats till eftervärlden. Den naturliga driften har tvungit

[1] U. B. P. 142 (20, 71).

Digitized by Google

människorna att steg för steg göra konsten mera fullkomlig. Grekerna, som voro en storskrytande nation, berömde sig af att vara konsternas uppfinnare, ehuru de endast voro deras förbättrare.

I fråga om poesiens *väsen* ansluter sig Neikter närmast till Dubos, hvilken ansåg konstens uppgift vara att framkalla starka effekter. Betecknande för Neikters eklektiska läggning är, att han upptagit denna teori utan att bringa den i öfverensstämmelse med teorin om konstens ursprung eller tvärtom. Vid sin framställning af poesiens väsen begagnar Neikter i stor utsträckning Dubos' egna exempel och uttryck.

Vi vilja häldre skakas af våldsamma och obehageliga passioner än af inga. Vi se huru pöbelen skåckar sig at se en spöslitning och en hängning. Ingenting vackert kan det väl vara i et sådant spectacle, emedlertid vil ingen gärna mista det nöje at icke vara åskådare deraf. Ju mera compliquerad en Roman är, i ju flere svårigheter hjelten och hjeltinnan äro inveklade med ju mera nöje läsa vi den. Om vi se flera spelbord i et hus, så skåckas de mesta åskådarne til det bordet hvarest högsta spelet är och hvarest Ducaterne hoppa troppvis från den ena spelaren til den andre. Det är så med vår själ som med vatnet, rörelsen skämmer det icke, men får det stå utan rörelse så förderfvas det; utan passioner kan menniskan icke vara lyckelig. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Om nu så obehageliga passioner kunna roa oss, så kunna andra mera ljufva själens rörelser mycket mera förnöja oss. Vi falla i förundran då vi se stora och berömliga gärningar afmålas. Vi älska stora och dygdiga gärningar äfven då de för ingen del gagna oss sjelfva. Vi högakta en Socrates, en Aristides och en Phocion, ehuru vi hafva ingen fördel af deras dygder äfven som vi hjerteligen hata deras fiender. Nero och Caligula kunna nu icke mera skada oss, icke destomindre hata vi dem. Medlidande är en ljuf känsla. De som hafva läst en vacker Roman gråta öfver en dygdig persons olycka och ehuru gråta är en följd af bedröfvel[igheter] älskar man doch at läsa sådane böcker. Jag nämner detta för at visa at då det är Poesiens göromål at roa så kan ingenting roa som icke sätter våra passioner i rörelse.

Jag [har] förut sagt at man icke kan röra passionerne utan genom imagination; häraf drager jag den slutsats at Poesien är en konst at genom nyttiga och dygdiga passioners och sinnesrörelsers upväckande roa imaginationen. Ändamålet blir at göra dygden och vackra saker så mycket angenämare för oss.[1]

[1] U. B. P. 142 (19, 71—78).

Digitized by Google

Såsom vi strax skola se, visade sig denna af Dubos uppställda passionsteori särskildt fruktbar vid förklaringen af tragediens verkan på åskådare.

Af de särskilda diktarterna har Neikter endast upptagit den tragiska och den episka till utförligare behandling, den förra i sitt docentspecimen, den senare i sina föreläsningar.

Det mest intressanta i afhandlingen om den tragiska poesien är nog, såsom Lamm framhållit, Neikters anbefallande af det borgerliga dramat. Neikter vänder sig emot den gamla aristoteliska uppfattningen att tragediens hufvudpersoner endast skulle utgöras af högt uppsatta personer såsom kungar och hjältar. Våra likars olyckor röra oss nämligen djupare än de högres, ty de förra stå oss närmare. "Vi tycka at svalget emellan oss och thronen är så stort, at de åskeslag som träffat de höga Slotten, näppeligen hinna til våra låga koijor. Man har ock sett at några så kallade Tragedies Bourgeoises, förträffeligen lyckats, såsom en Diderots Père de famille och Sedaines le Philosophe sans le sçavoir. Det blifver således et frugtlöst arbete at med Syllogismer och Sarcasmer, bestrida en ärfarenhet, som man har i handen."[1] Neikter visar sig också förtrogen med Diderots indelning af dramat, för hvilken han redogör utan att ansluta sig helt till den. Diderot indelar i sin Essai sur la poésie tragique dramat i fyra slag: 1) Den lägre eller leende comedien, som häcklar sådana fel, hvilka lagarna icke komma åt och hvilka bäst straffas genom de förnuftigas åtlöje, 2) det högre och allvarsammare lustspelet, 3) det lägre sorgespelet, som föreställer de olyckor, som drabba borgerligt folk, 4) den högre tragedien, som alltid slutar med kungars och hjältars sorgliga öde. Neikter anser, att äfven denna Diderots indelning lider af sina brister. Han har glömt "drama heroicum", hvari hjälten segrar öfver alla hinder. Dessutom finnas bredvid dessa regelbundna, "ordentliga" skådespel andra mindre regelbundna, t. ex. operan och farsen.

Man skulle väntat, att Neikter någonstädes i afhandlingen diskuterat frågan om de tre enheterna. Detta gör han icke och det

[1] Äfven här har han Voltaire i tankarna. I själfva afhandlingen citerar han Voltaires ord: Quel misérable et vain travail de disputer contre l'expérience.

Digitized by Google

helt enkelt därför att han accepterat dem. Vi ha förut sett, att han klandrat Shakespeare, emedan denne försyndat sig mot regeln om rummets och tidens enhet (se ofvan s. 251). Vidare säger han i förbigående om operan, att den "är frikallad från antagande af enhet til tid och ort, som de ordenteliga Skådespelen icke få uragt låta". Neikters opposition mot regeltvånget i inledningen till afhandlingen liksom annorstädes är icke så revolutionär som det först kan tyckas. — Icke heller har Neikter egendomligt nog berört den aristoteliska katharsisteorien, hvilken intog en så central plats i den samtida estetiken. Däremot diskuterar han utförligt orsakerna hvarför tragedien, oaktadt den framställer sorgliga ämnen, likväl kan väcka nöje hos åskådaren.

Det torde förekomma många besynnerligt, menar Neikter, att sorgespel, som endast uppväcka bedröfvelse, kunna tjäna till tidsfördrif och gärna åskådas; "man kunde ock tycka, at vi af naturen äro nog usla och hafva öfverflödiga ämnen til sorg, utan at vi skulle behöfva framlåcka den genom konsten. Men hvar och en torde af sina egna känslor röna at en art af nöje ofta följer sjelfva tårarne. — — — Miltons *Förlorade Paradis* och *Youngs Nätter* tråtsa alla Skaldestycken i styrka at behaga, men deras taflor upvisa icke annat än dunkla och bedröfveliga utsigter, och deras sång är idel klagetoner. — — — I en mästerlig målning behaga de obyggeligaste och mäst motbjudande ting nästan mera än de skönaste. Furierne finna där flere älskare än Gratierne. Upstaplade klippor täkta med snö, eller en förtorkad skog, göra under en skickelig pänsel större lycka än de i sin pragt leende blomsterfälten; åskedundret är der behageligare än morgonrådnan".

Lamm har påvisat, att Neikter öfversatt nästan ordagrant ett par af dessa satser ur d'Arnauds företal till sitt drama Le comte de Comminge. Emellertid tror jag ej att man häraf får draga den slutsatsen, att Neikter skulle varit någon anhängare af skräckdramat. Neikter torde ha användt d'Arnauds exempel helt enkelt därför att de på ett ypperligt sätt illustrerade satsen, att det rysliga också

Digitized by Google

har sin dragningskraft.[1] I den följande paragrafen redogör han för de olika tolkningarna af detta förhållande.

Efter att hafva omnämnt Aristoteles, Fontenelles, Addisons och Humes förklaringar framställer han Dubos', hvilken han icke heller finner vara alldeles tillräcklig, ehuru åtskilligt bestyrker den. "Efter hans tanka älskar människjan mera, at våldsamt skakas af starka affecter, än at borttvinna af enformighet och ledsnad. — — — Vi se til exempel huru folkhopen skåckar sig at se på afrättningar och exsecutioner; vi märke hos oss en naturlig benägenhet för undervärk; I sällskaper samlas altid de flästa åskådarena kring det spelbordet der största vågspelet är, m. m."

Ett episkt poem är enligt Neikter en dikt som framställer en stor och nyttig sak, som af en hjälte blifvit utförd med en ovanlig dygd, vishet och tapperhet.

De speciella regler Neikter uppställer för den episka poesien äro ej af något större intresse, hvarför vi redogöra för dem i största korthet. Han uppdelar ämnet i tre delar liksom prästerna sin predikan:

1) *Actionen* eller hufvudhändelsen bör vara enkel. Man får icke i samma poem beskrifva Aeneas tåg till Latium och Antenors till Venedig. Bredvid hufvudhändelsen kunna likväl flera bihändelser få äga rum.

2) *Nodus*. "En hjelte får ej alt jemt vara gynnad af Lyckan. Läsaren bör sättas i inquietude och oro för at liksom desesperera at utgången kan bli efter önskan."

3) *Denouement*. Utgången i en hjältedikt kan likasåväl vara olycklig som lycklig; inga aristoteliska regler förbjuda detta. Lucani Pharsalia slutar med att Cato mördar sig själf. "Äfven Miltons Paradis Lost slutas olyckeligen för Satan som är deri hufvudpersonen." Men vi ha mer nöje, om en hjälte till sist öfvervinner alla svårigheter som hotat honom, än om han dukar under. Upplösningen

[1] I föreläsningarna har Neikter på ett ställe några ord om d'Arnaud: »Arnaud är en af de största tragici om bedröfliga situationer fasa och horreuren är väsentoliga egenskaper af et sorgespel. Näppeligen har någon gåt längre i den konsten än han. Hans Comte de Commingues och Faijel vitna derom.» (U. B. P. 142; 19, 16.)

Digitized by Google

anser Neikter vara det svåraste i ett epos. Den sker antingen genom hjältens egen tapperhet eller genom gudar, trollkarlar, djäflar eller dylikt. På flera ställen framhåller han, huru i och med att upplysningen stiger äfven tron på det underbara minskas; vi kunna därför icke på samma sätt som de gamla låta gudomligheter ingripa i händelserna. Neikter förkastar också användningen af moraliska personifikationer i eposet. "Nyare poëter ha infört et nytt machineri, som är lämpat efter vår tids tänkesätt, men nästan mer emot sannolikheten än de gamlas. De hafva nemligen personnifierat abstracta egenskaper såsom Lättjan hos Boileau, Politiquen hos Voltair. Pope är mera lyckelig, då han låter Silpher och Gnomer agera, än Boileau, då han låter oenigheten som är en gammal käring låcka folcket i håret på hvarandra."[1]

Mera intressant än denna Neikters rent teoretiska undersökning af eposet är den framställning han ger af de episka skalderna; som denna emellertid är redan tillräckligt känd genom Blancks afhandling, har jag intet skäl att uppehålla mig vid den.

* * *

Neikters litterära åskådning torde bäst kunna karakteriseras som en modifierad fransk-klassicism, hvilken är tänjbar nog för att i sig kunna upptaga en hel del romantiska element. Ofta är Neikter på ett förbluffande sätt konservativ i sin uppfattning. Hör t. ex. hans uppfattning af den orimmade versens användning i Svenskan: "I Svenskan äro vi så vana vid rim at de icke utan at stöta örat altför mycket kunna umbäras. Det kommer an på försök om orimade verser kunna blifva drägeliga för Svänska öron. Försöken som hittils skett hafva icke särdeles lyckats. Jag har doch i Samlaren set et Ode öf. våren på sapphisk vers af Secret. Regnér som i mit tycke låter ganska väl läsa sig."[2] Hur tvekande och afvaktande ställer sig icke här Neikter gentemot en ganska oskyldig reform inom poesien. Yttrandet förskrifver sig från 1785 eller

[1] Neikterskomp. i L. B., s. 66.

[2] U. B. P. 142; 19, 24. — Något ode öfver Våren af Regnér har jag ej kunnat finna i Samlaren. Däremot finnes i Sjette Delen st. 94 ett ode öfver Hösten på sapphisk vers af Regnér.

Digitized by Google

1786, alltså från den tid, då Thorild förde sin kamp för den orimmade versens berättigande. Det torde också förtjäna anmärkas, att Neikters snillrika inträdestal trots allt hvad däri säges emot reglerna till förmån för geniets frihet likväl utgör ett loftal öfver den goda smaken. Till sist ger Neikter i anslutning till Voltaires framställning i Le siècle de Louis XIV en målning af smakens fyra lyckliga åldrar. Den goda smaken uppenbarade sig först i Grekland under det århundrade som följde på Sokrates död, sedan i Rom under Augustus, efter medeltidens långa och ohyggeliga tiderymd i Italien och sist i Frankrike under Ludvig XIV. Ludvig XIV:s tidehvarf anser Neikter förtjäna alla loford, men han förebrår Voltaire, att han förbigått konung Wilhelm III:s och drottning Annas regering i England, då Dryden, Pope, Swift, Addison och Congreve lefde. Det är dessa af fransk-klassicismen påverkade författare Neikter för fram som de mest representativa. Han fortsätter: "Nu synes Snillet vilja taga en annan fart, och ämna sig åt Norden. Det har under resan stadnat en tid i Tyskland, och bott hos Lessing och Wieland; men kallas nu af sin Kännare, sin Gunstling och Vän öfver till Sverige." Talet slutar med denna komplimang åt Gustaf den tredje. Sannolikt var det den nyinrättade Svenska Akademien Neikter tilltrodde den stora uppgiften att härbärgera de från Tyskland flyktande sånggudinnorna. Men snillet var nu icke bara på resa och gjorde visit i Tyskland, utan hade bosatt sig där. En ny väldig idéströmning höll just på att utbreda sig från Tyskland — den tyska idealismen, som representerades framför allt af namnen Lessing, Herder, Goethe och Kant. Neikter är endast ytligt berörd af denna kulturströmning och däri ligger hufvudsakligen hans begränsning. I Tyskland gingo Lessing och Herder till anfall mot regeltvånget och förhärligade Shakespeare. Men problemläget var för dem ett annat. De hade sett frågan till botten. Det var hela den fransk-klassiska, latiniserande odlingens supremati som de sökte störta. Lessing riktar hufvudangreppet just mot den af Neikter beundrade, den "både i godt och i ondt makalöse" Voltaire. Äfven rousseauanismen synes ha lämnat Neikter oberörd. Neikter har från början insupit sin vid första anblicken rebelliska åskådning ur fransk-

Digitized by Google

klassiska författare som Addison, Pope och Voltaire. Han går icke längre i sin uppskattning af Milton än Addison; tvärtom reserverar han sig mot Miltonkulten. "Man bör beundra Miltons genie för en mängd af höga tankar och lyckeliga beskrifningar, ehuru man skulle finna sig befogad at afpruta hälften det beröm, som Engelsmännerna i sin Enthousiasme tillägga denna sin Landsman."[1] För Shakespeare visar sig Pope ha en lika djup förståelse. Och Voltaire har, åtminstone i yngre dagar, lika öppen blick för regelmissbruket och för smakens relativitet; båda rädda sig ur relativiteten genom att fly till den allmänt erkända goda smaken. Härmed är naturligtvis icke förnekadt, att Neikter har en långt vidare litterär horisont. Hans historiska studier ha för honom öppnat större perspektiv. Men han har aldrig känt sig i radikal opposition mot den rådande fransk-klassicismen. Neikter är en äkta son af upplysningstiden såväl i filosofiskt som estetiskt hänseende. Han är framförallt förståndsmänniska och hans mest framträdande egenskaper äro hans kvickhet, satir och ironi.

[1] Neikte. skomp. i L. B., s. 102.

Digitized by Google

Ur gamla anteckningar.

Af

Henrik Schück.

I.

Själens Tröst 1536.

Under årens lopp har jag naturligtvis gjort en mängd anteckningar ur de bibliotek och arkiv, som jag besökt. En del har jag användt, en annan del har förblifvit liggande. Och ur dessa senare har jag här velat göra några excerpt.

Bland våra äldre reformationsskrifter finnes en, af hvilken Upsala Universitetsbibliotek äger ett exemplar, nämligen

Sielenes tröſt
och läfedom wel alltijd
nyttig doch aldra meſt
vthi bödzens nödh.
Stocholm
MDxxxvij.

Denna skrift är icke original, utan en öfversättning från tyskan. Vid ett besök för länge sedan i Wernigerodes på reformationslitteratur så rika bibliotek fann jag originalet, nämligen:

Seelen ertzney fur die geſunden vnd krancken / zu dieſen geferlichen zeitten vnd ynn todes nötten durch Urbanū Rhegium MDXXX.

Något exemplar af den tyska skriften finnes ej i Upsala, men då skriften äfven förekommer i Urbanus Rhegius' latinska Opera

Digitized by Google

(Nürnberg 1562), som finnes där, har jag ytterligare öfvertygat mig om, att Rhegius' bok är originalet till den svenska skriften, som icke osannolikt öfversatts af Olavus Petri, ehuru han — då han här blott var öfversättare — ej ansåg nödigt att angifva detta å titelbladet.

II.

En förlorad psalmbok.

I en uppsats, införd i Samlaren 1891, redogjorde jag för de psalmboksupplagor, som voro kända från 1500-talet — de flesta blott i ett à två exemplar, några endast i obetydliga fragment. Till dessa upplagor kan nu läggas ännu en, af hvilken dock icke ens ett fragment finnes i behåll; ingen bibliognost har sett denna upplaga, och den omtalas mig veterligen aldrig. Men likväl torde dess existens kunna konstateras.

Ser man nämligen på psalmboksupplagorna före 1582, äro dessa i ordning följande:

1526
1530
1536
1543
1549
1567
1572.

Observerar man utgifningsåren, faller det en genast i ögonen, att tiden mellan de olika upplagorna är synnerligen kort: fyra, fem, sex à sju år. Endast *en* gång, mellan 1549 och 1567, stöta vi på en mellanperiod af aderton år, och redan detta gör det troligt, att en psalmboksupplaga af omkr. 1558 funnits, ehuru den nu är förlorad. Detta senare är ju icke något betänkligt antagande. Upplagan af 1526 är alldeles förlorad och blott känd genom registraturet och ett danskt citat, upplagorna af 1543 och 1549 endast genom några af Klemming i en perm påträffade fragment, och upp-

Digitized by Google

lagan af omkr. 1558 skulle således i detta fall ej intaga någon särställning.

Emellertid är detta blott ett sannolikhetsbevis, som ej kan tillmätas någon afgörande betydelse. Men det finnes ett vida mera bestämdt.

Vårt första kalendarium förekom som bekant i den förlorade almanackan af 1540, och trots det att företaget ej var vidare lukrativt, slog idéen tydligen an, och såväl psalmboksupplagan af 1543 som den af 1549 voro försedda med kalendarier; så ock den af 1567 samt säkerligen ock omtrycket af 1572, hvars början i det enda kända exemplaret tyvärr är förlorad. Äfven den af 1582 har kalendarium.

Vi ha således att utgå från det faktum, att psalmböckerna under tiden 1543—1582 inleddes af ett kalendarium, och utan fara för misstag kunna vi också påstå, att kalendarierna trycktes just i psalmböckerna och ej annorstädes. Åtminstone finnas inga antydningar om något på annat sätt tryckt kalendarium — utom ett, med hvilket vi nu skola sysselsätta oss.

Den bekante öfversättaren och smarte förläggaren Petrus Johannis Gothus utgaf nämligen 1572 i Rostock

Gudheligha.
Böönер och Tackſä-
gelſer / för alla Chriſtenheeten-
nes Ständer och åliggiande Nödher /
ſampt medh Affton och Morgonſig-
nelſe / Vthdraghne aff then helgha
Schrifft och fördeelade på alla
Daghar i Wekonne till
att bedhia.
Vthi thenna Werldz Beſwä-
ring och ſtoora Säkerheet ganſka
nytteligha att bruka och betrachta.
Förſwenſkade
aff
Petro Johannis Gotho.
Cum Gratia Et Privile-
gio Regiæ Maiestatis.
M. D. LXXII.

Digitized by Google

Ehuru titeln ej angifver det, är detta arbete försedt med ett kalendarium. Enklast vore väl att antaga, att detta aftryckts från den närmast föregående psalmboken af 1567. Men å den andra sidan är det alls icke säkert, att den i Rostock boende Petrus Johannis haft denna till hands. Han inskrefs nämligen redan i jan. 1568 vid Rostocks universitet, och då han väl ej lämnat Sverige på vintern, bör han senast på hösten 1567 hafva rest från Norrköping. Det sannolika är väl därför, att den svenska psalmbok, han haft med sig, varit en, som varit äldre än 1567 års upplaga, hvilken säkerligen ej utkom i januari och i hvarje fall behöfde tid att förirra sig till Norrköping.

Läsa vi nu Petrus Johannis' kalendarium, förekomma där tvänne yttranden, som förtjäna uppmärksamhet:

Thenna Skiffua tiener til att vpfinna Söndaghs Booksteffuerne

[Skifvan]

Tagh för tigh thet minsta thalet aff åren effter Christi Börd (som nu war Anno Christi 1557) och rekna rettsyles kring om skiffuon, begynnandes på nästa Bokstaffuen efter korset, i ij iij etc. Thet gör medh samma årathal, så länge tu kommer til thet året hwilkens Söndags Bookstaff tu witt weta. Och then Bookstaff tu ther finner, han är Söndaghs Bookstaff på thet samma åår —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Til att vpfinna Gyldene Thalet.

[Skifvan].

Tagh för tigh thet minsta thalet aff åren effter Christi börd (som warit haffuer Anno Christi 1558) och rekna retsyles kring om skiffuon...

Men dessa årtal visa ganska tydligt, att det kalendarium, som Petrus Johannis aftryckt, varit ett af åren 1557 och 1558, och då nu dylika kalendarier hade sin plats i psalmböckerna, följer däraf, att det kalendarium, som Petrus Johannis aftryckt, stått i psalmboken af 1557 och 1558, hvars existens härigenom torde få anses tryggad.

Nu kan visserligen det dubbla årtalet anses såsom ett indicium emot. Men den tiden tryckte man långsamt, och psalmboken af

Digitized by Google

1543 hade såsom bihang en evangeliebok af 1544; sannolikt hörde också denna psalmbok till denna art af tryckalster.

Möjligen kan detsamma sägas om 1572 års psalmbok. Dess kalendarium är borta, likaså titelbladet (i omtrycken är detta komponeradt af Klemming). Men slutskriften upplyser: Tryckt j Stocholm Aff Amund Laurentzson Anno Domini 1572, och *därefter* följer en samling andeliga visböcker. Både (det senare tryckta kalendariet) och dessa visböcker kunna således vara tryckta 1573. Och egendomligt nog finnes värkligen ett citat från ett kalendarium 1573. Det förekommer i den äldsta kända upplagan af Bonde-Practica (af 1662), som emellertid föregåtts af flera äldre, förlorade upplagor och hvars innehåll ökats på under årens lopp. I detta arbete förekommer följande exempel:

Jagh wil wetta huru monga Tijmar eller huru länge Månan skal skijna vm Natten then 17 Dagh in Martio i thetta åhr / 1573. Så befinner iagh at Månan är på then Daghen 15. Daghar gammal. Nu finner iagh i thenna Figur / at vnder then 15. Dagen / som står then första Circkel / är skrifwit 12. vthi then andra Circkel / ther rätt vnder / och i then tridie Circkel een o. som mercker intit. Der aff förfahrer iagh / at Månan skal skijna then 17 Natt Martij / i thetta Åhr 1573. 12. Tijmar / och ingen Minut. Således kan tu hwar Natt wetta Månan skijn.

III.

Några papper om Olavus Petri.

För många år sedan genomgick jag Stockholms stads böcker för 1500-talet och därvid afskref jag några notiser om Olavus Petri. I och för sig äro de ganska obetydliga, men då den store reformatorns biografi är föga känd och hvarje notis om en så pass betydande personlighet kan få sitt värde, har jag ej tvekat att här aftrycka dem jämte några andra om Stockholms första evangeliska predikanter. Om den här förekommande Mäster Michel hänvisar jag till min uppsats i Samlaren 1898 s. 24 ff.

Digitized by Google

Anno dni 1547 then 21 Martii kom mester Olaff kyrkoherden her i bynn In opå wårth Rådhus Och gaff tilkenne, thz Hustru Karin saluge Niels næbss epterleffuerske hade giorth honom fulmyndig och mektug på sine vegna epter hon icke förmotte gå på Rådstuffuun att giffue borgmestare och Raadh tilkenne, att hon hade giffuit siig vdj ett frij brödh j hennes liiffztiidh In tiill sin mågh Jacob Garffue ssà att han skall försörie henne i hennes liiffztiid mz ööll matt klede och föde etc. Och opå thz för:ne Jacob tess wissare ware schall opå sine bettalning för sama hustrv Karines kost och täring Ssà stodh för:ne M: Oluff på hustrus Karines wegna vpbott och leffrerade mz hand och mundh för:ne Jacob Garffue hustrv Karines hus och grundh som hon ått haffuer på Schomagar Gatun liggiandes Och all annen dell hon äger eller ått haffuer Innan stadz och vtan ssà att för:ne Jacob Garffue schall epter thenne dag samme hus och grund bruge nytte och beholle han och hans epterkomande erffwingar tiill ewerdeliga ägo Orappatt oklandrat aff för:ne hustrv Karines epterkomande erffwingar födde och ofödde tiill ewig tiidh, Och opå thenne gåffue lade Jacob Garffue vp sin fridskilling epter lagen Ytthermera gaff och för:ne M: Olaff tilkenne samme dagh dhå thenne vplatning skedde Att för:ne hustrv Karin haffuer epter sin dödh giffuit alle sine erffuingar tilbyttis tuhundrade mark ort.

Och hus och grundh her vdhinnan vndantagandes som för:uit står.

Anno dni 1547 then 26 dagen Maii såtte för retta på Stochlms Rådhus Her Peder Bragde, H: Jören Nordman, Botuedh larson slodzfogte M: Olaff petrj kyrkehren, Jacob Bagge Staffan Szasse sampt mz Borgmestare och råådh ther samestedz, Thenne dag kom jn för rettenn för för:ne Sloge herar och oss hederliig man her Hindriich kyrkeherre j Torsåker j Ånghermanelandh, fulmyndug på sin hustrvs faders wegna, Mons Gulleson j Medelby j öffre lenes Och hans widerpartt mz honom, peder Scriffuare, huilkin hustru Karines saluge lasse Monsons hustrues fulmyndig war, att swara för henne, Tenne her Hindriich berette ena saack för oss, För huilken han hiitt stämpder war, aff för:ne hustrv Karins Lasse Monsons, Och war siig samme saack så förlupin som her epter fölier, Att för:ne Mons gulleszon åtte en szon wiid nampn, Lasse Monson, huilken siig för några förlidne åår sedan vtj ägtenskap giffuit hade mz en piige ther j för:ne Ånghermanelandh wiid Nampn Katerina, Och bodde tilhope vtj 4 samfelne åår, J midler tiidh kom thenne tu folk en osämia emellan, Szå att för:ne Lasse Monsons hustru, hustru Karin rymde ifrå honom, och war borte en long tiid, Tess emellan bleff dhå för:ne lasse Monsson vm halssen Och kom sin wägh att Jngen viiste huart han bleff Sedan thz skedt war, Och för:ne hustru Karin förnam, att hennes bonde döder och förkommin war, gaff hon siig åtther til-

Digitized by Google

bache tiill siith heman, ther hon förr bodth hade, När thetta skedt war Och förbe:de Mons gullesonn thz spurde, kom han tiill hustru Karin, Och wille göre erffua skiipte mz henne epter hans framlidne szon, Dhå beginte hustru Karin tiill att seie, att för:ne hennes man lasse Monson, schulle j hans liiffztiid jntid hafftt mz henne bestelle på hennes quindoms wegna, Och sade att han war icke ther tiill tess mektig, att han mz henne j sliige motte något göre kunde, Och för thenne lössaktige segn, wille hon Jntid gille samme theris ägtenskap vtan göret om Jntid. Thetta bestodh peder Scriffuare hennes fulmyndig, att så tilgongit war, som her Hindriich nu förtaldt hade. Tetta ärende toge wij för oss och ransakade thz så, mz the andelige personer som mz oss i retta såtte, att samme ägtenskap som emellan Lasse Monson och hustru Karin beleffuat, samtyckt och mz Gudz och Swerigis Lag them emellan fulbordat war, stodh Jngelunde tiill att ryggie, epter för:ne ärende icke tilförende för någen rett hade klandrat warid Och icke heller j mandzens liiffue för sådane brister schuld som förtalde äre, laglige åtskilde warid hade, Dherföre dömpde wij samme ägtenskap för fult och giilt, Och att then arffue lott, Mons gulleson tilfaller epter Swerigis beskriffne landzlag som är twedelane j all lössöra schall han haffue Och hustru Karin en triding aff lössöran Och mz thz beskedh viiste the baden aff.

[18 juli 1547]. Szame dag war M: Olaff kyrkeherre på Rådstuffuun Och gaff Borgmestarne och hele Rådhet tilkenne vm her Mortens Capellans lön, thz ther wåre allt för ringa, han kunde mz samme lön icke hielpe siig, och föde sine hustru och barn ther mz, vtan the gode men wille samme hans lön förbettre, dhå wille han fly siig ena bonde kyrkio och sittie viidh. Szå handledes thz ärendhe Och bleff szå beslutid, att her Mortens lönn schulle förbettras mz xxx m. tiil them han haffuer tilförende, på thz han tess fliteligare skall agta siith embete mz then finske predican.

Anno dni 1547 then 20 dagen vdj Septembris månadh, Dhå wore thesse godemen, Mester Olaff petrj kyrkeherren, Swen Skutta, Olaff Mattheson, Blasius Olsonn, Oluff Eriichsson Och Erich Jacobson, församblade viidh wågen på Jerntorgit Och warth handladh mz Swen Smidh borgare j Westeråes Om Segeren szom vpsatt war på wågen att han schulle anamma honom tiil siig Och göre honom färdugan i alla the stycken szom honom fattadis mz skiffua och wijsare szom ther tiill hörde, dhå eskiade före:ne Swen Smedh för sina gherning 150 m dhå handladis szå mz honom på sidstone, atte loffuade honom 110 m Och ther bleff thz viidh Och loffuade han att göre samma Segere får-

Digitized by Google

diig mz all sin tilbehörilse Och settie honom vp mz skiffua och visare, szom ther tilhörer.

[24 okt. 1547]. Szame dagh dhå anamadis Her Swen för en Capellan nidher i Spettalen, szå att han skall wara M: Mechill bistondiig ther j Clostrett mz Messo och predican. Tesligis skall han och hielpe meester Oluff her vppe j bykyrkion, när han honom behoff haffuer Och warth honom tilsagtt om årett 40 m och 4 pund maltt, 20 m skall han haffue årligen om Michaelis och 4 m maltt Och 20 m. om påscha szå lenge han tiener ther j Spettalen.

Anno dni 1549 then 19 dagen vtj Augusti Manadh, dhå wij för retta såtte på wår Rådstuffuu kom jn för retta Erliig man pelss v: Norden mz förtäncktom willia berådne mode, Szå och mz sine hustrues Ja och samtyckie vplott och leffrerade mz hannd och mundh, hederliig och förstondig man M: Oluff petrj på then tid Stadzens kyrkeherre och predikantt, ena tomptt mz hus och bygningh szom nu ther opå står, liggiande på norra malm på Östra sidone twertt öffuer, Clauus Jörensonns och Sten Bänctsons tompt, haffwandes j lengden ifrå then tompt ther nest offuan före är Och nider j siön femtiio i alin Bredden nider viid siön xiij alin, Men j then andra endan vp åtth wett, xij alnar minus j quarter För huilka tompt pels v: Norden vpburith hade 200 m thet han och sielff bekende siig och vpburit haffue then siidste peniingen mz then första, dherför affhende hann siig samma tompt och sinom erffwingom Och tilegnade henne för:ne M: Oluff och hans arffwingom quitt och friitt tiill ewerdeligo ägo, orappatt oklandratt aff födde ofödde tiill ewig tiid Och war laghbudin, laghstondin och mz allan Stadzretth fulfolgtt szom Stadz lagh jnneholle.

Szama dagh stodh Jn för retta M: Oluff petrj kyrkeherre vtj Stocholm fulmyndug och mektug aff Erchebiscop Laurens j Vpsala vplott och leffrerade Stocholms Stadh ett litiid Steenhus mz ett gårdzrum liggiandes nordan förr warfru gillestuffuu nesth vp viid gillestuffuun, Hwilkiid Steenhus mz tess gårdzrum förbe:de Erchebiscop Laurens lagliiga Borgmestare och Råådh j Stocholms Stadh såldth hade för tuhundrade m. ort Stocholms myntte szom nu j Rikedh gänge och gäffue äe, huilke peninger för:ne M: Oluff Bekende på bispens wegna honom vpburit och vndfongit haffue tiill goda nöie then siidste pening, med then första, Ther med affhende han för:ne hus och gårdzrum biscop laurens och hanns erffwinger Och tilegnade thz offt:de Stocholms Stadh tiill ewerdeliigo ägo, quitt fritt såsom thz nu vpmuratt är Och för ögon ståår Och orappatt oklandratt epter thenne dagh aff alle födde ofödde

Digitized by Google

tiill ewiigh tiidh, war lagbudit lagstondit och hembudit M: Oluff, och han wille thet Jnthet kiöpe, lengden på tompten jfrå gillestuffuun och Jn tiill Oluff Larsons tompt, som han och köpte aff biscop larss j Vpsala är[1] alna bredde ifrå gatun och Jn tiill Steenhused på nordsidone är[1] alnar

26 Augusti 1549.

Anno dni 1549 then 16 dagen vti Decembrj månadt Stodh jn för Erliigh man peder Anderson wår Stadz borgmestare Fulmyndug och mektug aff Erliig quinne hustru Anna saliige Lodwiik bagares epterleffua sampt med henes dotters hustru Anna saluge pedher Hermansons epterleffuerskes god willie ja och samtycke vplott och leffrerade mz hannd och mundh hederliigom och förstondiigom manne Erchebiscop Laurens tiill Vpsala ett trähus och liggiande grundh, belägith j Sancte laurentj grendh dhå man går nidher åtth grendene på Sudra Sidone nest nedan för Joonn j Skellenoras trähus huilkiid trähus och grund för:ne hustrv Anna pedher Hermansons mz sin käre moders Ja och samtyckie lagliiga såldt haffuer för:ne Erchebiscop Larssz för fyrehundrade mch ort rede peniingar, huilke peniinger hustrv Anna bekende siig tiill fulla nöie anammatt och vpburith haffue, then sidste pening mz then första Ther mz affhende pedher Anderson hustrv Anna och alle hennes epterkomande erffwingher för:ne trähus mz tompt och alle Och tilegnade thz offtabe:ne Erchebiscop Larssz och hans arffwingher quitt och friitt tiill ewerdeliigo ägo orappatt oklandratt epter thenne dagh aff födde och ofödde tiill ewig tiidh, Lengden på tompten viid gatun 19 alnar, lengden ifrå gatun och Jn tiill Stenhuset Jnne j gården 18 alnar Bredden ifrå gatun och Jn ått husedh 18 alnar Och war lagbudit lagstondit och hustrv Annes egin brodher Rasmus Ludwiksszon hembudith Och han wille thz intid kiöpe Och her opå lagde M: Oluff petrj vp fridskillingen epter lagenn huilken och vplatningen anamade på Erchebispens wegna.

Anno dni 1550 then 17 dagen vti februarij månadth dhå wij för retta såte i wåre Rådstuffuuu kom Jn för retta hedherliigh man meester Oluff petrj fulmyndug och mektugh på wärdigh fadhers Erchebiscop Larses wegna j Vpsala vplott och leffrerade Erligom ock förstondigom manne Oluff laurentzson på thenna tiidh Kon: Mttz: Secreterer ena tompt mz en trästuffuu opå liggiandes nordan förr warfru gillestuffuu, haffuandes j lengden jfrå Eskiill Eriichsons Stenhus Och Jn tiill almeningzgatun xxij alin och bredden Jn tiill gillestuffuu gården xiij alin huilkin tompt för:ne Erchebiscop laurentz lagliga såldt haffuer för:ne Oluff larson för 120 mch thom mester Oluff petrj bekende på Erchebispens [wegna] anamatt och vptagit haffue, then sidste peningh mz then

[1] Siffran utesluten.

Digitized by Google

första Huarföre affhende M: Oluff Erchebiscop larss och hans rette erffwinger före:ne tompt mz sine lengdh och bredh Och tilegnade henne Oluff larson och hans epterkomande erffuinger quitt friitt tiill ena ewerdeligo ägho, orappatt oklandratt aff alle födde ofödde och åtalare tiill ewigh tiidh Och war thenne tompt lagbudin lagstondin och hembudin epter lagen Och fridskilngen på giffuin som lag seia och förmelda.

[18 Aug. 1550]. Szama dagh stode jn för retta saluge Mester dauitz rette erffwingar, her Tord j Åssen j Westergötland och Niels Aruitsson borgare j Elffzburgz stadh, vplotte och quitterade, Dauidz hustrv, hustrv Gunill för thz arff thom erffua burde, epter saliige M: dauidh och bekende the thom vpburit haffue rede peningar ottatio mch ort och en krandz wogh 22 lodth, medh huilka bettalning the siig aldelis åthnöie lotthe Men all gell skall för:ne hustrv Gunnill sielff bettale Jnnan landz och vtann, och hermed gåffue för:ne Her Tord och Niels Aruitsson hustrv Gunnill quitt frij ledug och lössz, för allt ytthermera klandher eller tiltall epter thenne dagh vm för:ne arff bådhe för thom och alle theras epterkomande erffwingar födde och ofödde, Och ther rägte the huar annen hendher opå jn för retta, Offuermen öffuer thene förlichning Mester Oluff kyrkoherren, Jacob Bagge och Niels Jönsonn Borgmestare.

Anno dni 1551 then 13 dagh vti Aprilis månadt Stod jn för wår sittiande rett åå rettan Rådstuffuu dagh hustru Ælissa saliige Swen Wesgöttis epterleffue hustru med sine fulla berådne mode vplott, leffrerahe mz hannd och mund beskedelig man Hindriich Skulte köpswen her i Stadenn Ett siitt Steenhus och liggiande grund, som honn sielff vti boodt haffuer, liggiandes westan tiill j Madz Morthensons grennd, som är then tridie grendenn på Sudra siidone jfrå Gråmunkagrennd, nesth offuan för thz Stenhus som saliige mester Mechiill vti bodt haffuer, vpå högre handenn när man går nid åtth wathnett, huilkiid Stenhus och grund för:ne hustru Ælissa lagliiga såldt hade för:ne Hindriich Skulte för fyrehundrade mch ort, sådana myntt som nu i rigiitt gånge och gäffue äre, huilken Suma peningar för:ne Hustru Ælissa bekende siig anamatth och vpburit haffue then siidste pening med then första Huarför affhende hon siig sine epterkomande erffwingar för:ne Stenhus och grund mz all sin tilbehörilse Och tilegnade thz förberörde Hindriich Skulte och hans epterkomande erffwingar quitt friitt aldeliis såsom thz aff grunden vpmuratt är, och för ögon står tiill ewerdeliigo ägo, orappatt oklandratt epter thenne dagh aff alle födde ofödde och åtalare tiill ewigh tiid Och war thetta huss lagbudit lagstondit och hustru Ælisses nest erffwingar hembudit,

Digitized by Google

som Stadzlagh jnneholle och the wille thz Jntid kiöpe Och opå thetta faste kiöp lagde Hindriich Skulte vp sin fridskillingh åå diskenn, som lagh jnneholle.

[10 Sept. 1552]. Szama dag wartt åther handlad om then tompten szom saliige mester Mechils her haffuer j pantt aff Diriick på Saleberg Och epter salige mester Mechil Jngen köpe breff haffuer på sama tompt Och icke heller lagliiga kiöpt henne vtan hon war honom pantsatt för 20 mch dherföre dömdis j dag Diriick sin tompt ighen. Och skall han förnöie mester Mechils hustrv the 20 mch som länte woro på tompten Och förliche siig mz henne om bygningen szom står opå tompten Och för then orenliighett som salige mester Mechill lott föra aff sama tompt then tiidh han fiick tompten Jn.

[14 Nov. 1552]. Szama dag kom H. Hans Capellan Jn för retta Och åtther klagade på then hustrv Margreta som honom the 30 mch skyllug war j thet hon wille jnthet bettala honom, szåsom henne tilförrenne affsagt war. Dherför dömdis j dag H. Hans sine penningar tiill, thet för:ne hustrv Margreta skall förnöie eller bettale h. Hans the 30 mch hon honom skyllug är jnnan 14 dagar wiid sine 3 mch tilgörandis.

Digitized by Google

Nyfunna fragment af fornsvenska handskrifter bland räkenskapsomslagen i Kammararkivet.

Utg. af **Isak Collijn.**

1.

Fragment af det Fornsvenska Legendariet.

Ett helt blad af pergament med två spalter, 24,6 cm. högt och 18,6 cm. bredt, samt ungefär hälften af till samma ark hörande blad, afskuret på längden, så att första spalten och en obetydlig början af den andra, inalles till en bredd af 10,5 cm. äro i behåll. Det hela bladet (bl.*1) har troligen foliobeteckningen .g.ix öfverst på första sidan, ehuru nu nästan utplånad; det afskurna bladet (bl.*2) är däremot tydligt folieradt med .h.íí. Raderna äro olinjerade, men kolumnerna äro försedda med linjer, i de yttre margerna två, i de inre en, gjorda med samma bläck som handskriften i öfrigt. Af fol.*1 v° att döma synes äfven en linje hafva funnits upptill öfver de båda kolumnerna.

Fragmentet har tjänat som omslag kring ett tunnt häfte räkenskaper för Kronobergs slott för år 1564 och har varit hopvikt på längden. De yttre sidorna (i handskriften bl.*1 r° och *2 v°) äro därför rätt slitna i motsats till de inre, där skriften är väl bevarad. En del af texten upptill på omslaget (= bl.*1 r° α nedtill) har bortraderats för att lämna plats för räkenskapens titel: Opborden pro A° 64. En del andra anteckningar förekomma också på samma sida af omslaget, såsom Omnia dat dominus non habet ergo minus och Suno petri possidet Anno [15]63.

Digitized by Google

Pikturen är kraftig och regelbunden samt mycket tydlig. För th användes þ, för ä och ö respektive æ och ø. En röd initial (bl.*1 r° β rad 2) samt några få röda alineatecken finnas. Handskriften torde kunna dateras till början af 1300-talet; i alla händelser är den äldre än Cod. Bureanus, med hvilken den erbjuder vissa likheter.

Den text, som fragmentet innehåller, saknas i Codex Bureanus. Den utgöres bl. *1 af sagan om S. Cordula och hennes ben, om konung Arthur samt om påfvarna Hilarius och Simplicius (= STEPHENS, *Fsv. legend.*, II: 683,18—688,4), bl.*2 af delar af den hel. Benedicts saga (= STEPHENS II: 695,13—696,11 och 698,6—20). I noterna till den här offentliggjorda texten angifvas de hufvudsakligaste varianterna i Cod. Bildstenianus.

[**Sancta Cordula och hennes ben. Likflyttningen.**]

[Bl. 1 r° α:] ſum guþ viſte enne hela || ghe reculſe[1] en abote bed || dis enna iūgfru ben oc || iacte[2] ſcrinleggia hona || j gulle oc læt þo læggia || benni vnd' ſten vnd' || muncanna octoſang ſa || ghu þe alle at hon ſtot || vp af grauinne oc negh || diupt for altara[3] oc hit || tis henna ben þa þe let || tu hema i kolne[4] j ſamu graf þe vt af grovos[5] || engte lik ma þ' iorþas || ſum þa liggia[6] en k[9] læt || þ' iorþa ſina dottor likit || hittis um morghonin || owan grauena faþ'in || vente ſic daraþan oc || lat graua likit at' ſa || maſtaþ niþ' oc ſatte || warþ vm nattena oc || hiolt eyg held' iorþin || likino[7] ſiþan æn før þ'a || dagh' ær xii. dagh om || niū ſanctoꝝ j marcia || ni paua daghum hit[8] || ſancti iohannis bap || tiſte ben . marcianū k' drapu hans ſiæls[9] mæn || ſule forraþara ||

[**Om Arthur konung. Hans segrar och försvinnande. Hans sköld.**]

[Bl. 1 r° β:] Leo war R k' xvij || ar j hans daghū || war konūg' artyr j || brættania vældugh' h'ra || iv' alt england franz || oc þyþisland ſwerike oc || norike oc danmark han || ſtridde viþ leone k' mʒ || alla þeſſa lañd maght || oc biſtoþ meſta del af || wæraldenne baþe veſ || tan haf[10] oc þenna vægh || haf ſum leo hafþe ſam || nat oc hiolt artur ſi || ghir han fic ſiþan far || j andre ſtriþ j ſiælfſins || lande oc rym[þe lønli][11] || ca til et land [at læki] || æ ſin far oc co[m

[1] *Cod. Bildst.:* recluse [2] jætte [3] + ok gik thædan [4] *ändr. från* colne [5] i samu graff som the waro wt gifuin [6] Enkte lik ma iordas ther the liggia [7] likit [8] hittus [9] siælfs [10] hin wægh haff [11] *Det inom klammer, som i originalet är utraderadt, är kompletteradt efter Cod. Bildst.*

Digitized by Google

aldre] || at' oc vet engi[n huru] || elli' hwar han [do for thy] || giǽtir folk til [at han] || ǽn li ii han [hafþe] || war fru a sin[om ſkiold] || oc mȝ henna t[røſt war] || han ſigh'ſǽl

[Drömmen om Arthur och Herr Gavian. Spåmannen Merlin.]

[en preſtir] || las[1] daglica m[ǽſſo for] || hans ſiǽl en [miþſomars] || *[Bl. *1 v° α:]* apton teþis hanū j ſymp || ne en riddara ſū ſagþe || ſic heta waluamū oc || bøþ hanū til ſins h'ra || høghtiþ þ' ſa han rict || hof oc[2] endis mȝ iǽmar || leki ſtrþ (!)[3] ſwa at alle fi || ollu bǽggia wǽghna || til waluam[9] ſtoþ vp af || valenū oc ſagþe preſ || tenū þolica wara dagh || leca h'ra ſins pinur oc || hans compana til do || madagh þy at hwat || got þe giorþu þǽt gi || orþu þe for þeſſa hems || roſn oc baþ han lǽta gø || ra calka af þem gul || carum han drak af viþ || þǽt borþ preſtrin wak || naþa þ' ſum han ſomp || naþe oc hitte gulcarin || j ſinū barme calkane || giorþe ǽru ǽn til a || minnilſa j hans daghū || war merlin ꝑpþa hās || moþ' war conugs dottor || af temeſia en nuna ſū || aldre war manz vis [!]|| *[Bl. *1 v° β:]* þo war hon eyg mø || han ſcref mangan ſpa || dom oc mang ǽr ſiþan || wrþit ſum han ſagþe[4] ||

[CXXIII. **Om Hilarius och Simplicius påfvar. Kyrko-stadgar.**]

.j. leonis daghum war || hillari[9] paue c^e^dlx íííí || wars h'ra are oc war || vi ar oc ííí m̄ x. dagh || han ſkipaþe at engin || biſcopir ma ſkipa bis || cop ept' ſina[5] døþan || ept' han war ſimplici || anus[6] c^e^d lxx are wars || h'ra oc war xv ar j || maneþ víí dagh oc stoþ || paua ſtol ept' han tom || ber ví dagh[7] han ſkipa || þe at engin klǽrkr̄ || ma taka viþ p̄bendam || af[8] lekmanne han war || goþ' oc guþlikr̄. han || bygþe oc vigþe man || ga kirkiur j rom oc || ſkipaþe penitenciari || os . leo war goþ'[9] man || vm al mal vtan vm || bilǽte þem lǽt han || brenna han ſkipaþe || zononē warþa[10] k' ept' ſic ||

— —

— —

[CXXIX. **Den helige Benedicts saga.**]

*[Bl. *2 r° α m. foliobet.* .h. íí:*]* hanū ſkaþaløſt oc gior || þe hanū flere qual til || guþ hemde mȝ braþū || døþ[11]. han fiorþe[12] fiǽl (?) af || ſtaþ mȝ cors tekne || han reſte døþan til lif vnd' || murs falle totila gø || ta conung' ſende ſina || ıwen clǽddan conūgs || clǽþū til benedictum[13] || freſte hans vit oc ſpo || dom

[1] sagdhe [2] oc *finnes ej i Cod. Bildst.* [3] *för* ſtriþ [4] spadhe [5] ſik [6] simplicius [7] *fr. o. m.* oc ſtoþ — dagh *öfverhoppadt i Cod. Bildst.* [8] + nakrom [9] cristin [10] warþa *ej i Cod. Bildst.* [11] til han fik gudȝ hemdh ock do bradum dødh [12] førde biærg aff stadh [13] til benedictum *öfverhoppadt i Cod. Bildst.*

Digitized by Google

benedictus baþ ha || nū af lꝛggia conūgs || bonaþ oc sagþe hanū || annan wara
45. oc eyg || conūg . benedictus bøt || te enū klꝛrk af giꝛld || oc forbøþ hanū
køtmat || oc vighfle ꝛn han vil || de eyg gallan warþa || ept' langan tima vi || ghis
klꝛrkin oc do || af giꝛld Diꝛwllin com || j uꝛgh mȝ enū goþū || manne oc lockaþe
han || til faftu brut en tima || oc annan tima oc com || þriþia tima mannin || til
at bryta faftu oc || com maþrin[1] mꝛttir ||

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

50. *[Bl. *2 r° β:]* daghum ept' [oc hwan] || tima diꝛkin j meffūne || bøþ fum
þa war fiþ' ban || fattu . folke vttaf kirkiu || ganga[2] fa þa foft'moþ' || þem up
ftanda v[3] gra || win oc vt ganga til || fancto benedicto war || þꝛt faght oc han
lꝛt || for þē fighia fial mef || fiū . fiþan fyntiis þa lig || gia quarra han fa finna ||
fyft' fiꝛl fancte fcolafti || ce flygha til himne j || duw like han fa vm || nat gønnū
55. vindøgha || fkinande himna lius || oc alt vꝛrꝛldena fen || der j liufeno oc[4] engla ||
føra fiꝛl fancti g'ma || ni epifcopi[5] mȝ heþ' til || himna oc fic at vita || fiþan
at j famu ftūd || do fanctus g'man[9] || a finu ytarfta are || nemde han for mūkū ||
fins døz dagh oc lꝛt || graf fina graua . vi . || daghū før ꝛn han do ||

2.

Fornsvensk dikt om Christi uppståndelse.

Fragment af två till samma ark hörande blad af pergament, hvaraf det bäst bibehållna (bl. *1), 20,5 cm. högt och 22,4 cm. bredt, endast är skuret upptill. Af det andra (bl. *2) är däremot blott ett 12 cm. bredt och 19,5 cm. högt stycke bevaradt. Huru mycket som saknas upptill af bl. *1 kan ej afgöras; handskriftens format synes emellertid hafva varit stor kvart eller liten folio. Sidan, som den nu föreligger, har 20 med brunt bläck linjerade rader; äfven margerna äro försedda med linjer.

Dikten är icke afdelad efter verserna, utan skrifven i fortlöpande rader. Skriften är mycket stor och kraftig; den liknar närmast

---

[1] mannin [2] bødh them wt aff kirkio ganga som j banne waro som tha war sidher [3] aff [4] + guȝ [5] sancti germani siæl

Digitized by Google

en missalskrift. þ är i denna handskrift redan ersatt med th, ä skrifves med æ, ö med ø. Majusklerna äro rubricerade med röda streck. Handskriften torde datera från 1300-talets senare hälft, omkr. 1360—70. Den är i språkligt hänseende af intresse, då den är skrifven på en sydsvensk, troligen sydsmåländsk dialekt, hvarpå flera danska drag tyda.

Fragmentet har, hopvikt på längden, tjänat som omslag kring räkenskaper för Borns gård 1578 (förut Dalarna 1578[5]). Omslagets yttre sidor hafva slitits, så att texten här på vissa ställen är delvis utplånad och svårläst; några raderingar eller anteckningar förekomma emellertid icke på detta omslag.

Vid utgifningen har jag följt den principen att i det bäst bibehållna bladet (bl. *1) afdela versraderna, så godt sig göra låter; i blad *2 däremot aftryckas raderna så som de befinna sig på fragmentet.

Diktens innehåll rör sig om Christi uppståndelse; möjligen har den utgjort del af en rimmad passionshistoria.

*Bl. *1 r°.*

. . . . . .

. . . . . .

glæthe oc utan gaman.
The iutha haftho rætt crifte || lec sial.
forthy the græto oc ømkatho ih'c mal.
The || batho ih'm them natha oc fighna.
oc sautho aldri || gh giorthes før thylec iartighne.
Sithan mænnif || ca cum i thætta heem.
sum ih'c hauer nu giort i || irl'm.
Tha sauthe annas oc cayphas. hui lata i || sua.
Ih'c ithær nu ængte hialpa ma.
I sculu thæt || ikki tro for thætt ær æi satt.
Att ih'c stoth op af || døth. sum i haua fratt.
Tha sauthe nichodemus || ui hörthott alle samman.
huatt riddarana vitt || natha. oc the andre tre mæn.
Att ih'c ær op stan || den af døth. thætt sighia æi the ena.
Num thæt || uittna gothe clærka. riddara oc suena.
Guth lott || forthum elyam ꝑph'am til ꝑadis føra.
Elyfeus lott || æfter han. oc ꝑph'e mæn wtt gøra.
Thre dagha le || tto the æfter thæn hælghe man.
Oc mato the æn || gha lund hitta han.

Digitized by Google

20. Sua latum ui nu oc mæn um || cring ganga.
yuir biargh dala scogha thranga ||
Att leta um ih'c ma hittas i iorthriki.
æn iak tro || sanneleca att han ær i himmiriki.
Thagan the || . . . . . .

*Bl. *1 v°.*

. . . . . .

1. oc sautho sua ænghen stath mughu ui ih'm spøria. ||
Num ioſeph sagho ui i arymathia.
Tha sautho iutha || æfter thætta buth.
att ioſèph ma hittas louaſſe guth. ||
5. The loto geſtan bref scriua. och til ioſeph sænda.
mȝ || tolf. the hans næſta sum hanū uæl kænde.
The quad || do ioſeph i breuett mikitt innarleca.
Oc batho han || cumma til irl'm harla skinteleca.
Thæntima ioſeph || hafthe leſett breuett han louathe guth.
10. oc giorthe || geſtan æfte iutha buth.
Thaghan ioſeph cum a hændar || irl'm.
iutha gingu uutt geen han mȝ glæthe oc mikin || rem(?)
Alle faghnatho [oc] cummu.
oc ledo han i stathen || meth mikin soma.
15. Iutha sautho them uilia ratha a || bott.
huatt the haftho giort ioſeph a mott.
Oc batho || the han them af sin frægh sighia.
iak gør ithær thæt || kunnuct. forthy iak ma thætt æi thighia.
A paſcha || dagh sum iak la a min knæ.
20. huſett lyptes op fyra || uæghna.
For mik tethes man en.
han sken skæra || rhe æn solen.
Han lypte mik op. oc blitheleca bath ||
mik æi rædhas oc æi græta num uara glath.
25. Thag- || han iak spurthe huatt hærra thæn uar.
iak ær || . . . . . .

*Bl. *2 r°.*

1. clæthe. thær af fik iak rætt . . . . . .
de han mik til arymathia. oc ba . . . . . .
tiughu daga. Och sithan til ol . . . . . .
tala meth hanum oc hans iunc . . . . . .
5. til himmirikis fara. meth hethæ . . . . . .
ra. Thaghan iutha hørtho all th . . . . . .

Digitized by Google

ſa døthe nither a iorth. Oc undratho . . . . . .
tta maal. oc thætt hiarta ryghe s . . . . . .
staal. Thæn tima the undratho mi . . . . . .
talathe til iutha sua. I mughu me . . . . . .
att ih'c æi op stoth af døth en sa . . . . . .
symeon uar en hælagh man. tha . . . . . .
han sighnathe han. Han bedes af . . . . . .
til lifthe. att han mate ih'm ithæ . . . . . .
gaf hanum thætt thæn hælghe . . . . . .
mynſtarett bar meth sin hand. A . . . . . .
pilſe han mikitt spathe. gotha . . . . . .
bathe. Simeon hafthe twa syner . . . . . .
the. the stotho op af døth meth . . . . . .
The æra nu . . . . . .

*Bl. *2 v°*. . . . . .

. . . . . he mæn mato til ithær nocott mæla
. . . . . n]ocott af them skælleca lett. Tha ſig
. . . . . lec thing thær the haua sett. ·An
. . . . . nic]hodemus. gamaliel. yoſeph. thæſ
. . . . . geſtan til arimathiam alle sam
. . . . . the twa mæn. foro geſtan till ari
. . . . . mman. The ledo them meth lof he
. . . . . erra kyrkia. och loto alla døthrer
. . . . . em lykkia. Jvtha ledo them for al
. . . . . ana them a guth alzſuadandeſ nafn
. . . . . e them therra logh bok. oc mana
. . . . . c alt thætt guth scop. Sighir.
. . . . . r reſde af døth. ær thæs guzs
. . . . . ogh bøth. karinus oc leucius
. . . . . lyftu therra øghon op til him
. . . . . hnatho the therra mun oc soc
. . . . . oc batho ih'm them loua thær
. . . . . os pærghmen sauthe the ui uil
. . . . . riua. huatt guth uil i hiartatt
. . . . . a os sua starleca til manatt

Digitized by Google

3.

Fragment af en fsv. bearbetning af Catholicon.

Ett ark om två 3-spaltade pergamentsblad, afskurna i högra margen till 2 à 3 centimeters bredd. Sidan, sådan den nu föreligger, är 29,7 cm. hög och 20 cm. bred. En spalts bredd är ungefär 5,5 cm.

Gotisk minuskel från 1400-talets förra hälft. Majusklerna äro vanligtvis genomdragna med ett rödt streck. Tvärstrecken på vokalerna æ och ø i de svenska orden äro mycket svaga, ofta knappast skönjbara. I många fall synes skrifvaren hafva glömt att utsätta detta streck, så att det blir vanskligt att afgöra, om formen har a, o eller ä, ö.

Bladen hafva tjänat som omslag kring fogderäkenskaper för Upland 1567 : 18[1]. Upptill blad 1 r° har en del af texten utraderats för att lämna plats för titeln: Mantalet aff Her Gabriell Chriſtiernſons Förläning etc. Nedtill på samma sida med stor stil: Upland 1567 N:o 18.

Den på dessa blad innehållna texten stämmer rätt väl med Upsalahandskriften C 20, papperscodex från slutet af 1400-talet.[1] En jämförelse med Johannes Balbus' de Janua år 1286 fullbordade grammatikaliska och lexikografiska verk *Catholicon* visar otvetydigt, att de här offentliggjorda sidorna höra till en svensk bearbetning af detta arbete. Då föreliggande redaktion är betydligt äldre än C 20, kan fragmentet sägas utgöra en del af den äldsta hittills kända svenska ordboken.

De latinska förkortningarna hafva upplösts med undantag för m. g., f. g., n. g., c. g. = masculini, feminini, neutri, communis generis; p. c. och p. p. = penultima correpta och producta; ·i·=id est.

*[Bl. *1 a α:]* papias dicit. It[em gallicanus] proprium nomen viri. [Nota versus sunt] populi galli tenebris dant cantica galli.

Gamaliel interpretatur retribucio dei et acuitur in fine.

[1] Se H. Schück: *En svensk ordbok.* I: *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar* 1896. S. 138—143.

Digitized by Google

Gamma est littera apud grecos g apud nos.

Gamo grece nubo latine et inde gamos ·i· nupcie vxor uel mulier et componitur monogamus p. c. eengiptir bigamus twagiptir . . .

Genearia rie taffwarne. Genearius rij taffwarnare ꝑllir krǫgare. Ganearia krøghrſka.

Ganeo onis m. g. p. p. ·i· leccator horrahꝑſtir. Ganeum nei horrorwm. Ganea nee horra oc horrlate. Ganeus [ei in ganeo].

Ganges gis m. g. flumen quidam.

Ganio nis niui nire ſkalla ꝑllir goo ok ſkrak[ia] sicut wlpes Et componitur [og]gannire b mutata in g [mote goo] oc mote ſkrakia ſwara oc daarligha thala. Ganio cum compositis est neutrum.

Garamas mantis proprium nomen [regis]. Garama me quodam opidum. Item garamas mantis est quidam populus et est gentile c. g.

Garganus ni p. p. mons quidam. Garganus ni p. c. proprium nomen viri. Wersus: Mons est garganus sed garganus incola montis.

Garrio ris riui ritum garrire multa verba dicere et sordide loqui wlgare rapa oc fulega tala. Et componitur aggarire congarrire degarrire pergarrire oggarrire suggarrire litidh rapa. Garrio et eius composita sunt neutra.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Garrulus la lum p. c. taluriffwer.

Gauata te p. p. brødhſkaal ꝑllir brødhkorgh.

Gaudeo des det gauisus sum verbum neutropassiuum et facit gauisum cum deberet facere gausum sicut audeo ausum gaudere gladhias. In hic et hec et hoc gaudens tis et gauisus et gauisura omnia eius participia. Gaudium dij hiartas gladhi. Nota gaudium est leticia animi exultacio vero verborum atque membrorum vide in letus et in spes.

Gausape pis n. g. p. c. kniwadwkir et facit [ablatiuum in] e et est neutrum et accusatiuum [et vocatiuum] plurales in a potest eciam declinari secundum personam hic gausapes uel hec gausapia uel hoc gausape et corripit sa.

Gaza ze f. g. rikedoma. Inde gazetum ti p. p. rikedomps goma. Item gaza ze quedam ciuitas palestine.

Gazophilacium ·i· gazetum.

Gazophilax p. c. gazophilacis p. p. ut gazophilagis p. p. rikedomps gomor. Gazulale p. dim. c. litin rikedomps [goma].

Ge grece latine dicitur terra.

Geon m. g. fluu[ius de] paradiso exiens. Et debet scribi per e secundum catholicon Huguicionem papiam et ysidorum xiij ethimologiarum. Et tamen communis vsus habet gion per j Genesis 2° et ecclesiastici xxiiij°.

Gedeon interpretatur experimentum iniqui[tatis] et est m. g. et acuitur in f[ine] et habet gedeonis in genitivo p. [p.]

Digitized by Google

Gehenna vide in geh[ennon].

Gehennon dicitur nomen proprium hominis uel vallis [iuxta] iherusalem. Inde gehenn[on hel]witis eeldir.

Ge[la flu]uius quidam et quedam ciui[tas].

Gelicidium dij too.

Ge[lima]me p. c. korn nee[k].

Gello onis p. p. m. g. in gillo est.

Gelo las [laui ·i·] fryfa Et componitur ag[gelare] tilfryfa Congelare [faman]fryfa degelare fta[rkle]ka fryfa oc opflia[1] [rege]lare ·i· iterum gelare ue[l a] gelu remouere Et [faciunt] de se inchoatiua Ge[lo et] eius composita omnia sunt [actiua] sed inueniantur aliqui in pa[ssiua] significacione ut terra gelat [·i· ge]latur et omnia corripiunt ge.

Gelo Gelonis est quidam populus p. p.

Gelos grece latine dicitur risus.

Gelu lu n. g. froft Inde ge[lidus] da dum p. c. fru[fen] comparatur.

Gemebun[dus] da dum ·i· similis gem[enti] uel qui facile gemit.

[Ge]mellipera re p. c. que geminos parit [twil]linga fodhirfka.[2]

G[emellus] vide in geminus.

G[emi]neus, nea, neum vide [in] Geminus p. c.

[Gem]inare twafalla et [componitur] congeminare ingem[inare] et est actiuum cum suis comp[ositis].

Geminus na num p. c. twafaallir. Inde ge[mini] *[bl. *1 v° α:]* p. c. twillinga. Nota quod [in primo] Regum IX ca° dixit saul [N]umquid non filius gemini [e]go sum de minima tribu [israelis] et cognacio mea nouis[sima] inter omnes familias [de trib]u benyamyn. Dicunt [quidam] quod geminus fuit vi[lissi]mus in tribu benyamyn [qui] sepe legitur improperatus [fui]sse posteris suis, et de [illo] fuit saul. Et iosephus [dici]t contrarium; dicit enim quod cis [nob]ilis fuit potens et [saul] fuit strenuus et hoc [mag]is credimus. Item gemini [lik]e oc iampne. Inde ge[me]llus la lum dim. Inde geminus a um a gemini.

Ge[mi]sco scis vide in gemo[nis].

Gemma me quasi gumma [dyr]barfteen[3]. Inde gemmatus [ta tum] p. p. gemmis habundans.

Gemmo mas [mare] fkina oc *met* dyr[bar]on(!) ftenom prydha. et componitur congemare [ing]emare egemmare [progem]mare regemmare [gemmo] pro ornare cum gem[mis cum compositis] est actiuum [sed] pro resplendere est neutrum.

[Gem]mosus sa sum p. p. [·i· gemm]is plenus.

Gemm[ul]a le p. c. parua [gemm]a.

---

[1] *C 20:* vplæna. [2] *C 20:* twægia vnga føderfka. [3] *C 20:* dørbærafteen.

Digitized by Google

Gemo mis vi [mit]um gemere graata. Inde gemitus tus tui p. c. et gemendus da dum [·i· dign]us gemi. Gregorius [Qui]squis talis est gemendus est loquitur de peccatore. [Ex]pone syndogha myn[niſ]kior ær wærdogh [gra]atas thi hon ey graatir[1]. Gemere componitur cum con in pro oppinbara graata re. Gemo et eius composita sunt neutra et c. g.

Gena ne kin dicitur eciam palpebra braa.

Genealogia gie vide in genealogus i.

Genealogus ·i· de generatione loquens flæktareknare Sicut matheus. Inde genealogia ·i· generacio flægth och flægkt ræknare.

Genearcha che c. g. wlgare ſlaktaſtubbe.

Gener ris ro p. c. maaghir.

Generalis lis c. g. p. p. almæneligh in.

Generatim p. p. ·i· per singula genera.

Genero ras p. c. fodha. Et componitur cum con et degenerare wanflæktas. Item regenerare annatsin fodha quod fit per baptismum. Genero est actiuum cum suis compositis preter degenero qui est neutrum pro esse uel fieri degenerem. Nota generare et gignere dicunt wersus: femina sola parit generat vir gignit vterque.

Generosus sa sum p. p. walbirdoghir et comparatur.

Genesar p. c. in fine acuitur et est stagnum siue locus in iudea et dicitur quasi generans sibi auram, quia videlicet ex se vndis crispantibus et hoc accidit ut fertur quia ex refluxu iordanis generatur in hoc stagno ventus uel aura, lacus eciam predictus dicitur genesareth et acuitur.

Genesis sis f. g. p. c. ·i· natura uel generacio natura oc flækt oc moyſi forſta book.

Genestra stre arbor utilis propter lanificium uel genus virgulti amarissimi vulgar tubaſt.

Genetaliacus ca cum p. c. ·i· mathematicus.

Geneth grece latine mulier.

Genetearius in geneteum est.

Genetheum ei p. p. horroboodh oc wæffwarahws. Inde genetearius aria rium qui utitur uel qui preest in genetheo kroghare oc wæffware.

Geneatus ta tum p. p. takkir oc loſtelighin.

Genicularis in geniculum est.

Geniculor p. c. laris uel geniculo las uel geniculari uel geniculare aa knæ falla oc bidhia.

Geniculum li p. c. litidh knæ. Inde genicularis ris re c. g. p. p. quod pertinet ad genu Item quedam herba.

Genimen p. c. mimis n. g. flækt. Item genimen ·i· germen Matth. xxiij

[1] *C 20:* syndoga mænniſkior æro værdiga thy hon ey graater.

Digitized by Google

Genimina vipperarum quomodo fugetis a iudicio iehenne. Expone j ydhlo flækt ællir barn hwru fkulin j fly vndan hæluitis eelz doon.[1]

Geniosus sa sum ·i· ingeniosus.

Genista ste geniste sunt quidam heretici sic dicti quia de genere abrahe esse gloriantur.

Genetiuus ua uum p. p. quod pertinet ad genituram scilicet naturalis vt genetiua forma uel ymago in qua genitus est.

Genitor p. c. toris ·i· pater.

Genitura re p. p. ·i· generacio uel feculi posteritas.

Genitus ||

*[Bl. *2 r° a:]*

Herilis lis le p. p. c. g. hærlighin.

Heritudo dinis f. g. harfchapp.

Herma me in hermes exponitur.

Hermofroditus uel ta p. p. qui utrumque sexum habet, alio nomine dicitur androgeus.

Hermadego, Hermene grece latine dicitur interpretacio.

Hermeneuma matis p. c. idem Inde hermeneumacizare tolka.

Hermeneticus ca cum interpretatiuus. Nota triplex est genus loquendi scilicet dragmaticum quod est inter interrogantem et respondentem. Didascolicum quod est inter magistrum et discipulum Hermeneticum vbi vnus continue loquitur et alter uel altera tacent.

Hermes me uel hermes mis vel Hermetis ·i· interpretatiuus.

Hermogenes ginis p. c. m. g. proprium nomen viri.

Hermon mons quidam et acuitur.

Hermula le p. c. parua herma ·i· parua statua.

Herne lingua sabina saxa vocantur.

Hernia nie est defluxio in mentulam.

Hermosus sa sum qui patitur talem infirmitatem.

Hernicus ca cum p. c. qui habitat in locis saxosis.

Herodes dis interpretatur glorians in pellibus. Et scias tres fuerunt herodes. Primus fuit herodes ascalonita qui interfecit pueros innocentes, secundus fuit herodes antipas qui decapitauit Johannem baptistam tertius herodes agrippa qui occidit Jacobum fratrem iohannis gladio. Wersus: Ascalonita necat pueros antipa iohannem Agrippa iacobum claudens in carcere petrum.

Herodia des de patronomicum filius ut nepos herodis.

Herodias p. p. adis p. cr. ·i· filia uel neptis herodis.

Herodius dij idem est quod herodes. Item herodius est auis rapacissima wlgare girfalke.

[1] *C 20:* eldz dom.

Digitized by Google

Herodion onis idem.

Heroicus ca cum p. c. Heroica gesta sunt que de magnis viris fiunt. Item heroicus ·i· dactilicus quia talia gesta fiebant metro dactilico.

Herois p. p. rodis baronissa scilicet vxor herois.

Heros herois p. p. mꝛktoghir wijs oc ſtarkir.

Herus heri herra, hera re frw. Wersus: Vtiliter seruit nemo duobus heris. Expone: Engin thiꝛnar nytteligha twem herom.

Hesdras dre interpretatur adiutor.

Hesito tas p. c. hesitare twꝛka.

Heso sas sare ab hereo non est in vsu.

Hesperia e ·i· hispania uel ytalia.

Hesperius ria rium ·i· hispanus uel ytalicus.

Hesperis dis p. c. ytalia uel hispania. Item hesperides dicte sunt filie atlantis.

Hesperus ra rum p. c. dagh ſꝛtning. Hesperus ri est stella que in vespere post solem apparet et vesperus ri idem.

Hester quedam mulier et est indeclinabile et acuitur in fine.

Hesternus [na num] ut hesternus dies [scilicet heri] et hesternus cibus ·i· [ab heri] seruatus.

Hetheus [ea eum] p. p.

Heu interie[ctio do]lentis.

Hex dicunt [greci] latini sex.

Hexa [·i· sex] hexas adis idem et c[omponitur].

Hexameron p. c. [liber] sex dierum.

Hexam[eter] tra trum. versus sex p[edibus].

Hiacus ci m. g. ·i· [bachus].

Hiades p. c. grece [latine] dicitur pluuia.

Hias ad[is p.] c. quoddam signum cel[este].

Hialin grece latine dicitur [vitrum]. Vnde hoc hialum li p. c. [e]na-handa klaartgla[ss].

Hialinus na num p. p. [·i· vi]treus.

Hiatus tus [vide] in hio as.

Hiber[asne]nias in nenia vide.

[Hi]bernus na num hibe[rnum] tempus wintir thime [hiber]num et hibernaculum [winter]hws.

Hiberno nas [nare] offwir wintir boo et h[i]bernia nie prouincia qu[adam] wlgare yrland vnde hi[berus].

Hiberus ri m. g. p. c. fluuius quidam vnde he[c hi]beria rie dicta est his[pania].

Hyber bri et hybes b[eris] p. p. nomen alterius gentis.

Hic hec hoc huius huic [pronomen] est et huic est monosilla[bum].

Digitized by Google

Hi His plurales debent scribi per vnum j. He plural[es debet] scribi per e et aspirari. [Sed] ij et ijs plurales Huius [pronominis] js ea id per duo ij scrib[untur].

Hiebus in iherusalem est.

Hiemicula le p. c. [lithin] wint*ir*.

Hiems mis [et hye]mo mas mare p. c. [offwir] wint*ir* bliua uel more [hyemi]s tempestate seuire . . . storma.

Hierapo[lis p.] c. quedam ciuitas.

[Hiere]mias mie p. p. interpretatur [excels]us domini.

Hieronymus [interpret]atur sacra lex.

Hiero[solyma] p. c. in iherusalem est.

[Hieroso]limipeta pete p. c. c. g. peregrinus qui petit [iherusalem].

Hierusalem ciuitas [qued]am et hierosolima me [p. c.] et hec hierosolime [marum] et hierosolimis indeclinabile [omnia] pro eodem sensu scilicet pro illa [ciuit]ate, quomodo autem exponitur [vide] in allegoria loco suo.

[Hieu] proprium nomen viri et interpretatur [pati]ens uel faciens, commotus [uel com]mocio.

Hiezechiel proprium [nomen cuiusdam] prophete.

Hilaramen [ra]minis gladhi. Inde hy[lare]o res p. c. hylarere [var]a oc wardha gladh*ir*.

[Hila]rius rij. quidam sanctus [di]ctus.

Hilarion onis nomen viri.

Hilaro ras [p. c.] gladhangora et [compo]nitur exhilare fulle[liga] gladhangora. Hila[ro c]um omnibus suis compositis [est actiu]um. Wersus: Oderunt hila[rem] tristes tristemque ioco[si]. Expone: the trumpne [hata] the gladha ok the [gla]dhe oc kalzande[1] hata [the] trumpna.

Hilus li [m.] g. uel hilum li ꝑta[ſkal] oc p*a*nna fnass.

[Him]en nis m. g. uel neutrum secundum [a]lexandrum membranula illa [inqu]a puer uoluitur in vtero [matri]s que alio nomine [matri]x dicitur.

Himeneus nei deus nupciarum.

Himinicanus cana canum qui canit himpnos.

Himnidicus ca cum p. c. qui dicit himpnos ·i· laudes dei.

Himnigraphus pha phum p. c. scriptor himpnorum.

Himnigraphia himpnorum descripcio et p. p.

Himniloquus qua quam p. c. qui loquitur de hympno uel himpnis.

Himnilogus ga gum idem p. c. Inde himnilogia sermo uel laus de hympno et p. p.

Himnizo zas p. p. zare et himnire laudes uel ympnos cantare.

---

[1] *C 20:* ſnakk*a*nde

Digitized by Google

Himnista ste qui cantat uel facit hympnos.

Himnulus li dim. p. c. paruus himnus.

Himnus ni m. g. est laus dei cum cantico gudʒ loff mʒ ſang.

Hin indeclinabile quedam mensura scilicet sextanus.

Hynnio nis nire gnaggia. Et componitur adhinnire mykit gnaggia. Cohinnire *met* gnaggia et est neutrum cum suis compositis.

Hinnitus tus p. p. tui eciam per geminum n gnaggian.

Hio as are gapa aſtunda oc wanſkas et componitur Inhiare et est neutrum cum suis compositis si qua plura sunt.

Hiatus tus p. p. tui gapan oc iordaſpringia. Item hiatus est vicium sub barbarismo contentum.

Hir interpretatur vigil vakir.

Hircania nie insula scithie uel regio illi adiacens. Inde Hircanus na num p. p. et hircanius nia um gentilia sunt.

Hircinus na num p. p. et hircosus sa sum p. p. loktande.

Hircus ci in hirqus est.

Hirquitallus li kaatir oc ſkoor piltir.

Hirqus qui ·i· angulus oculorum øghna wraa scilicet vbi putredo colligitur. Inde hircus ci bukkir. Hircus et hirciolus dim. p. c. litin bukkir.

Hirsutus ta tum p. p. lwdhin vnde hirtus ta tum idem.

Hirudo p. p. f. g. iggill. Inde hirudineus nea neum et hirudinus na num p. p.

Hirundo dinis p. c. f. g. ſwala.

Hisco scis inchoatiuum et deberet dici hiasco hiscere boria gapa et componitur dehiscere mykit nidhir gapa oc bortfly. Inde dehiscens.

Hispaniensis in hispanus vide.

Hispanus ni p. p. fuit quidam rex conditor hispanie vnde dicta est hispania e et hinc hispanus na num gentile et possessiuum.

Hispidus da dum p. c. hwas loktande oc ludhin.

Hister stri m. g. Inde hister stra strum gentile et hec histrix icis p. p. ighil kottir.

Histerion grece gesticulari latine.

Historia est descripcio rei gesti.

Historiographus p. c. ·i· descriptor historie.

Historicus p. c. idem.

Histrio onis m. g. p. p. ſkandagaſtir oc hermare.

Histrix icis in Histir vide.

Hiulchus cha chum ſpringin ut terra est hiulcha in estate jordin ar ſprungin||

Digitized by Google

4.

Fragment af en fsv. postilla.

Ett pergamentsark om två 2-spaltade blad med fortlöpande text; 39—40 rader på sidan. Det första bladets högra hälft, ungefär en spalt, är bortrifven. Det hela bladets storlek är 20,2 × 28,3 cm. Gotisk minuskel från 1400-talets förra hälft. Enkel röd rubricering, de latinska bibelhänvisningarna äro rödt understrukna, öfverskriften Dnīca V röd. Har tjänat som omslag kring fogderäkenskaper för Dalarna 1605 : 3[1].

Texten stämmer rätt troget med den i Klemming, *Svenska medeltidspostillor,* I aftryckta Cod. Arnamagn. 787 4°, hs. från 1400-talets början. I denna handskrift saknas emellertid bl. a. ett blad med senare delen af utläggningarna till Dominica IV post trinitatem, hvaraf i vårt fragment delar förekomma bl. *1 r° α och *1 v° β. Bl. *2, som innehåller Dominica V post trinitatem till den femte utläggningens början, motsvarar Klemmings text I : 211,25—214,15. Från den i *Svenska medeltidspostillor,* III efter Upsalahandskriften C 56 från senare hälften af 1400-talet aftryckta texten afviker föreliggande redaktion högst väsentligt; parallelställena här äro III: 265,14—266,8 (bl. *1 r° α), 267,13—268,23 (bl. *1 v° β), 268,23—273,8 (bl. *2).

Vid utgifningen har jag endast anfört början af de latinska bibelcitaten.

*[Bl. *1 r° α:]* vara, thy at dyæwlen atermæle hwariom pinor æptr ſinna ſynda for[ſkyllan] hwadhan af ſcriuat ær abac . iij . Dyabolus ſtetit *etc.* Dyæwlen ſtodh oc mæælte iordhena ſom æru iordȝlike ſyndara, høghfærdhoghe, godȝgiroghe oc køtlikx loſta ælſcara, hulkom dyæwllin atermæle forſculdadha pynor for thera ſynde. ſwaſom gudh biudher dyæflomen, af ſyndoghe ſiæl ſighiande apocal. xviii Quantum *etc.* huru mykit hon æradhe ſik oc var i kræſilico liwerne . ſwa mykit gifwin hænne pino oc graat . et yſa . xxxiiij . Extendetur *etc.* vtrækkis owor hana pinonna mælning at hon ſculi niderkaſtas oc ſwaſom til ænkte vardha i pinom . yſa . xxvij . In menſura *etc.* Nar ſiælin vtkaſtas af kroppenom ſkal dyæwllin atergiælda henne ſkyldogha pinor , i pinonna atermælning

[1] *Cod. Arn.:* iärtekn.

Digitized by Google

℄ fra*m*ledhis i læſtenne kan ælla ey ma blinder oc fauidʒſker forma*n* ledha fauidʒſkan vnderdan til nokot got thy at ſom *gregorius* ſigher Cu*m* pastor *etc.* Nar hyrdhen ſom ær forma*n*nen gar i ſyndanna hærdʒſco , kan ey annat vara æn at hiordhen ſom ær almoghen gange i ſynda nid*er*fal I thy vm blinder ledhe blind[an] || *[Bl. *1 r° β—*1 v° α saknas.] [Bl. *1 v° β:]* ens fal ær ſwa myklo laſtilikare huru myklo dygdhelicare liw*er*ne han hafdhe før æn han fyøl

℄ fiærdhatidh falla onde for høghfærdh ſkuld , hwadhan af ſc*ri*uat ær at . iiij. høghfærdhogha dyæflenom ſigx yſa . xiiii . Cecidiſti *etc.* O dyæwl thu ſom mykit lius oc ſkinande vaſt førſt ſkapadher . thu nidher fyølt oc thin høghfærdh ær nidherdraghin til hæluitis til hulkit alle høghfærdhoghe falla af hulkom ſc*ri*uat ær ap*oca*l . xiiij . Cecidit babylon *etc.* Babylon ſom tekna the ſiæl ſom ſkæmmelik ær af høghfärdh fyøl førſt i ſynde oc ſidha*n* i hæluite . thy bør os bidhia gudh at han late os ey falla i ſynde at vi moghom ſighia th*et* pr*o*phetin ſigher ps. Inpulſus euerſus ſu*m etc.* Jak var ſtøtir oc vmuænder at iak ſculde falla oc var herra took mik, hiælpande mik, Var herra ær min ſtyrker oc mit lof oc han ær min helſa . Som ſc*ri*uat ær hebr. v. *factus est etc.* at han ær allom them ſom hano*m* lydha æw*er*dhelica helſo ſaak til hulka aldʒualdogher oc miſku*n*ſamb*er* gudh wærdhoghis os ledha ame*n* ||

Dominica V [post trinitatis].

Cvm turbe multe *etc.* Luk. v. Nar mykin almoghe *[bl. *2 r° α]* kom til ihe*s*u*m* at høra gudʒ ordh , oc han ſtodh uidh then ſio ſom heter geneſaret , han ſa tw ſkip ſtanda vidh ſion , oc fiſkarane varo nidh*er*farne at thua ſin næt , tha ingik ihe*s*u*s* i *ſancti* pætars apoſtols ſkip oc badh han vtledha ſkipit litet fra*n* landeno , oc han ſaat i ſkipino oc prædikadhe for almoghano*m* oc tha han aflæt at prædica , ſaghdhe han til *ſanctu*m petru*m* , vtledh ſkipit a dyupet oc løſen idhar næt at taka fiſka . *Sanctus* petr*us* ſwaradhe O h*er*ra valdogher at biudha , vi ærwodhathom alla theſſa nat oc fingom ængte , æn epter thino ordhe ſkal iak løſa nætit oc tha han hafdhe th*et* giort , fingo the mykit ma*n*ga fiſka ſwa at nær braſt thera næt , oc teknadho thera kompano*m* ſom varo i andro ſkipi at the ſkuldo koma oc hiælpa them , oc the komo oc fylto badhen ſkipen ſwa at the nær ſunko . *ſanctus* petr*us* ſeande tholikit iærtekne , fyøl for iheſum a knæ ſighiande , O h*er*ra ey ær iak wærdhogher at thu gøri tholik thing m*et* mik , thy at iak ær ſyndogher . Ihe*s*us *christus* ſagdhe hano*m* . rædʒ ey , thy at ſwaſom thu drogt nu fiſka til landʒ , ſwa ſcalt thu dragha mæ*n*niſkio ſiæla til himerikis . Sidhan drogho the ſin ſkip a land oc forlæto alt ſama*n* th*et* the atto oc fylgdho varo*m* h*er*ra

Digitized by Google

[Exposicio.]

.i. [I] theſſe helgho læſt æru mang mærkelik thing til kennedom. Førſt met thera epterdøme ſom infyøllo hetilika til ihesum at høra || *[bl. *2 r° β]* hans kennedom, Manomps vi til at gierna høra gudz ordh oc gudhlikin kennedom. thy at ſwaſom var herra ſigher matth.. iiij. Non in ſolo pane viuit homo etc. Ey liwor mænniſkian i enſampno brødhino, vtan af hwario ordhe framgar af gudz munne thy at ſwaſom licamen ſtyrkis af brødhino ſwa[1] at licamen væmia mot allom mat, Swa ær oc a ſiælinna væghna. hwadhan af ſcriuat ær, ps. Omnem eſcam etc. thera ſiæl væmiadhe mot allom gudhlikx kennedomps mat, oc the nalkadhos til æwerdhelikx dødzſins porta. tholikom ſigher christus Joh. viii Qui est ex deo verba dei audit etc. hulkin ſom ær af gudhi ælſkande gudh, han høre gerna gudz ordh oc fulkompna them met gerningomen. Än [i] ſigher christus til ſik genſtridhogha, høren them ey ſwa at i følghen them met godhom gerningom, thy at i ærin ey af gudhi met kærlek, ødhmyukt oc lydhno.

.ij. Annantidh vnderſtaars at the aruodha fafænglika ſom lifua epter wærlzlicom oc køtlikom loſta, oc thet mærkis tha ſom ſigx at the æruodhadho alla nattena oc fingo ængte, thy at the ſom ærwodha i ſyndanna myrke, fa ængen godh løn af gudhi, hulkit fordømpda ſiæla kennas ſighiande. Sap. v. Errauimus a via virtutis etc. *[bl. *2 v° α rad 5:]* Vi villa forom af rætuiſonna vægh oc ſannindinna. oc rætuiſonna lyus lyſte os ey oc vnderſtandilſenna ſool vpran oos ey. wi ærum thrøtte i varra wranglikhetz oc fortapilſa gerningom, oc wi gingom vandſama vægha, oc ey vildom vi vita gudz vægh, hwat dugdhe[2] os var høghfærdh ælla hwat gaf os varra rikedoma roſn, all theſſe thing framforo ſom ſkugge, ængte dygdha tekn formattom wi tee i gudz doom. Wi ærum vpnøtte i vare ildzſco. tholik thing ſagdho the i hæluite ſoom ſyndadho, af tholikom ær ſcriuat Sap. iij. Vacua est ſpes illorum etc. thera hop ær ſanyt, thy at the trøſto a værlz thing, oc thera æruodhe vtan godha aterløna fruct, oc thera gerninga onytlica.

.iii. thridhiatidh Manomps wi met ſancti petri æpterdøme hulkin ſom lydde gudhi, løſte ſin næt til at taka fiska. oc fik manga fiſka at lydha gudz budhordom. Swa giordhe moyſes hulkin ſom ſagdhe. deut. xxvi. obediui voci domini dei mei. etc. Jak lydde mins herra gudz røſt oc giordhe all thing ſwaſom han bødh mik, oc ær ſcriuat primo regum xv. Melior est obedientia etc. Bætre ær lydhnan æn offer, oc at lydha hælder æn offra vædhra talg ty at ſwaſom troldoms ſynd ær at ſtridha mot them han ægher lydha[3] oc ſwaſom afgudha dyrkx ſynd at ey vilia lydha, och thy ſigher augustinus

---

[1] styrkis siälin af gudlikom kennedom Oc ty som vist dödz tekn är *här öfverhoppadt.* [2] dughir. [3] oc — lydha saknas i *Cod. Arn.*

Digitized by Google

O qu*am* deteſtabile*m* vicium *etc.* O huru fordømelikin the*n* læſtin ær ſom lydhnon*ne* ær genwe*r*dogher for hulkit ængille*n* fyøl af himerike oc ada*m* af pa*r*adis oc ſaul miſte riket oc iſra*e*ls folk tapadhe ſin ſtadh oc folk

. iiij. ℂ fiærdatidh m*et* thy at the ſkipto m*et* ſino*m* kompano*m* i andro ſkipi the fiſka the hafdho fanget. Manomps wi til inbyrdhes hawa kærlek oc vidherſkipte, til hulkit ſanctus petrus apostolus manar ſighiande . I . petri iiij. Ante omnia *etc.* hawin owor all thing idhkeliken kærlek, thy at kærlekin hyl ſyndanna mykilikhet, bæri thy hwar byrdhe m*et* androm hiælpande hano*m* i vidherthørpt oc varkunnande. oc ſwa ſkulin i fulkompna *christi* lagh. ſom ær kærleken, thy ſigher ſanctus iohannes apostolus Deus caritas est *etc.* Gudh ær kærleker oc then ſom blifuor i kærlek blifuor i gudhi oc gudh i hano*m*

. v. ℂ fomtatidh m*et* ſancti petri æpterdøme hulkin ſik ræknadhe ſyndoghan oc...

Digitized by Google

"Nya Skapelsens" båda versioner.

En kritik.

Af

Anton Blanck.

I denna tidskrifts årgång 1911, s. 68 ff. har S. Ek meddelat den text af Kellgrens "Nya Skapelsen", som finnes i Åhlströms "Musikaliskt Tidsfördrif" för 1790, n. 4 o. 5. I anledning af sitt fynd[1] uppställer Ek en hypotes, att denna version är äldre än den fullständiga, allmänt bekanta formen af "Nya Skapelsen". Eks hypotes har sedermera upptagits af Sylwan (J. H. Kellgren, Sthlm 1912, s. 145, 228) men bestridts af Warburg (Illustr. Sv. Litt. Hist., 2 uppl., d. II, s. 344, not.).

Då allt som rör Kellgrens stora genombrott är af högsta intresse, synes mig saken värd att ännu något belysas.

Eks argumentering räcker enligt min uppfattning ingalunda till att göra hans hypotes antaglig. Hans hufvudskäl är, att "diktens slutna karaktär af ren kärleksdikt berättigar oss genast till att antaga, att denna version är en äldre form af dikten". Det är sålunda diktens enhetliga karaktär af erotisk visa i denna version, som skall försvara förf:s uppfattning, att den är äldre, och han tänker då på, hur den fullständiga versionen är på en gång erotisk och filosofisk.

---

[1] Redan Atterbom kände dock denna version. Jfr *Siare och Skalder*, 2 uppl., 6: 2, s. 44: »Kellgren sjelf försmådde ej att låta sin »Nya Skapelse» gälla för en visa, och anse den belönad just genom sådan behandling.» — A:s fina skildring häri af den åhlströmska samlingen och dess betydelse för tidens poetiskt-musikaliska lif är ytterst belysande och värdefull.

Digitized by Google

Till detta rent litterärt-kritiska argument fogar författaren så ett par af mer filologisk art, som han anser styrka tesen.

I och för sig kan ju denna uppfattning synas ganska tilltalande. Ingen kan vara blind för att "Nya Skapelsen" på något sätt flutit ur en erotisk inspiration, och det förefaller därför mycket tillfredsställande och psykologiskt naturligt att kunna få peka på en primär liten kärleksdikt, som sedan har utvecklat sig till en stor personlig, filosofisk bekännelsedikt med utsikt åt en ny känslo- och tankevärld. Hade vi endast dessa båda dokument isolerade, så vore en dylik sammanställning fullt tillåten, en ganska acceptabel hypotes — dock alltid en hypotes.

Nu föreligga emellertid rent yttre förhållanden, som göra sammanställningen mycket litet sannolik och i hvarje fall ytterligt försvaga de förebragta argumenten. Warburg har på anf. st. påpekat, att den kortare versionen offentliggjordes senare, och Sylwan (anf. arb. s. 228) har samtidigt påmint om detta.

Saken är denna: "Nya Skapelsen" trycktes första gången i sin fullständiga form i "StockholmsPosten" 1790 den 7 jan. (ej den 4 såsom Ek uppger). "Musikaliskt Tidsfördrif" var äfven det en periodiskt utkommande skrift. Det annonseras hvarje gång i StockholmsPosten och utges detta år i regeln med ett fyrasidigt nummer hvar lördag — typiskt nog. Dubbelnumret 4 o. 5, i hvilket "rondon":[1] "Du som af skönhet" etc. förekommer, annonseras färdigt att utges "i dag" lördagen den 6 februari och kostar 8 ss.[2]

Det ligger sålunda en dryg månad mellan bägge versionernas publicerande, och detta klart konstaterade faktum måste gifvetvis vara första utgångspunkten för deras datering. Om inga andra omständigheter visa sig oförenliga med ett sådant antagande, måste

---

[1] Det är i själfva verket icke blott musiken utan äfven texten (i bägge formerna), som har en tydlig rondo-karaktär med ett utprägladt hufvudmotiv (»Du som af skönhet» etc.), som oförändradt återkommer i början, midten och slutet.

[2] Har man måhända anledning att betrakta följande lilla tillkännagifvande vid utgifvandet af nästa nummer som bevis på »Nya Skapelsens» popularitet: »De föregående numror kunna äfven erhållas antingen tillsammans eller hvar och en serskildt». (St.P. 13 febr.)

Digitized by Google

vi sålunda anse sannolikast, att den kortare, senare publicerade dikten är yngre, är ett sammandrag, som gjorts när Kellgrens stora dikt skulle framträda som sällskapsvisa. En månad räckte godt för denna metamorfos.

Detta antagande omöjliggöres ingalunda af Eks skäl för det motsatta uppfattningssättet — att den korta versionen är äldre.

Dikten är visserligen *enhetlig* äfven i "Tidsfördrifvet", men detta kan ej hindra, att den är yngre. Säkerligen har Kellgren själf lagt sin hand vid saken. Möjligen har han komponerat musiken.[1] I hvarje fall var nog förbindelsen mellan Kellgren och Lenngrens svåger Åhlström ganska gen. — Såsom Ek efter Sylwan framhållit, kan man mycket tydligt urskilja två sinsemellan olika partier i "Nya Skapelsen", ett filosofiskt och ett erotiskt. Sångversionen är nu sammansatt af strofer ur den senare erotiska delen. Det fanns sålunda naturliga förutsättningar för att kunna arrangera en fullt enhetlig sångtext, som fick karaktären af en liten lätt och ljus erotisk visa. Därtill behöfdes strängt taget endast att ur diktens senare parti taga bort de tre strofer af filosofisk karaktär, som mera harmonierade med inledningspartiet. Hvad som stod kvar smälte ypperligt ihop med den rätt naiva, mozart-aktiga lilla melodien. Musikaliska hänsyn ha under sådana förhållanden också inverkat på textens gestaltning. Upprepningen i slutet af 24:e strofen: "Förgäfves ur din åsyn tagen" är betingad af melodien, som kräfde jämt strofantal.

Icke heller Eks filologiska skäl äro af sådan vikt, att de kunna uppväga den dokumentariska dateringen. För att bevisa sin dateringshypotes anför Ek, att i "Tidsfördrifvets" version har inledningsstrofen blott när den förekommer första gången den vanliga stiliseringen i tredje versen: "Jag såg dig och *från denna dagen*". När strofen upprepas (två gånger), lyder den: "Jag såg dig och *ifrån den dagen*".

---

[1] Jfr Sylwan, s. 228. Eks skäl för *säkerheten* häraf äro dock anfäktbara. Han säger, att »musiken alldeles *mot* vanan är anonym». Detta håller ej streck, ty man behöfver endast vända på bladet i samma häfte, så förekommer en anonym menuett för harpa. Hela följande häfte är anonymt. Fru Lenngrens »*I stillhet gömd*» (n. 15) är anonym både till musik och text. Listan kan göras ganska lång.

Digitized by Google

Strof 20 i den längre versionen lyder ju som bekant:

I Kungars Slott, i Hof och Städer
Jag ser *bland tusende blott Dig;*
Och *när* min fot i hyddan träder...

Tidsfördrifvets text är:

Jag ser *jag finner endast dig;*
Och *då* min fot i hyddan träder

Som synes äro ju dessa olikheter ytterst obetydliga, och det är mig alldeles omöjligt att inse, hvad som skulle utan vidare och alldeles påtagligt göra "Tidsfördrifvets" läsarter "primära". Något försök till uppvisande af detta göres ej heller.

Olikheterna äro alla af den art, att de kunna vara framkallade af små praktiska tillfälligheter. Man kan också tänka sig flera mycket nära till hands liggande förklaringar. Warburg har framkastat tanken på, att ett annat manuskript kunnat föreligga. Ett koncept med små afvikelser skulle ju kunna ha varit orsaken. Felgravering af kopparstickaren kunde också vara tänkbar åtminstone i ett fall (då — när).

Slutligen kan ju texten vara nedskrifven ur minnet af Kellgren eller någon annan.

Ek använder till sist en indirekt bevisgrund. Han påpekar sålunda, att inledningsstrofen i båda versionerna upprepas framför strofen: "I Kungars slott..."

"I St. P. får detta en högst oorganisk verkan och kan knappast förklaras utan som en osmält reminiscens från den tidigare formen." Detta i högsta grad subjektiva omdöme motiveras icke närmare. Jag kan lika litet här som tidigare förstå det självklara i Eks uppfattning, och hur pass sväfvande och subjektivt ett sådant resonemang i själfva verket är, framgår tydligt däraf, att författaren mot sin vilja lämnat en motivering för en rakt motsatt uppfattning. Några rader ofvanför på samma sida säger han nämligen: "Det panteistiska partiet om hur kärleken leder till gud — så innerligt

Digitized by Google

i harmoni med inledningen, är borta." Detta panteistiska parti i St. P:s version lyder som bekant:

— — — — — — — —
Och när min tanka hänryckt wimlar
Och flyr, och söker trängtande,
Och söker genom jord och himmlar
Det sälla stoftets Skapare

Och frågar i hwad skepnad fattas
At öm och god och glad och mild
Wår högsta dyrkan wärdig skattas?
Då wisas Han mig i din bild.

Nu följer här inledningsstrofen:

Du som af Skönhet och Behagen
En ren och *himmelsk* urbild ger etc.

Ek anser detta ha en "högst oorganisk verkan". För min del kan jag icke annat än finna motsatsen och vill som motivering därför endast hänvisa till min lilla kursivering och Eks eget yttrande, att "partiet om hur kärleken leder till gud" står i "innerlig harmoni med inledningen". Men dennas quinta essentia skola vi väl alltid finna just i den här "oorganiskt" insatta begynnelsestrofen med dess stora syntes af poesi och filosofi. Det torde därför vara otillåtet att anföra dess placering här som argument för omdateringen.

Intet af Eks skäl kan sålunda sägas framkalla några berättigade tvifvel på den förklaring, som måste ligga närmast till hands efter en första granskning af källorna. Jag har ej heller funnit några andra fakta, som tala emot denna hypotes.

Däremot finnas ett par intressanta omständigheter, som tala för min uppfattning.

Den nyss diskuterade läsarten i "Tidsfördrifvets" str. 6 (resp. St.P., str. 20): "Jag ser jag finner endast dig" kan nämligen mycket lätt förklaras som en omredigering af hänsyn till melodien. Denna form smyger sig nämligen ojämförligt mycket bättre efter melodien än St.P:s: "Jag ser bland tusende blott dig", hvilket framgår af följande sammanställning:

Digitized by Google

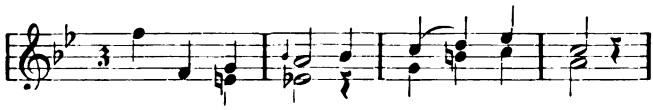

Jag ser jag | fin-ner | en - - - dast | dig.
Jag ser bland | tu-sen | de blott | dig.

I det senare fallet framtvingas ett mycket onaturligt textuttal af ordet *tusende.* På dess svagtoniga ändelse *-de* falla två fjärdedelsnoter, som ge den en alldeles orimligt stark betoning. I det förra fallet är förhållandet mellan text och melodi oklanderligt. Det ur innehållets synpunkt viktiga och afgörande ordet *endast* får ett musikaliskt uttryck och en betydelse, som på ett utmärkt sätt poängtera det.[1] Det ligger sålunda mycket nära till hands att antaga, att denna ändring gjorts, när musiken arrangerades, d. v. s. vid offentliggörandet i "Musikaliskt Tidsfördrif", och här är sålunda ett litet skäl, som talar för min mening om dateringen.

En annan omständighet af rent yttre art finnes äfven att beakta. För "Musikaliskt Tidsfördrifs" utgifvare var det naturligtvis ett hufvudintresse att i hvarje nummer lämna sina kunder så mycket musik som möjligt i vederlag för köpeskillingen. Det måste då lätt uppstå svårigheter med texten till de tonsatta dikterna, om dessa voro långa. Att återge den i koppartryck vållade intrång på musikens ändock alltid knappa utrymme och var dessutom mycket oekonomiskt. Nu har "Nya Skapelsen" i StockholmsPostens version 25 strofer och en förkortning måste nödvändigtvis ske. För att publicera dikten fullständigt hade det behöfts ytterligare två fulla sidor, och "Nya Skapelsen" skulle då ha upptagit sammanlagdt fyra sidor, d. v. s. hela utrymmet i ett vanligt nummer. Något sådant är utan exempel i "Tidsfördrifvet", och här fanns sålunda ett mycket starkt, rent praktiskt skäl för att söka åstadkomma en sammandragning.

Att Åhlström leddes af dylika utrymmes-ekonomiska synpunkter kan också direkt påvisas. Dessa svårigheter med längre texters

[1] Jag har haft nöjet att diskutera saken med en framstående sångexpert, direktör Fredrik Mellander, som fullständigt delar min uppfattning.

Digitized by Google

återgifvande i koppartryck framtvingade nämligen ganska snart en helt ny publikation, som var afsedd att fylla tidens stora behof af sällskapsvisor och redigerades efter principer, som skulle åstadkomma en lösning af striden mellan text och musik. År 1795 påbörjade Åhlström sin nya samling "Skaldestycken satte i Musik", där alla texter återgåfvos fullständiga med vanligt tryck och musiken trycktes för sig i det sedvanliga koppartrycket.

Första delen var försedd med följande för oss mycket upplysande företal:

> Detta arbete, hvaraf man ämnar at tid efter annan utgifva en Del, af lika storlek med den närvarande, är att anse på visst sätt som ett Supplement til *Musikaliska Tidsfördrifvet*. Afsigten är, at härmedelst i tryck samla och med bifogade Melodier förena alle sådane i Musik satte Skaldestycken, som, i anseende til sin större längd och deraf följande kostnad, icke kunna i *Tidsfördrifvet*, utan Utgifvarens förlust, til hela sin Text graveras. Intetdera af dessa Arbeten skall derföre hindra eller skada det andra. Det sistnämnde skall närmare nalkas sit ändamål, då det — ämnadt i synnerhet till Musik-Älskares nöje — framdeles blott lemnar åt Skaldekonsten at dela med Musiken et rum, hvarifrån denna Systern någon gång sett sig utträngas; det vill säga: då man i Tidsfördrifvet hädanefter ej inlåter andra Verser än Arier och kortare Sångstycken. Deremot vill man söka, at i förevarande Samling hafva noga afseende på Poemernes godhet och fria utrymme; hvarigenom man hoppas, den torde vinna lika ynnest hos VitterhetsÄlskare, som hos Älskare af Musik.

Man förstår efter detta ännu bättre, att det låg mycket nära till hands att förkorta "Nya Skapelsen", och detta synes mig vara ett starkt talande skäl för sannolikheten af min uppfattning.

Då sålunda "Nya Skapelsens" version i "Musikaliskt Tidsfördrif" framkom mer än en månad senare än versionen i StockholmsPosten, då detta närmast leder till antagande, att den förra är en yngre omredigering, då inga inre eller yttre skäl tala emot denna hypotes men väl några för, så synes man med det nu föreliggande materialet för frågans bedömande icke kunna komma till annan slutsats än att den kortare versionen i "Musikaliskt Tidsfördrif" måste betraktas som en senare gjord sammandragning.

Som en följd af detta måste man frånkänna Eks därpå grundade resonemang om "Nya Skapelsens" datering allt värde. Ej heller kan den korta dikten säga oss någonting om mästerverkets upp-

Digitized by Google

komsthistoria. Den är fortfarande ur många synpunkter en stor gåta. Vi ha sålunda alltjämt endast en "Ny Skapelse", äfven om den lilla visan kan ha sitt särskilda intresse och sitt behag.

Har måhända denna visa bidragit att ställa den stora dikten i skymundan? Det har ju med rätta klagats öfver, att samtiden och Kellgrens trognaste beundrare ej insågo hvilken poetisk revolution den 7 jan. 1790 inleder i svensk dikt. Alldeles otroligt vore det ju icke, att denna förminskning af dikten — både materiellt och andligt — till en liten snart allmänt sjungen visa kunnat bidraga till att man glömde bort och förbisåg Kellgrens stora "Nya Skapelse".

Digitized by Google

Digitized by Google

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

31.

1912.

Upprättad af Axel Nelson.

---

1. Bibliografier.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur förtecknad. Del 3 (Typografi och bokhandtverk. Bokhandel. Supplement till föregående delar och Register): H. 1—2. Stockh. 8:o. 269 s.

I *Kungl. bibliotekets handlingar*, 32—33. — Äfven självständigt.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. H. 17 (Trädgårdsblommor — Vid) = Bd 2: 8. Sp. 673—768. Upps. 8:o.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 17: 15.

COLLIJN, I. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 30 (1911). 24 s.

I *Samlaren*, Årg. 33.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1910.

I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 28, s. 351—384.

HASSELBLATT, E. Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland. Hfors. 8:o. VIII, 368 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 104.

MELANDER, S. E. Förteckning öfver afhandlingar och uppsatser, som ingå i eller medfölja årsredogörelserna för rikets allmänna läroverk. 1858—1882. Lund. 8:o. v, 78 s. Pr. 1 kr.

SETTERWALL, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 32 (1911). S. 249—293.

Bil. till *Hist. tidskr.*, Årg. 32.

—— Svensk kyrkohistorisk bibliografi. 1907—1910.

I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 13, s. *195—212*.

Digitized by Google

SJÖBECK, P. Program utgifna vid Lunds universitet 1667—1867. Bibliografi. 1. Lund. 8:o. 48 s.
Bil. till installationsprogram vid Lunds universitet.

Årskatalog för svenska bokhandeln. Utg. av Svenska bokförläggareföreningen genom V. GÖDEL. Årg. 40 (1911). Stockh. 8:o. 136 s. Pr. 1,35 kr.

2. Bibliotek och Arkiv.

A. Allmänt.

Accessions-Katalog. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm, Uppsala, Lund, Göteborg. 24—25 (1909—1910): Senare hälften. Utg. af Kungl. biblioteket genom C. GRÖNBLAD, E. HAVERMAN, O. WIESELGREN. Stockh. 8:o. S. 617—1092. Pr. 1,50 kr. — 26 (1911). Utg. af Kungl. biblioteket genom O. WIESELGREN. Stockh. 8:o. 651 s. Pr. 1,50 kr. — Tioårsregister (1896—1905). Utg. af Kungl. biblioteket genom E. W. DAHLGREN. Förra hälften (A—K). Stockh. 8:o. v, 439 s. Pr. 1,50 kr.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

Förteckning på äldre handlingar (öfver 100 år gamla) tillhöriga Västergötlands Fornminnesförening, hvilka ej finnas upptagna i de tryckta förteckningarna på äldre handlingar i föreningens tidskrift Del I: 10: 1—16, och Del II: 10: 1—22.
Västergötlands fornminnesför. tidskr., Bd 3: H. 3/4. 15 s.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. (Kalenderåret 1911.) [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]
I univ:ts *Årsberättelse*, 1911/12, s. 41—52. — Äfven sep. m. tit. *Lunds universitets biblioteks årsberättelse. 1911.* Lund. 8:o. 14 s.

Stockholm.

COLLIJN, I. Notiz über Wiener Inkunabeln in der Kgl. Bibliothek zu Stockholm. 3 s., 1 pl.
Särtr. ur *Langer-Dolch, Österreichische Bibliographie*, 1.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 32. Stockh. 8:o. 47 s., 152 s. Pr. 2,75 kr.
Årsberättelse för år 1909. — J. A. ALMQUIST. Sveriges bibliografiska litteratur. Del 3: H. 1.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 33. Stockh. 8:o. 64 s., VIII s., s. 153—269. Pr. 2,75 kr.
Årsberättelse för år 1910. — Instruktion för Kungl. biblioteket. — Reglemente för Kungl. bibliotekets begagnande. — J. A. ALMQUIST. Sveriges bibliografiska litteratur. Del 3: H. 2.

Digitized by Google

STENBOCK, C. M. Bland handskrifter på Kungl. biblioteket. [1.] Gyllene boken och Djäfvulsbibeln. — 2. Medeltidslagarna och Antikvitetsarkivet.

I *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{8}$, $^{29}/_{12}$.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 28—30. Stockh. 8:o. S. 151—354. Pr. 1,50 kr.

1: 28. Riksarkivariens årsberättelse för 1911. — 1: 29. Handlingar rör. arkivväsendet. — 1: 30. Smärre utredningar.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 2: 4. H. 1. Stockh. 8:o. 144 s. Pr. 1,50 kr.

J. A. Almquist. Kommerskollegium och Riksens ständers manufakturkontor samt konsulsstaten 1651—1910. Administrativa och biografiska anteckningar. H. 1 (Organisation 1651—1809).

Upsala.

ANDERSSON, A. Förslag till beredande af ökadt utrymme inom Uppsala universitets bibliotek. Till det Större akademiska konsistoriet ingifvet af öfverbibliotekarien. Upps. 8:o. 29 s., 8 pl.

MÁGR, A. S. Posener Drucke in der Universitätsbibliothek zu Upsala.

I *Historische Monatsblätter für die Provinz Posen*, Jahrg. 12, Nr. 5, s. 70—71.

MITJANA, R. Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des 16e et 17e siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université royale d'Upsala. Avec une introduction bibliographique par I. Collijn. T. 1 (Musique religieuse): 1. 1911.

Anm. i *Diario de Barcelona*, $^{20}/_{3}$, af F. Suarez Bravo; *Zentralbl. f. Bibl.-wesen*, Jahrg. 29, s. 126—128, af H. Springer.

Universitetsbiblioteket [under år 1911. Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien].

I univ:ts *Redogörelse* för 1911/12. S. 79—111. — Äfven sep. m. tit. *Uppsala universitets biblioteks årsberättelse för år 1911.* Upps. 8:o. 35 s.

3. Bok- och urkundsväsen.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur: Typografi och bokhandtverk. Bokhandel.

Se ofvan Afd. 1: Bibliografier.

COLLIJN, I. Bibliografiska miscellanea. Saml. 4. — 14. Psalterium rituale Upsalense. Stockholm, omkr. 1487. — 15. Smärre bidrag till Hans Brasks sista lefnadsår. — 16. Ett bidrag till det s. k. Würzburgbibliotekets historia. Upps. 8:o. 35 s., 2 pl.

Särtr. ur *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 13. — I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 13, s. 151—185.

—— Bibliografiska ströftåg i Finland, Ryssland och Polen. Föredrag.

I *Föreningen för bokhandtverk. Meddelanden 1910—1911.* S. 1—36. — Äfven separat utg.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., $^{7}/_{11}$, af J. Rudbeck.

Digitized by Google

COLLIJN, I. Ettbladstryck från 15:e århundradet. Bidrag till det äldre boktryckets historia. Saml. 2. Text & Planscher. Stockh. 8:o & fol. VI + 66 s., pl. XIII—XXVI. Pr. 15 kr.

Anm. i *Nord. boktryckarkonst*, Årg. 13, s. 149—150; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., $^{3}/_{4}$, af O. WIESELGREN.

RUDBECK, G. Några gamla svenska bokägaremärken.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 2, s. 1—4.

SCHÜCK, H. Några blad ur bokens historia. 2:a uppl. Stockh. 8:o. 21 s. Pr. 25 öre.

Studentför. Verdandis småskr., 91.

SJÖGREN, A. Nyupptäckta svenska bokägaremärken.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 2, s. 17—21.

—— Pärmstämplar använda som vignetter vid boktryck och tvärtom.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 2, s. 29—32.

—— Ur anteckningsboken. 8. En stilgjuteri-kontrovers på 1760-talet i Stockholm.

I *Nord. boktryckarkonst*, Årg. 13, s. 75.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

Aktstycken, Valda, till svenska undervisningsväsendets historia. Utg. av B. R. HALL. Stockh. 8:o. XV, 320 s. Pr. 3,75 kr., inb. 4,50 kr.

BANG, N. Uppfostrans och skolans historia. Övers. och för svenska förhållanden bearb. av B. R. HALL. 2:a utvidg. och rev. uppl. Stockh. 8:o. 167 s. Pr. 2,65 kr., inb. 3,25 kr.

BOLIN, G. Johan III:s högskola å Gråmunkeholmen. 1. 1576—1583.

I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1912, s. 1—62.

CARLGREN, W. Historien som läroämne i äldre svenska skolor. Öfversikt. 2.

I *Pedagog. tidskr.*, Årg. 48, s. 213—222, 243—247.

—— Läroböcker i historia vid äldre svenska skolor (—1820).

I *Verdandi*, Årg. 30, s. 11—33.

HALLENDORFF, C. Ur den finländska lärdomshistorien.

I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{12}/_{12}$.

KJELLIN, H. Bland skolpojkar och studenter i forna dagar.

Fören. Heimdals populärvet. tidn.-artiklar, 7. Tr. i *Upsala*, $^{9}/_{11}$.

LINGE, K. Folkundervisningen i Stockholm före 1842.

I *Samf. S:t Eriks årsbok*, 1912, s. 63—108.

RUDBERG, G. Ur studentlifvet. Några tankar och iakttagelser. Upps. 12:o. 24 s.

Särtr. ur *Vår Lösen*, 1912.

Digitized by Google

SCHÜCK, H. Universitetens uppkomst. Stockh. 8:o. 21 s. Pr. 25 öre.
Heimdals småskrifter, 13.

SVEDBERG, J. [Biskop Jesper Svedbergs bref till Konsistoriales ang. dåligt uppförande af en del af skolungdomen i Skara med anledning af lösen af sockenbrefven m. m.]
I *Västergötlands fornminnesför. tidskr.,* Bd 3: H. 3/4, s. 81—83.

Ur JESPER SVEDBERGS »Lefwernebeskrifning». Thet XV:e kapitlet. [Om Stockholms undervisningsväsende på 1680-talet.]
I *Samf. S:t Eriks årsbok,* 1912, s. 108—112.

Upsala.

ANNERSTEDT, C. Upsala universitets historia. Bihang 3: H. 1. Handlingar 1695—1719. Upps. 8:o. 160 s. Pr. 3,50 kr.
I *Uppsala univ. årsskr.,* 1912. — Äfven utg. som bil. till univ.-progr.

Dikt och studie. Minnesskrift utg. af Ästetiska föreningen i Uppsala med anledning af dess 40-åriga tillvaro. Upps. 8:o. 115 s., 3 pl. Pr. 6 kr. Tr. i 350 numr. ex.

FRIES, TH. M. Naturalhistorien i Upsala under de fyra första decennierna af 1700-talet. 1—2.
I *Nord. tidskr.,* 1912, s. 344—365, 417—436.

HÆGERMARK, K. En nationssammanslagning på 1700-talet. (Underteckn.: K. H—k.)
På omslaget till H. 2 af *Ol. Joh. Bromans Glysisvallur. Utg. af Gest rike-Helsinge nation i Upsala.*

JOSEPHSON, R. Ästetiska föreningen i Upsala. 1872—1912.
I *Dikt och studie.* Minnesskrift utg. af Ästet. fören. i Uppsala, s. 1—13.

MEYER, E. Från Carl XI:s studenttid.
I *Upsala,* jul-nr.

Åbo.

BONSDORFF, C. v. Åbo akademi och dess män 1808—1828. 1. Hfors. 8:o. x, 701 s. Pr. 8 fmk.
Bidrag t. känned. om Finlands natur o. folk, H. 69.

Protokoll, Consistorii Academici Aboensis. 4. 1671—1679. [Utg. af] Tor Carpelan. Hfors. 8:o. 550 s. Pr. 5 fmk.

HEINRICIUS, G. Skildringar från Åbo akademi 1808—1828. 1911.
Anm. i *Sv. dagbl.,* landsortsuppl., 2/1, af C. Hallendorff.

5. Kulturhistoria.

BECKMAN, N. Ur vår äldsta bok. Valda historiska texter med anmärkningar utg. Stockh. 8:o. 100 s. Pr. 1,25 kr.

Digitized by Google

BRIESKORN, R. Några medeltida yrkesnamn och titlar. Upps. 8:o. 18 s.

Meddel. fr. Nord. semin., 7. — I *Upps. univ. årsskr.*, 1912.

FORSSTRAND, C. De tre gracerna. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. Stockh. 8:o. 240 s., 7 pl. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{22}/_{11}$, af R. Sturzen-Becker; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{13}/_{11}$, af K. W[arbur]g; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., $^{15}/_{11}$, af N. E[rdmann]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{19}/_{11}$, af C. Hallendorff; *Thalia*, Årg. 3, s. 282, af H. Nyblom.

GROT, J. Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov angående finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. 1. Övers. av W. Groundstroem. Hfors. 8:o. XIV, 324 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 106.

HULTIN, A. En beskrivning över Helsingfors vid slutet av 1700-talet.

I *Förh. o. upps.*, 25, s. 98—136.

KINBERG, L. Uppgift om lefnadssättet i Stenstorp ur en i pastorsarkivet förvarad beskrifning af kyrkoherde Magnus Ek 1784. Meddelad.

I *Västergötlands fornminnesför. tidskr.*, Bd 3: H. 3/4, s. 50—51.

MEYER, E. En obeaktad svensk reseskildrare på 1600-talet.

I *Ymer*, Årg. 32, s. 139—143.

UPMARK, G. Om Gustaf Vasas hof. Akad. afh. (Ups.) Stockh. 8:o. VII, 92 s. — Tillökt med 22 pl. äfven utg. i bokhandeln. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Fataburen*, 1912, s. 254—255, af —a—i; *Hist. tidskr.*, Årg. 32, s. 23—25, af G. W[ittroc]k; *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 669, af S. Erixon; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{25}/_{10}$, af C. Hallendorff.

SCHAUMAN, G. Kulturhistoriska och andra uppsatser. Stockh. (tr. i Hfors). 8:o. 305 s. Pr. 3 kr.

SCHULMAN, H. Ur ett familjearkiv.

I *Förh. o. upps.*, 25, s. 180—188.

6. Svensk litteraturhistoria.

I. Äldre.

A. Allmänt.

Förhandlingar och uppsatser. 25 (1911). Hfors. 8:o. CXXXIV, 303 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 105.

Förhandlingar. — V. T. Rosenqvist. Lars Stenbäcks psalmboksarbete. — A. Hultin. En beskrivning över Helsingfors vid slutet av 1700-talet. — W. Söderhjelm. Ur Runebergs brevväxling. Meddelanden om arkivets i Borgå nya förvärv. — H. Schulman. Ur ett familjearkiv. — R. Hausen. Augustin Ehrensvärds jordafärd och hans gravmonument på Sveaborg. — K. Antell. Arvid Tönnesson Wildeman. — A. A. A. Laitinen. Minne över Michael Olai Wexionius-Gyldenstolpe av J. Bilmark. — S. Ek. En

Digitized by Google

liten okänd Runebergshandskrift. — H. Pipping. Axel Olof Freudenthal. — Selma Lagerlöf. Tavaststjernas sista sommar.

Handlingar, Svenska Akademiens, ifrån år 1886. D. 24 (1909—1910). Stockh. 8:o. 507 s. Pr. 6,50 kr.

Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1909: Tal af Akademiens direktör, herr Annerstedt. — Redogörelse för sammankomsten. — Minne af skalden Lars Johansson (Lucidor) af herr Karlfeldt. — Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1910: Tal af Akademiens direktör, herr Hildebrand. — Redogörelse för sammankomsten. — Minnesteckning öfver Carl Vilhelm August Strandberg (Talis Qualis) af herr Hallström.

Meddelanden från Göteborgs högskolas litteraturhistoriska seminarium. Göteb. 8:o. 97 s. Pr. 1,75 kr.

Göteb. högsk. årsskr., 1912: 2.

J. V. Johansson. Den förromantiska balladen i Sverige. — K. J. Samuelsson. Fosforisternas ballader och romanser.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 33 (1912). Upps. 8:o. VII, 211, 24 s. Pr. 6 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 33.

Redog. f. årsmötet. — J. Mortensen. Riddar S:t Göran. En otryckt roman af Clas Livijn. — B. Lövgren. Wivallius som patriotisk siare samt Wivallii grafskrift. — F. Böök. Dikter af Stagnelius i handskrift af Vitalis. — F. Book. Fru Lenngrens prosabidrag i Stockholms-Posten än en gång. — G. Biller. Byron i den svenska litteraturen före Strandberg. — J. Sjöholm. Geijers afsägelse af förslagsrummet till biskop i Karlstad 1834. — E. Lewenhaupt. Bengt Lidner och Patrik Alströmer. — E. Lewenhaupt. Nya bidrag till Lidners biografi. — M. Lamm. En förstudie till »Spastara». — K. Warburg. Lidners vistelse i Göttingen. — K. Warburg. Svenska Akademiens suspension och Leopolds uttalanden därom. — E. Schiött. Original till två af fru Lenngrens dikter. — I. Collijn. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 30 (1911).

Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 141—142. Stockh. & Lund. 8:o & 4:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

H. 141. Hj. Lindroth. J. Th. Bureus. H. 2. — H. 142. K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket. H. 24. — Årsmöte med Bilaga.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 1: 33, 7: 7: 1, 17: 15, 21: 5. Upps. 8:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

1: 33. Samlaren. Årg. 33. — 7: 7: 1. 1500- och 1600-talens visböcker utg. af A. Noreen o. J. A. Lundell. 7. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1. — 17: 15. L. Bygdén. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 17. — 21: 5. Lejonkulans dramer utg. af E. Ljunggren o. C. Polack. 5. Philomela (slutet).

Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 102—109. Hfors. 8:o. Medl.-afg. 10 fmk för år.

102. H. G. Porthan. Brev till samtida. Utg. av E. Lagus. D. 2. — 103. Studier i nordisk filologi. Utg. gen. H. Pipping. Bd 3. — 104. E. Hasselblatt. Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland 1901—1905. — 105. Förhandlingar och uppsatser. 25 (1911). — 106. Utdrag ur J. Grots brevväxling med P. Pletnjov ang. finska förhållanden vid medlet av 1800-talet. 1. — 107. A. Wilskman. Släktbok. 1: 1. — 108. G. A. Gripenberg. Finska kadettkåren och dess kamratskap. — 109. G. Heinricius, Anteckningar om Immanuel Ilmoni enligt bref och dagböcker.

Digitized by Google

Svenska författare utg. af Svenska vitterhetssamfundet. 1: 2, 2: 2, 3: 2: 1. Stockh. 8:o. Medl.-afg. 10 kr. för år.

1. Then Swänska Argus. H. 2. — 2. Samlade skrifter af C. G. af Leopold. Utg. af K. Fredlund. H. 2. — 3. Samlade skrifter af E. J. Stagnelius. Utg. af F. Book. Del 2: 1. — Meddelanden, N:r 3.

BECKMAN, N. Annalstudier.
Studier i nord. filol., Bd 3: 4. 12 s.

—— Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna.
Studier i nord. filol., Bd 3: 3. 16 s.

—— Knutsdagen och julfriden.
I *Fataburen*, 1912, s. 182—186.

—— Quellen und Quellenwert der isländischen Annalen.
I *Xenia Lideniana*, s. 16—39.

—— Ärkestiftets äldsta kalendarium.
I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 13, s. 82—98.

BELFRAGE, S. Begreppet Norden i litteraturhistorisk belysning. [Anmälan af G. Castren, Norden i den franska litteraturen och A. Blanck, Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur.]
I *Finsk tidskr.*, Tom 73, s. 198—206.

BERG, R. G:son. En svensk emigrationsutredning för ett och ett halft sekel sedan.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 5/5.

—— Litteraturbilder. Stockh. 8:o. 209 s. Pr. 3 kr.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 4/12, af K. W[arbur]g.

BILLER, G. Byron i den svenska litteraturen före Strandberg.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 123—165.

BRATE, E. Östergötlands runinskrifter. Granskade och tolkade. H. 1. Stockh. 4:o. 96 s., 32 pl. 1911. Pr. 5 kr.
Sveriges runinskrifter, Bd 2.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/2.

BÖÖK, F. Det romantiska. Försök till en psykologisk definition.
I *Samtiden*, Aarg. 23, s. 441—450, 490—501.

—— Romantiska salonger. 1. Malla Silfverstolpe i Berlin. — 2. Bettina. — 3. Bettina och Goethe. — 4. Love Almquist.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 18/1, 23/1, 30/1, 5/2.

—— Studier och ströftåg i dikten och historien. 1911.
Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 19/4, af Amalia Björck; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 20/2, af J. Landquist.

CELANDER, H. Ett par fornsvenska laguttryck.
I *Xenia Lideniana*, s. 253—265.

Digitized by Google

CROHNS, HJ. Den trolösa hustrun i två medeltida sagosamlingar. Hfors. 8:o. 101 s. Pr. 5,75 fmk.
Särtr. ur *Öfversigt af Finska vet.-societetens förhandl.*, Bd 54 (1911—12), Afd. B, Nr 2.

DAHLGREN, LOTTEN. Ransäter. Värmländska släktminnen från adertonhundra-talets förra hälft. 4:e uppl. Stockh. 8:o. XVIII, 318 s., 2 pl. Pr. 5 kr.

Dramer, Lejonkulans. Utg. af E. IJUNGGREN och C. POLACK. 5. Philomela (slutet). Upps. 8:o. S. 191—225. Pr. 1,50 kr.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 21: 5.

EKLUND, J. A. Vår kyrkopsalm. Dess äldre anor.
I *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 18, s. 82—98.

ERDMANN, N. Rousseau och Sverige.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 26/8.

FORSSTRAND, C. Gustaf III:s teaterchefer.
I *Thalia*, Årg. 3, s. 325—326.

Fragment, Ett, af Upplandslagens ärfdabalk från förra hälften af 1300-talet. Efter fyra pergamentblad funna i Kammararkivet utg. af R. GEETE. Stockh. 8:o. S. 245—259.
Bilaga t. *Sv. fornskr.-sällsk. årsmöte*, 1912.

FREDLUND, K. Wallin, Dahlgren och Askelöf. Några interiörer från 1820—1830-talen.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 61—78.

F[RIESEN], O. v. En upländsk Bråvallakämpe?
I *Ups. nya tidn.*, jul-nr.

FRIESEN, O. v. En upländsk Bråvallakämpe?
I *Ups. nya tidn.*, 31/12.

—— Runinskrifterna på en koppardosa funnen i Sigtuna Augusti 1911.
I *Fornvännen*, 1912, s. 6—19.

GAGNER, MARIE LOUISE. Svenska författare. Deras liv och verksamhet. Skildrade för barn och ungdom i hem och skola. 2. Stockh. 8:o. 102 s. Pr. 1 kr., klb. 1,25 kr.
Anm. i *Dagny*, Årg. 5, s. 400, af SBD—E-N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/10, af J. O-L.; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 8/9, af GURLI LINDER.

GEIJER, R. Svensk filosofi. Historik. Stockh. 8:o. 72 s. Pr. 75 öre.
Smärre skrifter utg. af Boströmsförbundet, 36.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 21/8 o. 22/8, af E. SCHWARTZ.

GÖDEL, V. Handskriftstudier. 1. Uppsala-Eddan. — 2. Bergsbók. — 3. Linköpings-legendariet.
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 28, s. 262—269.

HERLITZ, N. Karolinerna som författare.
Fören. Heimdals populärvet. artikelserie, 1912: 1. Tr. i *Upsala*, 18/3.

Digitized by Google

HJÄRNE, E. Den svenska femtonhundratalsdikten om världens fåfänglighet. Ett bidrag till dess textkritik.
I *Språk o. stil*, Årg. 12, s. 33—56.

HOLMBERG, G. H:son. Den politiska visan.
I *Tiden*, Årg. 4, s. 328—333.

JENSEN, A. Polonica w szwedzkiej literaturze. 3.
I *Pamiętnik literacki*, 1912, s. 277—288.

JESUS SYRACHS bok i 1541 års svenska bibel. Utg. med språklig inledning och ordlista af O. von Friesen. Upps. 8:o. xxxviii, 90 s. Pr. 2,50 kr.

JOHANSSON, A. Till Götiska förbundets minne.
I *Korsblomman*, Årg. 47 (1912), s. 112—126.

JOHANSSON, J. V. Den förhistoriska balladen i Sverige.
Meddelanden fr. Göteb. högsk. litt.-hist. sem., s. 1—56. — I *Göteb. högsk årsskr.*, 1912.

KROGVIG, A. Sveriges nationallitteratur.
I förf:ns *Nordisk digtning*, s. 101—105.

LILLJEBJÖRN, H. Minnen från förra hälften af 1800-talet. Utg. af E. G. Liljebjörn. Stockh. 8:o. ix, 324 s., 17 pl. Pr. 6 kr.

LINDHAGEN, A. Huru länge har tjugondag jul burit namnet Knut?
I *Fataburen*, 1912, s. 170—182.

LINDROTH, HJ. Dulgadråp. En språklig-rättshistorisk undersökning.
Studier i nord. filol., Bd 3: 6. 9 s.

—— Ytterligare till Rökstenens huarfurniualtumanurþi.
Studier i nord. filol., Bd 3: 7. 4 s.

LUNDSTRÖM, V. Sithonerna.
I *Xenia Lideniana*, s. 266—269.

LÄFFLER, L. F. En kärleksvisa i Áns saga bogsveigis.
Studier i nord. filol., Bd 3: 1. 65 s.

Nationallitteratur, Sveriges. 1500—1900. Utg. af H. Schück och R. G:son Berg. Stockh. 8:o. Pr. för del 2 kr., inb. 3 kr.
1. Reformationstiden. Olaus Petri. Gustaf II Adolf. Lars Wivallius. Utg. af H. Schück. — 2. Svensk renässanslitteratur. Utg. af H. Schück. — 5. Gustavianernas poesi. Utg. af R. G:son Berg. — 7. Sengustavianerna. — 1700-talets dramatik. Utg. af O. Sylwan. — 18. Anne Charlotte Leffler. Ernst Ahlgren. Alfhild Agrell. Georg Nordensvan. A. U. Bååth. Ellen Key. Utg. af R. G:son Berg. — 20. August Bondeson. Ola Hansson. Sophie Elkan. Axel Lundegård. Daniel Fallström. Utg. af N. Erdmann. — 25: 1. Johan Ludvig Runeberg. Utg. af G. Castrén.
D. 2 anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 10/4, af C. D. M-s; d. 7 anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 18/9, af F. V[etterlund], *Dag. nyh.*, nationaluppl., 22/9, af J. Landquist, *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 24/8, af F. Book; d. 20 anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 18/9, *Dag. nyh.*, nationaluppl., 22/9; d. 25: 1 anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 3/5, af F. V[etterlund].

Digitized by Google

NERMAN, B. Bråvallaslaget.
I *Ups. nya tidn.*, 31/12.

NORDENSTRENG, R. Gåtornas sten.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 65—74; s. 175—176.

—— Vad är syftet med Rökstenens inskrift?
Studier i nord. filol., Bd 3: 9. 4 s.

NOREEN, A. Försök till en rekonstruktion af Ynglingatal jämte öfversättning.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 125—135.

—— Till Ynglingatal.
I *Xenia Lideniana*, s. 1—15.

NOREEN, E. Om allitterationen på v i fornisländskan.
Studier i nord. filol., Bd 3: 5. 6 s.

PETANDER, K. De nationalekonomiska åskådningarna i Sverige sådana de framträda i litteraturen. 1. 1718—1765. Ak. afh. (Stockholm). Stockh. 8:o. XIV, 285 s. Pr. 5 kr.

PIPPING, H. Fornsvenskt lagspråk. 2—3.
Studier i nord. filol., Bd 3: 10. 16 s.

—— Nytt om Rökstensinskriften.
Studier i nord. filol., Bd 3: 8. 32 s.

RAMM, A. En Göteborgstidning för 125 år sedan.
Göteb. handels- o. sjöf.-tidn., 24/12.

SAMUELSSON, K. J. Fosforisternas ballader och romanser.
Meddelanden fr. Göteb. högsk. litt.-hist. sem., s. 57—97. — I *Göteb. högsk. årsskr.*, 1912.

SCHÜCK, H. o. K. WARBURG. Illustrerad svensk litteraturhistoria. 2:a omarb. o. utvidg. uppl. D. 1. (H. SCHÜCK. Sveriges litteratur till frihetstidens början.) 1911. — D. 2. (K. WARBURG. Sveriges litteratur under frihetstiden och gustavianska tidehvarfvet): H. 3—14. S. 97—661. Stockh. 8:o. Pr. för häfte 1,20 kr.
D. 1 anm. i *Dagny*, Årg. 5, s. 6, af S. SBD; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 21/12, af A. BLANCK; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 26/9, af F. BOOK. — D. 2 anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 19/12, af O. WIESELGREN.

SJÖROS, B. Till tolkningen av Ynglingasagans visor.
Studier i nord. filol., Bd 3: 2. 6 s.

STJERNA, K. Essays on questions connected with the old English poem of Beowulf. Transl. and ed. by J. R. CLARK HALL. London. 8:o. XXXV, 284 s.
London, Viking Club, Extra series, No. 3.

Studier tillägnade Karl Warburg på hans sextioårsdag af vänner och lärjungar. Stockh. 8:o. 233 s., 1 portr., 7 pl. Pr. 5 kr.

THYSELIUS, E. Svenskt teaterspråk förr och nu.
I *Thalia*, Årg. 3, s. 89—91.

Digitized by Google

TUNBERG, S. En romersk källa om Norden vid 1100-talets början. Upps. 8:o. 21 s.
Särtr. ur *Språkvetenskapl. Sällskapets förhandlingar*, 1910—1912.

WARBURG, K. Svenska Akademiens suspension och Leopolds uttalanden därom.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 197—208.

WERMLUND, T. »Satir». En dikt från början af 1700-talet och dess författare.
I *Sveriges Väl*, Årg. 7, nr 5 och 6.

WETTERLUND, F. Romantisk och naturalistisk romantik. Några aforismer.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 121—127.

WIESELGREN, O. En samtida kritik af den svenska frihetstidens statsskick.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 197—208.

[WIESELGREN, O.] Ett svenskt samfund för teaterhistoriska studier.
I *Sv. tidskr.*, Årg. 2, s. 339—341.

WIESELGREN, O. »Yppighets nytta.» Ett bidrag till de ekonomiska åskådningarnas historia i Sverige under det adertonde århundradet. Upps. 8:o. 62 s. Pr. 1,25 kr.
Skrifter utg. af K. Humanistiska vetenskaps-samf. i Uppsala, Bd 14: 3.

Visböcker, 1500- och 1600-talens. Utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 7. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1. S. 275—322. Upps. 8:o. Pr. 1 kr.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 7: 7: 1.

Vitterhet, Svensk, för skola och hem. Hfors. 8:o. H. 11. 66 s. Pr. 90 penni. H. 12. 2 pl., 71 s. Pr. 90 penni. H. 14. 3 pl., 94 s. Pr. 1,10 fmk.
H. 11. Känsloskalder och humorister kring 1850. Utg. av ERNST LAGUS. — H. 12. Skandinavismens tid. Utg. av ELIS LAGERBLAD. — H. 14. Författare i Finland kring mitten av 1800-talet. Utg. av ELIS LAGERBLAD.

B. Särskilda författare.

AGARDH, C. A.

SYLWAN, O. Carl Adolf Agardh. 1785—1859.
Fören. Heimdals populärvet. artikelser. Tr. i *Upsala*, 5/8.

ALMQUIST, C. J. L.

BERG, R. G:SON. Almquiststudier. [1.] Almquists mor. [2.] Almquists ungdomsdikter. [3.] Almquist och vi.
I förf:ns *Litteraturbilder*, s. 1—68.

BÖÖK, F. Love Almquist. (Romantiska salonger. 4.)
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 5/2.

Digitized by Google

ATTERBOM, P. D. A.

Atterboms bref till sin fästmö 1823—1826. Utg. av HEDVIG ATTERBOM-SVENSON. 1911.

Anm. i *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 510—511, af R. G:SON BERG.

BERG, R. G:SON. Atterbom och »Det går an».

I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 29/3.

—— Atterboms kritiska lärospån.

I *Språk o. stil*, Årg. 12, s. 238—283.

VETTERLUND, F. Atterboms »Carolina.»

I *Idun*, nr 42.

BELLMAN, C. M.

LEVERTIN, O. Eine schwedische Nationaldichtung. (Karl Michael Bellmans »Fredmans Episteln».)

I *Nordland*, 1912, H. 15, s. 12—14.

SVENSÉN, E. Karl Mikael Bellman.

I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 6/9.

BERZELIUS, J. J.

Jac. Berzelius Bref. Utg. af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien genom H. G. SÖDERBAUM.

1. Brefväxling mellan Berzelius och C. L. Berthollet (1810—1822). — 2. Brefväxling mellan Berzelius och sir Humphry Davy (1808—1825). Upps. 8:o. 105 s., 1 portr.; 87 s., 1 portr.

BIRGITTA.

ENGLUND, E. Minnen från den heliga Birgittas barndom.

I *Betlehem*, Årg. 26 (1912), s. 60—64.

HÄGGSTRÖM, KARIN. Birgitta. Upps. 8:o. 29 s. Pr. 30 öre.

Sveriges kristl. studentrörelses folkskrifter, 8.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Nyare Birgitta-litteratur.

I *Nord. tidskr.*, 1912, s. 158—172.

—— Svenskarna, medeltiden och Birgitta.

I *Idun*, nr 26.

BRASK, H.

COLLIJN, I. Smärre bidrag till Hans Brasks sista lefnadsår.

I förf:ns *Bibliografiska miscellanea*, Saml. 4. S. 20—29. — I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 13, s. 170—179.

BREMER, FREDRIKA.

Några bref från Fredrika Bremer. (Hittills otryckta.) Meddelade af LOTTEN DAHLGREN.

I *Dagny*, Årg. 5, s. 422—425.

Själfbiografiska anteckningar och bref, jämte en teckning af hennes lefnad och personlighet. Utg. af CH[ARLOTTE] B[REME]R. [Ny uppl.] Stockh. 8:o. 252 s. Pr. 2 kr.

Digitized by Google

BERG, R. G:SON. Ur Fredrika Bremers brefväxling.
I *Idun*, nr 37.

DAHLGREN, LOTTEN. Camilla och Fredrika. En parallell.
I *Dagny*, Årg. 5, s. 518—521.

—— Ur ett bref från en Fredrika Bremers samtida.
I *Dagny*, Årg. 5, s. 102—103.

EK, S. Fredrika Bremer. Stockh. 8:o. 32 s. Pr. 25 öre.
Studentför. Verdandis småskr., 188.

—— Fredrika Bremers romaner. 1—2.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/1, 16/1.

GAGNER, MARIE LOUISE. Fredrika Bremer.
I förf:ns *Svenska författare*, 2, s. 51—65.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Fredrika Bremers studier.
I *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 1, s. 193—198.

BROMAN, O. J.

Ol: Joh: Bromans Glysisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. Ups. 8:o. H. 1—3 (= D. 1: 1, 2: 1, 3: 1). 1911—12. Pr. för häfte (à 80 s.) 1,75 kr., lyxuppl. i 75 numr. ex. 2,50 kr.

BUREUS, J. TH.

LINDROTH, HJ. J. Th. Bureus, den svenska grammatikens fader. H. 2. Lund. 8:o. S. 177—328. Pr. 2,50 kr.
Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 141.

COLUMBUS, S.

En svensk Orde-skötsel af Samuel Columbus. Med anmärkningar och ordlista utg. af B. HESSELMAN. 1908.
Anm. i *Ark. f. nord. filol.*, Bd 28, s. 284—288, af HJ. LINDROTH.

CRUSENSTOLPE, M. J.

BERG, R. G:SON. Crusenstolpes stilkonst.
I förf:ns *Litteraturbilder*, s. 69—90.

SVENSÉN, E. Magnus Jakob Crusenstolpe.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 27/3.

DAHLSTJERNA, GUNNO EURELIUS.

CEDERSCHIÖLD, W. Giöta Kiämpa-Wisa. En samtida dikt om slaget vid Narva. 1—2.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 4/1, 6/1.

DALIN, O. VON.

SVENSÉN, E. Olof von Dalin.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 20/7.

EHRENSTRÖM, MARIANNE.

F[ORSSTRAND], C. Marianne Ehrenström. (Kvinnoprofiler ur Stockholmskrönikan.)
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 17/3.

Digitized by Google

EKEBLAD, J.

Johan Ekeblads bref utg. af N. SJÖBERG. 1. Från Kristinas och Cromwells hof. 1911.

Anm. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., $^{23}/_{1}$, af J. LANDQUIST; *Fataburen*, 1912, s. 64, af -A-I; *Finsk tidskr.*, Tom 73, s. 470, af M. G. SCHYBERGSON; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{8}/_{3}$, af Å—N; *Hist. tidskr.*, Årg. 32, s. 95—108, af G. JACOBSSON.

FLYGARE-CARLÉN, EMILIE.

SVANBERG, H. Emilie Flygare-Carlén. En studie. Stockh. 8:o. 63 s. Pr. 1,25 kr.

Anm. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., $^{16}/_{2}$, af J. L[ANDQUIST]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{16}/_{3}$, af F. BOOK.

FREUDENTHAL, A. O.

HULTMAN, O. F. Axel Olof Freudenthal.
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 28, s. 95—102.

PIPPING, H. Axel Olof Freudenthal.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 271—283.

FRÖDING, G.

CEDERSCHIÖLD, W. Några blyertsanteckningar av Gustaf Fröding.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{31}/_{1}$.

KROGVIG, A. Gustaf Fröding.
I förf:ns *Nordisk digtning*, s. 106—127.

GEIJER, E. G.

BLANCK, A. När Geijer debuterade.
I *Dikt och studie.* Minnesskrift utg. af Ästet. fören. i Uppsala, s. 56—61.

GAGNER, MARIE LOUISE. Erik Gustav Geijer.
I förf:ns *Svenska författare*, 2, s. 1—17.

GEIJER, K. R. Erik Gustaf Geijers minne. Tal.
I *Upsala*, $^{13}/_{8}$.

HAMILTON GEETE, ANNA. I solnedgången. Minnen och bilder från Erik Gustaf Geijers senaste lefnadsår samlade och meddelade. Saml. 2 (1845—1846). 3:e uppl. 1911.

Anm. i *Idun*, nr 2, af ADA DAMM; *Nord. tidskr.*, 1912, s. 56—64, af G. GÖTHE.

—— I solnedgången. Minnen och bilder från Erik Gustaf Geijers senaste lefnadsår samlade och meddelade. Saml. 3 (Sommaren 1846). 1:a—2:a uppl. Stockh. 8:o. 434 s., 9 pl. Pr. 7 kr., inb. 9 kr.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{23}/_{12}$, af A. BLANCK; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{12}$, af A. B.

SJÖHOLM, J. Geijers afsägelse af förslagsrummet till biskop i Karlstad 1834. Hans bref till Aug. von Hartmansdorff.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 166—173.

Digitized by Google

GJÖRWELL, C. C.

SCHAUMAN, G. Gjörwells »Mercure de Svede.»
I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 47—54.

GRUBBE, S.

FRANSÉN, N. Samuel Grubbe. Ett blad ur 1800-talets svenska kultur- och filosofihistoria.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 25/2.

HORN, C. F.

LAMM, M. Clas Fredrik Horn.
I *Dikt och studie.* Minnesskrift utg. af Ästet. fören. i Uppsala, s 20—38.

HÖIJER, B.

LILJEKRANTZ, B. Benjamin Höijer. En studie öfver hans utveckling. Ak. afh. Lund. 8:o. xv, 395 s. Pr. 5 kr.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 5/8, af K. W[ARBURG]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 30/9, af F. BOOK.

—— Benjamin Höijer. Ett hundraårsminne.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 337—344.

ILMONI, I.

HEINRICIUS, G. Anteckningar om Immanuel Ilmoni enligt bref och dagböcker. Hfors. 8:o. xvi, 330 s. Pr. 3 fmk.
Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 109.

JOHANSSON, L.

HJÄRNE, E. En latinism hos Lucidor.
Språk o. stil, Årg. 12, s. 85—90.

KARLFELDT, E. A. Minne af skalden Lars Johansson (Lucidor).
I *Sv. akademiens handlingar ifrån år 1886*, D. 24, s. 31—170. — Äfven separat utg. 138 s.

JÄRTA, H.

WARBURG, K. En politisk visa från 1800. Ett litteraturhistoriskt spörsmål.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 2/10.

KELLGREN, J. H.

Gustaf Wasa. Lyrisk tragedi i tre acter. Af Joh. Henr. Kellgren. Stockh. 4:o. 78 s. Pr. 4,75 kr.
Mästerstycken ur svensk litteratur, 3.

Valda dikter och prosastycken af Johan Henrik Kellgren. Utg. af F. VETTERLUND. Stockh. 8:o. 160 s. Pr. 1 kr.

BERG, R. G:SON. Kellgren som ordskapare.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 18/10.

Digitized by Google

SYLWAN, O. Johan Henrik Kellgren. En öfversikt af hans lefnad och författarskap. Stockh. 8:o. 233 s. Pr. 4,25 kr.
Populärt vetensk. föreläsn. vid Göteborgs högskola, N. F., 9.
Anm. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., 3/11, af J. LANDQUIST; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 25/10, af K. W[ARBURG]; *Nord. tidskr.*, 1912, s. 529—531, af S. EK; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 18/11, af N. E[RDMANN]; *Sv. tidskr.*, Årg. 2, s. 544—546 af [O. WIESELGREN]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 7/11, af F. BÖÖK; *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarbetet*, Årg. 1, s. 189—190, af F. BÖÖK.

LENNGREN, ANNA MARIA.

BÖÖK, F. Fru Lenngrens prosabidrag i Stockholms-Posten än en gång
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 117—122.

SCHIÖTT, E. Original till två af fru Lenngrens dikter.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 209—211.

LEOPOLD, C. G. AF.

Samlade skrifter af Carl Gustaf af Leopold. Utg. af K. FREDLUND. H. 2. Stockh. 8:o. S. 97—257. Pr. 5,25 kr.
Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf., 2.

BERG, R. G:SON. Leopolds ljuskrona och teskrin.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 21/1.

LAMM, M. Leopolds första litterära ståndpunkt.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 83—94.

LEVERTIN, O.

KROGVIG, A. Oscar Levertin.
I förf:ns *Nordisk digtning*, s. 128—142.

LIDNER, B.

FEUK, M. Lidners poetiska språk. En stilstudie. Ak. afh. Lund. 8:o. 175 s. Pr. 2,50.

LAMM, M. En förstudie till »Spastara».
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 189—192.

LEWENHAUPT, E. Bengt Lidner och Patrik Alströmer.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 174—187.

—— Nya bidrag till Lidners biografi.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 188.

WARBURG, K. Lidners vistelse i Göttingen. Några tilläggsord.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 193—196.

LING, P. H.

SVENSÉN, E. Per Henrik Ling.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 30/8.

WRANGEL, E. Pehr Henrik Ling och Gylfe 1810.
I *Ur Värends historia*, s. 163—173.

Digitized by Google

LINNÉ, C. VON.

Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné med understöd af Svenska staten utg. af Upsala universitet. Afd. 1: D. 6. Bref till och från svenska enskilda personer. E—Hallman. Utg. och med upplysande noter försedda af TH. M. FRIES. Ups.—Stockh. 8:o. II, 445 s. Pr. 10 kr.

Carl von Linnés resa genom Elfdalen år 1734.
I *Flogskytt'n* (Tillfällighetstidn. tr. i Falun), 1912, nr 1 (28/7).

HULTH, J. M. Linnés första utkast till Species plantarum. Några anteckningar.
I *Sv. botan. tidskr.*, Bd 6, s. 627—631.

SCHAUMAN, G. Ett minne af Linné och hans förhållande till Kalm.
I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 36—40.

LIVIJN, C.

MORTENSEN, J. Clas Livijns lyriska skriftställarskap. Upps. 8:o. II, 145 s. Pr. 3,60 kr.
I *Uppsala univ. årsskr.*, 1913.

—— Riddar S:t Göran. En otryckt roman af Clas Livijn.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 1—76.

MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE, MALLA.

Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer. Utg. af MALLA GRANDINSON. Del 4. 1911.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1912, s. 56—64, af G. GÖTHE; *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 1, s. 20—21, af O. WIESELGREN.

BERG, R. G:SON. Bettina och Clemens Brentano.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 2/1.

BÖÖK, F. Malla Silfverstolpe i Berlin. (Romantiska salonger. 1.)
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 18/1.

DAHLGREN, LOTTEN. Ur Malla Silfverstolpes resejournal. En återblick på hennes memoarer. 1—2.
I *Dagny*, Årg. 5, s. 137—139, 150—152.

J[OHANSON], K[LARA]. Malla Montgomery-Silfverstolpes värld.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 13/8.

NORDENFLYCHT, HEDVIG CHARLOTTA.

ÖSTERGREN, Y. Hedvig Charlotta Nordenflycht. Stockh. 8:o. 50 s. Pr. 25 öre.
Studentför. Verdandis småskr., 184.

NYBERG, JULIA KRISTINA.

MJÖBERG, J. Till Euphrosynes biografi.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 115—124.

Digitized by Google

OLAUS MAGNUS.

Olaus Magnus. Ain kurze Auslegung der neuuen Mappen von den alten Goettenreich und andern Nordlenden. Venedig 1539. Faksimile i ljustryck med inledning utg. af I. COLLIJN. Stockh. 8:o. VII, (17) s., 1 karta. Pr. 10 kr.

Olaus Magnus. Historia om de nordiska folken. Del 2 (= Bok 6—11). Nu för första gången i svensk öfversättning utg. genom Michaelisgillet. Upps.—Stockh. 4:o. II, 280 s. Ill. Pr. för del 18,75 kr. (i subskr. 12,50 kr.).

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 28/9, af R. SZR; *Finsk tidskr.*, Tom 73, s. 148—149, af F. GUSTAFSSON; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 25/6, af C. F[ORSSTRAND].

Affärshandling utfärdad af Olaus Magnus i Lübeck den 12 oktober 1526. [Utg. med inledning af I. C[OLLIJN].] Stockh. 8:o. 13 s.

Michaelisgillets tillf. publ., 4.

Johannes och Olaus Magnus i Uppsala universitetsbibliotek förvarade bref till Johannes Dantiscus. Utg. af I. COLLIJN. Upps. 8:o. 22 s.

Michaelisgillets tillf. publ., 3. — Äfven i *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 11, Meddel. o. aktstycken, s. 133—148.

BILDT, C. Olai Magni sista hvilorum.

I *Hist. tidskr.*, Årg. 32, s. 130—134.

OXENSTIERNA, A.

BRING, S. E. Axel Oxenstierna och ett »bevingadt» ord.

I *Hist. tidskr.*, Årg. 32, s. 53—57.

OXENSTIERNA, J. G.

LAMM, M. Johan Gabriel Oxenstierna. En gustaviansk natursvärmares lif och dikt. 1911.

Anm. i *Dagny*, Årg. 5, s. 185—186, af LYDIA WAHLSTRÖM.

POLHEM, C.

SCHAUMAN, G. Polhem publicist.

I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 22—27.

TALLQVIST, HJ. Christopher Polhem.

I *Finsk tidskr.*, Tom 72, s. 270—293.

PORTHAN, H. G.

Brev från H. G. Porthan till samtida. Utg. av E. LAGUS. D. 2. Hfors. 8:o. VIII, 130 s. 3 fmk.

Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finl., 102.

SCHAUMAN, G. Porthan och hans biografi.

I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 85—94.

ROSÉN, S.

LINDERHOLM, E. Sven Rosén och hans insats i frihetstidens radikala pietism. 1911.

Anm. i *Aftonbl.*, 8/4, af ANNA MARIA ROOS.

Digitized by Google

ROSENSTEIN, N. VON.

WRANGEL, E. Epikurus och Eufikalia. Ur Nils von Rosensteins och Martina von Schwerins brefväxling.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 219—233.

RUNEBERG, J. L.

BERG, R. G:SON. Borgå. Ett stämningsminne till Runebergsdagen den 5 februari.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 6/2.

EK, S. En liten okänd Runebergshandskrift.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 267—270.

HEDVALL, RUTH. Om stilen i Runebergs lyrik särskilt med avseende på bildspråket.
I *Språk o. stil*, Årg. 12, s. 151—175.

GAGNER, MARIE LOUISE. Johan Ludvig Runeberg.
I förf:ns *Svenska författare*, s. 66—82.

SCHAUMAN, G. Adlercreutz i Fänrik Ståls Sägner och i verkligheten.
I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 134—141.

SYLWAN, O. Johan Ludvig Runeberg. En översikt av hans utveckling. 2:a genoms. uppl. Stockh. 8:o. 46 s. Pr. 25 öre.
Studentför. Verdandis småskr., 112.

SÖDERHJELM, W. Ur Runebergs brevväxling. Meddelanden om arkivets i Borgå nya förvärv.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 137—179.

WREDE, R. A. Lag och rätt i Runebergs diktning. Hfors. 8:o. 32 s. Pr. 1 fmk.

RYDBERG, V.

BESKOW, N. Vid Viktor Rydbergs byst den 21 september 1912. Stockh. 8:o. 8 s.

EK, S. Viktor Rydbergs Kantat. En genetisk undersökning.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 42—60.

LUNDGREN, HJ. En ungdomsdram af Viktor Rydberg.
I *Dikt och studie*. Minnesskrift utg. af Ästet. fören. i Uppsala, s. 48—55.

VETTERLUND, F. Viktor Rydbergs »Singoalla» i dess sista öfverarbetning.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 185—196.

SJÖBERG, E. J.

BOLDT, A. Människoöden. Tvänne i arbetare- och ungdomskretsar hösten 1911 hållna föredrag om Thorild och Vitalis. Hfors. 8:o. 40 s.

SNELLMAN, J. V.

SCHAUMAN, G. Från Snellmans Stockholms-tid. Två bref och ett impromptu.
I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 95—108.

Digitized by Google

SNOILSKY, C.

BERG, R. G:SON. Snoilskyska ungdomsdikter.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 8/12.

—— Snoilskystudier. [1.] Ur Snoilskys ungdomsdiktning. [2.] Skalden.
I förf:ns *Litteraturbilder*, s. 91—134.

CEDERSCHIÖLD, G. »Dexippos» och »Carolus Linnæus».
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 37—41.

STAËL VON HOLSTEIN, E. M. & ANNE LOUISE.

WICKMAN, J. M. och M:me De Staël.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 401—410.

STAGNELIUS, E. J.

Samlade skrifter af Erik Johan Stagnelius. Utg. af F. BÖÖK. Del 2. Lyriska dikter efter tiden omkring 1818. Liljor i Saron. H. 1. Stockh. 8:o. 272 s. Pr. 8,50 kr.
Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf., 3.

Valda dikter af Erik Johan Stagnelius. Utg. af F. VETTERLUND. Stockh. 8:o. 156 s. Pr. 1 kr.

BÖÖK, F., Dikter af Stagnelius i handskrift af Vitalis.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 91—116.

—— Ett Stagnelius-fynd.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 206—208.

—— Textkritiska problem hos Stagnelius. — 1. Har Liljor i Saron, Andra Boken, existerat? — 2. Textrensning.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 13—36.

—— Studier i Stagnelius' ungdomslyrik. 1911.
Anm. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., 20/2, af J. LANDQUIST.

STENBÄCK, L.

ROSENQVIST, V. T. Lars Stenbäcks psalmboksarbete.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 1—97.

STIERNHIELM, G.

SVENSÉN, E. Georg Stiernhielm.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 23/9.

STRANDBERG, C. V. A.

HALLSTRÖM, P. Minnesteckning öfver Carl Vilhelm August Strandberg (Talis Qualis).
I *Sv. akademiens handlingar ifrån år 1886*, D. 24, s. 191—507. — Äfven separat utg. 315 s.

STURZEN-BECKER, O. P.

HALLENDORFF, C. Sturzen-Becker och skandinavismen.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 5/1.

Digitized by Google

Sturzen-Becker, R. Oscar Patrik Sturzen-Becker (Orvar Odd). Hans liv och gärningar. D. 1 (1811—1857). 1911.
Anm. i *Dagny*, Årg. 5, s. 115, af Lydia Wahlström; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 14/8, af K. W[arbur]g; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 9/1, af V. Söderberg.

—— Oscar Patrik Sturzen-Becker (Orvar Odd). Hans liv och gärningar. D. 2 (1857—1869). Stockh. 8:o. 369 s., 1 portr. Pr. 4,75 kr.
Anm. i *Dagny*, Årg. 5, s. 492—493. af Lydia Wahlström; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/10, af K. W[arbur]g.

Sylwan, O. Sturzen-Becker och skandinavismen.
I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 157—184.

SVEDBERG, J.

Bring, J. Th. Jesper Svedberg. Upps. 8:o. 24 s. Pr. 25 öre.
Sveriges kristl. studentrörelses folkskrifter, 6.

Gabrielsson, S. Jesper Svedberg.
I *Julbok för Västerås stift*, Årg. 7, s. 25—52.

SWEDENBORG, E.

Byse, Ch. Swédenborg. Premier cours. Sa biographie. Le savant. Le philosophe. Le révélateur. Second cours. Le Ciel tel qu'il l'a vu. Cours trois à six. 3. Le monde des esprits. 4. L'Enfer. 5. L'art de vivre. 6. La Divine Triade ou le monothéisme de Jésus-Christ. Lausanne. 8:o. 1911. 316 s., 370 s. Pr. 3,50 + 3,50 francs.
Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., 28/4, af Hj. Kylén.

Hoppe, H. Emanuel Swedenborg's cosmogony and the theory of Kant and Laplace.
I *The New-Church Magazine*, Vol. 31, s. 385—394, 446—454.

Hultkrantz, J. W. Additional note to The mortal remains of Emanuel Swedenborg. Ups. 4:o. 7 s. Pr. 1,10 kr.
Nova Acta Reg. Soc. scient. Ups., Ser. 4: Vol. 3: 2.

Liljedahl, E. Swedenborg om odödligheten.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 19/5.

Stroh, A. H. A series of reports concerning investigations and proceedings in Sweden from 1902 to 1912. Stockh. 8:o. (6), 71 s., 1 portr.
The Swedenborg archives, P. 1.

Svensén, E. Emanuel Swedenborg.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 14/8.

TAVASTSTJERNA, K. A.

Lagerlöf, Selma. Tavaststjernas sista sommar. Föredrag.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 284—303. — Öfvers. till danska i *Tilskueren*, 1912: Halvbd 2, s. 330—346.

Digitized by Google

TEGNÉR, E.

Valda bref af Esaias Tegnér. Utg. af Otto Sylwan. Stockh. 8:o. 179 s. Pr. 2,25 kr., inb. 3,25 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{24}/_{7}$, af C. D. M:s; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{10}/_{4}$, af K. W[arbur]g; *Sv. tidskr.*, Årg. 2, s. 386—388, af O. Wieselgren; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{10}$; *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 1, s. 190—191, af F. Böök.

Berg, R. G:son. Ett bref ifrån Tegnér.

I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 1—4.

Blanck, A. Fritjof och Ingeborg — Paul et Virginie. En komparativ skiss.

I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 5—12.

Böök, F. Tegnér som brefskrifvare. 1—2.

I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{10}$, $^{19}/_{10}$.

Gagner, Marie Louise, Esaias Tegnér.

I förf:ns *Svenska författare*, 2, s. 18—35.

Hjärne, H. Hundraårsminnet af Tegnérs »Svea». (Tal.)

I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., $^{1}/_{1}$.

Lyth, P. G. Tegnérs erotik och därmed sammanhängande själskriser. En förstudie. Stockh. 8:o. 127 s. Pr. 1,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{8}/_{10}$, af M. C.

—— Tegnér-studier. Stockh. 8:o. H. 1. Ynglingens kamp för sedlig fullkomlighet. 131 s. Pr. 1,25 kr. — H. 2. Fredsvän och försvarsvän. 50 s. Pr. 50 öre.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{20}/_{9}$, af A. O.

Mjöberg, J. Stilstudier i Tegnérs ungdomsutveckling. 1911.

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1912, s. 76—78, af O. Sylwan.

Wrangel, E. Martina von Schwerin. Snillenas förtrogna. Stockh. 8:o. 319 s. Pr. 5 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{9}/_{12}$, af R. Sturzen-Becker; *Dag. nyh.*, nationaluppl., $^{17}/_{12}$, af J. Landquist; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{10}/_{12}$, af K. W[arbur]g; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., $^{14}/_{12}$, af E. Apiarie; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{8}/_{12}$, af F. Böök.

TENGSTRÖM, J.

Schauman, G. Jacob Tengström och Anders Schönberg.

I förf:ns *Kulturhist. o. andra uppsatser*, s. 55—84.

THORILD, TH.

Boldt, A. Människoöden. Tvänne i arbetare- och ungdomskretsar hösten 1911 hållna föredrag om Thorild och Vitalis. Hfors. 8:o. 40 s.

Marcus, C. D. Några Thorildsdikter.

I *Studier tillägnade Karl Warburg*, s. 95—114.

Digitized by Google

TOPELIUS, Z.

GAGNER, MARIE LOUISE. Zacharias Topelius.
I förf:ns *Svenska författare*, 2, s. 83—102.

VASENIUS, V. Zacharias Topelius. Hans lif och skaldegärning. D. 1. Stockh. (tr. i Hfors). 8:o. IV, 478 s. Pr. 6 kr.

WALLIN, J. O.

EKLUND, J. A., Den Wallinska tidens psalm.
Svensk tidskr., Årg. 2, s. 177—188.

GAGNER, MARIE LOUISE. Johan Olov Wallin.
I förf:ns *Svenska författare*, 2, s. 36—50.

KYLÉN, HJ. Till frågan om J. O. Wallins nykyrklighet. 1—2.
I *Upsala*, 12/9, 14/9.

LIEDGREN, E. Johan Olof Wallin. Stockh. 8:o. 33 s. Pr. 75 öre.
Skrifter till 1800-talets kyrkohistoria, 1.

WEXIONIUS-GYLDENSTOLPE, M. O.

LAITINEN, A. A. A. Minne över Michael Olai Wexionius-Gyldenstolpe av J. BILMARK.
I *Förh. o. upps.*, 25, s. 239—266.

WIESELGREN, P.

[KJELLSTRÖM, J.] Peter Wieselgren och folkhögskolan. (Underteckn.: Js KM.)
I *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 1, s. 204—207.

WIKNER, C. P.

[KJELLBERG, ELISABETH.] Carl Pontus Wikner. Minnesteckning af en tacksam vän. 3:e betydligt tillök. uppl. Upps. 8:o. 198 s. Pr. 3 kr.

NORDLING, J. Pontus Wikner och de unga.
I *Idun*, nr 22.

WIVALLIUS, L.

LÖVGREN, B. Wivallius som patriotisk siare samt Wivallii grafskrift. Några nyfunna Wivallius-dikter.
I *Samlaren*, Årg. 33, s. 77—90.

II. Våra dagars författare.

A. Allmänt.

BERGIUS, N. Är historien vetenskap eller skönlitteratur?
I *Brunnsviks folkhögskolas kvartalsskr.*, Årg. 1, H. 2, s. 9—19.

BORELIUS, HILMA. Den nyaste svenska skönlitteraturen. 1—2.
I *Kristendomen o. vår tid*, Årg. 7, s. 50—63, 101—107, 142—153.

Digitized by Google

CRUPPI, LOUISE. Femmes écrivains d'aujourd'hui. 1. Suède. Paris. 8:o. 487 s.

Anm. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., $^{3}/_{7}$, af J. Landquist; *Dagny*, Årg. 5, s. 316—317, af E. K[lema]n; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{17}/_{10}$, af J. A.; *Idun*, nr 30; *Sv. dagbl.*, $^{19}/_{9}$, af S. Ek.

HEDBERG, T. Ett decennium. Uppsatser och kritiker i litteratur, konst, teater m. m. D. 1. Litteratur. Stockh. 8:o. 298 s. Pr. 3,75 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, $^{27}/_{3}$, af R. Sturzen-Becker; *Dag. nyh.*, $^{26}/_{3}$, af J. Landquist.

GASSLANDER, K. Dekadanslitteraturen — en nationalfara för Sveriges folk. [1: a —] 2:a uppl. Upps. 8:o. 30 s. Pr. 30 öre.

KROGVIG, A. Nordisk digtning. Studier og kritikker. Kristiania. 8:o. 182 s. Pr. 2,50 kr.

LUNDSTRÖM, V. Den svenska pressen utanför Sverige. 1—3.

I *Upsala*, $^{7}/_{8}$, $^{9}/_{8}$, $^{12}/_{8}$.

RABENIUS, O. Den svenska litteraturens nuvarande ställning.

I *Det nya Sverige*, Årg. 6, s. 122—136.

—— Svenska romaner och noveller. 1.

I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 231—237.

WARBERG, A. Femtio år vid teatern. Personer och händelser tecknade ur minnet. Stockh. 8:o. 174 s., 38 pl. Pr. 4 kr.

WRANGEL, E. Dikten och diktaren. Lund. 8:o. 300 s. Pr. 3,75 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, landsortsuppl., $^{15}/_{11}$, af F. Vetterlund; *Dag. nyh.*, nationaluppl., $^{20}/_{6}$, af J. L[andquis]t; *Dagny*, Årg. 5, s. 564—565, af Suse Silfverbrand-Erikson; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{1}/_{10}$, af A. Nilsson; *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 559—560, af O. Rabenius; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{9}$, af J. Mjöberg; *Verdandi*, Årg. 30, s. 213—214, af Louise Zegolson.

ZIELEWICZ-HAMMAR, MARJA. Polen i den svenska litteraturen.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{29}/_{11}$.

B. Särskilda författare.

BÅÅTH, A. U.

A[tterbom], J. A. U. Bååth.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, $^{3}/_{8}$.

Böök, F. A. U. Bååth. In memoriam.

I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{5}/_{8}$.

Fredlund, K. A. U. Bååths diktning. En öfversikt.

I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 538—547.

Landquist, J. Albert Ulrik Bååth.

I *Idun*, nr 32.

Paulson, J. Tal till minne af Albert Ulrik Bååth vid Skånegillets i Göteborg minnesfäst den 9 november 1912. Göteb. 8:o. 14, (1) s.

Digitized by Google

S[ÖDERBERG], E. N. A. U. Bååth.
I *Upsala*, 3/8.

EKELUND, V.

NILSSON, A. Vilhelm Ekelund.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 549—555.

HANSSON, O.

E[RDMANN], N. Ola Hansson.
I *Nya dagl alleh.*, nationaluppl., 4/8.

HALLSTRÖM, P.

NIELSEN, H. Per Hallström. Ein schwedischer Dichter. Deutsch von Richard Guttmann.
I *Xenien*, 1912, juli, s. 394—402; augusti, s. 483—491.

HEDBERG, T.

BERGMAN, B. Tor Hedberg 50 år.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl,, 23/3.

BÖÖK, F. Tor Hedberg. Till femtioårsdagen den 23 mars.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 22/3.

ERDMANN, N. Tor Hedberg 50 år.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 24/3.

LANDQUIST, J. Tor Hedberg.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 155—161.

—— Tor Hedberg som dramatiker.
I *Thalia*, Arg. 3, s. 93—94.

S[ÖDERMA]N, S. Tor Hedberg 50 år.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 23/3.

HEIDENSTAM, V. VON.

BERGH, T. Rimmen hos Heidenstam. Upps. 8:o. 89 s.
Meddel. fr. Nord. semin., 5. — I *Upps. univ. årsskr.*, 1912.

S[ÖDERMA]N, S. Verner von Heidenstam den 8:de af de 18.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 28/3.

KARLFELDT, E. A.

RABENIUS, O. Erik Axel Karlfeldt.
I *Det nya Sverige*, Arg. 6, s. 329—338.

LAGERLÖF, SELMA.

AHNFELT, ASTRID. Selma Lagerlöf i Italien. Förfalskade eller förfuskade öfversättningar.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 7/8.

EGIDY, EMMY VON. Über Selma Lagerlöf.
I *Sozialistische Monatshefte*, 1912, s. 810—816.

Digitized by Google

OSSIAN-NILSSON, K. G.

KROGVIG, A. K. G. Ossian-Nilssons sociale romaner.
I förf:ns *Nordisk digtning*, s. 143—151.

RISBERG, B.

BJÖRKMAN, C. V. E. Bernhard Risberg. (Zu seinem 50-jährigen Geburtstag.)
I *Lübecker Nachrichten*, 21/9.

STRINDBERG, A.

Aus Strindbergs Berliner Zeit. (Undert.: J. L.).
I *Nordland*, 1912, H. 3, s. 11.

ALBERT, H. Auguste Strindberg.
I *Mercure de France*, 1912, juni, s. 476—484.

ALBRECHT, F. Aug. Strindberg.
I *Slovan*, v Ljubljani, 1912, s. 300—308, 315

APIARIE, E. August Strindberg.
I *Hvar 8 dag*, Årg. 13, s. 536—540.

A[TTERBOM], J. August Strindberg.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 15/5.

BAB, J. Strindbergs Dramaturgie.
I *Literarisches Echo*, 1912, H. 19, sp. 1336—1341.

BERG, R. G:SON. August Strindberg.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 289—306. — Öfvers. till finska i *Valvoja*, 1912, h. 5—6, till holländska i *Wetenschappelijke Bladen*, 1912, s. 80—93, 236—248.

—— En förstudie till »Röda rummet».
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 4/6.

—— Strindberg.
I *Nordland*, 1912, H. 3, s. 8—10.

—— Strindbergs »En ovälkommen».
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 14/7.

B[URMAN], G. Konturerna af Strindbergs lif.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 16/5.

BRANDES, G. August Strindbergs författarskap fram till 1890.
I *Ny tid*, 15/5, 17/5.

BRONNER, F. August Strindberg.
I *Die Wage*, Jahrg. 15, s. 464—468.

BRUNIUS, A. Inför Strindbergsporträtten.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 16/5.

BÖÖK, F. August Strindberg.
I *Ugens Tilskuer*, Bd 2, s. 274—275.

—— August Strindberg.
I *La Voce*, 1912.

—— Auguste Strindberg.
Revue bleue, 1912, juni, s. 689—692.

Digitized by Google

Böök, F. Strindbergshyllningen.
I *Svensk tidskr.*, Årg. 2, s. 167—176; *Ugens Tilskuer*, Bd 2, s. 184—186, *Samtiden*, Aarg. 23, s. 177—187; *Nya Argus*, 1912. — Denna artikel föranledde ett genmäle från »Kommitterade för nationalgåfva till August Strindberg», tryckt t. ex. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., 16/3, *Upsala nya tidn.*, 16/3, och *Samtiden*, Aarg. 23, s. 231 ff. Härå gaf F. Böök ett Svar i *Samtiden*, Aarg. 23, s. 237—240.

Castrén, G. August Strindberg.
I *Samtiden*, Aarg. 23, s. 360—369.

—— Strindbergiana.
I *Nya Argus*, 1912, sept.—okt.

Ekström, P. En afton i »Röda rummet». (Underteckn.: Sellén.)
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 20/1.

Engström, C. J. Genom rikena och djupen.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 16/6.

Erdmann, N. August Strindberg. Den 22 januari 1912.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 22/1.

—— In memoriam.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 16/6.

F[eh]r, R. August Strindberg.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 15/6.

Fogelqvist, T. August Strindberg in memoriam.
I *Tidskr. f. det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 1, s. 65—69.

F[orsstrand], C. August Strindbergs släkt och förfäder.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 16/6.

Forsstrand, C. Strindberg och Stockholm.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 21/6.

Franck, H. August Strindberg. 2. Strindbergs Werk.
I *Eckart*, 6 (1911/12), s. 637—649.

Grandinson, E. En regissör om August Strindberg.
I *Thalia*, Årg. 3, s. 25.

Hansson, O. August Strindbergs Breve til mig fra Holte.
I *Tilskueren*, 1912: Halvbd 2, s. 31—49.

—— Erinnerungen an August Strindberg.
I *Neue Rundschau*, 1912, november, s. 1536—1551; december, s. 1724—1738.

Hedén, E. Strindberg och nutidens sociala strider.
I *Bonniers månadshäften*, 1912, s. 423—434.

—— Strindbergs samlade skrifter. (Underteckn.: Ek Hn.)
I *Soc.-demokr.*, Stockh.-uppl., 12/10.

—— Titanen. Sin tids man — större än tiden.
I *Soc.-demokr.*, Stockh.-uppl., 22/1.

—— Vid Strindbergs bår. (Underteckn.: Ek Hn.)
I *Soc.-demokr.*, Stockh.-uppl., 15/1.

Digitized by Google

[Hellberg, Eira.] Om Strindbergs Röda Rum i Uppsala och Stockholm. (Underteckn.: Jaya.)
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 11/1.

Heyman, H. [August Strindberg.]
I *Afton-Tidn.*, 15/1.

Hollaender, F. Totentanz. 1.
I *Blätter des Deutschen Theaters*, Jahrg. 2, s. 324—326.

Holzer, R. August Strindberg.
I *Deutsche Rundschau*, 1912, H. 10, s. 94—101.

Jacobsohn, S. Strindberg i Tyskland.
I *Thalia*, Årg. 3, s. 27—28.

Josephson, A. G. S. Mäster Olof-manuskripten.
I *Ups. nya tidn.*, 28/6.

Kienzl, H. Der sterbende Strindberg.
I *Der Türmer*, 1912, juni, s. 390—394.

Landauer, G. Strindberg.
I *Blätter des Deutschen Theaters*, Jahrg. 2, s. 321—324.

Landquist, J. August Strindberg.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 17/6.

—— August Strindberg.
I *Idun*, nr 21.

—— Om utgivningen av Strindbergs samlade skrifter.
I *Soc.-demokr.*, Stockh.-uppl., 21/10. — Härå svar af E. H[edé]n i samma nr.

—— Strindberg och kvinnorna.
I *Bonniers månadshäften*, 1912, s. 38—54.

—— Strindbergs lyrik.
I *Bonniers månadshäften*, 1912, s. 409—420.

Lannér, R. Några drag ur August Strindbergs religiösa utveckling.
I *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 18, s. 410—439.

Leffler, B. Strindberg i Ungern.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 20/5.

Marcus, C. D. Totentanz. 2.
I *Blätter des Deutschen Theaters*, Jahrg. 2, s. 327—328.

Melin, Nelly. Auguste Strindberg.
I *Revue de Paris*, 1912, s. 850—866.

Melsted, H. von. August Strindberg död.
I *Afton-Tidn.*, 15/5.

Merbach, A. August Strindberg.
I *Berliner Börsen-Courier*, Jahrg. 44, Nr. 34, s. 4—5.

Morburger, C. Strindbergs Abschied vom Leben.
I *Blätter des Deutschen Theaters*, Jahrg. 2, s. 330—334.

Digitized by Google

MORTENSEN, ANNA BERG. Strindberg och kvinnofrågan.
Stud.-fören. Verdandis tidn.-artikl., nr 259. Tr. i *Ups. nya tidn.*, 17/10.

MORTENSEN, J. August Strindberg.
I *Thalia*, Årg. 3, s. 18—20.

NEXÖ, M. A. August Strindberg.
I *März*, 1912, maj, s. 281—287.

NORDSTRÖM, L. Strindberg.
I *Soc.-demokr.*, Stockh.-uppl., 15/5.

PRILIPP, B. August Strindberg.
I *Grenzboten*, 1912, Nr. 21, s. 379—385.

—— Strindberg als Historiker.
I *Vossische Zeitung*. Sonntagsbeilage Nr. 35 vom 1. September 1912.

—— Strindberg als Mystiker.
I *März*, 1912, oktober, s. 9—15.

RABENIUS, O. August Strindberg.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 17/5.

—— Strindbergs lyrik. 1—3.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 20/5, 5/6, 12/6.

RATH, W. Strindberg.
I *Kunstwart*, 1912, H. 18, s. 348—358.

—— Strindbergs Werk und Wesen.
I *Konservative Monatsschrift*, Jahrg. 69, s. 1026—1035.

SAMUEL, H. B. August Strindberg.
I *Fortnightly review*, 1912, juni, s. 1117—1131.

STRECKER, K. August Strindbergs Dramaturgie.
I *Tägliche Rundschau*, 1912, Unterhaltungsbeilage Nr. 7 vom 20. Januar.

STÜMCKE, H. August Strindberg.
I *Bühne und Welt*, 1912, Nr. 17, s. 177—179.

SVENSÉN, E. Strindbergs nyckelpigekarta.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 19/5.

SÖDERBLOM, N. Till frågan om Strindberg och religionen.
I *Bonniers månadshäften*, 1912, s. 435—441.

SÖDERHJELM, W. Några anteckningar om Strindberg och Finland. 1—3.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/8, 2/8.

THYSELIUS, E. Banbrytaren och väckaren.
I *Afton-Tidn.*, 22/1.

—— [Om Strindbergs dramatiska författarskap.]
I *Afton-Tidn.*, 14/5, extra-nr.

—— Vårstormarnas August Strindberg. När »Mäster Olof» kom till.
I *Stockholms-Tidn.*, Stockh.-uppl., 15/5.

UDDGREN, G. August Strindberg. Början till en biografi. Göteb. 8:o. 203 s., 1 portr. Pr. 1 kr.

Digitized by Google

UDDGREN, G. Andra boken om Strindberg. Göteb. 8:o. 164 s. Pr. 1 kr.

UGGLAS, C. R. AF. Vid stora landsvägens slut.
I *Ups. nya tidn.*, 15/5.

WELINDER, HÉLÈNE. Strindberg i Schweiz. Reminiscenser från sommaren 1884.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 465—480.

VETTERLUND, F. August Strindberg.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 22/1.

—— August Strindberg.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 15/5.

WIEN, A. August Strindberg.
I *Westermanns Monatshefte*, 1912, juli, s. 751—760.

—— August Strindberg als Dramaturg.
I *Bühne und Welt*, 1912, Nr. 16, s. 138—143.

WILLEBRAND, R. F. v. August Strindberg.
I *Finsk tidskr.*, Tom 73, s. 341—349.

WILLMANN, F. E. August Strindberg.
I *Die schöne Literatur*. Beilage zum Liter. Zentralblatt für Deutschland, 1912, sp. 209—211.

WISTRAND, H. Strindberg och rättfärdighetskravet.
I *Ny Tid*, 15/5.

WARBURG, K.

Studier tillägnade Karl Warburg på hans sextioårsdag af vänner och lärjungar.
Se ofvan Afd. 6: I. A.

BÖÖK, F. Karl Warburg 60 år.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 21/11.

L[ANDQUIST], J. Karl Warburg 60 år.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/11.

SYLWAN, O. Karl Warburg såsom literaturhistoriker och kritiker.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/11.

VETTERLUND, F. Karl Warburg. 1852—1912.
I *Ord o. bild*, Årg. 21, s. 605—612.

WIRSÉN, C. D. AF.

BORCHSENIUS, O. C. D. af Wirsén. Ett par minnen.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 30/6.

BÖÖK, F. C. D. af Wirsén.
I *Ugens Tilskuer*, Bd 2, s. 306—308.

—— C. D. af Wirsén. Den siste af ett tidehvarf.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 26/6.

ERDMANN, N. C. D. af Wirsén som skald.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 17/6.

Digitized by Google

[Hildebrand, H.] Carl David af Wirsén. (Underteckn.: Hs Hd.)
I *Post- o. inrikes tidn.*, 17/6.

H[ögma]n, E. C. D. af Wirsén.
I *Idun*, nr 25.

Landquist, J. Carl David af Wirsén död.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 17/6.

Rabenius, O. Carl David af Wirsén.
I *Det nya Sverige*, Årg. 6, s. 382—388.

[Svensson, N. P.] Carl David af Wirsén. (Underteckn.: Quidam Quidamsson.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 17/6.

Söderberg, E. N. C. D. af Wirsén.
I *Upsala*, 17/6.

—— Upsala i C. D. af Wirséns diktning.
I *Upsala*, 19/6.

Vetterlund, F. C. D. af Wirsén.
I *Aftonbl.*, landsortsuppl., 16/6.

—— C. D. af Wirsén. Några minnesord.
Ord o. bild, Årg. 21, s. 497—509.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av B. Hesselman, O. Östergren, R. G:son Berg. Årg. 12. Upps. 8:o. 288 s. Pr. för årg. 4 kr.

Å. W:son Munthe. Djurögon i bildlig användning om människoögon. — E. Hjärne. Den svenska femtonhundratalsdikten om världens fåfänglighet. — O. Gjerdman. Om vokalallitterationen och dess förklaring. — E. Hjärne. En latinism hos Lucidor. — Hj. Lindroth. 'Ladhisk hud.' — Hj. Lindroth. Till den feminina slutartikelns historia i svenskan. — B. Hesselman. Anmärkningar till svensk språkhistoria. — Smärre bidrag. — G. Cederschiöld. Hemvant och främmande i nominalböjningen. Ruth Hedvall. Om stilen i Runebergs lyrik särskilt med avseende på bildspråket. — Hj. Lindroth. Motanmärkningar till svensk språkhistoria. — Smärre bidrag. — S. Lampa. Upplysningar om några orter och deras namn. — E. Noreen. Två rimlistor. — J. E. Hylén. Felaktiga fraser. — T. Hjelmqvist. Strödda bidrag till svensk ord- och namnforskning. — R. G:son Berg. Atterboms kritiska lärospån. Smärre bidrag.

AHLSTRÖM, A. Våra medeltidslagar. Studier i fornsvensk stilistik och prosarytmik. Ak. afh. Lund. 8:o. 236 s. Pr. 3,50 kr.

FOGELQVIST, T. Ur språkets djurvärld.
I *Brunnsviks folkhögskolas kvartalsskr.*, Årg 1, H. 1, s. 2—11.

GJERDMAN, O. Om vokallitterationen och dess förklaring.
I *Språk o. stil*, Årg. 12, s. 57—84.

GÖTLIND, J. Nutida folkdiktning i metrisk belysning. Upps. 8:o. 57 s.
Meddel. fr. Nord. semin., 6. — I *Upps. univ. årsskr.*, 1912.

Digitized by Google

HYLÉN, J. E. Danismer i 1911 års skönlitteratur. Nyköp. 8:o. 23 s.
Särtr. ur *Södermanlands läns tidning.*

MUNTHE, Å. W:son. Djurögon i bildlig användning om människoögon.
I *Språk o. stil,* Årg. 12, s. 1—32.

NOREEN, E. Orimmade alexandriner.
I *Språk o. stil,* Årg. 12, s. 287—288.

—— Två rimlistor.
I *Språk o. stil,* Årg. 12, s. 208—215.

OTTELIN, O. Utgifvandet af bortgångna författares verk.
I *Sv. dagbl.,* landsortsuppl., 3/11.

SYLWAN, O. Till svenska versens historia.
I *Xenia Lideniana,* s. 74—77.

8. Folklore, Mytologi o. d.

Landsmål, Svenska, ock svenskt folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom J. A. Lundell. H. 115—119 = 1912: H. 1—5. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 115. J. Sandström. Studier över utvecklingen av fsv. ð ock ŭ i starktonig ställning inom västgötadialekterna. — H. 116. S. Samuelsson. Värmländska landsmålsundersökningen 1897—1911. — E. Herlenius. Blåkullafärder i nittonde århundradet. — A. Hæffner. Anders Wärmes historier. — J. Sahlgren. Några dalboord från 1600-talets slut med anmärkningar utgivna. — J. Sahlgren. Några svenska ortnamn. — S. Landtmanson. »Menuetter ock Polska Dantzar». En fången karolins musikminnen. — Hj. Lindroth. Ett gammal svenskt skällsord. — L. F. Läffler. Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel. — A. Ulrich. Anteckningar om hemliga språk. — J. Sahlgren. Mera om idegranen. — H. 117. G. Chambert. Ord ock uttryck inom möbelhantverket. — H. 118. Fredin, A. Gotlandstoner. — H. 119. H. Geijer. Ortnamnens undersökning ock reglering.

AURELIUS, B. Vandrande sägner. Med teckningar af Lydia Skottsberg. Stockh. 8:o. 104 s. Pr. kart. 3,50 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.,* landsortsuppl., 6/12, af S. G.

BELFRAGE, S. Våra vanligaste folkvisor. Drag ur deras historia. Stockh. 8:o. 39 s. Pr. 25 öre.
Studentför. Verdandis småskr., 187.

BERGSTRÖM, R. Ur folksagans rosengårdar. En sagosamling. Med teckningar af Jenny Nyström. Ny uppl. Saml. 2. Stockh. 8:o. 180 s. Pr. kart. 2,25 kr.

CEDERSCHIÖLD, G. Kung Orre.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.,* 20/4.

CEDERSCHIÖLD, W. Lokes gåta. 1—3.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.,* 19/8, 20/8, 21/8.

Digitized by Google

CLASON, S. En ny hypotes om jätten Finn.
I *Sydsv. dagbl. Snällposten,* $^{24}/_{12}$.

FREDIN, A. Gotlandstoner.
Sv. landsm., H. 118.

GROTTE, P. A. Berättelse om fornlemningar och folksägner i Väne härad, insänd till Antiqvitets Collegium i följd af Kongl. Brefvet af d. 18 Dec. 1666.
I *Västergötlands fornminnesför. tidskr.,* Bd 3: H. 3/4, s. 78—80.

HÆFFNER, A. Anders Wärmes historier. Sägner från Vätterns kust (V. Tollstad i Lysings här., Östergötland). Ur minnet upptecknade.
I *Sv. landsm.,* H. 116, s. 41—47.

HALLSTRÖM, G. Kättil okristen. En gravundersökning i Kättilstad, Kinda, och en gammal bygdesägen.
I *Meddelanden fr. Östergötlands fornminnesför.,* 1912, s. 33—43.

HERLENIUS, E. Blåkullafärder i nittonde århundradet.
I *Sv. landsm.,* H. 116, s. 9—40.

JOHNSSON, P. Svensk folkminnesforskning under 1800-talet och dess utöfvare.
Fören. Heimdals populärvet. tidn.-artiklar, 1912: 9. Tr. i *Upsala,* $^{5}/_{12}$.

—— Ur Willands härads sagoskatt. Sagor och sägner upptecknade. Kristianstad. 8:o. 168 s. Pr. 2 kr.

KARSTEN, T. E. Spår af fornnordisk tro och kult i östsvensk folktradition.
I *Finsk tidskr.,* Tom 73, s. 153—180.

LANDTMANSON, S. »Menuetter ock Polska Dantzar». En fången karolins musikminnen.
I *Sv. landsm.,* H. 116, s. 78—125.

LEFFLER, K. P. Folkmusiken i Upland. Några öfversiktsanteckningar.
I *Ups. nya tidn.,* $^{23}/_{8}$.

LÄFFLER, L. F. Det evigt grönskande trädet vid Uppsala hednatämpel.
I *Sv. landsm.,* H. 116, s. 128—131.

LUNDBERG, O. Ljungby horn.
I *Ups. nya tidn.,* $^{9}/_{4}$.

LUNDBERG, O., & SPERBER, H. Härnevi. Upps. 8:o. 49 s.
Meddel. fr. Nord. semin., 4. — I *Upps. univ. årsskr.,* 1911: Bd 1. Anm. i *Fataburen,* 1912, s. 250—252, af N. E. H[AMMARSTEDT].

NOREEN, A. Fornnordisk religion, mytologi och teologi.
I förf:ns *Spridda studier.* Saml. 1. 2:a uppl., s. 19—36.

NORLIND, T. Svenska allmogens lif i folksed, folktro och folkdiktning. Stockh. 8:o. 695 s., 5 pl. Pr. 9 kr., inb. 10 kr.

—— Folksägner om digerdöden.
I *Sv. folkhögskolans årsbok,* Årg. 10, s. 70—77.

Digitized by Google

OLSON, E. Urnordiska grafinskrifter.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., $^{18}/_{8}$.

SAMUELSSON, S. Värmländsk folktro.
I *Fataburen*, 1912, s. 21—37.

SCHÜCK, H. Sverges medeltidssagor berättade för barn. Saml. 2. 2:a uppl. Stockh. 8:o. 195 s. Pr. 1,50 kr., kart. 2 kr.

SYDOW, C. W. v. Småländska folksagor.
I *Ur Värends historia*, s. 123—132.

WIKLUND, K. B. Skandinavien som ö i lapparnas föreställningar.
I *Xenia Lideniana*, s. 193—200.

Digitized by Google

Digitized by Google

Af Svenska Litteratursällskapet utgifna Skrifter.

1880/81.

1: 1. Samlaren. 1: 1—2. Pris i bokh. 3 kr.; 2 kr.
2: 1. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. 1. Pris i bokh. 2 kr.
3: 1. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 1—64.

1881/82.

1: 2. Samlaren. 2: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 1,50.
2: 2. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. 2. Pris i bokh. 3 kr.
4. En svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. Pris i bokh. 2 kr.
3: 2. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 66—192.

1882/83.

1: 3. Samlaren. 3. Pris i bokh. 2 kr. (Fullständig i ett häfte.)
3: 3. Ur en Antecknares samlingar (slutet). Pris i bokh. kompl. 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin. 1—2. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883/84.

1: 4. Samlaren. 4: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2,50.
6: 1. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 1. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884/85.

1: 5. Samlaren. 5. Pris i bokh. 3 kr. (Fullständig i ett häfte.)
6: 2—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 2—3. Pris i bokh. 2 kr.; 1 kr.
1500- och 1600-talens Visböcker:
7: 1: 2. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
7: 2: 1. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 1. Pris i bokh. 2 kr.

1885/86.

1: 6. Samlaren. 6: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2 kr.
7: 2: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8: 1. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 1.
9: 1. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 1.

1886.

1: 7. Samlaren. 7. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8: 2. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 2.
9: 2. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 2.

1887.

1: 8. Samlaren. 8. Pris i bokh. 4 kr.
8: 3. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 3.
7: 2: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 3 (sluthäfte). Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren. 9. Pris i bokh. 4 kr.
8: 4. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 4.
9: 3. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 3.

Digitized by Google

1889.

1: 10. Samlaren. 10. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10: 1. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 1 (1481—1501). Ej i bokhandeln.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 3. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1—2. Skrifter från reformationstiden. 1—2. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren. 11. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10: 2. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 2 (1504—1518). Ej i bokhandeln.
9: 4. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 4.
12: 1. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 1. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren. 12. Pris i bokh. 4 kr.
10: 3. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 3 (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9: 5. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 5.

1892.

1: 13. Samlaren 13. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10: 4. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 4 (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12: 2. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 2. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9: 6. Personregister till Bref rörande Nya Skolans historia. Pris i bokh. komplett 5 kr. 75 öre.

1893.

1: 14. Samlaren. 14. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Lars Wivallius. Hans lif och diktning. Af H. Schück. 1. Pris i bokh. 6 kr.
1. Extrah. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
11: 3—4. Skrifter från Reformationstiden. 3—4. Pris i bokh. 3 kr.; 1 kr.

1894.

1: 15. Samlaren. 15. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
12: 3. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 3. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

1: 16. Samlaren. 16. Pris i bokh. 4 kr.
13: 2. Lars Wivallius. 2. Pris i bokh. 2 kr.

1896.

1: 17. Samlaren. 17. Pris i bokh. 5 kr.
15: 1. Johan Wellander. Litteraturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern. Af O. Levertin. 1. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1897.

1: 18. Samlaren. 18. Pris i bokh. 5 kr.
7: 4. 1500- och 1600-talens Visböcker. 4. Pär Brahes Visbok. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

Digitized by Google

1898.

1: 19. Samlaren. 19. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
15: 2. Johan Wellander. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
17: 1. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Af L. Bygdén. H. 1.
11: 5—7. Skrifter från Reformationstiden. 5—7. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre; 1 kr. 2 kr. 50 öre.

1899.

1: 20. Samlaren. 20. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 2. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 2.
18: 1. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 1. Thomas Thorilds bref. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1900.

1: 21. Samlaren. 21. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 3. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 3.
18: 2. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 2. Thomas Thorilds bref. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1901.

1: 22. Samlaren. 22. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
7: 5. 1500- och 1600-talens Visböcker. 5. K. Bibliotekets Visbok i 16:o. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
17: 4. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 4—5.

1902.

1: 23. Samlaren. 23. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 5. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 6.
19: 3. Thomas Thorilds bref. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1903.

1: 24. Samlaren. 24. Pris i bokh. 4 kr.
17: 6. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 7—8.
7: 6: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 1. Pris i bokh. 1 kr.

1904.

1: 25. Samlaren. 25. Pris i bokh. 5 kr. 50 öre.
17: 7. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 9. Härmed är 1:sta bandet färdigt. Pris i bokh. 15 kr. Lösa häften säljas ej.

1905.

1: 26. Samlaren. 26. Pris i bokh. 6 kr.
17: 8. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 10 (Bd 2: 1). Ej i bokh.

1906.

1: 27. Samlaren. 27. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 9. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 11 (Bd 2: 2). Ej i bokh.
7: 6: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 2. Pris i bokh. 1 kr.
20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

Digitized by Google

1907.

1: 28. Samlaren. 28. Pris i bokh. 6 kr.
17: 10. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 12 (Bd 2: 3). Ej i bokh.
21: 1. Lejonkulans Dramer. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1908.

1: 29. Samlaren. 29. Pris i bokh. 4 kr. 50 öre.
17: 11. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 13 (Bd 2: 4). Ej i bokh.
21: 2. Lejonkulans Dramer. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1909.

1: 30. Samlaren. 30. Pris i bokh. 4 kr. 50 öre.
17: 12. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 14 (Bd 2: 5). Ej i bokh.
22. Studier öfver Lejonkulans Dramer. Pris i bokh. 2 kr. 25 öre.

1910.

1: 31. Samlaren. 31. Pris i bokh. 6 kr.
17: 13. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 15 (Bd 2: 6). Ej i bokh.
21: 3. Lejonkulans Dramer. H. 3. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1911.

1: 32. Samlaren. 32. Pris i bokh. 4 kr.
17: 14. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 16 (Bd 2: 7). Ej i bokh.
21: 4. Lejonkulans Dramer. H. 4. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
23. Studier i Stagnelii ungdomslyrik. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.

1912.

1: 33. Samlaren. 33. Pris i bokh. 6 kr.
17: 15. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 17 (Bd 2: 8). Ej i bokh.
21: 5. Lejonkulans Dramer. H. 5. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
7: 7: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 7. K. Bibliotekets Visbok i 4:o. H. 1. Pris i bokh. 1 kr.

1913.

1: 34. Samlaren. 34. Pris i bokh. 7 kr. 50 öre.
17: 16. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 18 (Bd 2: 9). Ej i bokh.
7: 7: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 7. K. Bibliotekets Visbok i 4:o. H. 2. Pris i bokh. 1 kr.

Samlaren, 3, 5 och 7 ff. äro utgifna hvardera i ett häfte. — Af Sällskapets öfriga skrifter äro 2, 3—6, 9, 12—16, 20, 22 och 23 afslutade.

N:o 3, 7: 4, 11: 3, 5, 7 äro utsålda.

Särskilda nummer af Sällskapets Skrifter säljas genom skattmästaren till *medlemmar* med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång säljes för 5 kr. och vid rekvisition af en serie årgångar lämnas 25 % äfven på årgångspriset.

För angelägenheter rörande tidskriften samt Sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till professor Henrik Schück, Uppsala.

Anmälan om inträde i sällskapet sker till Sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

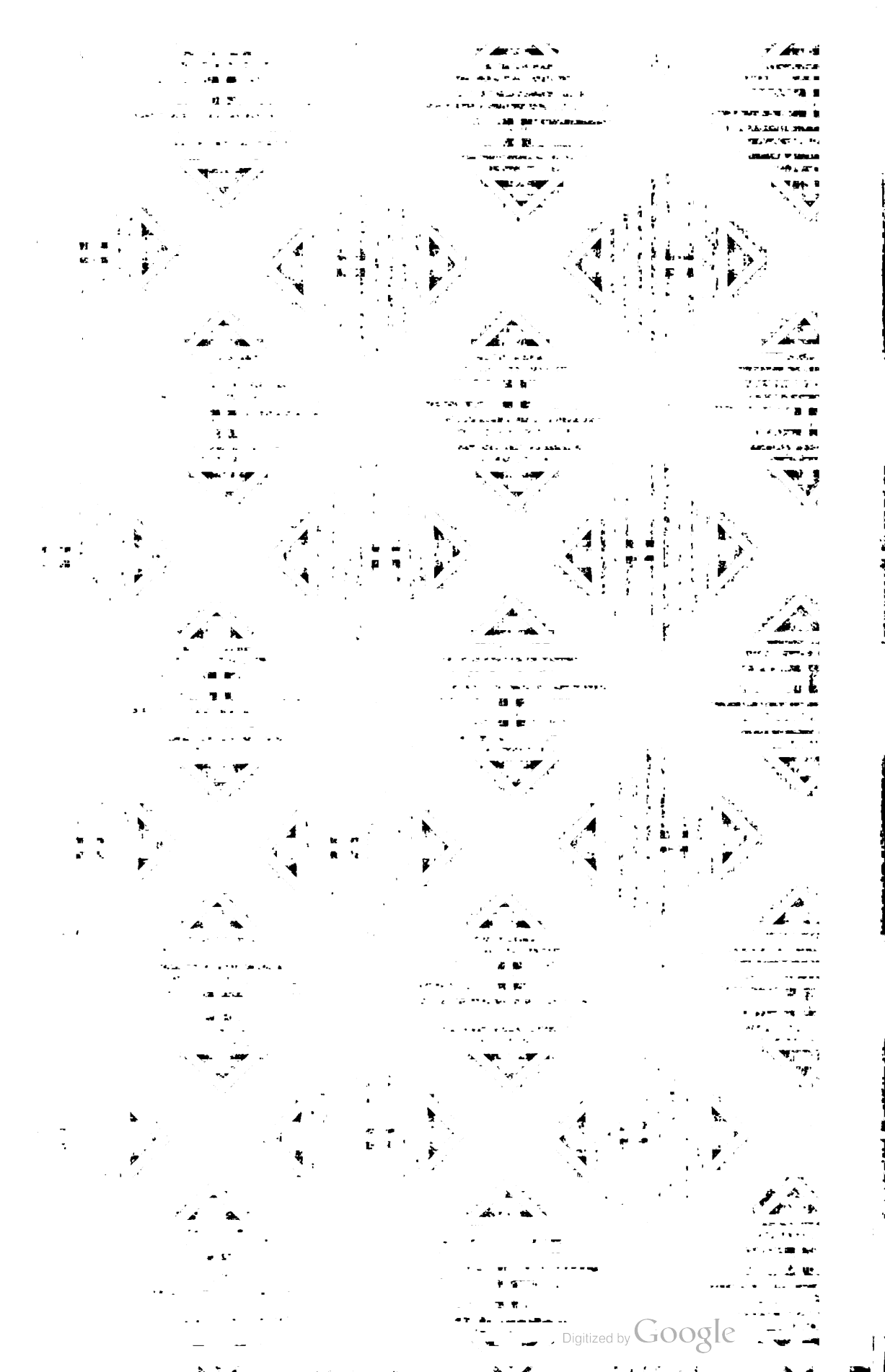
Digitized by Google